BOSCHÆ

De origine

BIBLIOTECÆ

AMBROSIANÆ
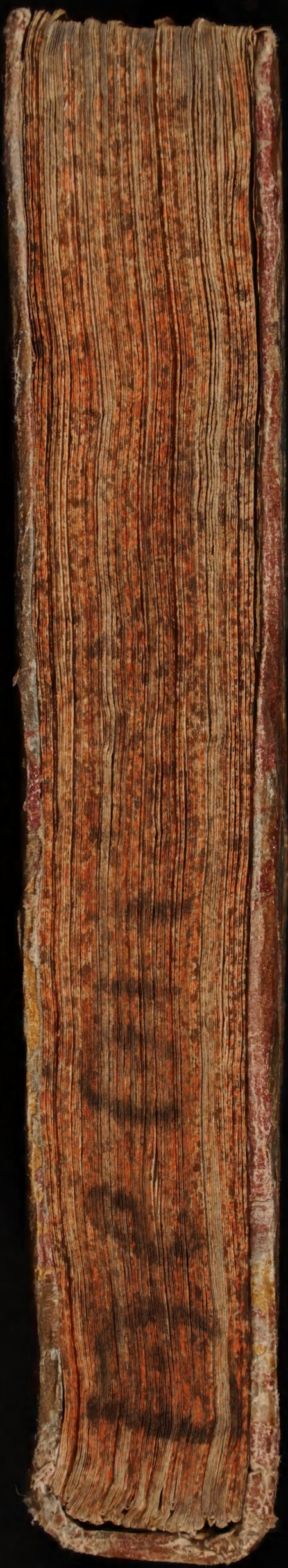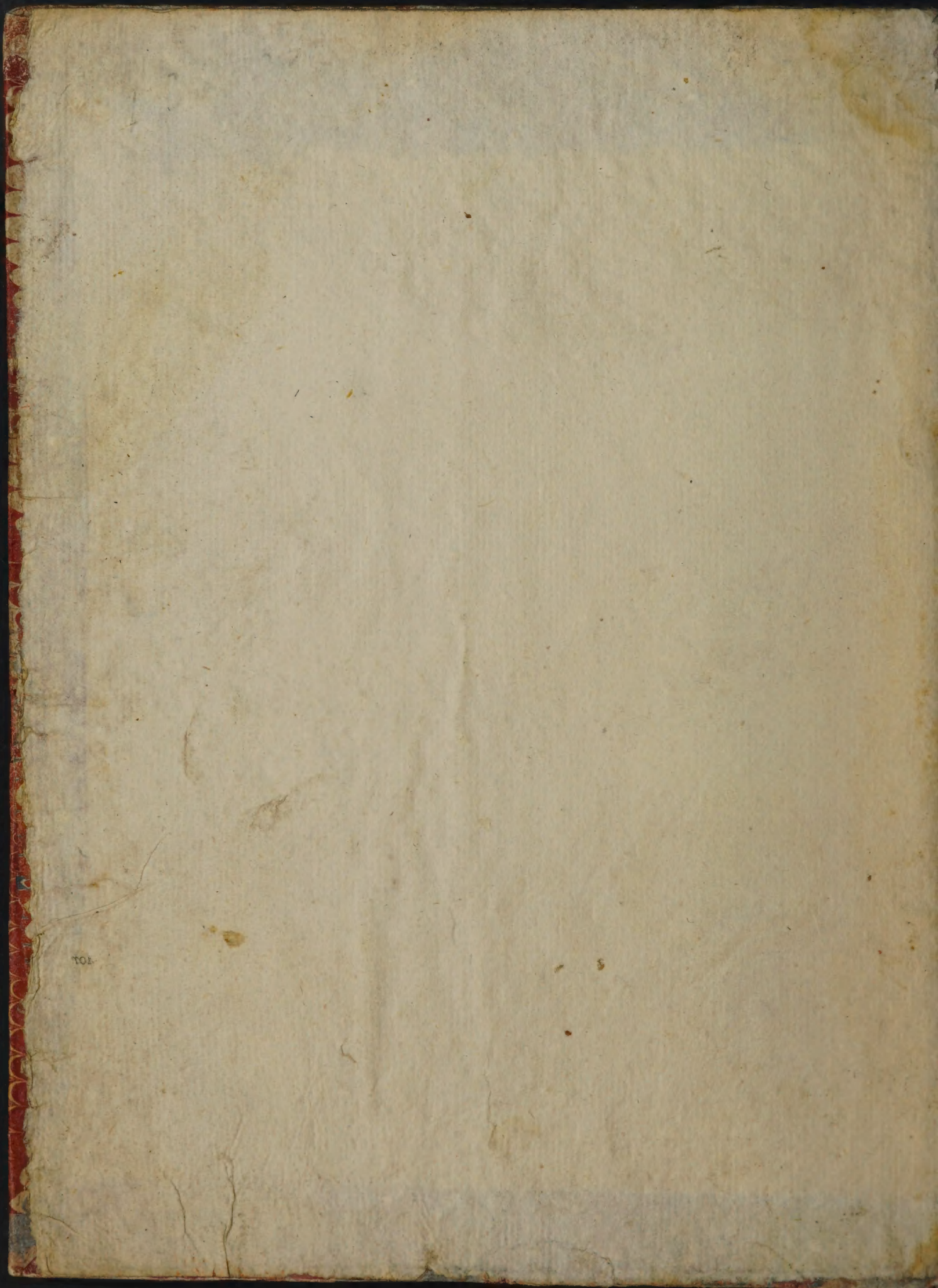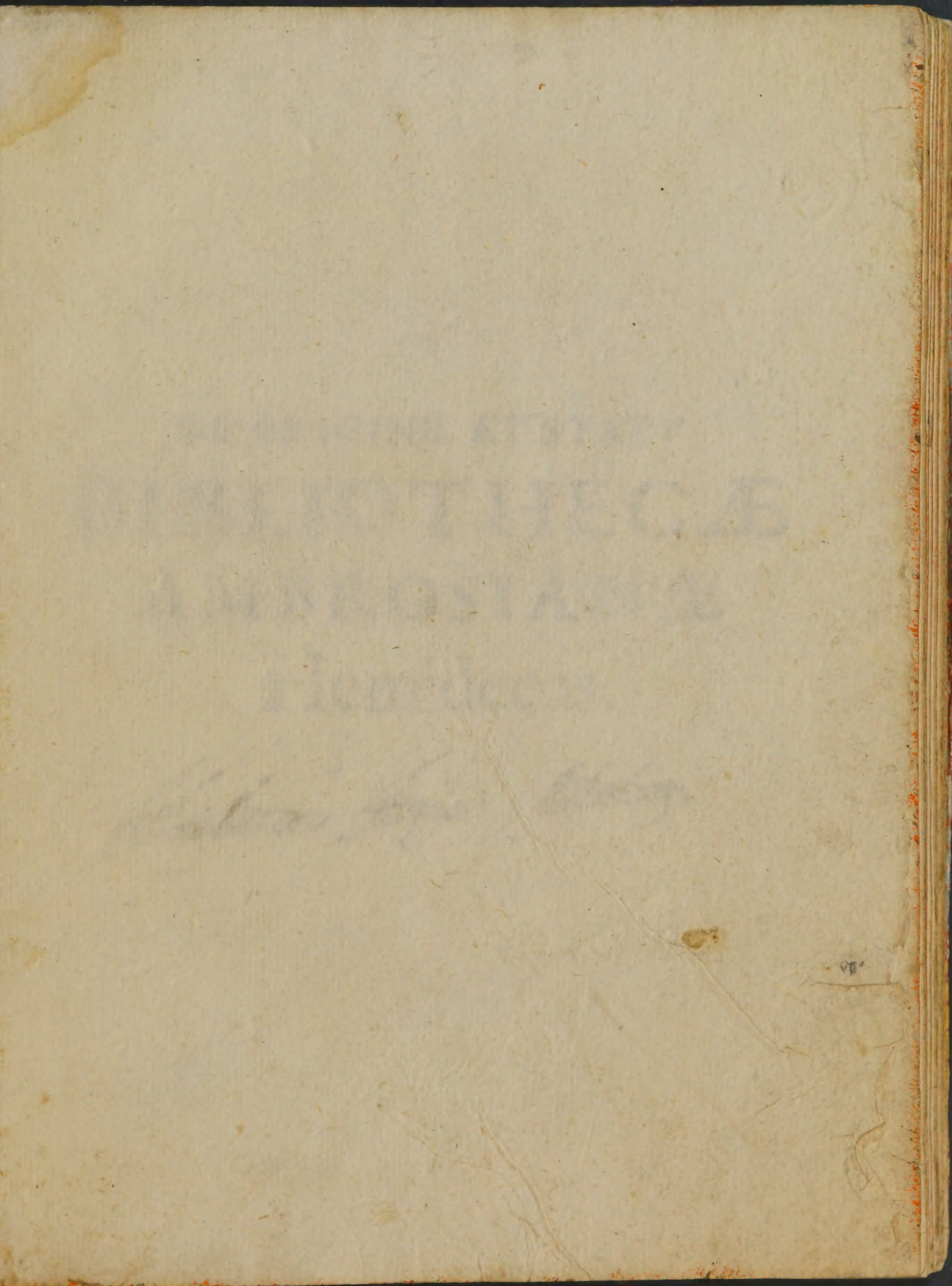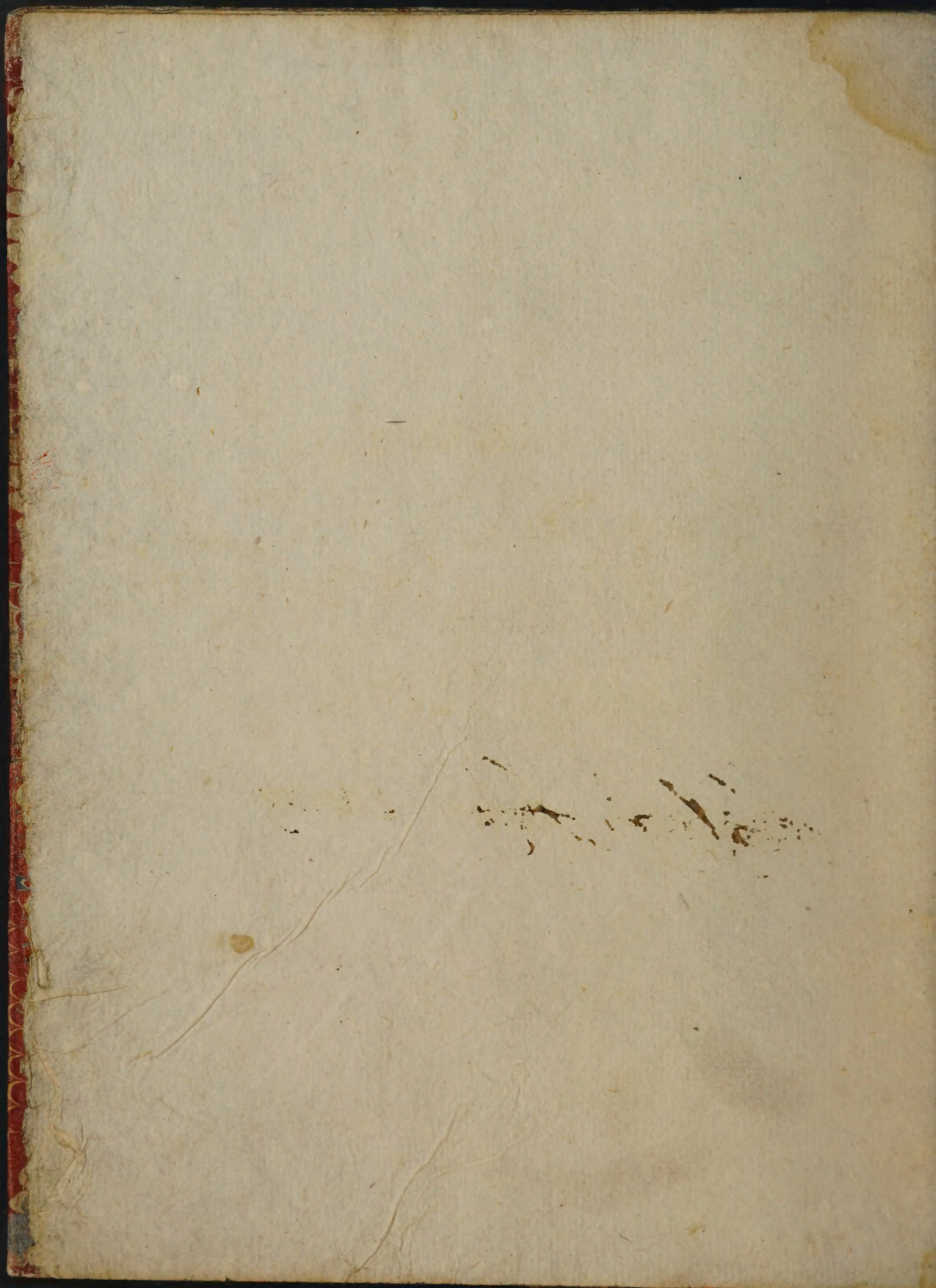
DE ORIGINE, ET STATV

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ Hemidecas.

PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII,

Ex sodalitio Sacerdotum Oblatorum,

DE ORIGINE, ET STATV

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ Hemidecas.

AD

EMINENTISSIMVM PRINCIPEM

S. R. E. CARDINALEM

FEDERICVM BORROMÆVM

A Secretis Status Clementis X. Pontificis Maximi, Comitem Aronæ, Marchionem Angleriæ, Ducem Cerri &c.

MEDIOLANI, MDCLXXII.

Typis Ludouici Montiæ. *Superiorum permissu, & Priuilegio.*

PRINCEPS
EMINENTISSIME.

QVÆ profecta ſunt à Federico Cardinali Borromæo, ea reddimus Cardinali Federico. Debuerat quidem Magnus Patruus tuus liberare inuidiâ hoc nomen, cum memor excidij ſui Patria magis odiſſe Federicum videretur, quàm Roma Vatinium. Deleuerat Federicus Aenobarbus vrbem: reſtituit prope Federicus Borromæus, non modò quia ſacras Aedes reficiendas ſuo ære curauit, atque pudicitiæ domicilia condidit, verùm ſubſtructâ mole, quæ vna illatis literarum opibus vrbanas opes auxit, & ſuo faſtigio Patriam ſupra cæteras Italiæ vrbes collocauit. Bibliothecam igitur, cuius donatus iam cælo Federicus conditor fuit, tradimus tibi: vt quando fuiſti ac-

cep-

ceptissimus Federico, ea exporrectâ fronte accipias, quæ illi charissima fuerunt, & iucundissima. Prouiderat Cardinalis Borromæus, cum adhuc moraretur in terris, excelsam indolem tuam, atque animum maximarum cogitationum rectorem, atque architectum, ac proinde institutiones optimas ad formandam pueritiam scripsit. Finxere profectò mentem tuam, Princeps Eminentissime, hæc præcepta: & fortasse Ioanna Parens ex nobilissimâ Cæsiorum familiâ Federicum Cæsium Cardinalem tibi exprimendum proposuit: vt ex patrij, & materni generis purpurâ regium spiritum haurires, ac magno incitamento esset ex heroum progenie prodijsse, atque heroum nominibus insigniri. Profectus es ad Romanam aulam honoribus iam dignus, quos deinde es consecutus; & quidem cum in te omnia essent, præter ætatem, matura, honores tamen virtus negauit, quò industriæ, & meritis obsequi videretur, non gratiæ. Vel ipsum nomen satis te Vrbano Pontifici Maximo conciliauit: vt, quando te Magnus Patruus auxisset honoribus, ille pergeret cumulare. Præfuisti nobilissimis vrbibus in Piceno, profectus es in Melitensem Insulam Quæsitor: vtrumque munus eâ ratione, & consilio gestum est, quâ rectiùs ad-

mi-

miniſtrare nec Themis ipſa poſsit, nec Aſtræa. Gentilitijs nimirum annulis tuis maritari nouerat virtus, improbitas frænis coerceri: nec quiſquam te, poſtquam tot honoribus es perfunctus, auſus eſt odiſſe, niſi qui amaret flagitium. Diutius apud Heluetios moratus eam legationem viſus es conſecraſſe; tentauit tuam patientiam diuturnitas temporis, vt hæc etiam conſtantiæ tuæ laus accederet. Reuocauit Federicum ab eâ legatione Alexander VII. breuique curriculo temporis diuturnam eam moram iuſta Principis prouidentia redemit. Præfectus es Vrbi, non modò cum Alexander Pontifex Eccleſiæ præſideret, verùm cum res Eccleſiaſtica ad interregnum veniſſet, frequenti Quiritium acclamatione, & Patrum omnium Purpuratorum conſenſu; tot enim ſuffragatorum iudicio honeſtari debuerat, qui tot monumentis diu ſpectatæ virtutis ornabat ſuffragatores ſuos, cum ornaretur. Verùm hæc communia cum multis (nam & alijs vacua Petri ſedes prorogauit imperium); illa ſingularia, vt in Madritenſi legatione ædes Legatorum regio planè ſumptu reficeres, vt rei Hiſpanæ conſilio, & ope adeſſes, ac doceres, Borromææ familiæ ſplendorem, & lumina etiam in ijs regionibus occaſum neſcire,

quas

quas cùm attingit Phœbus, occidit. Inuidit Madrito Roma: deesse Federico noluit Clementem X., cui Clemens alter plurimum detulerat. Committuntur tuæ fidei arcana Pontificiæ mentis: redimitur Borromæus multiplici lumine, cum prope Alteriana Sidera collocatur. Rutilas nimirum ostro: felici astrorum afflatu Solem tibi, immo purpureum imbrem, Alteriæ Pleiades ferunt, atque IN FLVMINE MAGNO conchas inuenis, quibus virtus antè fulgeat, quàm amictus. Tibi igitur, qui hæreditarium muricem facis (iam enim quartùm Romana purpura Borromæam Gentem decorauit) Bibliothecam tuam tradimus, non minorem fortasse Alexandrianâ, quam olim *Patriarchalis* vrbs tua gloriosè iactauit. Cæterùm scriptori gratiam nullam debes, cum tibi consecrat tua; nihil enim deferre tibi præter se ipsum potest: quanquam neque se ipsum, nam totus est in ære tuo, mancipio proprius, & nexu. Vale diutius ad Ecclesiæ totius opem, & ornamentum.

Mediol. Cal. Quintilibus anno 1671.

Eminentiæ Tuæ

Hum.mus, addict.mus, & obseq.mus seruus

Petrus Paulus Boscha.

TESTIMONIA SCRIPTORVM,

Qui Ambrosianam Bibliothecam, aut eius Conditorem Federicum Borromæum, Cardinalem Archiepiscopum Mediolani commendarunt.

Ioannes Antonius Velasquez ex Sodalitate Iesû

IN Caput secundum Epistolæ B. Pauli ad Philippenses cap. 2. vers. 6. suam interpretationem tuetur Catenà Græcà in Paulũ totidem verbis: eadem enucleatiùs habentur in Catena Græca in Paulum, quæ in Bibliotheca Ambrosiana Mediolanensi asseruatur; cuius quidem cum potiri percuperem, Illustrissimus Fredericus Borromæus, qui non modò pari purpurà, & Mediolanensi Cathedrà, sed cælestibus etiam virtutibus Patruelis sui, Magni, inquam, illius Caroli

Diui vestigia pressit:

plura, quibus tam hic, quàm alij Pauli loci mirificè illustrantur, inde ad me, ne de facie quidem notum, quæ mira tanti Principis humanitas, & in sapientiæ studiosos singularis beneficentia est, transferri iussit.

* An-

Andreas Schottus ex eàdem Sodalitate

LIteris Antuerpià ad Federicum Cardinalem Borromæum missis Idibus Octobris anno 1607. *laudat Bibliothecam, Doctorum Collegium, & Græcæ linguæ studia: Probaui equidem (ait), vehementerque laudaui, simùl inaudiui tantum abs te beneficium adornari Italiæ, hoc est, in maximo ingeniorum theatro, atq; adeò vniuerso terrarum Orbe excitari abs te interiores hasce literas, Græcas præsertim perpaucorum hominum, quibus cæteræ disciplinæ adornatæ veluti in illustri lumine collocatæ splendescunt; vt, absit verbo assentatio, si iuris essem mei, capite iam diminutus, & si ea esset ætas, quà olìm in Iberiam profectus, tanquam in laudandarum artium mercatum, doctissimis me hominibus spontè adiunxi Ant. Augustino, & Coaruuijs, Petro Nunnesio, & Ioanni Marianæ nostro, mihi crede, nusquam gentium libentiùs, quàm tuorum in cœtu literatorum acquiescerem: quos & exemplo excitas tuo, & præmijs foues, atque amplificas &c.*

Ex Tabulario Biblioth.

Idem Andreas Schottus.

Ex eodem Tabulario.

TOrnaco decimo cal. Aprilis anno 1610. *scribit ad Cardinalem Federicum, seque libenter ait decedere Antonio Salmatio in Sermonibus Paschalibus D. Cyrilli in latinum sermonem conuertendis (quam modestiam Patris Schotti eximià laude est prosecutus idem Salmatius in epistolà ad lectorem, cum typis interpretationem illam ederet) ego verò quis sum, qui in hac ingenij mediocritate, nullàque doctrinà, crescentis Ambrosiani Collegij honori obijcere meas nugas audeam? In quo illud verendum, vt duos hic Cyrillus interpretes admittat, cum vnus satis, superque sit futurus: si Salmatius Græca adiunget, cedo equidem libens, laboreque defungor.*

Iosephus Scaliger epist. 133. lib. 2. ad Isaacum Casaubonum anno 1607.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi iudicium de te tam mihi gratum est, quàm iucundum te à tam laudato Viro laudari.

Idem

Idem Scaliger ad eundem Casaubonum epist. 140. lib. 2. anno 1608.

ILlustrissimi Cardinalis Borromæi literæ argumento sunt, non prorsus humanitatem ex rebus sublatam: & superesse animas, Queis meliore luto finxit præcordia Titan.

Iacobus Augustus Thuanus Lutetiâ Parisi. Pridie Nonas Ian. 1508.

Ad Cardinalem Federicum Borromæum.

SVbitus Antonij Olgiati discessus, nam ipsum ad paucas tantùm horas videre contigit, causa fuit, vt nec erudito viri optimi colloquio diutius frui, nec quædam ad Ambrosianæ Bibliothecæ tuæ olim Alexandrinis comparandæ ornamentum facientia, quæ tunc negotiorum mole obruto in mentem non veniebant, cum eo communicare licuerit; quæ etsi ab alijs meliùs, ac pleniùs, atque ex te ipso in primis scire potes, tamen hoc extitisset deuoti erga amplitudinem tuam animi nostri monumentum.

Ex Tablino Bibliothecæ.

Philippus Vuannemacherus Dominicanus in libro, cui titulus, triumphus literatorum pag. 80., & sequ.

NObilissimam, maximamq; non Insubriæ tantùm, sed Hesperiæ totius vrbem appuli (Superis gratia) fœlici successu, & accessu. Et vt primũ licuit Illustriss. Borromæum adij &c. eà occasione cum Bibliothecæ mentionẽ facerem, quam magnificè eum struere, & instruere famà percepissem, voluit primà à meridie horà ad eum reuerterer comitaturus me ad illam &c. Cæpi autem oculos auidè circumferre ad libros, ad ædificia, ad structuras, ad humanæ vix potentiæ monumenta. Stupeo, dum narro; nec dum satis oculis meis credo, atque identidem me, an viderim, interrogo. Ducor per omnia, & singula. Quid primùm miror? Non refero pompam, & selectissimum librorum apparatum, erat numerare 14. millia voluminum manuscriptorum. Quot de alijs? Summe Deus! Innumerabilia in omni genere, in omni scientià, in omni

ſtilo. Ibi SS. Patres Græcì, Latinique: hîc Theologi: illic Iuriſconſulti, Philoſophi, Medici, iſtic Mathematici, Aſtronomi: alibi Oratores, Poetæ, Hiſtorici, Grammatici. Clariſſimi Vincentij Pinellij Bibliotheca, quam apud omnes rumor, & fama commendauerat, tamquam rarum theſaurum, & quam Cardinalis poſt ipſius è vità diſceſſum comparauerat, angulum aliquem occupabat, & viceſimam partem. Reliqui ex omni Orbis plagà aſportati, & conquiſiti. Nam ſunt, quibus illam curam prudentiſſimus Princeps curæ commiſit: alijs Orientem, alijs Occidentem, alijs Septentrionem, alijs alium Mundi angulum ad Bibliothecas, Bibliopolarumque officinas perluſtrandas, ſi quid deeſſet. Hi verò nullum maius, gratiuſque munus Antiſtiti adferre poſſunt, quàm rariorem, & electiorem librum. Iam imagines, & Diuorum, Magnorum, Illuſtrium, Doctiſſimorumque virorum veræ, ac viuæ effigies in ſummitate per circuitum depictæ, quo elogio explicabo? nihil illis artificioſius, nihil pulchrius. Illam è Græcià acceperat, alteram è Syria, ex Aſià, alteram è nouo Mundo. Erant etiam, quas ingenioſiſſimus Antiſtes collegerat ex annulis aureis & numiſmatibus &c.

Iuſtus Lipſius Louanio 3. Idus Ian. anno 1605. ad Card. Fed. Borrom.

Ex Tablino Bibliothecæ.

S*Ignificat aliquid Illuſtriſſima Dom. tua, ſed communiter, aut obſcurè; diſtinctius de Bibliothecà tangit Erycius noſter, quam ait magno impendio, curà, iudicio, magnam, & amplam ab Illuſtriſs. Dom. Tua iri inſtructum. Gaudeo equidem, & applaudo tam præclaro operi magis, quàm Prætorijs, aut Palatijs aliorum manufactis &c. Idem Lipſius laudat pluribus Bibliothecam, & Collegium Ambroſianum epiſt. 88. Centuriæ V., commendat autem Federicum Cardinalem Borromæum epiſt. 19. 73. 92. centuriæ ſingularis epiſtolarum ſelectarum, quam eidem Federico nuncupauit.*

Ery-

Erycius Puteanus Louanio Pridie Cal. Octob. 1615. Ad Cardinalem Borromæum.

AC *ſanè, qui inclytas virtutes tuas, qui ſummam doctrinam, qui abſolutam facundiam, qui reliquas pluſquam humani pectoris diuitias intuebitur, integram aptæ, & perfectæ Bibliothecæ laudem, gloriamque vnico Auctori Borromæo aſcribet. Nomina Ambroſianam: à te tamen appellationem deſumet poſteritas. Hoc pium erit originem non auditæ hactenus liberalitatis profiteri. Ego quidem quantùm ſtylo potero, æui noſtri Bibliothecas percurram omnes, & deſcribam ordine: ſed vt tuam oſtendam eminere. In hanc rem ſi curioſus ero, verus ero &c.*

Ex Tabulario Bibliothecæ.

Idem Puteanus Louanio 12. Cal. Decembris 1609. Ad Cardinalem Feder. Borr.

DE *Bibliotheca iam audiui publicis vſibus aperiendam eſſe, die Diuo Ambroſio Sacro. O bis igitur lucem illam magnæ vrbi tuæ felicem! bis notandam bono lapillo! quia & vetus tutelaris ſui beneficium ciues agnoſcent, & nouum hoc tuum, quod etiam inſignire ipſius Ambroſij nomine voluiſti &c.*

Ex Tabulario Bibliothecæ.

Alphonſus Ciaconius in hiſt. Pontif., & Cardinal. vol. 2. col. 1810.

B*Ibliothecam Ambroſianam totà Europà celebrem innumeris ferè libris, & multis codicibus manuſcriptis inſignibus inſtructam, quam Federicus Cardinalis Borromæus ſuo ære parauit, & viris doctis auxit, viri eruditi Mediolanum proficiſcentes admirantur, & laudant.*

In libro, cui titulus *Succeſſores S. Barnabæ Apoſtoli*, eiuſmodi elogio commendatur Cardinalis Federicus Borromæus.

L*Iterarum impenſus cultor, literatorum impendioſus Mæcenas fuit. Sapientiæ ſuæ magnum Inſigne poſuit, inſignem,*

totà-

totàque Europà celebrem Bibliothecam, cui peculiare Collegium adſtruxit, hoc eſt, lectiſſimos Viros eius decoro ſeruitio adligauit. Affectatà ſui nominis negligentià nomen promulgauit Ambroſij.

Saluator Vitalis Franciſcanus in Theatro triumphali Magnalium Vrbis Mediol. Spectaculo Quarto.

A*Mbroſianam Bibliothecam Eminentiſſimi Federici Borromæi S. R. E. Cardinalis Archiepiſcopi Mediolani magnanimitas ſplendida, largitas Principalis inſtituit &c. Opus equidem regium, & magnale: vt, Bibliothecam Vaticanam ſi demas, Ambroſianæ ſit meritò, iureque quàm optimo palma danda. Cuiuſmodi rei myſterium ſignare crediderim ferream, aneamue illam paſſis ad oſtium atrij ſpatalionibus ſitam.*

Philippus Ferrarius Seruita in Lexico Geographico.

V*Rbs Mediolani cæteras Italiæ vrbes excellit, quatuor inter alia, populi frequentià, Templo auguſtiſsimo vix vnquam perficiendo, Arce firmiſsimà, & Bibliothecà Ambroſianà à Federico Borromæo Cardinali & Archiepiſcopo Mediolanenſi viro doctiſsimo, & ſtudioſorum Mœcenate de ſuo extructà, libriſque omnis generis, & linguæ, ac reditibus amplis ad perpetuitatem inſtructà.*

Ferdinandus Vghellus Abbas Ciſtercienſis Vol. 4. Italiæ Sacræ columna 397.

I*Nter plura pietatis opera, quæ ſalubriter Federicus Borromæus vrſit, Bibliotheca Ambroſiana eſt, quæ propemodum Vaticanæ æmula tantà librorum copià abundat, tantoque ordine digeſta eſt, vt ad commoditatem mortalium nil videatur potuiſſe fieri abſolutius &c. Reliquit aliquot monumenta tum Latinà, tùm Italicà linguà conſcripta, quæ reconditam ſapiunt eruditionem, pietatis autem ſtudium ſingulare.*

Ianus

Ianus Nicius Erythræus Vol. pr. libri, cui titulum prætulit, *Pinacotheca Virorum illustrium.*

FEdericus Cardinalis Borromæus insignem Bibliothecam magnifico opere excitatam erexit, ac ditauit, omnibus cuiusuis professionis libris vndique magno sumptu conquisitis refertam, Ambrosianam ex Diui Ambrosij nomine, Ecclesiæ illius tutelaris Diui, nuncupatam, quam duodecim Sacerdotibus omnium doctissimis commisit, quos etiam Collegij Ambrosiani Doctores appellauit. Fuit ingenio præstanti, eruditione magnà, eloquentià maiore, & à summis suis occupationibus feriatus non aliam animi remissionem habebat, præter hanc literarum humanissimam, ac liberalissimam &c.

Lucilius Terzagus in Dialogo de Bibliotheca Ambros.

CArdinalis Federicus Borromæus Archiepiscopus Bibliothecam omni librorum genere repelendam curauit, eamque non de suo nomine Borromæiam, sed de Diui Ambrosij Patroni nostri Ambrosianam nuncupari voluit. In quo non possum non vehementèr tanti viri admirari summam prudentiam, qui omnem inanis gloriæ suspicionem vitans, cui semper inimicus fuit, maioremq; publici commodi, quàm sui & suorum rationem habens, vt omnes intelligerent ad communem omnium vsum, & vtilitatem esse comparatam, eam, vt dixi, Ambrosianam appellauit &c.

Ioannes Henricus à Pflaumern in libro, qui inscribitur *Mercurius Italicus*, editionis secundæ, in Elogio Mediolani.

LIterati in vniuersum, quibus ad libros emendos res angusta domi, habent Bibliothecam publicam omnium vsui quotidie patentem, in qua, cum Mediolani agerem, numerabantur librorum XL. millia, & conquirebantur vndique noui codices Friderici Borromæi Cardinalis iussu, & impensa. Bibliotheca præter libros legendos, exhibet oculis lustrandas pictas effigies virorum eruditione, & vitæ sanctitate illustrium.

Ioan-

Ioannes Petrus Puricellus Laurentianæ Basilicæ Mediolani Archipresbyter Cap. 2. libri, qui inscribitur *Dissertatio Nazariana*.

HIC *ipse codex (scilicet Michaelis Pizolpassi) nunc extat in Ambrosianà Bibliotheca, quam nostrà ætate magnanimus ille Federicus Card., & Archiepiscopus Borromæus, æternùm propterea etiam celebrandus, à fundamentis erexit, multiplicique librorum copià ad stuporem locupletauit.*

Henricus Spondanus in Auctario Chronologico ad Annales Cardinalis Baronij pag. 94.

F*Ridericus Borromæus Cardinalis, Archiepiscopus Mediolanensis, egregius pietatis, ac virtutum Patrui* (rectiùs Patruelis) *S. Caroli imitator, locupletissimà Bibliothecà instructà, Collegium etiam insignium virorum instituit, quod Ambrosianæ Bibliothecæ Collegium nuncupari voluit, quo præclara ingenia excolantur ad Orbem Christianum suis scriptis illustrandum.*

Eisdem disertè verbis commendat Federicum Parentem Bibliothecæ Claudius Robertus in 2. parte appendicis ad Galliam Christianam pag. 44.

Benedictus Sociacus libro secundo Epigrammatum commendat Bibliothecam Ambrosianam.

NIliaci taceant Museum nobile Reges,
Ante Paratonijs quod posuere locis:
Nec quas hospitibus congessit Pollio Musis
Diuitias iactet porticus alta suas;
Quin Vaticano consurgens vertice sedes,
Ipsa suos fastùs erubuisse pòtest.
Omnibus insultet mirabile Borromæum:
Sol etenim maius nullibi spectat opus.

Aliud

Aliud Epigr. lib. 7.

GRaiugenas Federicus opes congessit in vnam,
Inque vnam Latium contulit omne domum:
Culmine sub tanto seruatur tota vetustas,
Orbis in hoc totus clauditur vsque loco.
Cælicolæ hìc populos omnes seruare potestis,
Hìc Syrus, hìc Solimas, Auson, Achiuus, Arabs.

Ioannes Baptista Spadius Dominicanus In Idyllio, quod ex Virgilianis centonibus conflatum, laudibus Cardinalis Federici Borromæi, eiusq; rebus gestis exornauit, Ambrosianæ Bibliothecæ meminit.

Geor. 2. *Diues opum variarum opera inter talia primũ* Aenei. 6.
Aenei. 7. *Tectũ augustũ, ingens, sublime è marmore ponit* Geor. 3.
Aenei. 4. *Cũcta virũ monumẽta ferẽs, opera, atq; labores* Aen. 11.
Aenei. 1. *Ambrosiæ, & gentis nomen dedit, armaq; fixit* Aenei. 1.

Antonius Franciscus Columbus Placentinus, Petrus Franciscus Petruccius Apuanus, vulgò Pontremulensis, & Octauius Guastauinus Alexandrinus carmine Bibliothecam Ambrosianam, eiusque Conditorem Federicum Borromæum illustrarunt.

Longè plura scriptorum Italorum testimonia Latinis inserere importunum visum est.

Mens Authoris.

AVdi Romana Religio: voces fati, fortunæ, & commentitiorum numinum, characteris gratiâ, illatas in ſcriptionem ſcito: elogia ſummorum virorum nihil Maximorum Pontificum oraculis aduerſari volo; ſicubi verò imprudens peccaui, palinodiam canam. Adeò me in poteſtate tua ſemper futurum profiteor.

Cæ-

Cæſar Bartholomæus Gorranus, Abbas Sancti Michaelis Archangeli in Regno Neapolitano, Inſignis Collegiatæ, ac Regij Sacelli Sanctæ Mariæ Scalenſis Canonicus, Prothonotarius Apoſtolicus, & S. Officij librorum Reuiſor, & Cenſor &c.

IVſſu Reuerendiſſimi Patris Iulij Mercori Mediolanenſis huius Ciuitatis, ac Status Inquiſitoris Generalis vidi librum Petri Pauli Boſchæ Bibliothecarij, cui titulus: *De origine, & ſtatu Bibliothecæ Ambroſianæ Hemidecas*. In eo non ſolum Inſtitutoris Auguſtiſſimi operis Cardinalis Federici Borromæi, dignitas cum magnificentia, ſed Auctoris Libri diligentia cum eruditione certatim reſplendent; vnde tanquam vtilem valde Reipublicæ litterariæ, & omnium laude dignum typis edi in lucem totius Orbis terrarum debere cenſeo.

Mediolani die 5. Auguſti 1671. in fidem

Locus ✠ ſigilli.

Cæſar Bartholomæus Gorranus
S. Officij librorum Reuiſor.

Die 10. Augusti.

Stante supradicta attestatione.

IMPRIMATVR.

Fr. Antonius Maria Cruceius Sac. Th. Magist., & Commiss. S. Officij Madiolani.

Iacobus Saita S. T. D. Canonicus S. Ambrosij pro Eminentiss., ac Reuerendiss. D. D. Cardinali Litta Archiepiscopo &c.

Franciscus Arbona pro Excellentissimo Senatu.

AMICO LECTORI
Scriptor.

F*Elix Latium, totamque prouinciam castissimi sermonis parentem, cum sæpius vastauerint barbari latinitatis hostes, quàm ab Attila, aut Odoacro quondam direpta Italia est, æquum fuit, vt voces ab eisdem in Latium illatæ alijs itidem literis ederentur in vulgus: quasdam etiam cum mutuati essemus à Græcis, ijsdem omnino formis euulgandas curauimus (quanquam adhuc aliquæ castigantibus typographiæ mendæ exciderint) præteritis tamen ijs, quæ oppida, familias, honores, aut certas sedes indicant. Obuersabuntur item oculis nonnullæ voces, quæ cum alià atque alià ratione ab Orthographis scribantur, verbi causà, odeum, museum, cæremonia, numus, sepulchrum, scalptor & sculptor (quamuis secundùm Diomedem scalpendi verbo vsi simus) & aliæ eiusmodi, nobis placuit, aut ademptà diphthongo, aut immutatis literis scribere. Neque aduerbia passim apice onerauimus (quod plerique perperam solent) sed ea tantùm, quæ homonymià laborant, vel in emendatis codicibus eruditissimorum scriptorum apice insigniri animaduertimus. Cum autem hæc monumenta traderemus, non vnas scribendi formulas, & voces consectati sumus, quas religiosè non minùs, quàm putidè, nonnulli aucupantur soli Tullio emancipati, atque omnia ad illius obrussam exigentes. Et quidem meis Auditoribus, quos in Seminario Mediolanensi institutionibus oratorijs formaui, author semper fui, vt diurnà, nocturnàque manu versarent Ciceronem; nam illud certius esse censui, quàm quæ apud Sagram, quod à Gherardo Ioanne Vossio lib. 4. cap. pr. institutionum didici:* mustæ illi

ætati

ætati in primis commendamus lacteam copiam, ac facilitatem Ciceronis, quem & aliquandiu solum legi volumus, quò in sanguinem vertatur, ac succum. At postquam habebit oratio lineamenta corporis, ac Romani sermonis habitum, legendi alij, & ante omnes Plautus &c. *Itaque & cæteri scriptores euoluendi sunt, præcipuè qui aureo, atque argenteo latinitatis seculo floruerunt (quanquam inter se dissentiant admodum viri doctissimi: nam quos Gaspar Scioppius in libello, cui titulus*, consultationes de scholarum & studiorum ratione, *æneæ ætati adiudicat, alij in scriptores ætatis argenteæ cooptant*); neque enim (*si credimus eidem Vossio*) omnibus de rebus scripsit Tullius, ideòque nec omnium rerum vocabula peti possunt è summo quidem illo, attamen non solo Latinæ linguæ authore. *Subscribit Vossio Scioppius agens de rhetoric. exercitationũ generibus, pag.* 33. facilè mihi persuadeo, nec Ciceronem, Celsi, Senecæ, Columellæ, & Plinij verba repudiaturum fuisse, si ei de re medicà, de re rusticà, deque multis alijs rebus physicis scribendi occasio euenisset. *Cum igitur historia scribenda esset, componere me ad historicorum imitationem debueram; siquidem* cum omne scripti genus (*vt contendit Franciscus Floridus Sabinus lib. pr. lectionum succisiuarum cap. 2.*) proprios habeat limites, proprias etiam virtutes, quo pacto Ciceronem in historià imitabimur, quam ille nunquam scripsit? Nisi fortè tres libros, quos de suis temporibus carmine composuit, quique multis iam seculis exciderunt, historiam appellemus? *Postulabatur quidem à Cicerone, vel flagitabatur potiùs historia; sic enim putabant Romani, se, illam tractante Tullio, effici posse, vt in hoc etiam genere Græciæ nihil cederent; verùm Cicero,* (lib. pr. acephalo de legibus) *cum sibi nullum vacuum tempus, & liberum tribui fateretur, historiam verò nonnisi præparato otio institui, nec exiguo tempore absolui posse censeret, cum scribendæ historiæ laborem*

borem recusauit. Quapropter optimum quemque Latinæ linguæ ducem in his castris sequuti sumus; quòd si quædam aliquibus subobscura videbuntur, tuebitur nostram causam Vossius (eodem lib., & cap.) non est necesse (*inquit*) ita scribere, vt omnes omnia intelligant, sed potiùs vt quædam sint, quæ rudiores inuestigare, ac discere cogantur; *quanquam paranesim illam apud Ciceronem lib. 2. de finibus multùm moratus sum:* sed tu istuc dixti bene Latinè, parum planè; *idcirco conatus sum & planè scribere & Latinè. Cæterùm quæ scriptor, & typographus peccauere (peccauit autem vbique scriptor, alicubi typographus) amicus Lector facilè emendabit, inimicus nunquam. Verum nosti quid Callicles ancillis dixerit apud Plautum in Truculento?*

> Egone tibi maledicam, aut tibi adeò malè velim, vt animus meu'st?
> Propemodum expertæ estis, quàm ego sim mitis, tranquillusque homo.

Id & si graue est, nihilo minùs placidè feram. Tu me ama, & bene vale.

MENDA GRAVIORA,

Quæ se animaduersioni scriptoris subduxere, (nam interpunctiones, & commata, aliaque eiusmodi facilè emendabit Lector beneuolus) hoc pacto

		corrige	
pag. 8.	Calaminus		Galaminius
14.	trienni		*trienni*
20.	qui cum se puer		qui cum se puerum
33.	Pyrro		Pyrrho
42., *& alibi*	Stateliorum		Statiellorum
44., *& alibi*	infulati		*infulati*; ea est vox Suetonij, & Sidonij.
48.	sagmentis		segmentis
49.	scalæ cochleæ deducunt		scalæ cochleæ in speciem deducunt;

nam

		nam cochlides eas ſcalas appellauere Daniel Barbarus, & Gulielmus Philander in comment. ad caput ſecundum lib. 9. Vitruuij, Ripamontius in vita Card. Feder. pag. 239. cochleam Budæus, cochlidia Strabo; Vitruuium ætatis aureæ ſcriptorem ſequutus fuiſſem, ſi eà voce eſſet vſus.
pag. 55.	orbiculari	orbiculatà
70., *& alibi*	orientalium	*orientalium*; eſt Ripamontij, & recentiorum.
72.	vrbeculam	*vrbiculam*
76.	gentem propinquam ſibi	gentem conſanguinitate propinquam ſibi
81.	Credant hoc inueſtes pueri, vt taciti &c.	Credent hoc *inueſtes* pueri? Vt taciti &c.
87.	defluente	defluenti
88.	pelliceos	*pelliceos*
100.	Martiſanam Merula	Martheſanam Chalcus & Ripamontius: ſine aſpiratione à Marte.
101.	aut egentes, ſeminis	aut egentes ſeminis
120.	conſtricto gelu fontes	conſtrictos gelu fontes
122.	flammas artifiees	flammas artifices
133.	vocum Armenicarum	vocum Armeniarum
147.	eam enim ſpem conceperat animo Federicus, vt facultatibus &c.	eam enim ſpem conceperat animò Federicus, fore vt facultatibus &c.
150.	Fontanabló	in libris Gallicis legitur Fontanableò
152.	Emanuel	Emmanuel
154.	à læua nimirum ora paginæ ad dexteram	à dextera nimirum ora paginæ ad læuam
158.	Mediolanenſium Antiſtites	Mediolanenſium Antiſtes
161.	vrbis Præfectura	Vrbis Præfectura
171.	Ioannis Bolognæ	Ioannis vulgò Bolognæ
178.	ſucollantibus	ſuccollantibus
183.	Lucernenſes	Lucerienſes
ibid.	ex Senatus conſulto	ex Senatuſconſulto

In ora pag. 179. vſi ſumus teſtimonio Bruſoni cum titulo *Hiſtoriæ belli Italici*; locus emendabitur, cum titulus libri ſit *Hiſtoriæ Italiæ libri duodequadraginta*, qui nuperus ex typis Venetis prodiuit.

PETRI

FEDERICVS BORROMÆVS CARD. ARCHIEPISCOPVS MEDIOL.

humilitas

humilitas
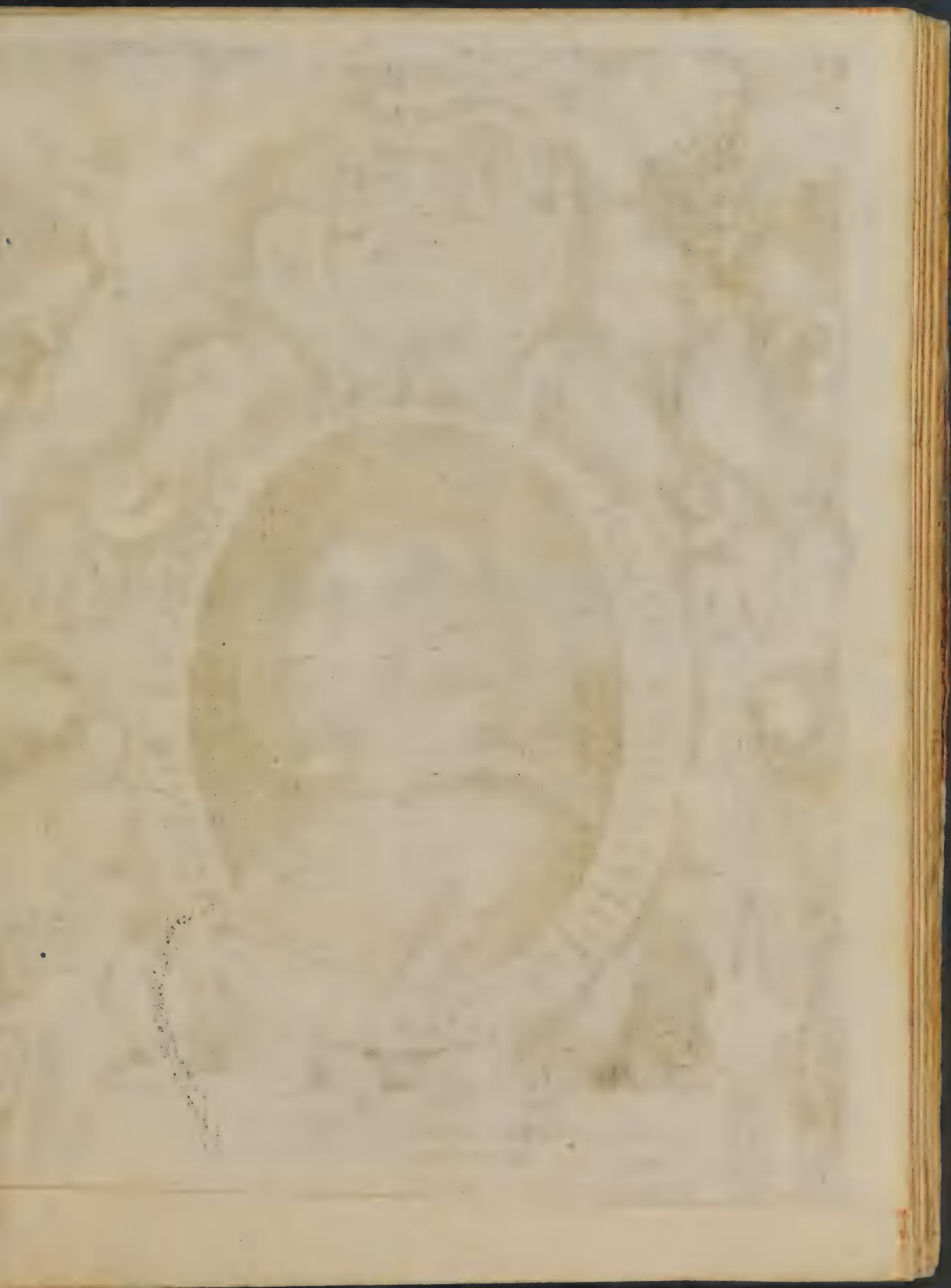
QVI FVIT INSVBRVM DOMINÂ FEDERICVS IN VRBE
ANTISTES, PHŒBI PRÆSVL IN ÆDE FVIT.
TEMPORA VELAVIT MVREX: FEDERICVS AT OSTRO
DOCTÂ ROMANO LVMINA MENTE TVLIT.
ERGO QVID MIRER, COCCVM, VEL CRINE TIARAM?
MIROR QVÒD FACTIS ORNAT VTRVMQVE SVIS.

Prefec.s Biblioth. Ambros. Blancus Fo. Mediol.

PETRI PAVLI BOSCHÆ BIBLIOTHECARII DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER PRIMVS.

HIstoriam ſcribere, & veteris memoriæ exempla obliuioni ſubducere, tam puto difficile, quàm Iouis auribus placere. Monumenta quidem rerum geſtarum ſi ab vltima antiquitate repetantur, iam commento propiora videntur; præteritâ verò gentium, regnorumque origine, rerum incunabula curiosè quærimus, negaturi fidem, niſi doceat ſcriptor, ex quibus initijs ſingula ſint profecta. Suo æuo proxima qui chartis tradunt,

nihilò

nihilò felicius operam ponunt; primùm enim principum virorum sceleribus, & temerè factis narrantem blandiri necesse est: tum verò de re publica ita disputandum, vt nusquam veritas moderatorum errata prodat. Quòd si fuco vitium afferimus veritati, aut eorum supercilio deterriti, qui vrbibus præsunt, in procerum maleficijs conniuemus, Vopiscus meritò irascitur nobis, ac proinde rectè affirmat neminem eorum, qui scripserint, non aliquo mendacio fidem corrupisse; facit verò dictis fidem, ac Liuium, Salustium, Tacitum, & Trogum huiusce criminis insimulat: quin etiam propositis eorundem locis mendacia indicat. Mihi autem facilior scribendæ historiæ ratio omne prorsus eiusmodi negotium eripit; neque enim Principum arcanis interesse, non Magistratuum impunè peccantium consilia damnare, aut populares turbas, & imperia fortunæ vicibus obnoxia referre iuuat. Quænam propagandi imperij libido regum animos incendat ad martem: quis fœdera percutiat, aut violet, quærere nostri consilij non est. Nusquam hìc Macedones, vel Persæ: non Spartacus, aut Sylla; singula pacata sunt, & incruenta. Igitur, quæ aliorum ingenijs crucem figunt, cum sunt prætermittenda, facilem viam sternunt ad scribendum. Illud sanè, quod ij, qui annalium monumenta persequuntur, proponunt animis, deesse in hac librorum luxuria haud potest; habebunt enim viri principes, quod imitentur: certè in amplissima Insubrum Bibliotheca musarum amorem discent, quam ornauit studiosa magnificentia literarum. Cæterùm noua scribendi supellex alliciet fortasse magis animos, præsertim cum antiquitatis rudera effodienda non sint, quæ altiùs abdita alienant legentes, ipsius vetustatis fastidio, ne annales, & commentarios iam diu cum carie pugnantes de scribentis fide interrogent. Opus enim seculis omnibus

In Aureliano.

bus admirandum noſtra ætate contigit, quod vrbis famam, & ſcientiarum opes auxit; tam breui autem temporis ſpatio in eam magnitudinem creuit, vt iam terris omnibus ſit miraculo. Huius verò hiſtoriæ prouinciam Cardinalis Federicus Borromæus Bibliothecæ conditor mandauerat Fortunato Raulio Ambroſiani Collegij Alumno: verùm is, fatis incœpto obluctantibus, authoris, & poſterorum deſideria eſt fruſtratus. Ioſephus Ripamontius, & Franciſcus Riuola, dum acta Federici in annales ſuos retulere, pluribus Bibliothecæ Ambroſianæ originem, paucis incrementa deſcripſerunt. Iacobus Philippus Opicellus libellum de Bibliotheca Ambroſiana vulgauit: ſed ipſa tantùm primordia, & quæ initijs ſunt proxima, recenſuit. Nos candidè originem, & ſtatum Bibliothecæ ſcribendo proſequemur, ſcriptorum, & tabularum fide, ac teſtimonio: ne monumenta patria, vt plerique ſolent, ciuibus conſecrare, exteris amplificare videamur.

VIxerat Gaſpar Vicecomes Mediolanenſis Eccleſiæ Antiſtes, cum Clemens VIII. Pontifex Maximus Ambroſianæ rei Cardinalem Federicum Borromæum præfecit. Recuſauerat quidem excelſo animo honorem illum Federicus: verùm Philippi Nerij viri Sanctiſſimi, qui Cardinalis conſcientiam moderabatur, hortatione permotus ab ea ſententia deceſſit. Depinxerat nimirum cogitatione *Epiſcopales* curas, quæ bene gerendi muneris officia conſequuntur: tum verò recens in omnium oculis fratris patruelis viuendi, regendique diſciplina, ipſa etiam ætas, vt ei videbatur, immatura (cum annum trigeſimum, & alterum ageret) ab honoris maieſtate Borromæum ſubmouebant. Vicit tamen pudorem ratio, & Pontificis Summi imperium: atque ab ipſo Cle-

Anno 1595.

Riuola in rebus geſtis Fed. lib. 2. cap. 15.

Gluſsianus in rebus geſtis D. Caroli lib. pr. cap. 8.

Riuola lib. 2. cap. 16. mente inauguratus Ambrosianum honorem capessiuit. Inito Pontificatu maxima quæque animo complecti cœpit; ad hæc literatus ipse exosculari literas, earumque

Anno 1601. causà se se in solitudinem frequentiùs abdere. Hanc siquidem amabat vnicè: eratque iucundissimum, cum se ab vrbanis negotijs vindicaret, loca sola incolere ad scribendum, meditandumue. Incessit inde animum ponendæ eremi cupiditas; quamobrem scriptis ad Pontificem Maximum literis potestatem illius excitandę exora-

17. Cal. April. uit, eamque Camaldulensium legibus formare statuit. Architectus fuerat instituti Romualdus Rauennas, cum in Apennini verticem euadens, ad annosas, procerasque

Augustinus Florentinus lib. pr. hist. Camald. abietes meditabundus substitisset in campo, qui ab herili nomine Malduli diceretur: isque Maldulus in agendis feris obuius fortè factus Diuo, campum illi dono dedit, seseque Romualdi sectatoribus adiunxit. Hìc eremus condita, atque ex gemina voce vna coaluit, Camalduli appellata. Accenderat fortasse Cardinalis animum æmu-

Io. Petrus Glus. in rebus gestis D. Caroli lib. 6. cap. pr. latio; Camaldulensem enim eremum Sanctissimus Cardinalis Carolus Borromæus adamarat impensiùs, atque eo secessu delectatus cælestibus addixerat animum: &

Ferdinand. Vghellus in Italia sacræ vol. 2. Cardinalis Gabriel Palleottus, qui D. Carolo vsus fuerat amicissimo, Camalduli hospitalitios lares Bononiensis Ecclesiæ Archiepiscopis excitarat, si illuc otij, pietatisue causa vellent diuertere. Sedem certè eremo Federicus ibi statuerat, vbi ornatæ postmodũ Diui Caroli ædiculis rupes Aronensem montem arce ipsa validiùs muniunt.

Ex Diplomate Pontif. 17. Cal Aprilis. Attributus etiam à conditore census est; copiam fecerat Clemens Octauus, vt ex opulentissimis reditibus Collegij Borromæorum (hoc enim nomen à conditore Carolo impositum sedi, quæ substructa regio sumptu Ticini est) sex millia aureorum numùm adimerentur, eaque erigendæ eremo cederent. Igitur missitatis literis eremi-

colæ

colæ Pontificis voluntati seruiebant. Arsenius cœnobita promiserat Cardinali, fore vt Paulus Præfectus totius ordinis Mediolanum Camaldulensis familiæ antesignanos duceret duos, Angelum videlicet, & Aegidium, quorum auspicio inciperet institutum. Rursum idem Paulus Camaldulensium Antistes Fauentià literas miserat ad Cardinalem de Angelo Mediolanensis eremi conditore; simulque solicitè cauerat, vt omnia ad leges Benedictinorum dirigerentur; ad hæc rogauerat, vt medijs in lucis, qui totam eremum tegerent, cellulam sacram excitandam curaret, ac ex tabulatis ad cœnobitas recipiendos cubicula, ne degerent sub dio: illudque esset contra imbres, & Iouis frigidi inclementiam munimentum, donec ingens postea substructio iustæ eremi, & cœnobij speciem faceret. Hic operis ardor sensim elanguit: nec inconstantiæ vitium, sed molis alterius cogitatio immutauit propositum; etenim magistra grauissimæ cogitationis dies est: nec pudet consilia damnare, cum ratio consilium emendat. Reputauerat animo Federicus eremum totam, eremique disciplinam: abditam illam intra siluas viuendi seueritatem vrbanis moribus minùs profuturam intellexerat: esse præstantius, quod Ecclesiæ foret vsui, & seculi iam non sua vitia ferentis audaciæ, atq; hæresi luis in morem grassanti obuiam eundum; reuocasse mystarum vitam ad numinis cultum patruelem Carolum: facturum se vtique operæ pretium, si eandem sanctimoniam seruet, immo ex equo veluti Troiano milites euocet, qui hæresim exarment; id impetrari posse, si literas sacrorum hominum decus tueatur, & Regiam aliquam sapientiæ extruat in vrbe: hoc musarum, & literatorum contubernio Religionem, & bonarum artium studia adiutum iri plurimùm. Quæ diu agitata mente Cardinalis, placuere postmodum: sicque mutata voluntas, atque

Ex literis Cal. Iun.

8. Idus Iunias.

atque à solitudine abducta ad literas. Hanc Federici voluntatem probauit Pontifex Maximus, de cuius sententia dicemus opportunè. Inde Borromæus meditari Bibliothecam, Collegiumque; atque hoc vno consilio Principis animus feruebat, excitaturus fortasse veterem famam vrbis, cum, Mona Archiepiscopo, Bibliotheca publica ciues ad scientiarum otia inuitaret. Porrò frustra est Beyerlinchus, qui Diuum Carolum parentem operis, Federicum amplificatorem fuisse tradit; nam aream hanc Bibliothecæ insederant, cum moraretur in terris Carolus, ædes ciuium multæ, ac gymnasia Taberniana: tum verò tabulæ omnes, & superstites ædificationis testes peregrino scriptori refragantur. Igitur exquisiti codices sacri, profanique; barbaræ, latinæque linguæ, autographa, membranæ, ex papyro, & philyra; nam descripti codices minimè vulgares sunt, nec in plebe vilescentium librorum præstolantur emptorem. Etiam cum Romæ moraretur Federicus, instruxerat Bibliothecam, maximamque librorum vim collegerat vndique, animo futura prouidente. Eius rei argumento literæ sunt Roberti Bellarmini viri doctissimi admonentis Borromæum de Francisco Pitæo homine Gallo; namque id Cardinalis quæsiuerat à Bellarmino, & cognouerat plura Conciliorum volumina apud illum Lutetiæ Parisiorum seruari, eaque descripta, & vetustati erepta; immo & tabulas legimus tanti apparatus indices. Ante omnes Octauius Boldonus Ambrosianæ Bibliothecæ scrinia ditauit; eius quasi anathema exterorum hæc inuisentium oculis subijcimus duplex literarum autographum, quas Imperator Turcarum Baiazetes ad summos Pontifices Innocentium Octauum, & Alexandrum Sextum exarauit; character epistolarum nitidus satis, & humanior, quàm vt à tyranno proficisci potuisse videatur. Nomina plurima, & commentitiæ ma-

Annis 1602., & 1603.

Ripamontius lib. 2. decad. pr. histor. Eccles.

In Theatro Vitæ humanę tom. pr. verbo Bibliotheca: *idem mendum irrepsit in librum, cui titulus* Voyage d'Italie *tomo p. pag.* 143.

6. Cal. Mart. anno 1591.

Anni 1596. *Nonis Septemb.*

magnitudinis tituli frontem literarum implent: ſalus dicitur, tum officia, & ſtudia humanitatis epiſtolas commendant, & claudunt: elementares autem notæ græcis formulis finguntur. Per eas verò literas Baiazetes dono miſerat Innocentio lanceam, qua vnus militum tranſuerberauit Seruatoris pectus: vt eo munere deliniret Pontificis animum, cum Zizimus frater ipſius Baiazetis Romam abductus fuiſſet in vincula. Poſtquam autem ſatis inſtruxerat totam molem Cardinalis, conſilij ſui rationem Pontifici Maximo probat: immutatam videlicet mentem docet, neque ſe iam eremicolas, ſed literatos homines in ſpem ſeruandæ Religionis quærere. Sedit ea cura Clementi VIII., litereque ad Borromæum miſſæ; hæc ſumma: commendare ſe conſilium Federici de condenda Mediolani Bibliotheca: ea nolle rata, & firma eſſe, quibus Camaldulenſis eremi inſtitutionem probaſſet: ac proinde addicere ſe huic operi ſex millia aureorum numùm olim attributa eremo, & mandare ſe, vt eadem, imminuto reditu Ticinenſis Collegij Borromæorum, in molem Ambroſianam erogarentur. Hæc Pontificis munificentia, & animus ſtimulauit Federicum ardentiùs: atque palàm profiteri ſua ſtudia, & communicare cum exteris cœpit; & quamquam domeſticam Bibliothecam ſummis opibus apparaſſet, ingentia tamen cogitāti, neque ipſa fortaſſe Ambroſiana moles ſatisfecit. Habiti in conſilium literatiſſimi viri: ſcriptæ ad vnumquemque literæ, & ab omnibus reſponſum perhumaniter. Quærebantur potiſſimùm græcorum, latinorumque codices deſcripti à librarijs, antiqui, ſemeſique, eò ditior ſupellex, quò vetuſtior; illa verò conquiſitio apud Calabros, Venetos, Germanoſque fiebat ope Antonij Aquinatis Epiſcopi Sarnenſium, Iacobi Barotij, & Marci Velſeri. Pari ſtudio contendit Franciſcus, Ciuis Me-

Gaſpar Alterus p. 2. libri, qui inſcribitur Roma in ogni ſtato.

Anno 1604. 8. *Id. Septembr.*

Ex literis ad Card. Fed. ſcriptis, & ex Tab. Bibl. depromptis.

Mediolanensis, Franciscanæ Cucullatorum familiæ vir, cum Placentiæ moraretur; namque Ferrariæ rem transegerat ita, vt Biblia hebraicis literis exscripta magno etiam sumptu redimerentur, quæ olim Clementis Octaui oculis ad spectaculum, miraculumque fuerant oblata, cum illuc ad vrbis imperium capessendum se contulisset. Alius item Bibliorum codex septingentis antè annis exaratus proponebatur venalis: & Dominicus Hierosolymitanus nullũ in Italia tota eiusmodi codicem esse affirmabat, nisi apud Ducem Vrbinatem; porrò hæc Biblia esse Mantuę apud Hebræum quendam salis redemptorem: pretium plusquam tercentum aureorum numùm fore. In hoc certamine officiorum eminuit munificentia singularis Pauli Garexij; is enim cum Dominicano Ordini in Prouincia Insubrum præesset, dono dedit Cardinali paginas duas autographas Diui Thomæ Aquinatis contra ethnicos, decerptas ex codice, quem Bergomatum Religio exportatũ Neapoli anno MCDIV. intulit in Aedem Dominicanorum. Has autem paginas Augustinus Calaminus sacer Quæsitor Mediolani iussus à Garexio tradidit Borromæo. Tantam Federici curam interpellauit Clementis Octaui Pontificis Maximi funus: itaque ad comitia profectus creandi Summi Pontificis causa, Romæ paulò opinione omnium longiùs substitit. Nam Leo Vndecimus (hunc Pontificem illa comitia renuntiauerant) cum vix summum totius Ecclesiæ honorem iniuisset, rursus ad interregnum cõtinuatis prope funeribus res Romana rediјt; eoque sublato Pontificatum Maximum obtinuit Paulus V. maximo Ambrosianæ Bibliothecæ bono, atque compendio. Reditum in patriam est, nihiloque segniùs res curata. Augustæ Taurinorum Ioannes Franciscus Rantius consilium Federici indicauerat Allobrogum Duci: cuius vt adhuc animo Caroli Borromæi san-

Ex literis Bartholom. Georgij quarto Idus Nouemb.

Anno 1605. 4. Non. Martias.

Ex literis, quas scripsit Versellis 7. Idus Ian.

ſanctimonia obuerſabatur, ita in Cardinalem Caroli patruelem ſtudia ſua omnia facilè conferebat. Commendauit magnificentiſſimis verbis illius propoſitum: mandatumque, vt Federico aliquot antiquæ epigraphes mitterentur. Ex eadem vrbe Metamorphoſes Ouidianæ vetuſtiſſimis exſcriptæ notis, alijque codices magni nominis, & ſumptus Mediolanum tranſmiſſi. Eodem tempore Iuſtus Lipſius, ſcriptor eruditiſſimus, Bibliothecę erigendæ conſilium probauit: eamque ſtructuram maiori emolumento futuram dixit, *quàm inſanas domos, & faſtigiata Pario ſilice palatia*. Comparandi autem libros curam gnaui homines in ſe receperant, ad quos literas dederat Cardinalis, nimirum Bartholomæus Georgius Mantuæ, Iacobus Barotius Venetijs, de quibus antea ſcripſimus. Et quidem à Barotio acceperat Cardinalis lemmata orationum Diui Ioannis Chryſoſtomi, quæ antiquiſſimis voluminibus continebantur; ex quo itidem Barotio intellexerat libros græcè ſcriptos Byzantio delatos Venetias fuiſſe, ſumptuoſos nimiùm, ideòque chariores Cardinali, cuius magnificentiam ſumptus magnitudo vehementiùs incitaret. Regio Lepidi Camillus Boſius tertio Cal. ſextiles exemplaria permulta deferenda Borromæo curauit. Erant verò autographa Caroli Sigonij ſcriptoris clariſſimi, archetypum Annibalis Cari, quo Italicà linguà rhetoricas Ariſtotelis inſtitutiones donauerat: ad hæc latini commentarij in Porphyrium membranà deſcripti. Duo pariter hoc tempore Epiſcopi Ambroſianæ Bibliothecæ commodis ſeruiebant: Marcus Cornelius Patauinorum Præſul de quærendis hebræorum libris erat maximè ſolicitus: Raphael Zacynthi, & Cephaleniæ Epiſcopus per epiſtolam ſe curaturum promiſerat, vt libri omnes exquirerentur, quot quot inſulæ illæ ſeruarent: donoque dederat codicem

Ex literis 3. Idus Febr. eæq; ſeruantur in Tablino Biblio.

Conſtantinopoli

Reggio.

Ex literis 14. Cal. Octobr.

Zante, e Cefalonia.

Ex literis 3. Cal. Sextiles.

Federico, in quo græcis literis exaratæ fuerant orationes Leonis Imperatoris nondum typis vulgatæ. Hæc exterorum hominum munificencia: par ciuium. Cœnobitæ Cistercienses ærarium sanctius Bibliothecæ ijs opibus auxere, quales ne Vaticanis quidem scrinijs continentur. Cum enim librum philyrà contextum tot vrbis casibus eripuisset fortuna, ac veluti Cumanæ vatis codices in Ambrosiano Cœnobio condidisset, *Monachi* tradidere Borromæo, maiori nescias munificentiæ, an muneris pretio. Vtrumque profectò magnum; nam abhinc annos mille & trecentos exaratus codex antiquitatem Iudaicam à Flauio Iosepho traditam latino sermone narrat; descripsit autem singula in cortice Ruffinus Aquileiensis, Diui Hieronymi æqualis. Literæ eminent adhuc toto opere, nec alicubi blattam senserunt; quod autem maximè mirere, magnificentissima Mediolanensium Bibliotheca vnicum librum suis in forulis seruat. Porrò illud autographum delatum ad Insubres fuisse ab Attila, postquam euertit Aquileiam, conijcit Puricellus: neque eam coniecturam futilem arbitramur; nitet liber argenteis vmbilicis, ac præfert titulum tantæ munificentiæ testem. Eadem apparandæ Bibliothecæ cura, procedentibus annis, sequuta est Federicum: nec Principem cogitatio eiusmodi dimisit, nisi cum rebus humanis est exemptus; his verò studijs ferebatur Cardinalis etiam ad extremas superi maris oras. Corcyræ totius officinas diligenter interrogauit Vincentius Archiepiscopus (quamquam & alio loco conquisitio Corcyrea fastis Ambrosianis addet plurimum) sed temporum magis, quàm pelagi tempestatibus plura volumina perierant. Acturum se tamen per literas idem Antistes memorabat cum cœnobitis Epiri: vt, cum ibi primùm desæuijsset pestis, libri compararentur: seque eandẽ operam in insula Zacynthi adhi-

De Ruffino Gennadius, & Honorius agunt in libro, cui titulus de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, *& de hoc Codice Puricellus in dissertatione Nazariana cap. 64. n. 35.*

Villa in libro septem Basilicarum, & Ioannes Henricus à Pflaumern in Mercurio Italico. Chalcus lib. 3. hist. Patriæ. Gesnerus in Biblioth. vniuers. pag. 587.

Corfù.

Ex ipsius literis 13. Cal. Feb.

Albania.

Zante.

adhibuiſſe, ſed ne libellum quidem expiſcatum. Apud Corcyreos cum ſpes omnis decollaſſet, affulſit alibi. Bubiemi Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellarum Epiſcopus, quem à Germanica legatione Pontifex Maximus reuocabat in Italiam, antequam iter ingrederetur, obtulerat vltro ſuam operam Cardinali, libroſque ſe omnes, quos vellet, delaturum ſpoponderat. Ipſi etiam cucullatæ familiæ homines Franciſcani, qui Genuæ morabantur, licèt rerum omnium egentiſſimi, has opes librorum prodigebant: & Bobienſe Cœnobium Benedictini Ordinis librorum ſpem fecerat, quos deinde munificè oblatos accepimus. Adeò nemo ſe in officiorum certamine vinci patitur, ſi paulò humanior ſit. In hunc ferè modum ſenſim ſupellex libraria diteſcebat, auctarium nobilius paulò poſt acceptura. Ingenti enim incremento rebus auctis, decus aliud deſiderari videbatur, & ornamentum ad tuendas potiùs literas, quàm hæc præſidia literarum. Hactenus multos eſſe intellexerat conditor Borromæus, qui thecas libris refercirent, nullos (niſi Deus præſenti ope reſpiceret muſas) fore, qui libros ſcriberent ad implendas thecas: hanc copiam variorum codicum etiam à priuatis hominibus iactari, proponi pretio, & blattis interdum eſſe ludibrio, quibus cum infeliciter verſentur: maius aliquid excogitandum, quod magnitudine ſua omnes, minimè vinceret Federicum: ſecum iam inde rationem iniuiſſe quemadmodum debacchantem hæreticorum audaciam cohiberet: eàdem homines literarum negligentes poſſe conciliari muſis; tot malis præſentiſſimum fore amuletum, ſi virorum ſapientum cœtùs cogeret: fieri vtique bono publico, cum ingenuis artibus myſtæ excoluntur; ſcientiarum autem diſciplinis excultos Bibliothecæ Ambroſianæ emancipandos, vbi nec ſcribētium, nec ſcribendi exempla deſiderentur: Seminarienſem

Pragæ.

Ex literis decimo nono Cal. Septemb.

Ex literis P. Eliſei Bergomatis 15. Cal. Sept., & 5. Cal. Febr.

Ex literis 13. Cal. Febr.

Anno 1607.

Collegij Ambrosiani institutionem laudat Ioannes Stephanus Menochius Iesuita Centuria 8. historiarum cap. 12., & centur. 5. cap. 5.

ſem ſobolem in hanc ſpem adoleſcere poſſe. Huc igitur animum, & vota conuertit Borromæus, & Collegium Ambroſianum inſtituit; hoc enim nomine cœtum maluit inſignire. Placuerat quidem ſcholæ appellatio; ſed ea vulgaris, & gregaria videbatur, à priſcis nimirum Philoſophis vſurpata: tum verò puerilibus ludis cognominem eſſe nouerat, eamque olere Grammaticos, & Orbilij virgas. Nec ſpecie ipſa venerandi nominis improbauerat titulum Academiæ: ſed nondum hæc appellatio æquabat grauitatem cœtus, ſiue aſcribendos homines, ſiue ipſius conditoris famam ſpectares. Collegij nomine hunc conuentum ſapientum virorum nuncupauit recentiori appellatione, quali duo iam nobilia iuris, & medicæ artis conſultorum Collegia vrbis nomen latiùs ad exteros propagarent. Cæterùm cum Fidei Catholicę defenſio ageretur totius Eccleſiæ commodo, euocauit ex Mediolanenſi *Clericorum* Seminario florentiſſimum quemque, quem adoptaret Collegio, noſtrates tamen, aut certè prouinciæ, agriue Mediolanenſis accolas, quò Inſubrum dignitati ſtuderent impenſiùs. Seminarium frequentiſſimam veluti ſacræ iuuentutis coloniam deduxerat D. Carolus initi Pontificatus auſpicio; immo ne multitudini adoleſcentum deeſſet, quos Eccleſia ad templorum præfecturas, & ſacerdotia expectaret, tria in vrbe condidit, vnum alendis adoleſcentibus ingenio promptis, duo aliquantò grandiori ætate hominibus ad veteris *Canonicæ* ædes, & ad Fulconis delubrum; reliqua verò erudiendæ iuuentutis domicilia in Diœceſi collocauit. Quod tamen in Orientali vrbis regione condidit, id veluti *metrocomia* eſt, & caput rerum. Ibi adoleſcentes politioribus literis formantur primò, tum ad Philoſophantium gymnaſia dimiſſi ijs facultatibus immorantur, poſtremam operam Theologiæ impendunt. Præclarum

Ex Ioanne Petro Glusſiano cap. 5. lib. 2 in vita D. Caroli.

opus

opus, cum Ecclesiæ Mediolanensis compendio, quæ ex hac sparta viros pietate, & literis nobiles sibi hactenus pergit oppignerare, tum immani substructionis mole. Hanc excitauit Carolus, fastigium imposuit Federicus: eam vtrique Borromæo debet posteritas. Moles ipsa columnata, quadrata specie, multiplici porticu, qualem Solis Regiam columnis sublimibus altam somniauit Poeta; eæ teretes, & continuo marmore, fornicatas porticus fulciunt, disceptantium adolescentum sonore iugi repercussas, & vocales. Conclauia ingentia; horum quidem alia somnus, & epulæ, alia Pietas, & Musæ sibi vendicarunt. Sedes Ioanni Baptistæ sacra est: manet adhuc vetus nomen Diui præsidis, licèt sint æquata solo antiqua *Humiliatorum* ibi incolentium tecta. Seminarienses autem Musæ vberrimos prouentus attulere Bibliothecæ huic; à Federico adolescentes octo (quamquam Riuola nouem delectos fuisse tradat, quem numerum certè non explet, nisi etiam Olgiatum iam natu magno, & huiusce familiæ patrem annumeret) ex vniuerso grege iuuenum secreti Ambrosiano Collegio sunt ascripti, Antonius Salmatius, Iosephus Ripamontius, Antonius Gigæus, Franciscus Bernardinus Ferrarius, Benedictus Sociacus, Franciscus Collius, Antonius Rusca, Iosephus Vicecomes; agminis ductor Antonius Olgiatus, quem cæteri humaniorum literarum præcepta tradentem audiuerant: ij verò omnes Seminariensis medulla. Iam studiorum carceribus egressi metam attigerant: erantque ad ea munia obeunda idonei, queis à conditore destinabantur. In hoc delectu Ripamontius nonnullos memorat fuisse vocatos ad Ambrosianum laborem, quos adhuc facultas oratoria vmbraticis exercitationibus ad dicendum excoleret. Si vera narrat, Doctorum aliqui aspersi tantùm maioribus disciplinis in hunc cœtum sunt cooptati (res mi-

Lib. 3. cap. 27.

Hos laudat Ferrerius in supplemento Nobilit. Mediol. ca. 9.

Decadis 5. lib. 3. cap. 4. Verius Riuola in vita Fed. lib. 3. cap. 27.

minùs digna Collegio); licèt enim trienni ſtudio viam facilem inuenerat Cardinalis, Philoſophiæ, & Theologiæ addiſcendæ, neutiquam tamen hæc aſſequi ob anguſtias temporis integrum erat. Nam Collegio addicti ſtatim ea tractauerunt, quæ ſcribenda propoſuerat Cardinalis: tum duo tantùm anni poſt hunc delectum abierunt, cum extructa moles Bibliothecæ ciuibus patuit. Vt autem omnia caderent auſpicatò, cum prius ad aram feciſſet Cardinalis, ſeptimo Idus Septembres coactam hactenus vim librorum ex Pontificali Palatio ad Sepulchri domicilium deferri iuſſit; nam iuxtà illas ædes excitabatur Bibliotheca.[a] Acta in tabulas relata ſunt, vt munificentiam Principis poſteritati narrarent. Aedium Sepulchri author fuit Diuus Carolus, cum dirutis veteribus in illa tecta induxiſſet[b] Oblatos Sancti Ambroſij (is cœtus eſt myſtarum vltro ſe Mediolanenſis Eccleſiæ commodis temporibuſque offerentium):[c] templum verò Benedictus Rozo condidit, dicauitque Diuinæ Trinitati; refecit autem poſt expeditionem, & victoriam Hieroſolymitanam anno ab orbe terrarum ſeruato centeſimo ſupra milleſimum Benedictus alter Rozo ad ſepulchri Dominici ſpeciem, quæ obuerſata fuerat oculis, cum Hieroſolymis moraretur. Templum luſtrauit Anſelmus IV. Archiepiſcopus, dedicauitque. In vetuſtioribus libris Ambroſianæ *Liturgiæ* ſolennem legimus fuiſſe diem dedicationis iſtius, eique ſacras Idus Quintiles, quibus, iuſſu Anſelmi, Cardinales Eccleſiæ Mediolanenſis (hac enim appellatione Templi maioris *Canonicos* honeſtatos quondam fuiſſe in omnibus faſtis, tabuliſque legimus) ad fanum Sepulchri ſupplicatum ibant: eaque dies celebris erat nundinis. Hìc olim rem ſacram, & pſalmodiam octo *Monachi* peragere, & quatuor *Canonici* (cuiuſmodi cultu inſignis eſt etiam in præſens Baſilica Ambroſiana);

Hanc Bibliothecam laudat Sociacus li. 6. epig.

[a] *Ex tab. Cæſaris Pezzani.*

[b] *De Oblatorum inſtitutione præter Scriptores Mediol. vide Hēric. à Pflau. in Mercurio Italico, & Aubertum Miræū in libro, cui titulus* de Congregationibus Clericorum &c. *Iacobum Mercantium in virga Aaronis.*

[c] *Triſtanus Chalcus lib. 6. Donatus Boſſius in Chron. ad annum 1096. Ioannes Petrus Puricellus in Ambroſ. Baſil. monum. n. 234. 287. Georgius Merula lib. 3. Chron. Med., & alij Scriptores rei patriæ.*

Franciſcus Caſtellus in quodlibetis.

Villa in libro, cui titulus le ſette Chieſe, *& ſupra memorati Scriptores.*

na); verùm iamdiu *Monachi* exulant : *Canonicorum* ſupereſt nomen, & cenſus tantùm : templum autem religioſiſſimè tuentur Oblati. Ad hæc me deflexiſſe non piget, tum quia frequens redibit Sepulchri mentio deinceps, tum quia Oblatorum ſodalitati etiam nos dedimus nomen. His omnibus, quæ excelſa, & alta moliebatur, parem animum cum afferret Cardinalis, placebat exteri, barbarique ſermonis multiplex ſcientia : eaque videbatur naſcenti Collegio cumprimis decora; tanti autem momenti rem peſſimo publico negligi dolebat, & neminem inuidere feris humanas voces, græcaſque ipſas dicendæ ſalutis formulas, magiſtrà fame, conantibus. Stimulabant præterea animum exempla Principum extruentium gymnaſia ad linguarum notitiam. Et quidem induxerat antea in Seminarienſes ſcholas græci ſermonis facultatem: ſed pauci græcè, nemo hactenus hebraicè loqui. Eius ſermonis elementa tradidit Dominicus Hieroſolymitanus accerſitus Mantuà, aulicus olim Imperatoris Turcarum, & Perſarum Regis, poſtea verò execratus gentis dogmata ad Chriſtianos tranſijt, ſeque ad obſequium Ducis Mantuæ contulit. Nouerat hominem optimè Federicus, ætate ſenem, infœcundi coniugij virum, literis addictum, qui confirmandæ Catholicæ Fidei causà lucubrationes aliquot contrà Hebræos apparaſſet. Plurium etiam nationum ſermones apprime callere ferebatur, Aegyptium nimirum, & Chaldæum, Maurorum, & Arabum, Græcanicum inſuper, & Hebraicum. Ea propter vocauerat huc hominem, illiuſque operà vſus, quà ad ſermonis hebræi diſciplinam, quà ad peregrinationem Salmatij. Ignotæ tamen erant noſtratibus linguæ populorum, qui orientem Solem ſpectant, ineratque cupiditas Borromæo etiam hæc ſtudia fouendi. Probabat maximè Perſici, Arabis, Armeni, & Abyſſini ſer-

Ex literis Barthol. Georgij Nonis, & 5. Id. Decembris anno 1605.

ſermonis ſcientiam, meditatus, quemadmodum damnatam illam terrarum partem, & caligantem in Sole excitaret ad Fidei Chriſtianæ lumina; quod ſe aſſecuturum ſperabat, ſi *cathechiſmus* Perſici ſermonis emanaret, iſque apud gentem illam vulgaretur. Igitur conquiſiti ad hanc diſciplinam præceptores, qui Collegium, totamque hanc familiam muſarum peregrinis ſermonibus formarent, & loqui docerent. Qui Perſicæ linguæ elementa traderet, venit ad nos Perſa quidam nomine Abdala: ſed è Perſide natales tantùm voluptates regionis deduxerat. Virgunculæ amores magiſterij curam excuſſerant primùm, deinde mentiri ſubobſcura verba inanis ſoni, comminiſci denique ſermonem à Perſica lingua prorſus abhorrentem. Alia ratione, ſed pari euentu, Arabici ſermonis præceptor ſpem noſtram eluſit. Homini nomen Simoni; is ſe à Monte Libano profectum memorabat, & Arabicæ linguæ conſultiſſimum; narrabat fortaſſe vera: difficilis tamen moribus vt erat, & agreſtis: ad hæc ira præcipiti, & patriæ ſuæ deſiderio incenſus, deſeruit noſtra ſigna, paulòque poſt in meritoria taberna fato ſublatus. Fraudatum ita ſua ſpe Cardinalem ipſa prope deſperatio ſolata eſt; namque cum immineret inaduentum peregrinorum hominum ab oriente Sole ad nos commeantium, ſiue illos lucri cupiditas, ſiue fuga, & odium regionis dimitteret in has terras, obtulit ſe ſe fortuna melior. Ab his quidem erronibus poſſe impetrari ſermonis illius diſciplinam ſperauerat, cum humaniter inuitarentur ad hæc otia literarum, atque fugà, vel peregrinatione ſqualentes pretio alliceret, moraretur que mercede. Aliquando noſtros in ſinus ſponte conuolare fortunam animaduerterat, adeſſe inuocatam: vocatam verò longiùs auertere ſe ſe, atque aliò pennis ſublimem ferri. Hæc Ripamontius tradit, & Franciſcus Riuola

Lib. 3. in Vita Card. Fed. Borr. cap. 10., & Riuola in eiuſdem Vita lib. 3. c. 29.

la, qui tandem, diuinà veluti virgulà, Michaelem Maronitam ad nos delatum affirmat. Vtriusque sententiam infirmant apertè literæ Antonij Longi Iesuitæ, quo cum egerat Borromæus, vt alumnum aliquem Collegij Maronitarum, cui præerat, ad Insubres mitteret; eiusque deinde auspicio venit Michael, quem se nobis ostendisse veluti Deum ex machina Ripamontius, & Riuola asserebant. Ingentem quidem expectationem sui concitauerat Michael, nec fefellit; ita enim scripserat Rector Collegij Longus, bonis auibus solum vertere Maronitam, voluntati Cardinalis, & votis obsequuturum egregiè: emendaturum certè ea, quæ Simon peccasset, licèt præterita nullà ratione corrigi posse videantur. Commendatitijs præterea epistolis Cardinalis Ioannis Baptistæ Deti cum Borromæo conciliaretur, huc se contulit ad insigne magisterium. Persici quidem sermonis, Arabici quoque, & Syriaci scientissimus erat, & dignus omnino auditoribus tantis, qui tradebantur. Immo anno superiore scripserat ad Cardinalem idem Longus, atque in Collegio Maronitarum mystam ali memorauerat peritum Syrorum linguæ, ætate & moribus grauem, expertam plures annos ipsius indolem, atque scientiam, cum eàdem linguà rudes imbueret: indicioque spectatæ virtutis esse populare studium omnium Cypriorum, quorum suffragijs, vbi Romà discesisset, ad patriæ vrbis Pontificatum vocaretur: ea propter longius fuisse Cypriç Ecclesiæ interregnum, cum nemo alius summo honori idoneus haberetur: eam tamen alumni esse modestiam, vt de infula nihil cogitans, tandiu se Romæ moraturum affirmaret, quandiu Federicus obsequij vadimonio non exsolueret. Tanti videlicet erat etiam apud homines peregrinos Cardinali Borromæo obtemperare. Ad tradenda Armeni sermonis præcepta, pellexit Franciscus Ri-

7. Cal. Maias anno 1609.

Ex literis eiusdem P. Longi vndec. Cal. Apr. 1609.

Vnd. Cal. Apr. 1609.

1606. Pridie Id. Iannar.

C uola

uola exterum hominem Bartholomæum Abbagarum; vertit primùm varias in partes fortaſſe reluctantem, tum verò expugnauit illius propoſitum, atque Venetijs ſecum abduxit. Natus apud Armenos homo in aula Romani Pontificis ſermonem patrium interpretabatur eiuſmodi linguæ rudibus; relicta Vrbe, Venetijs familiaritatem iniuit cum Riuola, quem deinde cum trimeſtri labore Armenum ſermonem docuiſſet, redeuntē in patriam eſt ſequutus. Hoſpitio exceptum à Riuola Abbagarum largè aluit ſex menſes Cardinalis, ſacro munere, & pecuniâ donauit diſcedentem, ne locatam erudiendis Inſubribus operam odiſſet. Valuit certè largitatis Borromææ memoria apud hominem; nam Cœnobitam Armenum Paulum Copum in eadem ſtudia induxit, pari exitu doctrinæ. Alia præſidia linguarum molitus eſt Cardinalis, ſed irrito conatu; adoleſcentes enim appellebant animos etiam ad Abyſſinæ linguæ ſtudia, ſed docentium vitio nihil profectum videbant. Præter hanc peregrini ſermonis curam eò intendit animum Borromæus, vt frequentiâ exercitationum ſubigeret Collegarum ingenia, ita amoueri, abſtergique poſſe rubiginem mentium ratus, ſi nunquam pateretur elangueſcere impetum ingeniorum, & certamine laudis ſcriptioniſque excitaret quotidie ad famam, & æmulationem eruditionis. Edixit igitur, vt in ædibus Sepulchri hæc ſtudia recitandi aggrederentur, interea dum Bibliothecæ moles iactis fundamentis erigebatur, atque peregrinus quiſque arbiter intereſſe exercitationibus literarum poſſet. Conueniebat etiam ipſe Cardinalis, audiebatque volenti animo, ſuorum lucubrationes, ſiue quis Theologicos nexus, & recondita ſcientiarum explicaret, ſiue literis ſuauioribus muſarum charites, & mella depromeret. Hæc veluti facies, & apparatus rerum erat, conditiſque legibus manſerunt

ſerunt pòſt. Recitabantur autem de ſcripto lucubrationes, typis poſtmodum committendæ: nec quiſquam intra vnius horæ anguſtias cogebatur, quemadmodum poſtea iuſſit Cardinalis ad moleſtiam longioris moræ auertendam. Præterea amplificandæ Bibliothecæ librorumque cura tenebat adhuc Federicum, ſiquidem in tanta codicum copia inopem reputabat hanc molem, & inanem. Officinæ vrbis omnes, & tabernæ librariæ accolarum viduatæ prope libris commigrauerant in hanc literarum coloniam: ſed quia moles ipſa per ſe immanis, & par magnitudini Cardinalis ſenſim ad faſtigium ſurgebat, deſiderabatur profectò librorum copia digna olim vel Græcà Bibliothecà Piſiſtrati, vel Romanà Cæſaris Auguſti. Itaque erant querendæ opes librariæ etiam apud gentes longo regionum interuallo diſiunctas; quamobrem amicæ depopulationes factæ ſunt apud exteros, direptæq; non modò apothecæ, ſed priuatæ ædes, maximoque etiam pretio conuectæ vndique literatorum hominum exuuiæ in patriam. Hinc ſcilicet magnitudinem Ambroſianæ molis licet conijcere, ſi Europam libris prope omnibus viduatam cogitemus vnius Bibliothecæ causà. Peregrinationem verò totam, immo ipſam conquiſitionem librorum profuſo ſumptu adornatam, inſtructamque, niſi etiam exteri prædicarent, videremur fortaſſe aliquibus, iniquà ratione, æſtimantibus Federici largitatem & animum emere mendacio fidem. Nos certè minora putaremus, niſi eſſent omnibus miraculo, neque tanto Principi aſcribenda, niſi opinionem vincerent ſingulorum. Summis viris Borromæus hanc prouinciam commiſit conquirendi libros apud exteras nationes: eàdemque operà mandatum, vt inirent cum literatis hominibus amicitiam, mutuis poſtmodum epiſtolarum, & ſcriptionum officijs colendam. Quæ res proſpe-

In clepſydram Coll. Amb. luſit Sociacus lib. 2. epigr.

Philippus Vuenemakerus Belga, Saluator Vitalis Sardus.

rè cecidit Collegio, mirumque in modum coiuerunt cum noſtratibus animi peregrinorum, felicium inſtar arborum, quę alienos ſurculos facilè in communionem fœtus admittunt. Atq; vt ordine res tota procedat, nec temporibus diſſideat, quibus peregrinatum iuere, Ripamontij, & Opicelli narrationem non ſatis probamus; primus enim diſceſſit ad expeditionem ſuam Olgiatus, poſt Olgiatum Salmatius: poſtremus abijt Gratius, Ferrarius autem, qui Hiſpanias peragrauit, aliquo pòſt interuallo ſuam peregrinationem ſuſcepit; ſiquidem anno vndecimo in Hiſpaniam perrexit, quemadmodum ex literis eius didicimus, atque ab eodem nos accuratè hæc omnia ſumus percunctati. Natus fuerat Lucani Antonius Olgiatus (frequens id Oppidum eſt inter Larium lacum, & Verbanum à lacunæ vicinia nominatum ante, quàm ex ſummo montium vertice, penitiſque terræ viſceribus erumpentes aquæ per conualles illas, & vada ſtagnarent) qui cum ſe puer Seminarienſibus diſciplinis Mediolani tradidiſſet, muſas ſibi adiunxit, magnique poſtmodum nominis auditores in Seminario eodem ad illarum adyta deduxit, tribus penè luſtris, ærumnabili labore, conſumptis. Vix iniuerat Pontificatum Borromæus, cum intentum huic operi Olgiatum amauit maximè, ſemperque poſtea in oculis tulit: eximiàque virtute, ac doctrinà ſpectatum hominem in Collegium Ambroſianum induxit, ac Bibliothecæ præpoſuit. Ad Germanicam igitur expeditionem, Belgicam, & Gallicam ire Olgiatum iubet, probè quidem in primis munitum ære, tum literis ad proceres viros ſcriptis, vt exterorum animos ſibi faciliùs pararet. Hæc autem peregrinatio Olgiatum ante alios poſcebat, tum quia non ita pridem operæ pretium fecerat in emenda Bibliotheca Franciſci Cæſarini, comparandiſque libris Cæſaris Rouidij, Raſarij,

Ex literis peregrinantium, immo ex ipſo Riuola Gratium peregrinatum fuiſſe anno 8. huius ſeculi conijcimus lib. 3. cap. 29.

Lugano. Lago di Como. Lago Maggiore.

Bonauentura Caſtillionæus de Gallorum Inſubrum antiquis ſedibus.

Ioannes Petrus Puricellus in Monum. Ambr. Baſ. n. 297. pag. 504. & ſeq.

Ex actis Bibl. in tabulario.

rij, Ferrarij, Merulæ, Pinelli, & Sophiani, tum quia facilitate morum plura à peregrinis nationibus eblandiri, & assuetus Heluetijs, quibus paret Lucanum, sine negotio sibi Germanorum animos demereri poterat. Accessit comes itineris Petrus Martyr Locarnus non ignarus viarum, ac rei librariæ, cuius opulentam officinam habebat Mediolani: quem postea, cum ad vrbem reuenisset, Federicus aureo torque donauit. Egressus è Venetorum finibus Olgiatus, ad ipsum veluti vestibulum totius Germaniæ peruenit Tridentum. Ab vrbe Tridentina migrauit Oenipontem, ijsque in sedibus quidquid æra Sosijs merere poterat, comparatum est ab Olgiato in Mediolanensem Bibliothecam. Vadit inde ad Vindelicos, ac principem vrbem Augustam; frequentissima ea est ciuibus, & mercatoribus, qui ex Noricis, atque affinibus prouincijs illuc confluunt. Huc fama vrbis inuitauit Olgiatum: vir literatissimus coluit Marcus Velserus alter ex Duumuiris. Iunxerant quidem iamdudum amicitiam Velserus, & Olgiatus missitatis inuicem literis: sed nondum dederat copiam fortuna fandi coram, ac mutuo aspectu amicorum vultùs commiserat. Eminuit lætitia vtriusque oculis primùm: tum erectis in admirationem, ac reuerentiam animis ventum est ad officia humanitatis, & obseruantiæ. Grauissimis erat moribus Velserus, ingenio spectabilis, tantà literarum famà apud exteros, vt ab ijs etiam sibi laudem quæsierit; consilij autem experientià præfectus fuerat Augustæ eà lege, vt viuo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos, cum pictam tabulam, quæ expressam ipsius imaginem refert, in Ambrosiano Musæo spectamus, grauitatem eam ex oculis conijcimus, & ex oris ipsius maiestate vim literaturæ, ac consilij in administranda Vindelicorum prouincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velse-

Vide nuncupat. literas ad secundam partem Azorij, quæ edita est Mediolanensibus typis.

Trento.

Ispruch.

Auspurgh.

Baronius tomo 2. annalium ad annum Christi 303. pag. 731., & Hieronymus Ghilinus in theatro virorum Illustrium.

ro ſpem optimam Olgiatus, quà coniunctione literarum & animorum, quà dominatu, & imperio, cum ſuo arbitratu regere rem cunctam poſſet. Iam verò affectari etiam per vrbem Antonium ſuum Velſerus, humaniter habere domi, oſtendere principibus viris; quæ omnia tum Olgiatum multorum amicitijs cõſociauit, tum apud bibliopolas commendauit, vt offerre infimi ſubſellij codices minimè auderent, ſed intima officinarum ſcrutarentur, nobiliora quæque proponendo emptori. Interea appetebant Francofurti nundinæ, ad quas eunt non modò frequentes accolæ, ſed remotarum gentium mercatores propter emporij celebritatem. Plus vice ſimplici quotannis mercatus indicitur; cum autem variarum nationum mercatores eo tempore conueniant, emptori proſtat quidquid pretioſi vſquam eſt aut in Belgio, aut in Gallijs, vel apud Germanos, diuiſamque toto terrarum orbe Britanniam. Huc profectus Olgiatus plurimos, melioriſque notæ codices retulit; à Francofurto conceſſit Louanium Brabanticarum rerum dominam vrbem, & Academià totius Belgij maximà inſignem: inde Bruxellas adijt; ſanè ex vtraque vrbe corrogatum quidquid in officinis ſeruaret Brabantia, niſi quòd Antuerpiẽſes apothecæ adhuc erant conſulendæ. Mercibus, & libris opulenta vrbs Antuerpia Olgiatum ad inuidiam vſque ditauit. Comitas, & eruditio Andreæ Schotti Ieſuitæ (non autem Iacobi, quo nomine abutitur Ripamontius) plurimùm conduxit homini; nam cum morum ſimilitudo, & literarum coniunctio amicitiam coniugare ſoleat, Schottus operam ſuam omnem Olgiato viro eruditiſſimo impendit. Cuius quidem literatiſſimi viri familiaritatem Cardinalis Federicus perpetuis beneuolentiæ teſſeris copulatam, firmatamque voluit, nec niſi dira neceſſitas fregit, amicoſque diſſociauit. Iuuat

Francfort.

Fiandra.

Louagna.

Bruſelles.

Anuerſa.

Lib. 3. in vita Fed. Card. Borr. cap. 16.

verò

verò hìc laudare posteris hominis doctissimi modestiam; eà enim fuit æquanimitate, ac tantum Schottus Ambrosiano Collegio detulit: vt, cum Cyrilli orationes, quas latinè fuerat interpretatus, penè subiecisset prælo, plumbeis formis subduxerit, deferens hunc honorē Salmatio, quem esse addictum eiusdem scriptoris interpretationi per literas narrauerat Borromæus; quod indicare itidem æquum fuit in vestibulo operis, fragmentum autographi ipsius fideliter proponendo. Immo eidem Salmatio nuncupauit deinde carmina, aliasque lucubrationes, quas libera oratione Diuus Ennodius Ticinensium Presul conscripserat (nam falsò Cyrillum inscriptum fuisse affirmant Ripamontius, & Opicellus): nec ea laude contentus Schottus, quam Federico Bibliothecæ authori tribuit, Olgiatum præterea suum, Ripamontium, Ferrarium, & Sociacum eisdem nuncupatorijs literis commendat; tanta fuit existimatio eruditissimi scriptoris de Collegio: eamque iure indicauit Olgiatus Cardinali, ne studia viri amicissimi ignoraret. Iam Gallia expectabat Olgiatum, ad quam longo itinere peruenit. Tres modò vrbes in ea prouincia ad librorum conquisitionem exploratas fuisse reperimus; incertum: an vt alias pari magnitudine nobiles, sed hæreticorum tabe noxias, prohibente Federico, vitaret: an Galliarum lumina adijsse satis videretur. Lutetia venientem ex Belgio accepit; læta vrbis facies, & pulchra: Geryonem totius Galliæ rectè appellaueris, ita tribus quasi corporibus, partibusque dirempta in vnum coit. Vrbem intersecat Sequana patiens nauium, mediamque veluti insulam circumfluit, insanæ substructionis tecta, ac templa ferentem. Insula vtrinque pontibus vrbi coniungitur: discriminat tamen suo interuallo Academiam totam à frequentia Oppidi: & lymphæ vectigales placido alueo regias ædes venerantur. Hìc verò copia

Huius rei meminit scriptor ad [illegible] S. Cyrilli in nuncupatorijs literis ad Car. Gasp. Borgia Velasco.

Alegambe in Biblioth. Scriptorum Societatis Iesu.

Lib. 3. in vita Fed. Card. Borr. cap. 16., & Opicellus lib. 2. Monum.

Literis 14. Cal. Septemb. 1610, & 8. Cal. Decembres

Parigi.

Sainne.

copia mercium, & gymnasij fama Bibliothecæ fuit emolumento. Complures codices inuenti; iuuerunt autem laborem Olgiati homines doctissimi, Ioannes Baptista Faber, quem puer Rex ipse Gallorum audiuerat, Carolus Labbæus studijs hisce mirificè postea delectatus, misso insuper libro ad incrementum Bibliothecæ, cui titulum prætulerat, *obseruationes, & emendationes in Synopsin Basilicon*, & Fronto Ducæus è Sodalitate Iesu, græci, latinique sermonis consultissimus, quem meritis in cælum laudibus extulit Cardinalis Baronius: isque Ducæus amicè coniurauerat cum Federico Borromæo, vt Isaacum Casaubonum à Catholicæ Fidei desertoribus abduceret; quod significauit Cardinali per literas Marcus Velserus salutem ante Federico dicens verbis Gretseri, & Raderi virorum doctrinà nobilium ex eadem Societate: tum à Ducæo memorans deductum fuisse Casaubonum ad Maximi Pontificis Legatum, & Cardinalem Iacobum Pernonium, nodos omnes explicitos homini, expeditumque vanis ambagibus, nondum tamen illius pertinaciam expugnari potuisse ancipiti consilio fluctuantem. Habuit etiam perhumaniter Olgiatum Iacobus Augustus Thuanus magistratu ipso, quem gerebat, & literis inclytus: doluitque homini (quemadmodum Federico indicauit) quòd paucas tantum horas colloqui cum Olgiato licuisset, tum discessu inopinato hospitis, tum quia negotiorum magnitudo congressus dulcissimi iucunditatem læuo tempore interpellasset. Cum Parisijs plurimos codices coemisset Olgiatus, Lugdunum concessit vrbem mercatorum multitudine celebrem, nec gemino tantùm flumine Arari, & Rhodano opportunam, verùm etiam situ, quòd eam in media Europa positam esse plerique scriptores autument. Sui itineris rationem, & emolumenta hìc exposuit Olgiatus Antistiti Borromæo, docens

4. Cal. Quintil.

Vol. 9. ad annum Christi 726. Gregorij 2. Papæ 13., Leonis Isauri Imper. Vndecimo; Ducæum laudat Philippus Alegambe in Bibl. Scriptorum Iesuit.

Pridie Cal. Nouembres anni sequentis.

Alegambe in Biblioth. Societ. Iesu.

Literis pridie Nonas Ianuar. anni 1608.

Lione.

Sonna, e Rosne.

Literis 12. Cal. Sextiles.

cens

cens cogitare se Auenionem, arcas decem Lugduni refertas libris: his in auctarium commodæ conquisitionis accedere duodecim alias, quas Lutetiæ codicibus impleuerit, complures itidem à se transmissas Insubribus Augustà Vindelicorum vsque, Francofurto, & Antuerpià: vereri tamen, ne cælestes aquæ per eos dies crebræ membranis offecerint. Ex Lugdunensi conquisitione profectus est Auenionem: inde in Italiam reuersus Taurini substitit: tandem Mediolano succedens obuios habuit Collegas omnes, qui excipientes reducem, honoris causà, assectati sunt ad ædes Federici gaudentis maximè aspectu Antonij, & fructu vberrimo expeditionis. Paucis pòst diebus missum fuisse Olgiatum Venetias ad aliam conquisitionem tradunt Ripamontius, & Opicellus; talia affirmantibus consentire nequaquam possumus: nam ex autographo literarum, quas Olgiatus misit Cardinali, elapsis à Germanica peregrinatione duobus annis ad Venetos contendisse, librorum conquirendorum gratià, nouimus. Nec dum ad nos rediuerat ex Germanica, Gallicaque conquisitione Olgiatus, cum Antonius Salmatius mittitur in Greçiam, aditurus quoque Byzantium turcicæ feritatis lustrum, inde Hierosolymam, tum superstitiosa diuinitate insanientem Aegyptum, & Babylonem varij quondam sermonis parentem, sicubi apud truculentos homines humanitatis instituendæ codices cædibus, direptionibusq; earum regionum superstites inueniret. Peregrinatio quidem omnium difficillima censebatur, non modò quia maria tentanda essent infesta barbaris piraticam exercentibus, obnoxia tempestatibus, sed etiam quia cum incolis agendum vel ipsà æquoris procellà nocentioribus. Erat tamen Salmatius eiusmodi indole, atque ingenio, vt cum barbaris agere perhumaniter posset: tum verò instructus ijs facul-

Auignone.

Eisdem libris, & cap.

Quinto Nonas Octobres anni 1609.

Constantinopoli.

tatibus, quæ feros homines negotiandi ſuauitate ad manſuetudinem perducunt. Porrò ſermonis græci ſcientià facilè Pelaſgos ſibi conciliaſſet, ceu ſub eodem cælo natus conueniret tribules ſuos, & conterraneos. Aſſumpſit in ſocietatem nauigationis Rabinum Dominicum Hieroſolymitanum ad conquirenda hebraicæ linguæ volumina, licèt inauſpicatò. Nonis ſextilibus profecti ab vrbe perrexere Venetias limen, & vniuerſi maris ſuperi firmamentum. Aduerſa vis venti iniecit moram Salmatio, & Rabino; ſe tamen ſoluturos quarto nonas Octobres nuntiauerant Cardinali, operamque ſuam omnem locaturos, vt ex Corcyræ inſula, ac regione tota, quæ Orientem Solem excipit, opulentam prædam conueherent. Iam antè in illo tractu Orientis Alexander Turrianus Antiſtes Hierapytnæ vim maximam librorum collegerat, eamque in Romani Pontificis Bibliotheca ad ædes Vaticanas collocauerat; cum tamen Ambroſianum hoc domicilium muſis excitari, & referciri voluminibus peregrinà conquiſitione comparatis audiuit, doluit vicem ſuam, quòd occupare vota Borromæi minimè potuiſſet, homo præſertim à Mediolanenſibus oriundus; adiecit rem tunc integram non fuiſſe: id vnum, quod reliquum faciebat fortuna, ſe pro virili curaturum, vt apud Præſules, & Metropolitas Orientis alios codices quæreret, qui locupletarent nouam hanc ſapientiæ officinam. Soluerunt tandem Hieroſolymitanus, & Salmatius: verùm nihilo mitius mare nauigantes tulit; quippe deuehebant aliò ſæuientes ventorum afflatus, & vndarum æſtus: quas eluctati aliquando nauim appulere ad Corcyram hortis Alcinoi quondam, & Phæacum mollitie luxuriantem, frugibus tamen adhuc, & ſoli vbertate felicem. Porrò inſula Lunæ ſpeciem refert, cum nondum orbem impleuit: nautis ſtationem ampliſſimam offert: oppida pleraque,

Ex literis Salmatij Cal. Octobris, & ex Opicello lib. 2.

Corfù.

Girapietra.

Ex literis ad Card. Fed. Borrom. 18. Cal. Ianuarias.

que, nec prorſus obſcura: princeps inſulæ eſt vrbs Corcyra, quæ ſedem eam ſuo nomine inſignit. Hìc ex animi ſententia cœpit fieri conquiſitio: ſiue remota illa Adriaticæ ditionis ora pretium ignoraret facultatum græcarum, quæ exteris venum irent: ſiue æris pretio victa pecuniam (vt fit) præferret ſapientiæ. Erant etiam adiumento quærentibus Cœnobitæ, veluti internuntij (hos vulgò Corcyrei appellant *Caloieros*) qui commercio propinquarum regionum Macedoniæ, Græciæ, & Epiri comparabant merces eiuſmodi librarias, ſedulò renuntiantes ſingula Salmatio, præſentique argento græcanicæ doctrinæ codices vndique redimebant. Huic negotiationi inuidit fortuna, frequens malum bene cogitantibus; inconſtantia primùm comitis, tum ciuiles Turcarum turbæ minimo minùs ab inſtituto dimouerant Salmatium. Namque Dominicus ille alterum vix menſem moratus Corcyræ iraſci cœpit inſulæ, aſpirare ad Inſubres, quòd exhauſtæ opibus cultoribuſque regiones tradere plura volumina emptoribus non poſſent, nec vltra peregrinari ob tumultuationem barbarorum liceret. His patrocinabatur Hieroſolymitanus ſuæ inconſtantiæ apud Salmatium: cæterùm homo cupidus rem magis domeſticam, quàm librariam ſpectabat, conſtrictus vxore videlicet. Tradidit Antonius abeunti geminas fere arcas exaratis manu codicibus graues, vt deueherentur ad Cardinalem, cui etiam memorabat ſe à comite deſertum, & vltimum prope diſcrimen impendere, ſi in Cretam placeret proficiſci; obſtare ſiquidem incœptis motùs turcicos, queis maria clauderentur. Res tamen feliciter proceſſit Salmatio, etiam poſtquam diſceſſerat Rabinus, coemptis pluribus libris in ipſa vrbe Corcyræ: alia quoque volumina ſuppetebant extra vrbem, & inſulam paranda pretio. Ad hæc

Città di Corfù.

Ex literis 4. Cal. Decembres.

Candia.

Ex literis 17. Cal. Ian.

imminebat Bibliothecæ cuiuſdam Imperatoris multis optimiſque codicibus inſtructæ; fuerat autem Conſtantinopoli aduecta in regiones proximas Corcyræ; interea duas inſulas Zacynthi, & Cretæ explorabat. Immo Byzantij quærebantur Hieronymi Bibulci viri Mediolanenſis operà, qui in ea vrbe gemmariam exercebat, græci ſermonis codices: & ſubinde mittebantur ad Borromæum, veteris quondam ſapientiæ ſcripta impenſiùs venerantem. Dum verſatur Corcyræ Salmatius, ſeneſcente iam anno, itum in Græciam maiorem eſt, nouæ expeditionis causà. Vt eam adiret, mandauit Cardinalis Gratio Mariæ Gratio, ciui Senenſi, ſermonis vtriuſque linguæ docto. Tentauerat primùm ipſius ingenium Federicus in erudienda Seminarienſi ſobole: floruitque Gratius humaniorum literarũ doctrinà; vocatus deinde ad famulatum Borromæi, exarandis epiſtolis, arcaniſque herilibus excipiendis, nauauit operam. Rem quidem Ambroſianam amplificauit maximè, non modò cum in Græcia magna verſaretur, ſed quandiu moratus eſt Venetijs, atque Patauij, valetudinem confirmaturus. Et vt habitauerat in auribus Federici, ipſiuſque arcanas cogitationes introſpexerat, ita intentione maximà virium ſui Principis voluntati ſubſeruiebat; eiuſmodi enim aulicis vtebatur Cardinalis, vt planè, ad Poetæ inuidiam, qui vellent eſſe pij, atque ad muſarum ſacra admitti, Federici aulam adire poſſent, ſeque bene moratis illius contubernalibus adiungere. Charitas patriæ tandem Gratium à Federico diuulſit: aut quia deſiderio ſuorum contabeſceret, quod affirmat Opicellus: aut (quod vero propius) accerſitus illuc, vt Academiæ Piſanæ eſſet ornamento. Nec fugit talia ſcribentem ratio; nam Magnus Hetruriæ Dux euchariſticas literas Cardinali ſcripſit, quòd Gratio redeundi ad Senenſes poteſtatem feciſſet; ipſa quo-

que,

Ex literis 18. Cal. Nouembr., & 18. Cal. Ian.

Exeunte Nouẽbri ex Ripamontio cap. 15. in rebus geſtis Federici Cardin.

Ex literis ſexto Idus Nouembr., & 3. Cal. Decembr. anno 1608.

Aulam, aulicoſq; Fed. Card. Borr. laudat Ianus Nicius Erythreus vol. pr. pinacoth. virorum illuſtriũ

Lib. 2. Monum.

4. Idus Nouembres anno 1609.

que, Pisis cum degeret, Magna Hetruscorum Dux quàm officiosas misit literas ad Borromæum Gratij causà, quòd ad natale solum optatò reuenisset. Immo ipse Gratius narrat Cardinali, quanta significatione studiorum, & beneuolentiæ amplexi fuerint reducem vterque Princeps; ipsius præsertim Magnæ Ducis comitatem laudat, seque in Pisano gymnasio lapidem suum iterum voluere, humaniores literas tradendo. Exeunte Nouembri mandauit se itineri Gratius; accessit socius viarum, & laboris Guidus Caualcantius, claro loco natus, literarum itidem amantissimus. Peregrinos homines excepit Mutinæ Camillus Bosius, veterem suam beneficentiam nouis muneribus cumulans: iugem præterea operam vltro obtulit abeuntibus, redditurus in loco librorum copiam, quam illis interea peregrinantibus coegisset. Ex itinere Gratius diuertit Senas; ibi negotium Annibali Lomenio datum, vti ex veteri Latio, & Hetruria tota vim aliquam voluminum colligeret. Romæ, in emporio videlicet terrarum omnium, substitere tandiu, quandiu celebriores apothecæ explorari possent; nam peregrinos homines auocabat aliò præda maior. Decesserat Neapoli Ioannes Vincentius Pinellius rei literariæ studiosissimus, eiusque gratià nullis facilè sumptibus parcens. Inter cætera ad eruditionis vberrimæ varietatem instruxerat Bibliothecam autographis præsertim exscriptisque codicibus; cum autem latinis, græcisque literis esset eruditus, idcirco optimos quosque scriptores, & prima scribentium exemplaria religiosè delegerat. Hæredes, quod moris est, aut in ercíscunda familia, aut cum hæreditatem cernunt, libros inanem veluti supellectilem voci præconis destinare, collocaturi in fœnus pecuniam laxiorem. Diditus per vrbem rumor facilè ad aures Gratij peruenit: sed maximis itineribus opus

Cal. Martiȷs anni 1610.

Literis pridie Idus Martias scriptis anno 1610.

Modonæ.

Siena.

eſſe intellexit, ne, rem trahendo, auolaret è manibus præda: cum perſæpe mora magnas cogitationes eludat. Extemplo ſe contulit Neapolim Gratius: ibique præcluſa omnia, & ardua eſſe animaduertit. Libri primùm omnes exportati fuerant in villam, cui nomen Iuliano, modico locorum interuallo ab vrbe diremptam; tum verò nonniſi ingenti pretio ſtare poterant, quòd multi inhiarent emptioni, & eruditiſſimus quiſque permagno literarias illas merces æſtimaret. Ita multitudine, & doctrinà emptorum nihil vileſcebat in Pinellij Bibliotheca; iamq; Seuerus Cœnobita Carthuſianus admonuerat de ſcriptis codicibus Cardinalem; nam id mandauerat homini Borromæus, vt libros deſcriptos vbique gentium conquireret, Pinellianos in primis. Et quamquam Neapoli viros doctiſſimos, ac ſui ſtudioſos Gratius reperit Franciſcum Lombardum, Iulium Cæſarem Capacium, & Ioannem Baptiſtam Portam, necdum tamen labefactare potuit propoſitum liberorum, ad quos paterna hæreditas tranſierat, tum religione à viris doctis iniectà matronæ orbitatem prolis tuenti, tum metu, ne vendendi celeritas pretium eleuaret. Plurimùm quidem valebat apud illos hæredes Lombardus græci, latinique ſermonis ſciens, arctà etiam familiaritate Pinellij, & ornamentis Sacerdotij, quod obibat, ſatis commendatus liberis: Capacius, & Porta, quà nomine, quà literarum ſcientià cum eminerent, erant propterea apud vnumquemque gratioſi. Hic autē Porta adeo poſtea probauit ſtudia Bibliothecę Mediolanēſis, vt profeſſus fuerit Franciſco Plateæ, qui tū Neapoli morabatur, ſe Cardinali Borromæo ſua vota, & ſtudia emancipaſſe; proinde offerre forulos ſuos omnes librarios, & quidquid aut pecunià, aut legendo, ſcribendoq; corrogaſſet: ſibi curę rem Ambroſianam eſſe, ac pro virili amplificaturum conquirendis codici-

Literis 3. Calen. Nouemb. anni 1607.

Literis 3. Idus Quintiles anni 1607.

Literis 14. Cal. Sextiles anno 1611.

bus,

bus, cum vel in ipſo ætatis flore diligenter libros ſibi vndique comparaſſet. Neque verò gloriosè iactabat hæc Ioannes Baptiſta Porta; nam eidem Plateæ elenchum vberem ſuarum lucubrationum tradiderat, vt mitteretur Cardinali; recenſebantur autem ipſa Portæ autographa, aut plumbeis formis iã vulgata volumina, tantà ſcriptoris voluptate, vt diceret fortunantibus vtique malam ſuam ætatem Superis fieri, vt ſcriptiones ſuæ in Ambroſianos nidos inferrentur: ſicque fati neceſſitatem vinceret, vitaretque Libitinam. Hos præclari muneris triumuiros Gratius Pinellianis hæredibus admouit, tractandis illorum animis aptos, promptoſque ad omnia officia, literarum denique ſtudioſiſſimos. Ante omnia ſolicitauere pretij magnitudine matronæ animum, in cuius tutela relicti fuerant liberi, tum obſequijs (quæ expugnandi muliebris animi ratio eſt facillima) peruicere, vt ſe illorum arbitrio commiſſuram negotium affirmaret, ijſque ſe legibus, quas tuliſſent, non interceſſuram. Qua ſpe erectus Gratius Iulianum adijt, libroſque omnes cum explorasſet, ac in ſyllabo deſcripſiſſet, Lombardi rurſus, Capacij, & Portæ obligatam fidem implorauit: ne, interea dum peregrinaretur, à conditionibus muliebris inconſtantia diſcederet. Profectus Neapoli apud Lucanos luſtrauit Melfiam Apulis, & Hirpinis conterminam vrbem; ibi Placidus Marra Antiſtes vrbis, literatis hominibus impenſius fauens, locorum rationem, gentiumque mores docuit, quominus irrito labore ignotas terras circumirent. Indicauit celebres librorum officinas, thecas item librarias priuatorum hominum, ſimulque viros, quorum eruditio, vel authoritas peregrinantes conciliare poſſet exteris, atque Ambroſianos nidos implere; cum autem propoſitum iter peragere inſiſterent, donauit abeuntes Catulli carminibus graphicè deſcriptis. Lucaniam

Ex literis 8 Id. Septembr. anno 1611., & 4. Non. Octobres eiuſdem anni.

Melfi.

Baſilicata.

Puglia. niam excipit Apulia mari ſupero adiacens, Solibus aduſta, meſſium tamen ferax: eaque in Dauniam à ſocero *Puglia piana, e Capitanata, Terra di Bari.* Diomedis, & Peucetiam ab Oenotri fratre diuiditur. Monſtrabo hìc ordine rationem itineris, & peregrinationis; *Dec. 5. lib. 3. cap. 15. Lib. 2. Monum.* Ripamontius enim, & Opicellus progredientem aliquando, redeuntemque Gratium ad ſedes, quas iam fuerat prætergreſſus ita narrant præpoſterè: vt, ſi iter illud confecit Gratius, Vlyſſe infeliciùs errauiſſe neceſſe ſit. Igitur à Melfitana vrbe primò tenuiſſe Canuſium, tum *Canosa, Barletta, Trani.* Barulum, Tranum denique; conſultò enim Gratium proceſſiſſe exiſtimamus, non autem petijſſe Barulum remotius vtique, inde Canuſium, Tranumque. Barulum nempe ſitum eſt, quà fluuius Aufidus ſuperum mare ſubit, Canuſium verò propius Melfi, vnde noſtrates diſceſſerant, Tranum Barulo. Nobiles ſunt eæ ſedes vellere, atque Cannenſi clade; pugna ſiquidem inauſpicatò commiſſa à Romanis cum Pœno inter Canuſium, & Barulum latè has terras fuſo ſanguine cruentauit. A Trano *Bari.* profectus Barium Oppidum piſcatu nobile, hinc ad amœnas Formiarum ſedes peruenit Gratius, quas olim Leſtrygones truculenti cultores habebant humanis car*Gnazzi.*nibus placantes famem, tum verò Egnatiam, & quà Pactius flumen Calabros diſterminat ab Apulia. Itum in*Brindiſi.*de ad Brunduſinos eſt: hinc Cælium, Baleſium, Ale*Ceglie, S. Cataldo, Lecci, Otranto. Capo d'Otranto. Terra d'Otranto*tium, & Hydruntum, quà extremi limites maris ſuperi Italiam definiunt; Hydrus autem mons imminet vrbi, regionemque totam Salentinorum, atque oppidum ipſum portu celebre à ſuo nomine Hydruntum appellat. Superatis verò iugis, quæ totam illam oram continuo *Nardò. Gallipoli. Soleto.* culmine interſecant, ventum ad Neritinos, & Gallipolim. Antequam Soletum adueniret, reſtitit in oppido, *S. Pietro in Galatina.* quod vulgò appellant Sancti Petri in Galatina, ab eàque *Anno 1608.* vrbe diſtat mille paſsùs; nam rigebat Februarius, ac lutulenta

lenta ob ſolutas niues itinera peregrinari hominem vetabant. Hæc mora plurimùm Ambroſianæ rei conduxit; nam literis commendatitijs Alexandri Donzellij gratiam ſibi ab incolis iniuit; accedebant Federici Meſij Epiſcopi Bubæ ſtudia, qui iam antea operam ſuam maiori huic Federico vectigalem detulerat, grateſque egerat Borromæo, quòd argentea numiſmata ob codices exſcriptos donaſſet. Neque ſubſcribere poſſumus Ripamontio Præſulem Meſium tum in illo oppido commoratum affirmanti, quòd terras illas luſtraret ſui muneris causà; nam vrbs Bubæ in Apulorum finibus ad oſtia Tipherni poſita eſt: Galatinam verò ſitam eſſe in medijs Salentinis inter Cælium, & Soletum docet Leander Albertus. Eò magis crediderim Meſium Antiſtitem oppidanum Galatinæ fortè eò temporis diuertiſſe ad ſuos, quò literas legimus rei indices. Per illos autem dies ſublatum fuiſſe fato Sacerdotem quendam Ripamontius, & Opicellus falsò retulere; anno ſiquidem ſexto huius ſeculi nouerat Borromæus myſtam hunc *Archipresbyterum* pagi, cognomento Eſternathiæ, è viuis abijſſe, ſingulari doctrinà virum, cuius in nidis librarijs lectiſſimi quique codices græcè exarati ſeruarentur. Cum igitur Eſternathia tria paſſuum millia diſiungatur Soleto, ſeceſſit illuc Gratius, meliorisque notæ libros, quinquaginta ferè ab hæredibus accepit. Hinc Soletum: tum obſcura oppida prætereundo, Tarentum ventum eſt. Patet ibi celebris portus ad oſtia fluminum Tarenti, & Syris ex montibus in mare defluentium; vrbs verò longè clariſſima eſt, ſiue Tarantem Neptuni filium authorem oppidi faciendo ſuas origines à Superis deducat, ſiue cognominis fluuij viciniâ, tum copiâ velleris, & opportunitate ſtationis. Sanè auſa eſt hæc vrbs Romanorum arma laceſſere, & Pyrro Epirotarum rege copias iungente, dominam terrarum

Termole.
Sexto Idus Quintiles anni ſuperioris.
Eodem libro, & capite.
In deſcriptione Italiæ.
Ex literis Ioannis à S. Maura 19. Cal. Febr. anni 1606.
Eiſdem libris.
Ex literis ſuperioribus Ioãnis à S. Maura.
Sternatio.
Taranto.
Seno.

gentem in discrimen imperij vocare. Literæ autem minorem veluti Græciam æmulatæ, hoc sinu declinauisse bellorum procellas visæ sunt; certè vnius Architæ ales quamlibèt ligneus percurrit latè terras omnes, Tarentinàque famà impleuit, adeò vt ad inuisendum Architam etiam Plato huc aduolarit. Porrò eam Italiæ regionem, quæ in extremo vtroque cornu interiacet, atque oram sinus Scyllacæi, ac Tarentini complexa, inter Brutios, & Salentinos spectat Ausonium mare, Magnam Græciam appellamus, huic quidem profectioni auspicatissimam, quando illuc etiam Pythagoram olim fuisse peregrinatum fama est. Tarentina quidem expeditio nostris fuit compendio, quòd celebritas portus multùm eam conquisitionem ditauit. Nobiliora deinde maioris Græciæ oppida circumeundo venit Rusciam postremò; iamque comparatis vndique libris transmissurus erat in Siciliam, nisi Cererem ibi magis florere, quàm Palladem accepisset, insulamque eam librarijs opibus nudatam. Hæc ita descripsimus, sicuti certas sedes, & loca indicant Geographi; à Ruscià Gratius ad Pinellianos libros redijt. Verùm, vt nunquam eiusdem propositi tenaces fœminæ sunt, sublatam spem omnem emptionis vidit, cum illuc reuersus esset Gratius, immutatà eius voluntate, quæ paruos liberos regebat. Refigebantur leges, quas nobiles triumuiri, proficiscente Gratio, tulerant; & cum domesticum illud ornamentum in alias ædes, terrasque deferri turpissimum existimarent, redimi saltem fœditatem eam volebant hæredes magnitudine æris. Deiectus igitur spe sua Gratius Romam, & Senas reuenit, ibique à Lomenio affine suo, sicut alibi à clarissimis viris, quibus mandauerat, vim librorum ingentem accipiens, Mediolanum redijt: emensus quidem breui temporis interuallo magna terrarum spatia, cum exeunte Nouembri

Squillaci.

Quare Magna Grecia dicta sit, docet Leander Albertus in descriptione Italiæ, & Reusnerus lib. primo de Italia.

Rossano.

pro-

profectus, calendis Aprilibus insequentis anni regressus esset. Peccasse autem crediderim in Ripamontij historia typographum veriùs, quàm scriptorem, qui primùm discessisse affirmat Gratium, cum in exitu esset Nouember, regressum autem Aprilis initio: deinde exeunte Ianuario à Cardinali missum, ineunte verò Aprili se se reducem obtulisse Borromæo; quo temporis spatio citatis debuisset equis Gratius vorare iter, & Camillam, aut Ladam cursu celeres præuertere. Federicum reditus hominis & librorum copia recreauerat; cum autem totam preregrinationis suæ seriem, exitumque exposuisset, conclamatam Pinellianæ Bibliothecæ emptionem doluit; quamquam consilio ipsam etiam desperationem vicit; neque enim augustum Federici animum agendi difficultas poterat impedire. Commissum proinde negotium est Ioanni Baptistæ Besutio, & Fabio Leuco, vt Pinellianis libris pretium quodcunqe statuerent, modò redimerentur. Tandem siue pecunia, siue dexteritas flexit animos: aureis numis ter mille, & quadringentis Pinellij Bibliotheca coempta est; & minori certè pretio constare potuisset, nisi quorundam liuor interuenisset emptioni. Sequenti autem anno libri omnes ex Iuliani villà delati ad Cœnobium S. Seuerini, ijque septuaginta capsis inclusi promiscua quidem supellex, Latini cum Græcis immixti, autographa, descriptique codices nouem curribus deuehebantur in Bibliothecæ Mediolanensis triumphum. Impositæ postmodum nauibus eiusmodi opes, & in Genuensem portum inuectæ Bartholomæi Clappij fidem implorarunt, Ianuensis *Metropolitanæ Theologi*, quem Diuus Carolus Mediolanensibus Oblatis adoptauerat; siquidem de Pinellianis libris ad illum scripserat Federicus; hi deinde Mediolanum transuecti, nidos Ambrosianæ Bibliothecæ ditauerunt. Hic

Eodem libro, & capite.

Ex literis Leuci 15. Calendas Quintiles.

Ex literis Besutij 11. Cal. Quint.

Ex literis Besutij, & Leuci 3. Non. Febr. 1609

Ex literis Clappij 15. Cal. Decembres 1609.

exitus fuit emptionis Pinellianæ, quæ narrari debuit hoc loco, ne in sequentem annum extracta legentium memoriam peruerteret, cogeretque ad superiora legendo peregrinari. Inter hæc morabatur adhuc Corcyræ Salmatius, eamque insulam cum libris omnibus viduasset, nihilo segniùs foris rem agebat. Ad Cœnobium Sancti Ioannis, quod vnius diei iter distat Buthroto, delata fuerat Bibliotheca Byzantina Imperatoris cuiusdam; itaque spes emptionis, ac vicinia prædæ quamquam stimulabant animum Salmatij, eò tamen vehementiùs tangebat, quòd negotiari has merces non liceret propter Turcarum stationes insidentium litoribus Buthroti. Spes tamen aliò ferebat hominem, nam in alijs cœnobijs, & Callipoli multos codices asseruari audiuerat, alios venales esse Cassiopeiæ, longè plures Triccæ. Cum benè cœptis adulari fortuna videretur, procedere tamen negotiatio haud poterat, quòd inter Græcos, & Italos (barbarorum fortasse inuidià) concitati motus, vtrinque factà cæde, multos sustulissent: atque odio Italici nominis vix se discrimini subduxerat Salmatius, qui eas turbas improuidus arbiter spectabat. Bono igitur dolo, ne consilij expers negotiatio mole suà corrueret, agendum erat deinceps; licèt barbari Italo homini etiam postmodum insultauerint: atque adiecerint terricula supplicio Promethei etiam sæuiora: seque ex imis præcordiorum fibris peregrini emptoris euulsuros cum corde iecur interminarentur, quòd affinium populorum Bibliothecas diripiendo, Italiam græcanicis opibus locupletaret. Codices quidem plures proponebantur Salmatio, facta primùm Diuorum vno volumine contenta, quæ tamen redimi nequirent minoris, quàm quinquaginta aureis Venetis, aliorum item codicum vis ingens, quos aiebat thesauros rectiùs appellari, & literarum fodinas aureas, quàm

Ex literis 7. Cal. Maias.

Butintrò.

Gallipoli.

Iannina, ò Gioannina, Tricola.

Ex literis pridie Idus Maias.

Ex literis 4. Cal. Maias.

quàm volumina. Ad hæc emerat D. Ioannis Climaci lucubrationes antiquioris notæ: item impij Mahumetis res gestas turcicis literis exaratas; nec adhuc Bibliotheca Byzantina exciderat homini: seque ob eam profecturum Buthrotum affirmabat, vt per internuntiorum colloquia veterem illam gazam librorum in Ambrosianum ærarium posset inferre. Dum hæc meditaretur Salmatius, quoties se opportunitas vectorum offerret, mittebat subinde arcas librorum Venetias ad clarissimum virum Dominicum Triuisanum; cum Dominico enim coiuerat iussu Cardinalis amicitia, eaque cura Veneto homini fuerat demandata. Cum autem Corcyram, Macedoniamque explorasset, sperabat Salmatius, appetente hyeme, se Cretam aditurum, inde ad Montem Athum, hinc ad insulam Zacynthum, cum sudum esset; sed aut tædio peregrinationis, aut barbaricarum nationum metu tandem victus Salmatius Venetias primùm ad Dominicum (fortasse expeditionis suæ causà) tum ad Insubres reuersus, exeunte Autumno, satis nidos Ambrosianos libris impleuit; eoque argumento credimus, quòd cum honoris nostri auspicio, curàque hàc tractandæ Bibliothecæ libros, thecasque penè singulas interrogaremus, libri in nostras manus inciderunt, vel in insula Chio à Salmatio comparati. Hanc conquisitionem sequuta est Pauli Quinti Pontificis Maximi singularis erga Collegium Ambrosianum voluntas. Mandauerat quidem antea Pontifex *Vicario Generali* Viglebanensium, vt Collegium, & Bibliothecam, atque initia omnia rei Ambrosianæ tueretur; verùm quia mendis aliquibus librarij turpiter oscitantis incuria Pontificias literas corruperat, idcirco is, qui tum Viglebanensium Antistitis vices obibat, mandanti Paulo obtemperare minimè potuit. Id fuit in causà, vt anno quinto earum literarum mentionem prudens

Ex literis 4. Cal. Iunias.

Ex literis 4. Idus Maias.

Ex literis 5. Idus Maias, 14. Cal. Iunias, & Pridie Nonas Quintil.

Ex literis pridie Idus Maias. Monte Santo.

Ex literis sexto Idus Nouembr.

Scio.

Ex diplomate Pontif. 5. Cal. Martias anno 1605.

omi-

Ex diplomate septimo Idus Quintiles.

omiſerim; Pontificij diplomatis hæc ſententia: bene ſemper animatum fuiſſe Pontificem erga eos, qui Collegia inſtituerent, præſertim ſi Purpuratorum Patrum aliquis eius inſtitutionis foret author: audiuiſſe preces Federici Cardinalis, ac Mediolanenſium Antiſtitis, qui patriæ felicitati natus intelligeret ex Collegijs à Beato Carolo conditis prodire quidem homines florentis, & ſubacti ingenij, ſed iuuenilem impetum reſidere poſtmodum: nec adhuc vllum eſſe cœtum eccleſiaſticis viris magno natu alendis, qui catholicam Fidem, ac Religionem tuendam ſcriptis, ſtudijſque ſcientiarum ſuſciperent. Horum causà excitatam ab eodem Federico fuiſſe Bibliothecam iuxta ædes Sepulchri, vocatoſque ad Societatem cœtus eccleſiaſticos Collegas; quibus omnibus conſeruandis cum ſors aliqua eſſet ſtatuenda, adimere ſe vtique ex Ticinenſi Collegio Borromæorum ad arbitrium Federici annui reditus aureos mille. Porrò in cœtum Ambroſianum duodecim tantùm Collegas eſſe cooptandos: quorum quidem quatuor diutinam operam impendant Theologiæ, cæteri reliquis diſciplinis famulentur; Doctores autem, vbi primùm iudicio Cardinalis renuntiati fuerint, tum deinde inter ſe latis ſuffragijs nouos Collegas ſubrogare poſſe, ſi quis priorum in ordinem redigatur, aut morari deſinat in terris. Doctoribus omnibus Pontificis edicto mandari, vt ſinguli lucubrationes aliquot edant in vulgus: Bibliothecam verò eà lege excitari, vt non eiſdem modò Collegis, ſed ciuibus, exteriſque omnibus, ſtudiorum causà, pateat: eos tamen exſecrari, qui codicem aliquem, aut membranam piceatis manibus attingant, efferantque, eoſdemque ſontes lauerniones reſecrari non poſſe à quoquam, niſi à Pontifice Maximo. Bibliothecæ præponendum neminem, niſi qui ex Oblatorum Sodalitate ſit; Præfectum

tum autem huiusmodi degere posse in ædibus Sepulchri eisdem ornamentis insignitum, quibus reliqui conuictores illarum ædium decorentur: in præsens verò Antonium Olgiatum præfici Bibliothecæ. Nefas esse inde amoueri libros, aut venum ire: aut prædia, censùsue imminui, tolliue; hisce autem seruandis, tutandisque viros ex singulis ordinibus Ciuium Mediolanensium deligendos: duos videlicet ex Collegio *Metropolitano*, ex vrbanis Sacerdotibus totidem, qui à suo Collegio, vel *hierarchis* renuntientur, Præfectum Oblatorum, vnum ex sexaginta Decurionibus Ciuitatis, item ex singulis Collegijs Iurisperitorum, & Physicorum vnum; quos Decuriones reliqui, Iuris, & Medicinæ Consulti creent; adimere se eiusmodi curam Mediolanensis Ecclesiæ Archiepiscopis, quòd illorum industriam omnem, & vigilantiam latè florentis populi frequentia, atque amplissimi honoris operosa solicitudo consumat. Ea Conseruatorum fore munia, vt rem Ambrosianam administrantes, eandem sartam, tectamque esse velint, curentque, ne quà in re quidquam faciat detrimenti: eiusdem ærario vnus Conseruatorum præsit: forulos, indicesque librorum quot annis consulant, explorentque: Conseruatorum veluti Præses creetur vnus ex *Canonicis Metropolitani* Templi; si verò quid litium oriatur, id omne *Vicarij Generalis* iudicio committendum. Probare, quæ de sacris faciundis ad aram Deiparæ in maiori vrbis Basilicà instituisset Federicus: ratam se habere eiusdem munificentiam, quà sacram supellectile ad mystarum vestes, & sacrificij ipsius pompam apparasset: edicere autem, vt quotidie in illà arà Doctores operentur, quos deinde singularibus ornamentis decoratos ex reliquo hominum grege eximit. Vetat enim eos interesse ijs conuentibus, aut supplicationibus, quas obire debent cæteri mystæ;

iubet

iubet tum ire ſupplicatum, cum Sanctiſſimum Chriſti Corpus, aut Clauus fræno incluſus per vrbem circumfertur, cum triduanis precibus coluntur Superùm fana, & Prouinciæ totius, aut Diœceſis Synodus habetur. Hæc deinde accedunt decora, atque ornamenta Collegio; donantur Doctores ſinguli Romana Ciuitate, immo antiquiſſimis illius Ciuibus aſcribuntur: Palatij, & Aulæ Lateranenſis Comites, & Milites creantur, creatiq; ijs ornamentis honeſtantur, quibus cæteros Comites, & Milites Romanorum Pontificum decorauit magnificentia. Hic ſplendor ordinis; tutelam autem Summorum Pontificum fore perennem ſpondet, vt Collegium, & Bibliotheca Apoſtolici nominis præſidio ſit incolumis; ad locupletandam eiuſdem ſortem Collegij Ticinenſis Borromæorum eleuatos reditùs velle, ademptis prædijs domus Thisbes, & Vici Iriæ; leges, quas Collegio ſcripſerit Federicus, eiuſdem arbitrio refigi poſſe, ac immutari: quo fatis erepto prohibet quemquam, aut illas abolere, aut emendare. Poſſe Mediolanenſium Antiſtitem vnà cum Conſeruatoribus Collegij ſecundo quoque anno eà lege Bibliothecam adire, ac explorare, vt nihil omnino ſciſcere, iubere queat, aut antiquare, niſi priùs Pontificem Maximum conſulat. Hiſce autem literis, atque inſtitutioni tuendæ præſidere iubet *Auditorem Generalem Cauſarum Cameræ Apoſtolicæ*, *Archipresbyterum* Eccleſiæ Mediolanenſis, & *Vicarium Generalem*; quibus omnibus ſi quis intercedere audeat, ſacrum eum, ac inteſtabilem, diriſque cum Diuorum, tum hominum eſſe deuotum profitetur. Hæc Pontificij diplomatis ſumma, cuius tamen aliqua idem Paulus V. immutauit, vt poſtea memorabimus.

Caſa di Tiſmo Voghera.

DE

DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER SECVNDVS.

Anno 1609.

INſignis erit hic annus Collegarum noſtrorum experientià, & abſolutà mole Bibliothecæ. Cum iam ritè teſtimonia morum, & rerum geſtarum Beati Caroli relata eſſent in acta, reliquum erat vt Pontificià conſecratione inter Superos recenſeretur; *apotheoſim* verò illam cum ſummi rerum Italarum proceres, & Philippus Tertius Rex Hiſpaniarum votis omnibus expetijſſent à Paulo Pontifice Maximo: ipſius tantùm *Metropolis*, atque Antiſtitum preces deſiderabantur; eapropter vocauit ad Prouincialem Conuentum Epiſcopos omnes Federicus, quotquot ſunt in *Metropolitæ* Mediolanenſis poteſtate. Conuenere numero quidem pauciores, quàm vt olim parebant Archiepiſcopo huic; nam Eccleſiam Mediolanenſem latè protuliſſe ſui imperij fines apud grauiſſimos ſcriptores in confeſſo eſt.[a] Certè Mediolanenſium Pontifici magna capita Eccleſiarum mo-

[a] *Miræus in Geographia Eccleſiaſt. à Baſilica Petri de Metropoli Mediolani, Vitalis in Theatro Triumphali pag. 232., & ſeq. Puricellus in Baſilicæ Ambroſianæ monumentis nu. 2., & 99., & in vita S. Laurentij Littæ c. 24. Vicecomes lib. 2 de ritibus Miſſæ c. 13. Ripamont. hiſt. Eccl. Med. dec. pr. lib. 9., & alij.*

 rem

rem gessere, Ianuensis nimirum, Taurinas, & Bononiensis; immo Ambrosiana *Metropolis* Antistites[a] Coloniensem, & Aquileiensem suà habuit in potestate. Insubrum autem Episcopi, Ligurum, Aemiliæ vniuersæ, ac Venetiarum obtemperabant olim Ambrosiano Capiti: atque intra fines huiusce potestatis Rhætorum Ecclesiæ, Alpinæ omnes, Illyricum denique coercebantur. Etiam in Ticinensem [b] Ecclesiam ius dixit *Metropolita* Insubrum; quamquam Vghellus Papiensium Præsulem interdum Mediolanensi eximat imperio, nouissimè verò subijciat. Habuit ergo septimus hic Prouincialis Conuentus frequentissimos Patres, videlicet Paulum Sfondratum Cardinalem, & Antistitem Cremonæ, qui paulò ante arbiter fuerat rerum Romanarum, cum Gregorius Decimus quartus patruus Ecclesiæ præsideret, Præsules præterea Brixiæ, Vercellarum, Astæ, Aquensium, Viglebani, Laudis Pompeiæ, Alexandriæ Stateliorum, Bergomatum, Casalensium, Dertonæ, Nouariæ, Albæ, & Intimelij. Sabatiæ Antistes, quòd Pontificio nomine apud Ducem Allobrogum subsisteret, mandauerat Ioanni Baptistæ Ferro *Canonico*, vt ipsius verbis cœtui interesset, ac subscriberet. Tanta adhuc iurisdictionis Ambrosianæ magnitudo est, licèt sæpenumero decurtata, vt à Beneuentano [c] nullus *Metropolita* apud Italos imperij fines habeat ampliores. Etiam Antonius Seneca (quem Paulus Quintus Anagninà infulà ornauerat, tanto tamen honori pertinaciter obluctantem) præpositus olim domui Sanctissimi [d] Cardinalis Caroli, atque Ecclesiæ Mediolanensis *Vicarius Generalis*, factâ à Pontifice Maximo potestate ad nos venit, expetitus propterea à Federico, quòd peritissimus comitiorum eiusmodi esset, cum à Diuo Carolo haberentur. Eadem cupiditas conueniendi huc incesserat Sanctum Franciscum Sale-

sium

Sauona.

a *Ioannes Antonius Castillionæus in Mss. Puricellus in vita S. Laurentij Littæ c. 24. num. 46. Vicecomes l., & cap. supra recensitis Michael Pizolpassus in Mss. in vita S. Anathalonis Arch.*

b *Puricellus in vita D. Laurentij Littæ ca. 13. Vghellus in pr. Tom. Italiæ Sacræ ad Episcopos Papien., & in 4. de Archiepisc. Mediol.*

c *Id liquet enumeranti ex cath. Cathed. Eccles. Pacis Iordani vol. pr., & Vghelli vol. 8. Beneuent. autem Ecclesię 18. Episcopi suffragantur. In actis Ecclesiæ Mediol. 17. Episcopi recensentur.*

d *Ex ipsius ep., atque aliorum nuntiatorijs ad Cardin. Feder. Borrom. anni 1607. 4. Nonas Iunias.*

ſium Epiſcopum Geneuæ; neque obſcuram voluntatis huiuſce ſignificationem dederat Ioannes Stephanus Ferrerius Vercellenſium Antiſtes ad Cardinalem. Nam ſcripſerat in hanc diſertè ſententiam: quando percrebuerit rumor cogendæ ſynodi, ardere eius ſpectandæ deſiderio Epiſcopum Geneuenſium, obtutumque venerandi conſeſſus iucundiſſimum ei futurum; id amicè quæri in præſens à Federico, num alienæ Prouinciæ Antiſtitem ad Mediolanenſem conuentum placeat admittere: aut ſi conuenire vetet, quibus officijs aduenientem complecti in animo ſit; cum ſcilicet Præſulem eſſe, qui inter cunctos Allobroges emineat doctrinà, ſummà, nec vulgari eloquentià fulminantem, cum Gallicè concionetur; ad hæc Diuino inflammatum Spiritu id vnum ſolicitè anhelare, vt hæretici homines ab impietatis conſuetudine abducantur: eo in numero apud principes viros haberi, vt ſinguli ſe illius precibus commendatos velint. Facere autem tantum Antiſtitem maximi hæc comitia, quà Cardinalis Borromæi Archiepiſcopi nomine, quà conuentus ipſius celebritate, & actorum normà: ex quà veluti ex lycæo plurima ſe hauſturum documenta profitetur. Hæc referre attinuit, vt poſteritas intelligeret, quàm bene viri ſanctiſſimi de Federico opinarentur: abſtinuit autem hac peregrinatione Saleſius, profectus deinde huc ad colendos D. Caroli cineres; quamquam humaniſſimè ad Ferrerij literas reſpondiſſet Cardinalis (vt in *opiſthographis* eiſdem legimus, quas exarauerat ſcriba intimus) probauiſſetque voluntatem hanc Saleſij Antiſtitis, ſua officia omnia, beneuolentiamque pollicitus. Has literas vnà cum euchariſticis, quas idem Saleſius ſcripſit Aniſio ad Borromæum Cardinalem, ob exuuias D. Caroli dono miſſas, cum in reliquarum grege offendiſſem, in arcula cupreſſina condidi; nam Franciſci ipſius ſancti-

Gineura.

Literis 4. Idus Februarias.

Carolus Augustus Saleſius in ipſius vita lib. 8.

8. Cal. Martias.

Aniſii.

tatem, & bonam de Federico summorum hominum opinionem sunt venientibus seculis liquidò testaturæ. Cum iam Maximi Pontificis voluntas ad hæc Borromæi studia accessisset (illum enim de futura synodo Seneca fecerat certiorem) ac infulati Patres conuenissent, multiplex dedit specimen Cardinalis Ambrosiani Collegij, (huc enim spectant ea omnia, quæ de Prouinciæ Concilio tradimus). Pridie Idus Maias (quo primùm die Episcopi in *Metropolitanum* cœtum coiuere) cum mensæ assiderent, Ioseph Vicecomes latinam habuit orationem, luminibus distinctam, argumentisque neruosam; docuit autem orator, ex quo fonte emanarint horum conuentuum initia, quænam instituta, & præstantia, rebus aptè propositis ad insidias aurium, & escam animorum. Sic à conuiuis delibata est eloquentia cœtus Ambrosiani; maiores autem disciplinæ nondum venerant in certamen. Eductus est in aciem Franciscus Collius, isq; centum sexaginta quinq; supra mille facultatis Theologicæ effata propugnauit; totidem enim recensentur in ipsius libello, quem Prouincialibus Episcopis Mediolanensis Concilij nuncupauit. In Pontificali Palatio propositum certamen. Consederant frequentissimi Antistites, euocatus ad contentionis spectaculum ex Academijs, & Cœnobijs doctissimus quisque, neque componebatur Collius cum tribus modò Theologis, qui contra solenni disceptantium ritu obijcerent: verùm singuli, immo Patres ipsi dimicare cum adolescente, qui vix ex vmbratica exercitatione prodierat. Decimo sexto Cal. Iunias Ciuitas, ac propemodum Prouincia vniuersa erudito certamini interfuit, quod posteri nunquam admirari desinent, imitari certè nunqam audebunt. Res adhuc miraculo est, cum legimus; si quidem ipsius theses ita dimicationi fuisse propositas satis liquet: vt abdita quæ-

Literis 18. Cal. Octobres anno 1608., & 18. Cal. Decembres anno 1607.

Parona in actis Concilij.

Ripamontius dec. V. lib. 3. c. 5. Riuola lib. 4. in vita Federici cap. 8., & Parona.

que

que, & arcana illius doctrinæ ſcrutaretur primùm, tum varios authores theſium, atque inter ſe multùm diſſidentes, aut conſentire iuberet, aut omnino refelleret. Itaque in ipſius libello excelſum adoleſcentis ingenium ſuſpeximus; caput, atque frontem occupauerat Sanctus Thomas Aquinas, effatis aureis planè, atque oraculis doctrinæ: alius Thomas ſequebatur, Caietanus videlicet: eoſdem excipiebant Ioannes Capreolus, Franciſcus Ferrarienſis, Bartholomæus Medina, Ioannes Duns, Durandus à S. Portiano, Gulielmus Ochamus: calcem obtinuerant Alexander Alenſis, Henricus Gandauenſis, omnes antiſtites eius diſciplinæ, quorum dicta eximiè defendit Collius, deſcriptis ordine ſingulorum theſibus. Illud etiam miraculo non caret, quòd Federicus compendiariam viam Ambroſianis adoleſcentibus diſcendi Philoſophica, atque Theologica indicauerat, ne iuueniles anni fruſtra inanibus quæſtionibus perirent; cum interdum id aſſequantur adoleſcentes, docentium fortaſſe vitio, vt ſtultiſſimi fiant in ſcholis. Tres omnino anni inſumebantur: reliqui autem ætatis illius tradebantur alijs facultatibus, quas nobis tricæ Philoſophicæ, & Grammaticorum nugæ malè inuident, duobus ferè decennijs triſti literarũ fato in huius Troię obſidione contritis. Idem certamen inſtauratum eſt nono Cal. Iunias ab Antonio Ruſca pari exitu pugnæ, & triumphi adoreà; ambo autem tres annos vtrique diſciplinæ vacauerant, mirabili ad eas conſequendas compendio. Benedicti Sociaci, quem plurimùm amauit Poeſis, eminuit ingenium apparatu vrbis, cum ſacræ Diuorum exuuiæ, quæ in fano Calimerij, atque Protomartyris deliteſcebant, effoſſæ ab Epiſcopis deferrentur; hæc enim ſuprema fuerunt acta Concilij; dimiſſique extemplo Patres ad ſuas quiſque ſedes, Tullius Carettus verò, & Carolus à Baſilica

Riuola in vita Fed. lib. 4. cap. 8. 14., & 38.

Parona in actis Concilij.

lica Petri, hic Nouariæ, ille Casalensium Præsul ad impetrandam à Romano Pontifice Beati Caroli *apotheosim*. Inter hæc res libraria minimè exciderat Federico; nam nobiles Bibliothecæ, quæ alios emptores poterant adducere, tantum redemptorem ardentiùs expectabant. Marcus Aurelius Grattarola Præfectus Sodalitati Oblatorum cum Romæ moraretur ob cælestes honores Beati Caroli, se diligentissimè conquisiturũ codices descriptos nuntiauerat, immo ostenderat singulos Borromæo, quos fratres Cardinalis Horatij Maphæi (is fato concesserat) auctioni proposuerant. Cardinalis item Ascanij Columnæ Bibliotheca, qui è viuis excesserat, cum libros plures manu exaratos seruaret, iamque tota licitationi offerretur, studia Federici in se conuertit. Cognouerat id quidem Borromæus ex Ioanne Salazario, atque indicem singulorum penè voluminum acceperat; verùm Duci Altaempsio ingens ea præda postmodum cessit. Cum hæc foris quæreret Cardinalis, adlaborabat domi, vt compararet, si quid pretiosi vrbs latè domina vrbium penitioribus nidis abdidisset. *Hierarchæ* Templi Maximi (nobilissimum id apud Insubres Collegium est, certis tantùm familijs atque florentissimis institutum) plurimos antiquioris notæ codices habebant, quos Franciscus Pizolpassus bonarum artium studiosissimus, olim Archiepiscopus vrbis, legauerat Collegio. Has opes auxerat ingentem in modum Bibliotheca Diui Caroli, quam ille migraturus ad Superos Aedis maximæ mystis donauerat. Pizolpassi codices iam antè emerat à *Metropolitano* Collegio Federicus vetustis literis in membrana descriptos, ac ferreis vmbilicis ita munitos, vt durare omnino valerent aduersùs cariem. In Caroli autem Bibliotheca inerant primò Biblia ad vtramque oram illustrata animaduersionibus ipsius Diui, antiqui precum, ac

Sept. Idus Feb.

Ex literis Prid. Cal. Martias.

Hoc anno 3. Id. Ianuarias.

Anno 1608. 16. Cal. Iunias; insignem fuisse hanc Bibliothecam Cardinalis Columnæ tradit in ipsius vita Ciaconius.

Vndec. Cal. Septembres.

Ex literis Barroli 4. Idus Septemb. an. 1611., venitque aureorum tredecim millibus.

Ex lib. Mss. in Bibl. Ambr., cui titulus Status Eccles. Mediol., *in quo familiæ omnes recensentur Metropol. Coll. Sacerdotijs idoneæ.*

Glussianus in vità D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Li-

Liturgiæ Ambrosianæ codices, Plautini, & Terentiani atticismi à Petro Galesino descripti, Bibliorum, legumque interpretes, græci, latinique sermonis scriptores plurimi; quæ omnia inspeximus, ac penè vorauimus oculis, cum ea nobis humanissimi viri Horatius Cruceius, & Ioannes Andreas Rhaudius ex Collegis *Metropolitanis* proponerent contemplanda. Ergo exorauerat à Pontifice Maximo potestatem deuehendæ Bibliothecæ huius in Ambrosianam; iamque breues literæ missæ fuerant ab Vrbe. Cur autem propositi pœnituerit Federicum, non stat scio, nisi quia fortasse supremas tabulas sanctissimi patruelis antiquari nollet: aut quia minùs decorum amplitudini putaret suæ, si alienis opibus noua ditesceret Bibliotheca, nobiliorum instar siderum, quæ nolunt etiam à Sole lucem mutuari. Erat interea in exitu annus, cum vnus dies seculorum omnium fastos insigniuit; nam toto vertice surrexerat supra reliquas vrbis ædes Bibliotheca, maximo conatu artis, atque operosà substructione molis; cuius fundamenta poni cœpere pridie Cal. Quintiles anni sexcentesimi tertij supra millesimum; architectus autem operis fuisse traditur Fabius Mangonus. In vmbilico, eàque regione vrbis, quæ dicitur Vercellensis, sedes statuta operi est, exteris, ciuibusque opportunior. Molis multiplex forma proposita ab architectis: alijs cuneata placuit, columnata alijs: laxam, amplamque probauit Federicus. Ingens primùm area totam subijcit oculis frontem: æneæ literæ cubitales Ambrosio Antistiti sacram esse docent: gradus in hemicycliformam recenti structurà appositi. Idcirco autem Ambrosio nuncupatam molem constat, quòd cum res suas Cardinalis nihili faceret, inanem gentilitij cognominis appellationem fastidiuit, totamque Diuo vrbis Præsidi ascripsit, redeunte sic apud posteros cumulatiore glorià. Fortasse

Ex literis Senecæ, & Bartoli 4. Cal. Decemb.

etiam

etiam in ciuium memoriam reuocare placuit veterem Bibliothecam, quam olim iuxta Templum Ambrosij conditam fuisse, atque ipsius Antistitis nomine appellatam fama est: eiusque superstites adhuc in tabulario *Canonicorum* Ambrosianæ Basilicæ aliquot libri sunt monumento. Ima quadratæ molis assurgunt ex marmore, idemque lapis quadratis sagmentis munit angulos, & coronat fastigium: isque ordo perpetuus circa molem totam excurrit. Supra vestibulum laxatur arcuato opere in fenestram paries ad Solem occidentem: similisque aditus excipiendæ luci aperitur à postico, quà spectat Ortum. Vestibuli ipsius frontem clathratæ fenestræ, ac marmoreæ pilæ intersecant: geminà deinde coronà, & arcu se attollens, infra vicinæ molis supercilium subsidit. Interiora vestibuli suspicientibus offerunt ductos ex ære vultus conditoris Federici, cum indice nominis, atque honorum, quos gessit, tum geminas vtrinque metuendi carminis tabulas; nam aqua, & ignis ijs interdicitur, qui libros, aut membranas audeant auferre; latinà vero, italicàque linguà Pontificales diræ legentibus proponuntur. Implet deinde oculos concamerata sedes, eaque capacissima: nec vno tamen obtutu contemplantium admirationem exhaurit. Cubitis sexdecim lata est, porrigitur quadraginta in longum: ipsam autem altitudinem cubitis quinis vicenis æstimamus. Area deniq; tota molis Ambrosianæ, quæ spatium Bibliothecæ, vtriusque musei, reliquorumque conclauium amplectitur, patet in longitudinem cubitis centum triginta. Hæc ex fide ipsius formæ, & circini, tum ex mensuræ iudicio tradimus. Testudo aureis bracteolis corusca, nitidisque floribus, atque cauliculis vibrans, discriminatur suspensis per æqua interualla fascijs marmorato elaboratis; eiusdem pretij coronis concamerationem definit, quæ totum fornicem

Huius Biblioth. meminit Puricellus in disertatione Nazariana cap. 2. n. 2. & Pizolpaßus in Mss. vitæ Archiep. Med. in epist. nuncupatoria.

Biblioth. Orientem versus sunt excit. ex Vitruuio lib. 6. Architect. cap. 7., & Henrico Salmuth. vol. pr. de rebus deperditis pag. 119.

ICHNOGRAPHIA BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

A Vestibulum
B Bibliotheca
C Peristylium
D Aula Collegij Ambrosiani
E Aula Imaginum
F Viridarium
G Pinacotheca
H Museum artis statuariæ
I Porticus
K Sedes Graphidis

5 10 15
Cubiti quindecim Mediolanenses, qui continent Palmos quadraginta Romanos.

Paggius Arch. delin.

Cesar de Laurentijs Sculpsit
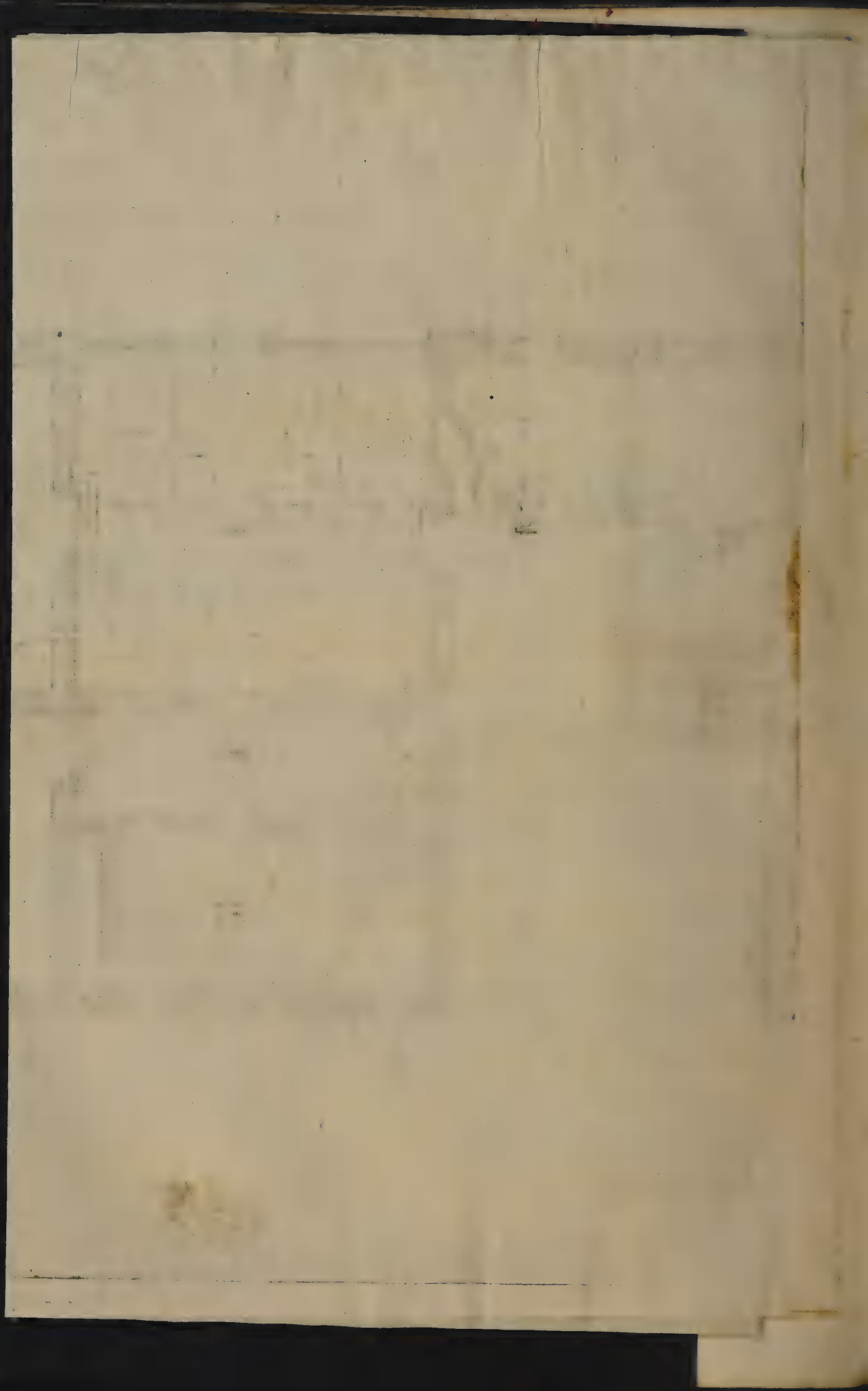
nicem ambit infernè. Infra coronam receptæ in parietem, inclusæque auro Superùm imagines irritant oculos, siue radiati oris dignitate, siue antiquà vestium formà. Primā sedem Christi Seruatoris effigies, proximā Deiparæ, reliquas ordine implent Græcanicæ, Latinæque Ecclesiæ infulati Patres, tum ex vtroque sexu lectissimus quisque. Infra icones nidi librarij cubitis tredecim in sublime elati sedis ambitum implent; ad superiores thecas scalæ cochleæ deducunt, & ligneo margine circumeuntium vestigia tuentur: inferiùs transennæ oculos admittunt, non manùs. Si quid verò in *autographis*, aut membranis pretiosi est, in scrinijs ad angulos molis prominentibus delitescit. Sequitur peristylium; huius foribus imminet picta tabula expressam ad imaginem ferens vultum Federici Cardinalis, tantà maiestate oris, quantà, cum viueret, Insubrum oculis obuersata est. Subiecta *epigraphe* indicat conditum ipsius beneficio Ambrosianum Collegium, & Bibliothecam, cunctas quoque artes studio, & munificentià eàdem restitutas. Octo nidi alternant spatia peristylij, in ijs collocata signa fictilia corpore muliebri, vultùs referentia scientiarum, & artium nonnullarum; singula verò suis aptè insignibus ornantur, ac ferunt libros præceptores facultatum, & indices doctrinæ eius, cuius species offertur oculis. Author operis Dionysius Bussola sculptorum Insubrum hac tempestate antesignanus. Fulciuntur porticu superiores aliquot ædiculæ ad secretos congressus Musarum; pergula autem ferreis vndique clathris obsepta vadentes circumducit. Medium impluuium occupat palma, frondibus ex cupro comata. Hæc vna respuit Hamadryades, lymphis videlicet contenta. Spiritus agit intus ludentes aquas, quæ arcanis erroribus vagæ ex summà arbore, ac frondium apice erumpentes, subiectam musiui ope-

ris aream mergunt. Et fortaſſe aquas amœnitate loci delectatas putauerim, ne Muſæ contubernales ſuum fontem expeterent. Ex periſtylio itur in aulam Ambroſiani cœtus, inde in aliam ampliorem, vtramque tamen fornicatam. Hæc varios vultùs noſtratium, & peregrinorum hominum literis, aut liberalibus diſciplinis nobilium proponit ſpectantium oculis: quò recordatio illa præſtantium virorum, & cognitio formarum recreet contemplantes. In hanc ſedem inferemus poſtea codices deſcriptos, cum iam ſcrinia omnia exundent, libros non antè admiſſura, quàm alij foruli accedant. Florentes deinde areolæ veſtibulum pinacothecæ exornant: vt hìc pinxiſſe natura, in muſeo ars floruiſſe videatur. Hæc, quemadmodum in præſens manet rerum forma, deſcripſimus; nam immutauit pleraque ſtudioſa poſteritas ad recentioris ſtructuræ exempla. Nos verò indicaſſe talia non piguit: ne, qui noſtras lucubrationes euoluere minimè grauabuntur, Ripamontio, aut Opicello minùs credant, aut contrà nobis fidem negent, ſi ab eruditis ſcriptoribus, & Federici æqualibus videant diſſidere. Porrò pinacothecæ formam, & deſcriptionem in illos annos conſultò reijcimus, quibus ſtatuariorum, & pictorum ſchola vel inſtituta eſt, vel reſtituta. Ergo condità iam mole Bibliothecæ, dieque indictà, renuntiantur Collegij Ambroſiani Doctores, & ſedes libraria aperitur. Sexto Idus Decembres in Aede Sepulchri peragitur cæremonia. Is potiſſimùm dies placuit tum Conceptæ Virginis nomine, tum alterius diei celebritate, quæ olim Ambroſium Inſubrum Pontificem inaugurauit; vtriuſque enim patrocinio noui Collegæ committebantur. Et quamquam terno ſinu pateat Sepulchri fanum, & xyſtos etiam ſuperiores ferat, tum ad ſpectaculum rei ſacræ, cum ſit, tum ad modulationes muſicas,
cele-

celebritati tamen sufficere haud potuit. In sinu medio, eoque ampliori, consederat Federicus princeps totius coronæ, iuxta Cardinalem *Magnus Cancellarius* Salazarius, Præses Iacobus Mainoldus, Senatusque vniuersus cum rerum capitalium Præfecto, ponè Senatum Magistratus vterque: propiùs septis aræ maximæ assidebant itidem Federico *Vicarius Generalis*, & Templi Maioris *Canonici*. E regione Antistitis Borromæi rostra ad dicendum sublata: contra Patres Conscriptos sedere Præfectus vrbis, & Aediles: propiùs aræ succedere Dominicanus Quæsitor, Iuris, artisque medicæ Consulti: tum reliqua fani spatia stipari *Præpositis*, *Theologisque* Collegiorum vrbanorum, & municipalium, tum Præfectis, Laureatisque religiosorum Ordinum. Hæc orchestra; nam infimam caueam ad extremum sinum Templi, immo forum quantum est, totum permixti summis infimi homines stipatis corporibus implebant. multitudine (vt in conferta turba accidit) fluctuante. Certè res inaudita, ac inuisa conuulserat propè ex suis sedibus vrbem, magnitudo etiam, & celebritas pompæ ciues euocauerat ex tectis, studio præcipuè Insubrum eò frequentiùs affluentium, quò res noua oculis vsurpanda est, memori postea liberorum admirationi commemoranda. Inuitabat etiam spectatores apparatus Templi barbaro peristromate nitescentis: forum ipsum obuelabatur laneo tegmine, descendentibus ad oram aulæis: pompaque tota à delubri valuis ad proximas molis Ambrosianæ fores definiebatur. Ergo veniente ad Aedem Federico occinuere chori: symphoniam excepit latina oratio Aloysij Bossij *Metropolitanæ* Basilicæ *Theologi*; dicentis hæc summa. Superis, hominibusque plaudentibus factum, vt Collegium Ambrosianum bono scientiarum conderetur: nec quidquam aliud ferme ad colendas literas au-

Aloysij Bossij laudes vide in Athenæo Picinell.

gustius excitari potuisse, quàm Templum veluti quod-dam Musarum, ex quo oracula illuc adeuntibus, & Apollineos tripodes consulentibus redderentur. Sedem eam fore perennem, & peregrinis, nostrisque hominibus frequentem, vbi exteri sermonis scriptores disciplinarum commercia iungerent, Græci præcipuè, & Arabes erepti flammis, & cladi sæuitiæ vastantis cuncta. Hoc decus maximum vrbi accedere, vt scientià linguarum, & facultatum lacessere veteres Athenas posset, molis verò magnificentià nomini suo, & magnitudini responderet. Nolle tamen vanissimam tantùm ostentationem ædificationis Federicum: proinde Collegas illuc induci, qui librariam eam supellectilem scribendo augerent. Quorsum enim membranæ subductæ æuo excedenti omnia inferrentur in nidos, aut barbaras etiam terras nostrates adijssent, nisi scriptis molem refercirent Collegæ? Blattis rectiùs, quàm Musis substructā fore; satius quidem esse, vt libri legentium tandem manibus terantur, quàm intacti temporis diuturnitate lacerentur. Sibyllinis profectò folijs fore simillimos, fieriqꝫ semper ludibria ventis. Hanc esse mentem conditoris Borromæi, eàque lege substructam Bibliothecam, vt inibi ciues cum exteris Phœbo, & Musis operentur; mystis verò ante omnes commendari hæc sacra literarum, eosque *Ecclesiasticorum* hominum Collegio ad fouendas facultatum omnium disciplinas incendi. Habità oratione, Doctorum nouissimus de suggestu citat nominatim vnumquemque Collegarum: ac primò ex odeo aræ maximæ (ibi consederant Doctores) euocatur Antonius Olgiatus ductor literati agminis, atque præeunte cæremoniarum Præfecto prouolutus ad Cardinalis pedes numismate aureo donatur, quod Collegij insigne deferret deinceps. Cudendum id curauerat Florentiæ Federicus, at-

que

que Deiparæ Diuinam Prolem amplectentis imagine ſignandum: infra inciſæ literæ, quibus rogabatur, vt ſe Collegij MATREM MONSTRARET; auerſa facies numiſmatis ferebat ora Præſulum Ambroſij, & Caroli, quos omnes præeſſe Collegio voluerat. Diuorum vultibus ſuberat hoc ſymbolum SINGVLI SINGVLA; nam ſinguli Collegæ emancipabantur facultatibus ſingulis, quas vnas excolere iubebantur. Formam eius numiſmatis cum Federici pietate coniunctam commendauerat admodum Velſerus, bene Collegio ominatus, cui Virgo Parens Numinis præſideret. Eàdem operà ſignificabatur demandata Olgiato Præfectura Bibliothecæ, indicabantur ſtudia parandi *ſyllabum* vberem librorum: conciliabatur etiam auditoribus commemoratione doctrinæ, & ſcientià, tum caſtimonià latini ſermonis. Inter hæc plaudebant chori verſiculis, quos ſcripſerat Sociacus; tum Horatius Caſatus Præfectus cæremoniarum (ex cuius aduerſarijs hæc omnia hauſimus) Olgiatum, qui ſubmiſſo poplite iam coluerat Cardinalem, ante Patres Conſcriptos conſtituit: quorum dexteras ſingularis officij causà oſculatus, reliquos poſtmodum Magiſtratùs, & conſeſſum omnem ſalutauit. Eodem ordine deducuntur cæteri, niſi quòd ſingulos ſua elogia, atque ſtudia comitantur. Antonius Salmatius latino, græcoque ſermone ſpectatus pari honore inſignitur: hunc Ioſephus Ripamontius eccleſiaſticæ primùm, tum patriæ hiſtoriæ ſcriptor elegantiſſimus, Ripamontium excepit Antonius Gigæus Hebraicæ, Syriacæ, atque Arabicæ linguæ doctiſſimus: Gigæum Franciſcus Bernardinus Ferrarius eccleſiaſticis antiquitatibus inueſtigandis à Cardinali addictus, tum deliciæ Muſarum Benedictus Sociacus, vtrumq; ſecutus eſt Franciſcus Collius, quem Patres infulati Prouincialis Conuentus diſceptantem de

Ex literis Gaſparis Moli 3. Cal. Octobres.

Literis 2. Idus Ianuarias anni ſuper.

Ea aduerſaria ſeruantur in Tabul. Bibl. Lucilius Terzagius in Dialogo de Bibl. Ambr.

Theo-

Theologicis effatis audiuerant. Adiuere Cardinalem postremi Antonius Rusca pari Theologicarum disputationum adoreà nobilis, atque Iosephus Vicecomes, cui de Sacramentorum ritibus, ac cæremonijs scribendi prouinciam detulerat Borromæus. Eminebant interea non modò Federici, sed vniuersæ Ciuitatis studia, atque latè circumfusus ad spectaculum populus, & plebes expectabat prodeuntem ex fano Antistitem suum, & Magistratùs. Hoc verò ordine processere; præire sacri homines, deinde Federicus, Federicum subsequi *Magnus Cancellarius*, Senatus, & Ordines reliqui: rectà itum ad Bibliothecam. Varius hinc ad spectaculum multitudinis clamor, obstrepente etiam auribus blandè tubarum cantu; inde pro se quisque laudibus in cælum ferre Cardinalem robur, & spem literatorum: reseratis item foribus spectare, quà licet oculis, sedem propè in immensum recedentem, atque, vt cuique proxima corpora stipauerat concursus, vicinis Collegas nouos indicare. Primus in Bibliothecam inferre gradum Cardinalis, tum sequente Senatu, cæterisque Ordinibus ad molis caput subsistere. Enim verò ostendere Patribus Conscriptis structuram, docere singulos studia, animumque suum, monstrare scrinia, & nidos, tradere manibus tractandas Musarum opes. Ostendebatur liber Ruffini Aquileiensis contextus philyrà, Diui Thomæ Aquinatis *autographum*, volumina diuinæ magis, quàm oratoriæ artis ad insidias animorum, quæ Diuus Carolus Borromæus ad concionandi apparatum confecerat, sectis in singulas partes argumentorum quibusdam veluti ramulis (quidquid somniet Maurolicus, ascribens eas concionum arbores Gregorio nescio cui Ordinis Barnabitarum) vbertate rerum tantà in omnes locos oratorios, & in omnem dicendi materiam, vt aurei oris Præsules ipse aureus

Ripamontius in vita Diui Caroli lib. 7. pag. 356.

In libro, qui titulum præfert Mare Oceano di tutte le Religioni *pag.* 400

aureus expressisse videatur. [a] Hæc volumina, impendente letho, legauerat Carolus Ioanni Francisco Bonhomio Vercellensium Episcopo, quæ postliminio ad Federicum Borromæum patruelem Caroli redierunt, cum ea diligenter curasset vir integerrimus [b] Ludouicus Moneta, nam [c] Bonhomius [d] Leodij decesserat. Euoluebantur itidem manibus Conscriptorum Patrum volumina literarum, quas idem Diuus Carolus ad Legatos & Patres Tridentinæ *Synodi* suà manu scripserat, item aliæ *autographæ*, quas Pius Quintus Pontifex Maximus, Paulus Iouius, vterque Manutius, atque alij clarissimi viri exarauerant, aspersas adhuc lituris, cum irati suis lucubrationibus aliquando verterent stylum, & Virgilij liber, quem lectitando triuerat penè Franciscus Petrarca; eius voluminis latera animaduersionibus idem Poeta illustrauit, atque originem amoris sui, quo Lauram deperijt, in priori pagella exposuit. Liber descriptus est Gothicis propè literis, Romæ permagno emptus de Bibliothecà Antonij Augustini viri doctissimi. Ad hæc cernere erat codicem, qui Ruthenico sermone Euangeliorum oracula referret; hunc dono dederat Petrus Porta, sacro pariter munere donatus à Federico, segmine nimirum subuculæ Diui Caroli: exemplar item Bibliorum, quæ Hebræus Rabbi mille ducentis abhinc annis descripserat: tum Samaritanorum Biblia ex vrbe Sichem aduecta; porrò liber vterque suam vetustatem quà literarum ductibus, quà conglutinatione prodit. Offerebantur horrentibus oculis Mahumeticæ impietatis codices, & pestis nefaria Alcorani, Arabicis, Persicis, ac Turcicis literis ad Christianæ Religionis interitum vulgata, vnus præcipuè ab ijs descriptus, qui Iuliæ Cesareæ degunt, stipatis ita versibus, tenuissimis literis, ac orbiculari formà, vt cum Homericà Iliade in iuglande concludi ferme possit.

[a] *Fed. Card. Borr. in libro, cui titulus* de sacris nostrorum temporũ Oratoribus *lib.* 3. *Valerius in vita S. Caroli.* *Glussianus in vita D. Caroli lib.* 7. *cap.* 13., *& lib.* 8. *c.* 29.

[b] *Moneta commendat. à Glussiano in vita D. Caroli lib.* 2. *c.* 4., *& à Carolo à Basilica Petri lib.* 3. *pag.* 9[illegible]., *& sequ.*

[c] *De morte Bonhomij Vgellus tomo* 4. *Italiæ Sacræ in ep. Vercell.*

[d] *Liege.*

Ex literis sexto Idus Septembr.

Algieri.

possit. Illa verò gregaria (quæ tamen in cæteris Bibliothecis principes nidos obtinent) Græcanica, Hebraica, Syriaca, Persica, Chaldaica suis sittybis aptè inclusa, quæ ad nos ex Corcyrea peregrinatione peruenerant: tum latini, atque italici sermonis codices descripti à librarijs, ex Bibliotheca præcipuè Cœnobitarum ad Aedem Virginis Coronatæ Mediolani deprompti, quorum beneficio munificentia Cardinalis largè respondit. Dum hæc etiam Ordinibus reliquis offerrentur, Patres Conscripti mirari structuram operis, librorum copiam, & delectum: eademque admiratio defixerat Ordines singulos. Et quidem si æstimemus quantum auri in condendam Bibliothecā impensum est, quæ centum quinq; millibus pondo signati æris stetit, siue ad coemendos apud exteras gentes libros, atque facienda itinera effusum est, siue librorum vim, cum nobilioribus Europæ Bibliothecis, etiam cum Vaticana certare posse iudicabimus, & eminere fortasse. Neque verò sum nescius Pontificiam Romæ amplissimam esse conclauibus, ac libris refertam, eaque propter Ambrosianà maiorem: verùm humiliores thecæ, nusquam obiecti aduenientium oculis codices, nisi præsidentium humanitas eximat forulis, & nunquam patens ad studiosi laboris arbitrium Bibliotheca, hoc nomine concedere Mediolanensi videtur, quæ nidis in altum suspensis, propositis vndique ad spectaculum libris, ac quotidie binas horas matutino, totidem pomeridiano tempore reclusa, ciues, ac peregrinos homines ad literarum studia vocat, & excipit: immo si quid describendum est, gratuitò pugillares offert, & stylum. At si cui hæc fortassis maiora veris videantur, quòd fauere existimer huic instituto, sumptum facilè credet, qui de tota mole candidè iudicabit; librorum certè vim intra triginta millia constitisse, vix dum na-

Ex Calendarijs Bibliothecæ.

scente

ſcente Bibliothecà, affirmat Parona, deſcriptorum autem quatuordecim millia; eorum, qui typis ſunt vulgati, numerum iniri non poſſe Vuannemakerus profitetur: vt ſaltem huic homini extero fidem habere cogantur, qui Paronæ res patrias deſcribenti minùs velint aſſentiri. Certè Cardinalis Bentiuolus Bibliothecam Ambroſianam Europæarum omnium nobiliſſimam, ac celeberrimam eſſe affirmauit (debuit enim eſſe magnificentiſſima, quæ condebatur à Federico). Et quamquam ipſa per ſe immanis, & oblata intuentibus codicum copia conditoris largitatem, & magnificentiam prædicat: nobis tamen hæc ſcribentibus nemo vnus veniam negabit, ſi parua, atque exilia quædam citra dignitatem fortaſſe fuimus conſectati; obſequendum enim fuit quà ciuium memoriæ, quam ſenſim vincet obliuio, niſi ſcriptores accuratiùs quædam tradiderint, quæ faſtis, aut rerum copia, aut incuria perſæpe ſubducit, quà etiam exteris curioſè à nobis percunctantibus omnia, cum iſtuc adueniunt, atque rerum ſingularum monumenta exquirentibus. Dum hæc ſpectarent Patres Conſcripti, & cæteri Magiſtratus, interuenit veſpera; tum Senatui, ac reliquis Ordinibus egit ingentes gratias Borromæus, quòd operis eius, & Collegij primordia ſuo beaſſent aſpectu; abijt poſtmodum aſſectantibus cunctis ad fores molis, à Præfecto autem vrbis ad hexaphorum vſq; deductus: tum Patres, & Magiſtratus omnes diſceſſere.[a] Sequenti anno Conſeruatores ad tuendam Bibliothecam primò creatos reperio, videlicet Iacobum Terzagum Templi Maximi *Decanum*, Ludouicum Beſutium Canonicum *Ordinarium*, (hoc enim nomine nuncupantur[b] *Metropolitani Canonici*, aut quia in partem vocentur adminiſtrandæ Eccleſiæ, aut quia Antiſtes Mediolanenſium[c] nõ niſi ex eorum Collegio crearetur, ac propterea Vidonem

In actis Conc. Mediol. 7.

In libro, cui titulus, triumphus literatorũ.

In libro, qui inſcribitur memorie.

a Anno 1610. *7. Idus Septem. vt ex libro Decretor. Colleg. Ambr.*

b *Ioſeph Vicecomes de Miſſæ ritibus lib. 2. cap 18.*

c *Chalcus lib. 6. hiſt. Pat. pag. 129., & Ioſeph Ripamont. lib. pr. Decad. 3., & extrem l. 5., & 9. Dec. pr. hiſt. Eccleſ., & alij ſcript. rerum Mediol.*

Sigonius lib. 7. de regno Italiæ. Triſtanus Chalcus lib. 6. hiſt. pat.

Valuaſſorium, qui primus extra illorum cœtum rem Ambroſianam capeſſiuit, vitio factum tradiderunt ſcriptores). Renuntiati præterea Conſeruatores à Federico Iulius Cæſar Bonhomius Præfectus Baſilicæ Nazarianæ, Andreas Baſſus Laurentiano Templo Præpoſitus, Ioannes Petrus Gluſſianus, & Stephanus Bigattus Sodalitio Sacerdotum Oblatorum Præfectus. Submoti à conſeruandæ Bibliothecæ munere fuerant profani homines; idque impetrauerat Borromæus à Paulo Pontifice, qui conſilium commendauit Federici: ne ſacrorum hominum Collegio viri à ſacris abhorrentes, & obligati plerumque coniugio præſiderent. Is autem honor ſeruandi Collegij quinquennis eſt, & Romanæ cenſuræ ſimillimus; ac proinde quinto quoque anno abrogatos, mandatoſue hos Magiſtratùs memorabimus deinceps; his enim veluti conſulatibus anni, & monumenta debent inſigniri. Qui cæteros Conſeruatores honore antecedit, hic eſt pater agminis: ſingulis item ſortitò rerum agendarum, tuendarumque prouinciæ contingunt, atq; vnus eorum ærario præficitur. Conſtitutæ itidem leges ſunt Collegio: vt tertio quoque anno ſinguli Doctores lucubrationes ſuas ederent typis (eaque propter ingentibus impenſis parata eſt typographia plumbeis ſingularũ penè linguarum formis) vt ſeptimo quoque die cum conuenirent, recitarent ordine lucubrationes ſuas, propoſitâ ijs pœnâ, qui cœtui minimè intereſſent. Antequam publici iuris fierent ſcripta, ſecreuerat ex eo ordine, atque compoſuerat inter ſe Collegas criticos, qui cenſoriâ ferè ſeueritate inquirerent in lucubrationes alienas, ac triſtem literam apponerent, ſi quæ aduerſis Muſis forent natæ. Qui viginti, & quinque annos in Ambroſianis exercitationibus tranſegerit, is vt donetur rude, mandat Cardinalis: eiſdem etiam legibus Collegæ alternis vicibus

Ex Diplom. Pauli V. ſept. Idus Septembr. Ex literis Seneca 4. Cal. Dec.

Typographiam Coll. Ambroſ. laudat epig. Socsacus lib. 3.

bus Collegio ſuo præficiuntur, Præſidis titulo ornati. Cætera demum exſequitur Borromæus ad ſuas cuique partes, tum Conſeruatoribus, tum Collegis rectè obeundas; Doctoribus item ſtipendia decernit, queis honeſtè alantur. Enimuero hanc ingentem lætitiam, quæ Federicum ob fundatam rem Ambroſianam perfuderat, alia maior eſt ſequuta, cum cælum Carolo patrueli decretum eſt. Antequam tamen Borromæus Romam ad cæleſtes honores Sanctiſſimi Cardinalis proficiſceretur, externa auxilia ad amplificandam Bibliothecam implorauit. A Cœnobitis, qui terras ad Athum in Macedonia colunt, libros Græcorum, atque Illyricorum exquiſierat Iacobus Luccarus, & Michael Maronita, ac interea quidquid Luccarus collegerat, aut cum legatione in Oriente fungeretur, aut longà peregrinatione luſtraret prouincias, quæ ad Occaſum pertinent, deſcriptum mittebat ad Cardinalem, ſingula etiam de gente Otomanicà tradens, atque ab origine vſque repetens, adiectis inſuper annalibus Epidaurijs. Immo idem Michael ceſſationem ſuam oderat Epidauri; cum enim regionem vaſtarent Turcæ, inanem parandis libris operam collocabat, ac proinde volebat Aulonem, quæ in poteſtate Turcarum eſt. Nec Romæ Ioannes à S. Maurà, Græcus homo, minimè ſegnis librarius otio conſeneſcebat (nam illius operà vtebatur Federicus); is enim (quemadmodum nuntiauerat per literas Papirius Bartolus) codicem *homiliarum* Diui Cyrilli, quem deſcripſerat, conferebat cum Vaticanis exemplaribus, ſicubi mendoſa ſcriptio ab emendatis codicibus diſſentiret. Borromæus quoque ad alendos Collegas prouentùs Ambroſianos auxerat; nam ampliſſimos fundos emerat prope pagum *Gudi Gambareni* perennibus aquis irriguos ad beatitatem ſoli. Cum verò ineunte Nouembri Pontifex Max. in cælitum

Monte Santo.

Literis 15. Cal. Septembr.

Raguſa.

Vallona.

Riuola lib. 4. cap. 14. in vita Card. Fed.

Sexto Cal. Apr. & 5. Cal. Sept.

tùm numerum eſſet relaturus Beatum Carolum, adornandum fuit iter Federico ad patruelis ſui *apotheoſim*; idcirco Conſeruatorum, & Collegarum punctis facta eſt poteſtas Ioſepho Ripamontio, Antonio Gigæo, & Benedicto Sociaco, vt irent comites itineris, atque conditorem Collegij ſui Romam proſequerentur. Quandiu verò in ea vrbe commoratus eſt Borromæus, cæremoniæ eius pompam, & magnificentiam regio ſumptu curauit. Nobis tamen ſatis erit indicaſſe nonnulla, cum eam conſecrationem totam Grattarola diſertè deſcripſerit, ſicut vſurpauerat ipſe oculis, & eius cæremoniæ initia, atque exitum ſolicitè apud Purpuratos Patres, & reliquos Ordines tractauerat. Sacræ quidem veſtes tum tegendis aris, tum ad ſacros operantium amictùs acu pictas, gemmiſque diſtinctas ita miratus fuerat Angelus Rocca Præſul literatiſſimus, atq; Aedituus maior Summi Pontificis: vt ſanctè affirmaret Quirites eiuſmodi indumenta, & opes nunquã viſuros; immo ipſe Pontifex Maximus negaret Romanas acùs phrygiæ eius artis opera conari poſſe. Nos cum libros rationum in hac Bibliotheca conſuleremus, qui expenſas conſecrationis fideliter narrant, ancipites diu fuimus, vtrùm plus æris in eam cæremoniam impenſum ſit, an effuſum, an vtrumque. Siue enim italico, ac phrygio opere elaboratas veſtes æſtimamus, quæ ad Romanam, ac Mediolanenſem pompam ſunt paratæ, ſiue ſubſtructam in Romano Templo Diui Petri inſanam molem, ſiue in apparatu *Metropolitanæ* Baſilicæ Inſubrum, veſtiendis videlicet immanibus pilis, ac pingendis tabulis, quarum maiores facta Caroli ſpectantibus offerrent, minores verò mala, & morbos à cæleſti Auerrunco depulſos referrent, tum excitandæ in ipſius Sanctiſſimi Præſulis tumulo aræ ſub profundo deſpectu teſtudinis, ingentibus impenſis omnia

Libro, cui titulus I ſucceſſi marauiglioſi di S. Carlo. *Grattarolam laudat Sociacus lib. 6. epig.*

Ex Grattarola par. pr. cap. 47.

omnia peracta reperimus. Tanti nimirum stare debuerat Mediolanensibus ea pompa; alia enim omnis aut minor fuisset magnificentià ciuium, aut impar eius magnitudini, cui cælestes honores quærebantur. Eam sanè dum instrueret pari animo, sumptuque Federicus, commendauit Antonius Seneca magnificentiam Principis, monuitque, vt magnitudinem, ac fastigium Ambrosianæ infulæ, tum sacri muricis decus acceptum Beato Carolo referret, qui teneram illius ætatem compositissimis moribus finxisset; cùm enim vir Sanctissimus curam in se adolescentis Federici reciperet, Ludouici Monetæ viri lectissimi, atque ipsius Senecæ iudicio, professus est, se formandi patruelis sui libenter negotium suscipere, quòd Ecclesiæ toti, Mediolanensi præsertim, futurus esset adiumento. Nec fefellit ea diuinatio vatem; tantum enim oraculum Federicus impleuit. Iam redierat Romà Cardinalis, cum abit missus à Borromæo in Hispanias Franciscus Bernardinus Ferrarius. Placuit Federico ingenium hominis, non modò quia obeundæ erant prouinciæ, quæ illustres viros gignunt literis, verùm quia dexteritatem miram inesse Ferrario intelligebat ad illam negotiationem. Accedebat Græci, Latinique sermonis scientia, tū apta indoles captandis moribus exterorum; & quidem bene cœptis aspirauerat primùm fortuna, postea obstitit propter incommodam valetudinem Ferrarij. Sic nostris consilijs fata imponunt: & quibus mens valida est, eorum conatibus corporis interdum imbecillitas officit. Cardinalis probauit iter maritimum breuius, ac vtilius ob Saulianam Bibliothecam, quam prostare pretio apud Ligures acceperat. Iuuit hospitem Ferrarium Genuæ Bartholomæus Clappius, quem ad Bibliothecam Cucullatorum deduxit Orientalium linguarum codicibus opulentam, atq; eàdem operà explorare

Literis 12. Cal. Septembres.

Anno 1611.

Ex literis eiusdem Clappij 5. Cal. Maias, & Nonis Maijs.

Brugnetto.

plorare iussit libros, quos Episcopus Brugnati ceu amplam Musarum gazam comparauerat. Simul ex eiusdem Clappij literis intellexerat Borromæus, quàm diligenter suum pensum accuraret Ferrarius in exquirendis libris descriptis in Cœnobio, quod vulgò vocant *Hospitalettum*; sed frustra locatus labor negotiationem perdidit; nam eà lege Philippus Saulius suos codices legauerat Cœnobitis, vt eos illico faceret exhæredes bonis suis, si libri vnquam venum irent. Itaque nauigatio cogitari seriò cœpta est; quippe Ligustica expeditio non vltra quærentem morabatur. Obstructos enimuero alios omnes ventos fuisse, præter Iapyga tum putamus, cum soluit Ferrarius; nam celeri adeò, pacatoque cursu lymphæ detulerunt vectores, vt triduo transmiserint mare inferum, ac tenuerint Barcinonem. In ea vrbe prosperè transacta negotiatio est; nam quemadmodum totius citerioris Hispaniæ creditur florentissima, ita quærenti Ferrario plurima volumina obtulit notæ primoris. Et quidem codices lectissimorum scriptorum, quales fert Hispania literatis hominibus, atq; Academijs compluribus felix, in officinis proponebantur emptori, nec alibi plumbeis formis impressi; singulari fortasse ornamento eius vrbis, aut ciuium studio, aut opportunitate portus, quò facilè ad regiones exteras deuehuntur. Profectus Barcinone adijt Ilerdam, nec sine magno peregrinationis suæ compendio, ab Ilerda Cæsaraugustam. Inde Complutum venit inclytam omnis literaturæ sedem; habent hìc nimirum scientiæ cultores optimos mirà ingeniorum felicitate grassantes ad summum decus, earum præsertim facultatum, quæ nodis implicant mentes. Complutensis enim Academia omnium Philosophorum scholis abdita disciplinarum mysteria interpretatur. Tanti igitur gymnasij fama peregrinantem Ferrarium seriùs dimisit,

Barcellona.

Lerida.

Saragozza.

Alcalà.

ſit, quòd alloquio doctorum hominum frueretur, & cõquirendis codicibus in eà vrbe omnino longiùs reſiſtere deberet. A Complutenſibus vadit in Carpetanos, atq; ad Hiſpaniæ totius columen Madritum. Cælum etiam exteris mite: tellus non modò pluribus aquis irrigua, ſed hortenſibus etiam opibus, quà ſoli ingenio, quà cultu diteſcens. Amnis, vulgò *Manzanares*, ex montium cacumine delapſus ad regias ædes fluit. Iungit vtramque ripam fluminis pons multiplici arcu ſubnixus: alueum verò definiunt arbores miræ ſalubritatis aquas vehentem, tum curandis corporibus, tum ad leuandos æſtùs. Forum ingens quadrati operis, veteri hippodromo ſimillimum, latè ſinum Madriti aperit; id loci ſpatium cingitur propylæo, quo ſublata ſpectacula ad deſpiciendos ludos. Regis palatium veteri ſtructurà conditum: frontem molis excitauit Peregrinus de Peregrinis Archimedes Mediolanenſis, cuius ars potiſſimùm eminuit faſtigio immanium operum, quæ in vrbibus, agroque Inſubrum admiramur. Madriti Ferrarium comiter habuit Hieronymus Caimus Patritius Mediolanenſis, in ſupremo rerum Italicarum Conſilio *Regens*, ac peregrinationi hominis nunquam ſuis ſtudijs defuit. Inde itum ad Toletanam vrbem; quidquid ibi apothecæ propoſuerant venale, acceſſit Ferrario; nam vrbs ea, quà magnitudine, quà frequentià ciuium, atque vicinià regiæ ſedis, literarias eiuſmodi merces habet opulentiſſimas. Salmantica tum verò fuerat obeunda, quemadmodum Bætica Prouincia, ac Luſitana: verùm quia inanes eas ſedes libris periti locorum affirmabant, minimè illam expeditionem Ferrarius ſuſcepit. Et quidem Salmanticenſi itinere, quamuis breuiori, fortaſſe abſtinuit, quòd iam morbo tentari cœpiſſet: alioqui nobilitas gymnaſij inuitaſſet hominem in rebus eiuſmodi minimè hoſpitem.

Caſtiglia nuoua. Madril; Madritum appellãt Ferrarius in Lexico Geographico, Ripamontius in vita Federici lib. 3. cap. 18.

Vt liquet ex literis ſexto Nonas Quintiles.

Toledo.

Salamanca. Andalucia, Portogallo.

Interea

Escuriale.

Abrahamus Ortelius, & Iacobus Middendorpius.

Interea cum apud Carpetanos curaret Mediolanensis Bibliothecæ incrementa, Escuriaci ingentem Bibliothecam à Philippo Secundo Rege Hispaniarum substructam inspexit in Cœnobio Laurentiano. Insanæ quidem molis conclauia, quorum alterum vulgatos codices, alterum descriptos continet, Philippum hunc Macedone maiorem esse affirmabunt, atque Philippico nomini infensum Demosthenem conciliarent, si ab inferis posset excitari. Inuasit ab Escuriaco reducem Ferrarium longinquus morbus, tum quia nondum assueuerat cælo, tum quia iter fecerat ad inquirendos codices Quintili mense, cum Procyon furit noxius nimiùm corporibus. Difficilè autem expugnari poterat morbus; quod enim præsentissimum erat in secanda vena remedium, ea incidi minimè poterat, cum esset *cacostomachos*. Se se tamen laboranti Ferrario pro virili adfuturos, & Hercules Ramusius medicæ falcutatis peritissimus, & Hieronymus Castanus nuntiauerant Cardinali, qui ad deferendam Philippo Regi vnam ex costis Diui Caroli missus fuerat Madritum à Federico. Defunctus tandem morbo excessit è Carpetanis, atque Cæsaraugustæ conuenit Gabrielem Soram virum ex Sodalitate Iesu doctum in primis, qui instructam à se Bibliothecam humanissimè Ferrario ostendit. Redeunti placuit iter terrestre, superatisque Pyrenæorum montium iugis, quæ Hispaniam dirimunt à Gallia, contendit Auenionem ad Patritium Fattorium suauissimum hominem (vt sæpissime eius viri comitatem laudauit mihi memor maximè officiorum Ferrarius) à quo cum audiuisset Fattorius acceptissimum fore Borromæo Antistiti, si codices, & membranas conquireret ad opulentiam Ambrosianæ sedis, omnem suam operã adhibuit, scriptis etiam ad Cardinalem literis, quibus monebat Federicum de libris à se repertis: quos inter recense-

Literis 3. Cal. Sextiles.

Riuola lib. 4. cap. 21. vitæ Fed. Borr.

Ex literis Cal. Decembres.

cenſebat codices *Decretalium* (vt vocant) deſcriptos, ornatoſque picturà, ijque ferebantur quondam in Ioannis Vigeſimi Secundi Pontificis Maximi poteſtate fuiſſe. A Tranſalpinis ad Gallos Inſubres reuenit cumulatâ Cardinalis lætitiâ, cum ſoſpitem Ferrarium cerneret, aduectamque ſimul librorum copiam, quam Hiſpana peregrinatio comparauerat. Nihilo felicius peregrinatum legimus Michaelem Maronitam, nec morbo triſtem tantùm, ſed etiam funeſtatam ipſius Maronitæ letho expeditionem, quemadmodum narraturi ſumus. Michael hic, cuius antè meminimus, cum eſſet inter Federici familiares, multùm ſibi emendatis moribus, ac literis demeruerat herilem animum, ſeque negotiationi tantæ idoneum probauerat. Porrò Maronitas appellari gentes eas ſatis conſtat, quæ Libanum montem colunt (quamuis aliæ eiuſdem factionis etiam in vrbibus Damaſci, Hierapolis, Tripolis Syriæ, atque in inſula Cypro verſentur) à Marone quodam morum, ac diſciplinæ ſeuerioris reſtitutore. Accipit igitur à Cardinali Michael commendatitias literas ad Marcum Parutam, & proceres Venetos: quibus magnopere commendauerat Borromæus Maronitam euntem ad damnatas ferè terrarum orbis prouincias, Perſas videlicet, Babylonios, Aegyptios, & Medos; cur autem profectionem hanc vnam minimè alicui de Collegis mandauerit Federicus, idcirco opinamur, quòd pars alijs peregrinationibus feſſi, pars operibus lucubrandis eſſent addicti, quæ veluti ſcriptorum vicaria terras omnes peragrarent. Fortaſſe etiam Hiſpanæ peregrinationis exitu permotum Cardinalem arbitramur, ne Collegæ morbo impliciti Muſas habere res ſuas iuberent, aut miſſum ad populares ſuos conſultò Michaelem: vt, cum patrias ſedes repeteret, gratior eſſet tribulibus, atque adeò in-

Libro primo.

De Maronitis agunt in literis ſuis nuntiatorijs ad Summũ Ponif. quæ in Ambroſ. Bibl. ſeruant, Elianus, & Raggius ex Societ. Ieſu. Damaſco, Aleppo, Tripoli.

gentem prædam ex Maronitarum forulis conueheret. Ergo Maronita literis Federici commendatus optimatibus Venetis, Parutæ operà maximè vſus eſt Venetijs, admiſſus etiam in onerariam nauim, quæ Prætorem Hierapolis ad ſedem illam, honoris obeundi causà, ferebat.

Corfù.

Idibus Iunijs ingreſſus iter ad calendas ſextiles Corcyram tenuit, peregrinatione Salmatij viduatam opibus,

Ex literis ſept. Idus Auguſtas.

Zante, e Candia.

ſtatimque alias inſulas cogitauit Zacynthum videlicet, & Cretam. Ex Zacyntho quidem, cum eam inſulam

4. Idus Auguſt.

adijſſet, ſcripſit literas Cardinali, indicans operam, ſtudiumque ſuum in comparandis codicibus; quæ ſanè

Dec. V. lib. 3. cap. vndeuigeſ.

literæ deſiderare videntur Ripamontij in ſcribendo fidem, qui Maronitam ex Corcyrà recto itinere profectum Tripolim Syriæ affirmauit, ad quam vrbem conceſſit poſtea magno peregrinationis fructu. Namque oblatis ſacris muneribus, quæ largè tradiderat abeunti Federicus, incendit adeò Præſulis, atque ciuium animos, vt pro ſe quiſque geſtiret hunc literarum inſtitorem cumulare codicibus, nobiliora quæque depromendo. Inde, poſtquam refertam libris arcam religioſis hominibus Franciſcanæ familiæ in Italiam profecturis commiſit, ad montem Libanum peruenit. Natale id fuerat ſolum Maronitæ, atque cum ibi Antiochenorum *Patriarcha* principe tanquam in ſede cunctos latè populos moderetur, detulit Michael Antiſtiti ſacra dona, exuuias nimirum Diui Caroli, caſulam vnam, atq; calicem ad rem diuinam. Quæ munera cum mirum in modum Petrum *Patriarcham* deuinxiſſent Borromæo, gratias deinde egit,

17. Cal. Sept.

ſignificans præterea animum ſuum, atque earum gentium vota: velatum ſe tradito amictu feciſſe coram Archiepiſcopis, & Epiſcopis, qui ſibi obtemperarent: eundem calicem impoſitū aris ad potum Diuini Sanguinis, populo interea ſacris circumfuſo: omnes ſimul, cum *Li-*

turgia

turgia peragеretur, pro incolumitate Federici implorasse clementiam numinis: aliquot Chaldæorum libros iam creditos Michaeli, aliosque traditurum insuper, si offerantur; quòd ad se attinet, obæratum, ac nexum esse Cardinali, quemadmodum id intellexit ex Georgio Amiræo Archiepiscopo, cum viueret Clemens Octauus: eiusdem benignitati commendatum suo quoque nomine velle Georgium Antistitem Cypri ad legationem Romanam proficiscentem. Hæc *Patriarchæ* illius sensa fideliter exposui, quemadmodum literæ narrauerunt legenti. Ventum inde est Hierosolymam; in ea vrbe Biblia descripta chaldaicè sunt empta; iamque volebat Babylonem: verùm, prohibente procellà, maluit adire Byzantium, quàm in Aegyptum penetrare. Byzantij verò quamquam iam dudum artes ingenuæ ob turcicæ feritatis impotentiam defloruerant, plurimos tamen coemit libros, quà Medicæ, ac Astronomicæ, quà Arithmeticæ facultatis, Turcicis item, Persicisque literis exaratos codices, Paruta Veneto homine eam conquisitionem iuuante, qui tum Constantinopoli morabatur. A Byzantio reuertitur Hierosolymam; audiuerat siquidem ex Franciscanis complures Chaldaicorum libros in ea vrbe venales proponi. Lustratà iterum Hierosolymà post varios tempestatum, atque locorum, hominumque casùs, ex quibus partim bono dolo, partim beneuolentià Diuùm emerserat, Hierapolim reuenit, vbi Persici, atque Armeni sermonis volumina collegit. Inter hæc adesse lethum homini: siue vis morbi deiecerit Michaelem longà nauigatione, laboreque confectum, siue cum obiret vicinas regiones, contractà tabe, nam vulgaris morbus per eos dies finitimas Hierapoli sedes depopulabatur. In cœnobio Franciscanorum mortalitatem expleuit: ex eoque Ordine cœnobitarum vnus fatum Ma-

Gierusalemme.

Cairo, ò sia Babilonia.

Constantinopoli.

Aleppo.

ronitæ nuntiauit Cardinali. Triste id nuntium fuit, cum desiderio ipsius Michaelis, tum iacturæ metu, ne collecta librorum copia periret; quamquam veluti funeris prouidus Maronita miserat cuncta ad Parutam, eaque postmodũ reddita Federico. Maximam vim pecuniȩ Borromæus in consanguineos Michaelis effudit, gratum hàc ratione animum suum testatus, cum reddere superstiti beneficium haud integrum esset. Sic ereptus nobis est Maronita neutiquam rudis, & barbarus, quales habet tellus illa cultores turcicà crudelitate efferatos, verùm suauitate morum, & disciplinis ad humanitatem factus. Profectò spem Borromæi prȩcidit lethi malignitas; reuersus enim Maronita tanto negotiationis suæ fructu, quantum attulit, cætera fuisset executus, quæ literas exornare potuissent. Omnis itaque peregrinatio in Michaelis funere conquieuit: nec quisquam ampliùs ad exteros missus, nisi Gigæus, cuius expeditionis rationem reddemus, cum tempus poscet. Et quidem me quoque iuuat, velut ipse in longi itineris partem venerim, conquisitiones tandem omnes peregrinantium Insubrum descripsisse. Tot enim terras Europæ, atque Asiæ, quas certè nunquam pedibus teram, regionum inter se interuallo longè dissociatas, peruagari scribendo debui: vt iam alienà peregrinatione fessus litus libentissimè attingam. Præterea nemo non vnus ȩquũ magis animum afferet ad euoluenda rerum monumenta, quæ penè habitant in oculis; nam citra mendacium referuntur, ac legentium animos blanditer tenent. Quamobrem redimus ex peregrinationibus ad Ambrosianam molem gestiente animo, cum cætera deinde futura sint in expedito; veluti qui se itineri commisit, si ex saltibus, ac præruptis montium iugis euaserit, reliquam viam vorat: ita nos eo lubentiùs prosequemur reliqua, quo longius iter emensi peregri-

nas

nas regiones peragrauimus aliquando, immo tot maria alienà nauigatione traiecimus. Hic idem annus Collegium ditauit; nam Pontifex Maximus pecuniam Ticinensi Borromæorum Collegio latè ex superuacaneo reditu redundantem tanto rursus operi donauit: atque à Mediolanensi Nosocomio empta prædia in agris Laumellinæ rem Ambrosianam amplificauere. Super hæc conquirebantur adhuc codices; Alexander Turrianus Antistes Scythiæ, & Hierapytnæ sic egerat cum Cretensium Archiepiscopo: vt ambo operam suam omnem in comparandis voluminibus promitterent, seque eam prouinciam cæteris Cretæ Episcopis demandaturos, quorum nomenclaturam fusè suis in literis exsequitur Turrianus. Pisis collegerat Gratius descriptos codices Græcorum, qui olim in potestate fuerant Mercurialis: ac Romæ aureis numis quindecim emerat Papirius Bartolus librum de illustribus Italorum familijs, cui (vt arbitramur) adulterinum Fanusij Campani nomen veterator Cicarellus imposuit. Neapoli res feliciter procedebat Fabij Leuci dexteritate; quærebatur autem ibi à Guidone Caualcantio Arabici sermonis docto liber vocum eius linguæ (vulgò Camus) quem cum Regi Hispaniarum antea dono dedisset Caualcantius, indicabat eiusmodi codicem Byzantij centum aureis venalem esse. Hunc verò Camum accepimus pòst, ac linguæ Arabicæ studiosis profuit magnopere. Et quia Federicus inducere in Collegas nostros Arabici sermonis scientiam decreuerat (quemadmodum postea felicissimè Gigæus est assecutus) transegerat negotium Franciscus Platea cum Didaco Vreensi verbis Borromæi, vt se Mediolanum ad doctrinam eius linguæ conferret. Satisfacere tamen Cardinalis voluntati minimè potuit Didacus, quòd Neapoli ob rei Hispanæ commoda moraretur: studia quidem sua

Ex dipl. Pauli V. decimo tertio Cal. Augustas.

Ex publicis tabulis 13. Cal. Septembres.

Literis pridie Cal. Ian.

Leo Allatius de hoc libro in animaduersionibus ad libros Alphonsi Cicarelli.

Ex literis sexto Cal. Octobres.

Literis 4. Nonas Octobres.

ſua indicauit, atque rationem comparandi Arabum codices, pollicitus etiam iturum ſe in Orientis plagas ad eiuſmodi negotiationem. Hanc exercitationem, ac diſciplinam Orientalium linguarum gratulatus eſt maximè Federico Ioannes à Ieſu Maria Antiſtes Carmelitarum *nudipedum* (vulgus excalceatos vocat), quòd plurimùm eſſet futura ex eorum vſu, qui ad ſacram Perſidis expeditionem mitterentur. Quæ Ioannis ſenſa teſtatus etiam eſt Antonius Seneca; nam cum Federicus ingenti incremento augere rem Chriſtianam vellet, voluebat animo quemadmodum *orthodoxæ* Religionis rudimenta Perſicè deſcripta in mediam barbariam inferri poſſent. Tantis verò cogitationibus ſeruire debuerant Ambroſiani Collegæ in ſcribendo *catechiſmi* codice, & ſeuerioris inſtituti Carmelitæ, quos tum Cardinalis inducebat in vrbem, amplis deinde ſedibus exædificatis in regione, quam à Nouellio Tricongio Nouam appellamus. Reperimus quidem, cum literas ad Federicum ſcriptas digeſtis in annos ſingulos voluminibus colligeremus, *nudipedes* Carmelitanos de Perſicà expeditione retuliſſe Cardinali, memorando homines ſecuri percuſſos, exciſaſque antè familias, quàm veri numinis cultum eiurarent; quæ tabulæ indicant ſtudia Borromæi, cui velut duci, atque auſpici nuntiarentur enucleatè Catholicæ inſtitutionis incrementa. Cum tertio quoque anno, vt Ambroſianis legibus cauetur, Collegæ iubeantur vulgare typis lucubrationes, aut ſaltem adornatum opus oſtendere Cenſoribus, abrupit moras omnes Poeſis Sociaci. Factà ſibi à Salmatio Præſide Collegij poteſtate (id enim eſt moris) edidit Sociacus ſyluas, atque opuſcula ſacra blandientibus vtique Muſis, cum vbique accuratæ imitationis veſtigia emineant in adumbrandis Papinij ſyluis. Sociacum æmulati Doctores cæteri profeſſi ſunt anno ſequenti,

Anno 1612. Literis 18. Cal. Ianuarias.

Perſia.

Literis 14. Cal. Ian.

Riuola lib. 3. cap. 28. in rebus geſtis Federici.

De Nouellio Cagnatus variarũ obſeruat. lib. 3. cap. 2., & Plinius lib. 14. ca. 22., & Alciatus hiſt. lib. 2. eiuſque ſimulachrum adhuc imminet portæ vrbis.

Literis Proſperi à Spiritu Sancto anni 1625.

Anno 1613.

ſequenti, quibus ſtudijs darent operam; & quidem Salmatius publici fecit iuris libros Ioannis Zonaræ in Canones veterum Conciliorum, quos latinà primus omnium linguà donauerat: & Ferrarius de antiquo Eccleſiaſticarum epiſtolarum genere eruditiſſimum opus vulgauit. Collegarum autem lucubrationes mittebantur ad exteros, mandante Federico, atque viciſſim referebantur ad nos alij codices, quos deferendos curauerant Andreas Schottus ex Sodalitate Ieſu, & Hieronymus Gratianus Carmelita. Madrito Hercules Ramuſius miſerat codicem deſcriptum Arabicè, ſibi ab Alonſo Ramone traditum; apud Turcas verò, atque Baſilianos Cœnobitas in monte Atho Georgius Barbatus Epirota libros græco ſermone exaratos, quos Olgiatus Bibliothecæ Præfectus ab eo expetiuerat, ſe inueniſſe nuntiauerat Cardinali; Epidauri autem Guido Caualcantius rem hanc librariam pro virili curabat. Cum eodem Epirota egerat Hieronymus Comes, vt antiqui Græcorum Patrum codices compararentur; quorum aliquos cum iam Romæ Mauritius Bimius, librarius ad rem attentus ſatis, deſcripſiſſet, eos auidè poſtea expectabat à Bartolo Cardinalis. Horum verò ſtudia erga Borromæum præuerterat Athanaſius Miſiæ ſuperioris Antiſtes, miſſo homine, qui vndique græcanici ſermonis libros coemeret, exſcriptos in primis. Quæ exterorum officia cum Ambroſianas opes amplificarent quotidie, vendicauit ſibi interea Religio Federici curas, atque ad alterius molis magnitudinem Aronenſium montium faſtigia ſubmiſit. Videbimur hìc aliquibus fortaſſe ab rerum ſcribendarum ordine declinare, ſi de natali cubiculo Diui Caroli, atque cellulis ad Religionem loci poſitis tradamus; verùm iuuat, varietatibus diſtinguendo opera, legentium tædio obuiam ire, neque enim importuna erunt hæc diuerticula, quando

Literis Antuerpiæ ſcriptis 6. Cal. Apr.

Literis Cal. Maij.

Literis per Hieronymum Batialeam ſcriptis ſexto Non. Quint.

Literis Nonas Octobres.

Anno 1614.

Literis 13. Cal. Iunias.

Literis vndecimo Cal. Quint.

Bulgaria.

Literis Idibus Aprilis.

do nouam molem Federicus, atque ſubſtructionem totam Ambroſiani Collegij Conſeruatoribus commiſit. Quà Verbanus lacus ſtagnantium latè aquarum deſidiam indignatus lymphas erudire videtur ad curſum, ac paruo locorum interuallo exundans, violentum deinde amnem per medias cautes propellit, lacum vtrinque claudunt duo oppida [a] Arona, & Angleria. Hanc non obſcuri [b] ſcriptores, aut ab Anglo Hectoris filio, aut à nepote Aeneæ conditam ferunt: quamquam alij malint parentes oppidi fuiſſe Anglos Saxones, qui cum Longobardis in Italiam irruperant. Idque oppidum quà magnitudine ſedis, quà opibus, ac imperio finitimarum gentium in vrbem excreuiſſe poſtmodum, regiumque ibi domicilium Regem Bellouesum poſuiſſe. Apud rerum Mediolanenſiũ ſcriptores, immo in tabulis publicis, vrbeculam hanc frequentiùs Stationæ, quàm Angleriæ nomine appellatam legimus, ſiue à ſtatione militum Romanorum, quorum meminit [c] Bonauentura Caſtillionæus, ſiue à ſede Præfecti, qui accolis Verbani ius diceret, ſiue quia ſtatio illa eſſet nauigijs fidiſſima, cum recedentes in ſinum aquæ portum aperiant. Corius autem à Stationo quodam appellatam docet, qui deletum à Gothis oppidum reſtituit, ſuoque nomine inſigniuit. Hæc propiora veris exiſtimamus, quàm vt eius oppidi originem ad filium, aut nepotem Aeneæ authorem referamus: vrbis autem eius veſtigia ſe nunquam reperiſſe Carolus à Baſilica Petri profitetur. Cæterùm Angleria, cum Longobardis ceſſiſſent cuncta, venerat in poteſtatem Athonis Vercellarum Epiſcopi, qui regio genere prognatus, cum palatium, & pomœrium legaſſet Archiepiſcopis Mediolanenſium, Pontificales diuitias auxit in maius. Delectatus poſtea loci ingenio, ac montis faſtigio, munitiſſimam arcem ſubſtruxit Ioannes

Diplomate anni 1625. Id. Nouembris.

Lago Maggiore.

[a] *Arona, & Angiera.*

[b] *Bugattus lib. pr. hiſt. Corius parte pr. & Caſtellus in Mß. Alciat. in Inſcript. Mſſ. Caſtillionæus de Gallis Inſubr. Ripamont. lib. 7. hiſt. Eccl. dec. pr.*

Gualuaneus Flamma, Bergomen. in ſuppl. chron. lib. 12. ad annum 1023. Merula in antiquit. Gall. Ciſalp. lib. pr. c. 8. Puricellus in monum. Baſil. Ambroſ. n. 578.

Ingleſium etiã fuiſſe appellatã Angleriam tradit Chalcus lib. 10. hiſt. p. 213.

[c] *Libro de Gallorum Inſubrum antiquis ſedib. Lib. pr.*

In libro, cui titulus Nouaria ſacra *lib. pr.*

Ex tabulis ſupremæ voluntatis.

Idem Caſtillionæus.

nes Vicecomes infulà, ac dominatu Infubrum potens; cuius tamen antea conditorem fuiffe Othonem Vicecomitem Bugatus, Rolandum verò Regem Angleriæ tradit Caftellus, atque altiffimum in penitioribus cautium vifceribus puteum effodiffe, quem etiamnum incolæ, adulterino nomine, Orlandi appellent. Vicecomitum quidem magnificentiam, atque adeò authores fuiffe arcis eius, probant parietes Othone plurimo picturati; tanti autem moratos fuiffe Mediolanenfium Duces oppidum Angleriæ legimus, vt fe Anglos, atque Comarchos eius oppidi vocitarent, rati fe nimirum ornatos eorum nomine, ac poffeffione, qui regnum Italiæ obtinuiffent, atque Imperatoribus, antequam inaugurarentur, *Liturgiæ* librum ad facramenti fanctitatem proponerent, & Crucem paulò pòft eorundem ofculo offerrent ad eam columnam, quæ adhuc vetuftatis ingratijs ftat ad valuas Ambrofianæ Bafilicæ. Sed, vt mos eft rerum humanarum alternis femper vicibus fluctuantium, inuafit Angleriam, fublato Archiepifcoporum dominatu, Matthæus Vicecomes, cuius flagitij causà communione facrorum eft prohibitus à Caffono Turriano, qui eo tempore Pontificatum Mediolanenfem obibat. Noftrà ætate Angleriam tenet inclyta Borromæorum Familia, quemadmodum reliqua Verbani ora eidem genti paret. Ex aduerfo in lacus litore Arona vrbis fpeciem mentitur, inclufa mœnibus, & portu, emporioque commoda finitimis. Huic oppido arx imminet munitiffima, in imperio quondam Archiepifcopali contenta, nunc Martis opibus tuta prouinciæ Mediolanenfis fines tuetur. Ergo cum in arce Aronenfi Diuum Carolum parens Margarita Medicæa effet enixa, neque illuc ob militis præfidiarij ftationem, ad colendum Borromeæ fanctimoniæ domicilium euadere peregrini homines

Lib. 4. in hift., compendio Mff. vitæ Principũ, ac Ducum Med.

De Comitibus Angleriæ confule Georgium Merulam lib. p. Chronic. Mediol. Caftillionæum in Mff. Puricell. in differtatione Nazariana c. 153. n. 6.

Corius parte 2., & Ripamontius dec. 3. lib. pr. Ripamontius de orig., & Pontif. D. Caroli lib. pr. De oppido Aronæ vide Merulã lib. 2. cap. 15. Bonauent. Caftillionæum, Erycium Puteanum ep. ad Lud. Septalium in ferculis 2. epiftolar. Vicecomitem de Miffæ ritib. lib. 2. c. 14. Carolum à Bafilica Petri lib. pr. Nouariæ Sacræ, & Alciatum in infcript. Mff. Puricellum nu. 308. Triftanum Chalcum.

mines possent, in proxima montium iuga euulsum sedibus suis natale cubiculum transtulit Federicus. Excitatum deinde templum sumptuosi operis Diuo est, adiecto in speciem Lauretanæ Aedis cubiculo, cui circumfusâ iterum luce sidera alluserunt, quemadmodum ex tabulis testata res est. Lapidem primum salutari signo, atque cæremonijs ritè expiauit Federicus: aderantque spectaculo Philippus Archintus Nouocomensium, & Petrus Georgius Odescalcus Viglebanensium Antistes, clara item, atque obscura capita affinium agrorum, & Verbani. Monti impositum Caroli nomen, ædiculis per certa interualla dispositis: vt fictili opere subijciant oculis res gestas Diui, cuiusmodi sacella spectamus in Varisiano monte Magnæ Matris. Ijs autem ædiculis substruendis ingenti sumptu contulere Dux Allobrogum, Cardinalis Ferdinandus Taberna, Sodalitas Oblatorum, Ciuitas Brixiensis, Familia Borromæorum, Vicecomitum, & Littarum, ac nobiliora Collegia artificum etiam transalpinorum. Inædificauit etiam in eo monte Federicus Seminarium, cuius moderatorem præfecit operi toti sacellorum. Accessit postea ingens simulachrum Diui ex cupro (quale Detrianus architectus, si viueret, suo longè maius existimaret) cubitis tribus supra triginta in mirandam altitudinem procerum, latum sexdecim; fortasse etiam cum factum est, fieri minimè posse credidimus: attamen minor colossus magnitudinem Diui non æquasset. Maximi eius simulachri partes nondum coiuere, siue artis desperatione molem suam extimescentis, siue magnitudine sumptus. Colossum ære suo faciundum curauit Borromæus, ingentibus tantùm operibus architectandis natus: graphide descripsit Ioannes Baptista Ceranus pictor eximius. Nos vix Bibliothecam Ambrosianam attigeramus, cum explicandæ saltem gra-

Ripamontius li. 2. p. 3. hist. Mediol. Vicecom. loco ante monstrato, & Riuola li. 4. cap. 26.

Ex quæst. de hàc luce habita anno 1616., quæ seruatur in Tabul. Bibl. Ambr. Riuola lib. 4. c. 26., Grattarola in libello de montis Aronensis dedicatione.

De sacellis Mōtis Aronensis cōsule Maninū.

Vide Aelium Spartianum in Adriano.

graphidis eius ſubijt cogitatio. Tentata non ſemel res, nunquam tamen proceſſit; conclauia enim noſtra anguſta ſenſimus, atque in ſedes præter modum amplas induci poſſe cenſuimus. Suo iterum volumine intorſimus graphidem, ac intulimus in muſeum artis ſtatuariæ, vno pollice contenti, quem fictilem proponimus oculis ciuium, atque exterorum ad æſtimandam molem. Iam ſecundùm Collegij Ambroſiani leges (erat enim in exitu olympias) iubebantur abire magiſtratu Conſeruatores, cum eis quinquennem prouinciam prorogauit Borromæus. Alius iniuit annus inglorius ferè. Ioſeph Vicecomes eccleſiaſticę eruditionis ſcientiſſimus primum volumen obſeruationum ſuarum typis commiſit. Liber eſt læui cupreſſo ſeruandus; inquiritur in ritùs, ac cæremonias veteres *Baptiſmatis*, & ex veterum Patrum, ac doctiſſimorum ſcriptorum oraculis ſingula depromuntur. Sacram hanc Vicecomitis eruditionem placuiſſe cordatis viris argumento eſt, quòd exteri codicem eum quærant ambitioſè; tanta vis eſt doctrinæ, præſertim cum demorſos vngues ſapit. Certauit etiam cum Collegis noſtris Georgius Longus Bibliothecæ cuſtos; teruntur adhuc legentium manibus illius lucubrationes de annulis ſignatorijs antiquorum: quas profectò ſubſeciuis horis natas conijcimus, cum tempus ſolidum exſcribendis indicibus Bibliothecæ impenderit, eoſque Olgiato Præfecto nuncuparit. Paulò maiora molitus eſt annus ſequens; nam proſpexit literis Federicus, ne deſiderarent linguarum cultores, ſi quando funeſtum eſſet alicuius interitu Collegium. Igitur peregrini ſermonis ſtudia in Seminarienſes ſcholas induxit Borromæus: & commendauit conſilium Paulus Pontifex Maximus, ſcriptis breuibus literis. Pontificias, inquit, partes eſſe, vt eæ exercitationes, ac ſtudia foueantur maximè, quæ ſunt è re-

1615.

1616.

Nono Cal. Apr.

 publicà

publicà: probatam iam omnibus esse Collegij Ambrosiani operam propter linguarum variarum disciplinam, quæ nobis exoticarum facultatum arcana aperiunt; ne casu, aut temporum inuidià intereant ea studia, mandare se, vt duo, quatuorue adolescentes ijs exercitationibus subigantur in Seminario Mediolanensi, eiusdemque sedis quadrà viuant: quam si rationes Seminarij negent, eandem dimidià tantùm pensione æris, quod reliqui conuictores exsoluunt, redimere possint. Hæc Pontifex; tanta scilicet eius exercitationis cura permouerat Federicum, vt quæreret etiam apud exteros hominem, quem studiosis linguarum ducem præponeret, Arabici præsertim sermonis. Nec erant; qui Persicam interea, & Abyssinam linguam traderent, quamquam id expetijsset Borromæus à Paruta suo; immo eius spem deluserat Arabs patrij sermonis interpres, nam Antonius Caracciolus profectum eum cum Neapolitanorum Prorege in Hispaniam significauit, paremque fore huic oneri Florentinum ciuem, cognomento Cinum, Maioris Templi *Canonicum*, & seruitio Hetruscorum Ducis addictum. Expeditius visum Borromæo: vt quoniam Gigæus iam elementa sermonis Persici, atque institutiones eius callebat, ad Hetruscos proficisceretur. Fauit homini singularis humanitas Principum Medicæorum; nam instituto huic Ambrosiani Collegij, & Bibliothecæ studuerunt magnopere, propensiori quàdam voluntate erga Borromæam gentem propinquam sibi, cultu certè, ac fœdere perpetuo literarum. Sanè Magna Dux humanissimè Gigæum excepit, cuius auspicio se Pisas, atque Liburnum contulit, vbi collocutus cum seruo est Arabici, ac Turcici sermonis peritissimo; nec loco humili natum mancipium officia, ac mores prodebant. Hunc dignũ esse pileo seruum significabat

Ex literis Archiepiscopi Hesronitæ 4. Idus Ianuarij.

Literis 4. Idus Martij.

Literis nono Cal. Febr.

Ex literis decimo sexto Cal. Decembres. Liuorno.

bat Gigæus Cardinali, percupidum eius disciplinæ tradendæ, iamque accinctum ad ministerium, si Gigæus docentem vellet audire. Memorauit quoque se iturum cum eodē mancipio Pisas; illuc enim Magnus Dux miserat seruū Arabem, Abdalam nomine: vt sine arbitris, atq; opportuniùs inter ipsum, & Gigæum disciplina linguarum ageretur. In hac Gigæi mora mittebantur subinde ad Cardinalem ab exteris codices sermonis Turcici, operà Fabij Quæsitoris Melitensis: & inter Collegas Sociacus excitauit iterum Musas edito epigrammatum, atque *odarum* libello. Paulò seriùs visi sunt Collegij legibus paruisse Ripamontius, & Collius; nam octauus prope annus à Bibliothecæ institutione fluxerat, cum nondum lucubrationes eorum viderant officinæ. Rerum quidem agendarum magnitudo vtrumque scriptorem videtur desidiæ notà absoluisse. Ripamontius inquirere in Mediolanensis Ecclesiæ primordia, & Apostoli Barnabæ aduentum debuit, tum sequentia scrutari, librare scriptorum sententias ob antiquitatis caliginem vix nobis intermicantes. Hoc labore stetit prior *Decas* Pontificalium monumentorum, tantà vbique castimonià latini sermonis, vt in veteri Latio, non inter Insubres, Ripamontius natus facilè videatur. Collio longè grauiora fuerant tractanda, nā de Christi Sanguine agendum erat, quod opus non satis est expeditum ingenijs; difficilem tamen illam scribendi materiam eximià cum laude tractauit, atque eius viri nomen Cardinalis Ioannes de Lugo Theologicis effatis, & Ioannes Ferrandus suis lucubrationibus impressit. Eadem exhauriendi laboris improbitas traxit in hunc annum lucubrationes Salmatij; prodierunt autem orationes Paschales Diui Cyrilli Alexandrini, quas omnes latinè vertit, professus initio operis gratum animum erga Andream Schottum mo-

Ex literis quinto Cal. Decemb., & ex epistola eiusdem Ducis quarto Nonas Nouemb.

Anno 1617.

In tractatu de Incarnat. disp. 4. sect. 1.

In libro, cui titulus disquisitio Reliquiaria.

Anno 1618.

modeſtum hominem, & Ambroſianis Collegis, doctrinæ causà, deferentem cuncta. Acceſſit nouum opus Ioſephi Vicecomitis; indicauit in eo veteres Confirmationis cæremonias, tum egit de *Liturgiæ* ritibus, explicando originem, nomina, ac diluendo impia *hæreticorum* dicta diuinis inſtitutionibus, ac ſacris obloquentium. Ita externis lucubrationibus, atque domeſticis Bibliothecæ ſcrinia diteſcebant.

DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER TERTIVS.

ALijs ornamentis insigniuit Romanus Pontifex Bibliothecæ Collegas, sacris videlicet amictibus, quibus velati Ambrosianæ Basilicæ *Canonici*, aut *psalmodiam* peragunt, aut supplicatum eunt. Et quia indumenta eiusmodi Collegium vtrumque cum templi Ambrosiani, tum Bibliothecæ inter cæteros Ecclesiastici cœtus ordines amplissimè decorant, nos minimè abs re facturos opinamur, si de Ambrosiana Basilica, atque *Canonicorum* dignitate tradamus; quippe facilè hæc ornamenta Collegarum nostrorum eminebunt, quos Paulus Quintus eisdem velamentis, & cœtu nobilitauit. Basilicam

Anno 1619.

eam

eam ab Ambroſio ædificatam ſcriptores omnes tradunt: atque ob eius nomen, & tumulum appellant Ambroſianam. Coluit hoc fanum impenſiùs Simplicianus Antiſtes ſuffectus Ambroſio, edicens præterea, vt Mediolanenſis Prouinciæ Epiſcopi ſinguli, eunte in orbem hebdomadà, in eius ara maiori ſacra facerent. Eam poſtmodũ aram aureis laminis, immo laminas propè ipſas vnionibus, ac gemmis texit Angilbertus Puſterla Archiepiſcopus tanto ſumptu, quanto olim Reges pubeſcentis Eccleſiæ Baſilicas exornarunt. Huc cæteri Antiſtites Ambroſiani tumuli causà conuenire, cum cœtum Prouinciæ indiceret Archiepiſcopus: cuius rei argumento monſtrat adhuc odeum ſellas veteres Patrum inſcriptas nominibus vrbium, quibus ſinguli præſiderent; ipſius autem odei caput occupat ſedes marmorea index cæremoniæ illius, cum Mediolanenſium Antiſtes Concilio præeſſet. Eàdem in Aede ſacra Imperatorum tempora ferreo diademate vinciri mos erat; & quamquam alibi redimitos interdum Cæſares tradant monumenta, coronamque ſacram Modoetienſi templo Ioannis Baptiſtæ donatam, extra ordinem id factum putandum eſt, atque munere illo ferrei diadematis oneratos potiùs, quàm ornatos municipes Moguncíacos affirmat Merula, cum illa inaugurandorum Cæſarum cæremonia vrbi ſemper cederet inauſpicatò. Porrò de *Canonicis* Ambroſianis varia prodidere ſcriptores, vt quiſque aut ex vetuſtis tabulis hauſit, aut veris propiora exiſtimauit. Puricellus, vir cæteroquin doctiſſimus, tradidit à myſtis quibuſdam, quos Thado Archiepiſcopus in Ambroſianam Aedem induxerat famulaturos cœnobitis, prodijſſe *Canonicos*; quam certè originem cum indecoram nobilitati Collegij, tum veris minùs conſonam arbitramur. Et quamquam Puricelli ſententia placuit ſcribenti Vghello, nos tamen ſupra Tha-

Puricellus in Ambroſ. Baſil. Monum. n. 1.

Flamma nu. 404., & Puricellus in Ambr. Baſil. monum. n. 392., & in diſſert. Nazar. c. 55 Ripam. dec. pr. hiſt. Eccl. l. 6.

Num. 44. in Ambroſ. Baſil. monum., & in diſſert. Naz. c. 80. Flamma nu. 628., & alij ſcriptores rerum Mediolan. liber Gallici ſermonis cui titulus les eſtats &c.

Flamma nu. 356., & n. 504.

Pflaumern in Mercurio Italico, & liber Gallici ſermonis, cui titulus les eſtats, empires, royaumes, & principautez du Monde *p.* 174.

Sanſouinus in elogio vrbis Mediolani, cum deſcribit nobiliores Italię vrbes, & alij ſcript.

Merula lib. 2. antiq. Galliæ Ciſalp. cap. 9.

Num. 119. in monum. Ambr. Baſil.

Tom. 4. Ital. Sacræ ad vitam Thadonis Arch. Mediol.

Thadonem rem altiùs repetentes, ad ipsius conditoris Ambrosij, ac Simpliciani tempora reuocamus; profectos enim Ambrosianos Collegas opinamur ex *Ordinarijs Canonicis*, quorum aliqui (discedentibus cæteris ad alterius Basilicæ cultum) maluerint ad tumulum Ambrosij psallere, vt obirent Episcoporum vices; nam adhuc Ambrosianæ Basilicæ *Canonici* priscæ maiestatis memores in ipsius *Metropolitani* templi odeo æqui sedent Mediolanensis Ecclesiæ Purpuratis. Primùm omnium constat, quo tempore Ambrosius Mediolanensi Ecclesiæ præsideret, *liturgos* fuisse addictos fanis: immo antè multò, quàm Ambrosius[a] Pontificatum teneret, legimus Faustiniano templo minimè defuisse cultores, atq; in illius Aedis Collegium Calimerium fuisse cooptatum. Quòd si alicubi eiusmodi mystæ versarentur *psalmodiæ*, ac templorum commodis seruientes, Ambrosiana profectò Basilica, cum cęteris emineret, debuit etiam insigniri Sacerdotibus: ne vacua tanti nominis Aedes, &[b] primaria quondam vrbis, nunquam ecclesiastico carmine vocalis, infrequentiam vbique hominum, viduasque sacrificulis aras deploraret.[c] Quorsum enim attinuit, cum prouinciæ Mediolanensis Episcopis graue esset singulis hebdomadis ad aram Ambrosianam operari, certo ære hanc faciendi molestiam depelli, nisi vt *liturgi* vicariam illis operam præbentes in Ambrosij Basilicà *psalmodiæ* & sacris vacarent? Sin autem vnum custodem Ambrosianæ Basilicæ præficimus, inanem illam sacrificulis complures annos fuisse ostendimus, donec nonagesimo supra septingentesimum Petrus Oldradus Archiepiscopus Cassinensem familiam, constructo *cœnobio*, vocauit. Credant hoc inuestes pueri, vt taciti semper Ambrosiani parietes sacro nunquam cantu resonarent, sed vnus Præfectus cellæ, isque *Leuita* præsideret templo, cui Simpli-

a Experiocha die festo S. Calimerij in horarijs precibus ex Ripam. lib. pr. dec. pr. hist. Eccl., & cæteris scriptoribus. Villa de septem Basilicis Vrbis Mediolanen.

b Chalcus initio lib. 3. hist. pat., Arlunus sect. p. hist. Med. Penot. hist. trip. lib. 2. cap. 26., in tabulis Tettonis de Badagio in Obizonem de Concoretio anno 1134 (quæ seruant. in tabul. Can Ambr.) appellat. Archiep. Basilica, & auctor libri Gallici les estats empires *&c. pag. 174., & Schotus in itinerario Italiæ in elogio vrbis Mediol.*

c Gualuan. n. 405. ex Gualuaneo Placidus Pucinellus in vita D. Simpliciani, & cap. 74. Zodiaci Mediol. Eccl., & Ripamontius dec. pr. hist. Eccles. l. 6.

plicianus, Ambrosij causà, omnia detulerat. Immo cum Aunemondus, & Fortis tuerentur cellam, minimè præsidebant templo longè augustiori:[a] vnde cellam eandem facilè fuerat donare *Monachis*, præsertim cum Archiepiscopi preces (quemadmodum procerum solent) vim animis inferrent. Itaque minimè proximum vero putamus, vt quatuor ferè secula odeum, atque ara Ambrosij sacros cultores desideraret, nullo *Canonicorum* Collegio frequens; cum tamen ante Petrum Oldradum Diuus [b] Ioannes Bonus Archiepiscopus Collegium eiusmodi instituens, ipsas etiam *Canonicorum* Aedes excitasset Decij (oppido id nomen est, quod decimo ab vrbe lapide distat), [c] & in Modoetiensem Basilicam Theodolinda Longobardorum Regina, & in vrbanam Aedem Georgij Diuus [d] Natalis Archiepiscopus mystas *psalmodiæ*, & rei diuinæ causà induxisset. Scilicet Ambrosianum templum, infulatorum Patrum, & Cæsarum sedes, *Martyrum Polyandrium*, minimè par esset Decianæ Aedi, Modoetiensi, aut Georgianæ: cum Diuus Maternus Decij, Ioannes [e] Modoetiæ, Natalis in Georgij fano *liturgiam*, ac preces exaudiret, Ambrosius autem in *Martyrum* delubro tacitam solitudinem, & elingue odeum ab astris spectaret? Ipse verò Ambrosius cæterà sapientissimus, [f] cum Eustorgianam Basilicam *Canonicorum* Collegio decorasset, adeò ne caruit corde, vt cum Aedem alienam exornaret, negligeret suam? Eos autem cultores Ambrosianæ Basilicæ, siue appelles *Canonicos*, siue honestà alià appellatione insignias, nihil moramur, modò ne vacuam tot annos sacrificulis Aedem fuisse fateamur, antequã Cassinenses aduenirent. [g] Huic sententiæ suffragatur Tristanus Chalcus (atque eidem consentiunt Ripamontius, & Villa); nam à Petro Archiepiscopo Ambrosianæ Aedi adiectos fuisse *cœnobitas* scribit

a Ripam. dec. pr. hist. Eccles. lib. 5. pag. 351., & lib. 9. pag. 583.

b Ex hist. Med. ex tab. Archiep. Mediol. Donatus Bossius Vghellus Ital. sacr. tom. 4. ad vitam D. Ioannis Boni ex Cron. Archiepis. Mediol. Mss. in Bibl. Ambros.

c In chron. Abbas Vrspergensis ex Mediol. hist. præsertim Ripam. hist. Eccl. dec. pr. lib. 8., & ex Mathæo Radero in libro Bau. Sãct. Paulo Diacono lib. 4. de Long. ca. 7., & lib. 5. cap. 4.

d De D. Natali Gualuaneus nu. 209.

d Puricellus in dissertat. Nazar. cap. 47., & Ripamontius li. 9. pr. dec. hist. Eccles. Vghel. Ital. sacr. tom. 4. ad vitam D. Natalis.

e Monza.

f Ripamont. hist. Eccl. dec. pr. lib. 2. pag. 132.

g Lib. 5. hist. pat. pag. 100. Lib. ., & 9. hist. Eccl. dec. p. Io. Baptista Villa in libro, qui inscribitur le sette Chiese.

ſcribit, cum vno tantùm *Canonicorum* ordine inſigniretur; quam ſententiam ne quis mendacem, & commentitiam cenſeret, contulimus cum *autographo*, atque ſimilia ſingula, fideliterque tradita inuenimus. Quæ omnia potiùs veris conſentire putamus, quàm vt Petrus Oldradus Archiepiſcopus, ac maioris templi myſtæ traderent Baſilicam hanc Ordini Benedictino æquis adeò animis, vt non ſe magno Parentis Ambroſij domicilio abdicare, ſed plebeiam ædem aliquam, ac vitioſo pariete fatiſcentem deſerere viderentur; deſerebant autem propterea quòd impatientes laboris frequentare Baſilicam eam nollent: cum tamen Prouincialibus Epiſcopis minimè laborioſum eſſet à Nuceto vſque templum adire Ambroſij ob rem ſacram peragendam, immo profectos è ſuis ſedibus incommoda, ac longa itinera ſuſcipere, vt in eodem fano ſuas vices implerent. Quòd verò ad ſacrificulos attinet, quos Thado Archiepiſcopus reliquis Sacerdotibus aſcribit, iam (vt liquet ex ipſius diplomate) colebant fanum Vitalis, & Agricolæ prope valetudinarium; idque egit Thado, vt in conciues cooptaret, emanciparet illos *cœnobitis* ad communem *pſalmodiam*, atque Caſſinenſium aris addiceret; ex his autem *liturgis* nemo vnus Collegas ampliſſimos prodijſſe affirmabit; nam ij famulabantur *Monachis*, affectabantur *Abbatem*, cum obuius venienti Archiepiſcopo procederet; iure autem ſuo colebant templum *Canonici*, atque dum Antiſtes Inſubrum cum *Abbate*, & *cœnobitis pſalmodiæ* intererat, Ambroſiani aberant: ne vulgaribus ſacrificis immiſti auguſtam loci, dignitatiſque ſuæ maieſtatem nimis æquarent. Si quis demum inficiabitur literas eas à Thadone Archiepiſcopo conſcriptas, ſubductis veluti columnis ruet hæc moles. Negat diſertè Ripamontius, appellando ſuſpectas, atque adulterinas; cui

Autographum ſeruatur in Bibl. Ambroſ.

In Monum. nu. 22.

Nocetum appellat Chalcus hiſt. pat. lib. 9. pag. 184.

In monu. Ambr. Baſ. n. 113., & 145.

In Monum. nu. 641., & n. 619. fit mentio Saecl[illegible]lanorum.

Dec. pr. hiſtor. Eccl. pag. 595. lib. 9.

cui ſi aſſentimur, iniecta ſecuris eſt toti diſputationi. Verùm nolumus digredi longiùs ab inſtituto; refellemus enim Puricelli, atque Vghelli ſententiam vberiùs, ſi opus erit, non quidem reprehendendi ſtudio, ſed veritatis aperiendæ causà, ne gregarijs hominibus cooptaſſe Bibliothecæ Collegas credatur inconſultò Federicus, quos Pontifex Maximus Romanis honoribus decorauerat. Cæterùm Ambroſianos *Canonicos* exornauit Ludouicus ſecundus Rex Galliarum: Sigiſmundus verò Imperator ea ornamenta auxit in maius; cum enim *Canonici* Cæſaris inaugurandi cęremonias obirent, eos contubernales, conuiuas, & Imperatorij ſacelli myſtas creauit. Quem honorem impertiuit Collegio etiam Leopoldus Auſtriacus Imperator, firmando ea decora, quibus Sigiſmundus honeſtauerat *Canonicos*. Scripſit Leopoldus humaniſſimè literas ad Philippum Corium Præſulem, & *Canonicos* Ambroſiani templi anno ſexageſimo nono ſupra milleſimum ſexcenteſimum, profeſſus, quando in Ambroſij Baſilicà Cæſares olim ferreo diademate coronarentur, ac fani Collegæ adeſſent ad cæremoniam Imperatori, miniſtri decoris, & duces pompæ, ſe Præfectum eiuſdem templi, & Collegas contubernio Cęſarum decorare, cõmunicare menſà, imperatorio ſacello myſtas addicere, ijs deniq; omnibus ornamentis extollere, quę olim ampliſſima, & honorificentiſſima eiſdem Collegis fuerint conſtituta. Iam verò ante Sigiſmundum ornauerat Collegas Ambroſiani templi Berengarius, & Conradus Tertius Imperator ferreà coronà redimitus in hoc fano, ædes ipſas Cæſaris, atque atrium donando *Canonicis*; ſimulque certauere cum magnificentia Imperatorum. Summi Pontifices Vrbanus II. Calixtus II. Eugenius III. Alexander, & Clemens III. Innocentius V. atque Mediolanenſium Duces Ioannes Galeatius, &

Auguſtinus de Nouis.

Ex Dipl. Sigiſmundi an. 1431. ſept. Cal. Dec., idque ſeruat. in Ambr. Templi tabul. Ripam. dec. 4. lib. 4.; ex Villa in libro, qui inſcribitur, le ſette Chieſe.

Quinto Idus Nouemb. 1669. diploma Cæſareum in Tabul. Canc. Ambr. Baſilicę ſeruatur.

Ex diplom. anni 894. 4. Non. Decemb.

Ex diplomate anni 1129.

Ex diplom. in Tabul. Ambr. Alex. 3. ob fidem Canonicorum in ſchiſmate Aenobarbi.

Vide Priuileg. in Tabul. anni 1181. 14. Cal. Septembres.

Phi-

lippus Maria, cum cætera decora Collegij confirmando, tum datà prædijs immunitate. Et quidem Alexander Tertius mentem solidam, ac fidem *Canonicorum* incorruptam verbis amplissimis commendauit, ac pluribus ornamentis in consessu Romanorum Patrum insigniuit; nam quo tempore *Abbas* Ambrosianus, & *cœnobitæ* ad Victorem Pseudopontificem defecerant, Præsul, & *Canonici* verterant solum: ne Aenorbabo fœdè Ecclesiam, vrbemque vastanti consentientes ab eodem Alexandro sacrorum Principe desciscerent. Cæterùm floruit Collegium cum amplitudine, tum frequentià *Canonicorum*; ditauere ornatissimum cœtum Lanterius de Quinqueuijs, & Guida coniuges duodecim mystis alimenta præbendo. Alios præterea ascripserunt Collegio huic Cardinalis [a] Albertus Summa, & Cardinalis Federicus Borromæus Archiepiscopus, cuius facti mentio redibit in tempore. Ex nobilissimo autem Ambrosiani templi cœtu prodiere Purpurati Patres Romanæ Ecclesiæ Guido Ostiensis, [b] Albertus Summa, Ioannes Antonius de Sancto Georgio Præpositus apud leguleios clarissimus, & Præsules Ardicus [c] Codensis, qui cum Othone Vicecomite ad expeditionem Hierosolymitanam est profectus, Landulphus Badagiensis, Traianus Alicornus, Lanfrancus Reina, & Hieronymus Corius Episcopus Parmensium, cui deinde Philippus frater sufficitur secutus Castorem Pollux. [d] Othonem etiam Vicecomitem inter Collegas Ambrosianos numeratum testantur, qui res gestas ipsius tradiderunt monumentis, tum verò Mediolanensi infulà insignitum. Bonauentura Castillionæus vir literis, & antiqua probitate nobilis, Collega primùm Scalensis, præfuit deinde Ambrosianis: isque Diuum Carolum Borromæum adhuc puerum fore Mediolanensis Ecclesiæ columen, & restitutorem vates minimè falsus præuidit.

Anno 1293. 1396. 1412, vt in Tab. Amb.

Puricellus in monumentis nu. 449., & 450.

Chalcus lib. 6. hist. patriæ & Puricellus in monum. nu. 255.

a *Ex ipsius Test. anni* 1183. 16. *Cal. Nouembres.*

b *Ex testamento Cardinalis Summæ; multi Præsules huius Basilicæ recensent. in monum. n. 450., & 844.*

De Ioanne à S. Georgio consule Sansouinum in elogijs nobiliorũ vrbium Italiæ in laudibus vrbis Mediol.

c *Bos. in chron. ad annum* 1096

d *Besut. in hist. Pontif. Mediol., & Vghellus pag. 282. tom. 4. It. Sacræ in calce vitæ Leonis Peregi.*

De Castillionæo Sansouinus in vrbibus nobilioribus Italiæ, & Glussianus lib. pr. vitæ Diui Caroli, cap. 2.

dit. Alios item Præſules, & Collegas non obſcuri nominis indicant paſſim *cenotaphia*; debuit enim ampliſſimus quiſque aſcribi, futurus pręcipuè miniſter, & conuiua Cæſarum; indeque acceſſerunt ſupra reliquos ordines nobilitas, ac ornamenta ſingularia Collegio. Superioribus quidem ſeculis Præſul Collegij infulatus ſacros adoleſcentes *tonſurà* inſignire, augere Sacerdotijs, iuſdicere: *Canonici* ſuum Præſulem creare, *tuniculà*, *ac dalmaticà* amicti maioribus ordinibus initiari, tum rem diuinam *Leuita*, atque *Hypodiacono* comitati facere;[a] cum tamen indumenta eiuſmodi, & ſacrificandi pompa ſingularis eſſet *Canonicorum* templi maximi.[b] Alijs item honorificis veſtibus Pius Quartus Pontifex Maximus Diui Caroli auunculus exornauit *Canonicos* Ambroſianæ Baſilicæ, templi videlicet dignitate ſpectatà, & Collegij ipſius amplitudine. Multiplex quidem veſtis Mediolanenſes ſacrificos honeſtat: vt facilè putemus extra Romanam vrbem non alios fortaſſe tam vario amictu *Liturgos* exornari. Curiones linteati procedunt, humeris roſtrato capitio tectis: Præpoſiti Collegijs agreſtibus breuiori lineà velati amictum nigri coloris oblongum ſyrmate, cæterà holoſerico panno ſubſutum ferunt. Vrbani *Canonici*, agreſtes item nonnulli, crocotam induunt, læuà pelliceum amictum, eumque cucullatum geſtantes, quem non obſcuri Grammatiſtę ab amiciendo *almuciam* appellatam cenſent (quamquam eruditiſſimus vir Octauius Ferrarius ab armis nominatam putat, quibus huiuſmodi pelles olim inijciebantur); eam verò velaſſe quondam humeros myſtarum reliquæ imagines teſtantur, ac Ticinenſes adhuc tergo imponunt. *Ordinarios* Aedis primariæ (hoc enim nomine etiam ab Innocentio Tertio decorantur) inſignit conchyliata veſtis; purpuratos autem prodijſſe eo tempore tradit Morigius,

quo

Præfectos complures clari nominis vide apud Puricellum in monum. n. 450. & alibi.

Puricellus in monum. num. 642. de Infula Villa de Baſ. Ambr. in lib. ſupramem.

De iuriſdict. conſtat ex ſententia Rainerij Boſſæ an. 1271. Cal. Iunÿs.

a *Secundùm Priuil. Alex., & Clementis 3. ac Innocentij 4. PP.*

a *Puricellus in monum. n. 647. & 512., & in diſſertat. Naz. cap. 112.*

b *Ex dipl. anni 1563. 15. Cal. Iunias, & Villa in libro ſeptem Baſilicarum pag. 56.*

De Veſtib. Cler. Mediol. Ferdin. Vghellus to. 4. Ital. Sacræ, & Villa libro ſupramemorato.

De crocota Oct. Ferrarius de re veſtiaria lib. 3. cap. 5., & Vicecomes obſcru. eccleſ. vol. 4. cap. 10. lib. 5.

De almutia Molanus lib. 3. de Can. c. 5. & 6.

De almutia Ferrarius, & capitio vulgò Beca in analectis de re veſtiaria cap. 16.

Epiſt. decretal. pr. in literis ad Abbatem de Cerreto ſcript.

quo Aribertus Antimianus Mediolanensi Ecclesiæ præsideret; nos tamen antiquiorem vsum illum purpuræ censemus; sic enim reperimus ab authore Ordinis Ambrosio exornatos murice: neque indumenti syrma conuolutum in multiplices sinùs comisisse læuæ, verùm traxisse longiùs, quod suspenderent ministri cognomento *obedientiarij*; immo purpurascentis alutæ soleas induxisse pedibus, fulsisse etiam illis caput ostrino pileolo monstrat adhuc imago Gothardi Pratæ in Aede Virginis ad *Passarenam*. Indumentis eiusmodi cum semper vterentur *Ordinarij*, Diuus Carolus ab auunculo suo Pontifice amictus alios hyacinthinos exorauit, queis velarent corpora esurialibus ferijs, parentalibus, & cum in luctu versatur Ecclesia, referente sic Ordine Romanorum Cardinalium maiestatem conchyliatis vestibus, ac ianthinis. Hyacinthinas induunt item Præpositi Collegijs vrbanis, & agrestibus nonnullis: quemadmodum talaris alia ianthina, & aliquando purpurea manuleata velat Præfectum cæremoniarum *Metropolitanæ* sedis. Amethystinatus item est *Vicarius* Archiepiscopi, eique indumento ad imos talos defluente superadditur palliolum. Ferularij autem siue Clauigeri (*Maceconios* appellat Dulcinius) & *Phonascus* atratà veste amiciuntur penulæ in morem, insertà præterea capitio ceruice, oramque totam amictus, ac partem aduersam cuculli holosericum viridis coloris tegit; eo capitis tegumento includunt ora, cum exequias demortuo Antistiti exequuntur. Cæterùm Ambrosiani mystæ non vnà vestium pompà decorantur; nam hyberno tempore breuiorem lineam velat amictus coloris amethystini candidà pelle suffultus, isque impositus humeris defluens syrma retorquet ad latus, micànte ad limbum purpurà. Hàc veste honestari tradunt primos *Apostolicæ* sedis tabelliones, mitior pars anni detrahit

In libro, cui titulus il Duomo di Milano. *Saluator Vitalis in Theatro triumphali cæmento 12.*

In Mss. Bibl. Metrop.

Villa in libro supramem. pag. 368., & 369.

Villa lib. supramem. pag. 368.

Villa lib. supramem. pag. 85 ex priuileg. Gregorij Tertijdecimi.

Dulcinius in descript. Templi Maximi Mediol., quòd ferant clauam, siue virgam Mazeconici, hoc est Canonici della Mazza.

pellitos

pellitos amictùs dorso, atque lineæ crocotam superinijcit: huiusmodi indumentis Vaticanæ Aedis *Canonici* obuelantur. Minores *Liturgi* pelliceos amictùs læuà ferunt, crocotà tecti; vt tam decoras vestes Ambrosiano templo Aedes primariæ complures inuidere possint. Enimuerò Lanfrancus Reina Præsul Collegij, votis Borromæi satisfacturus, qui eiusmodi vestibus Bibliothecæ Ambrosianæ Collegas exornatos vellet, iam antea singularibus Romanæ vrbis honoribus decoratos, *Canonicis*, ac reliquis etiam sacrificis assentientibus, potestatem fecit, vt eodem amictu hyacinthino, cum riget bruma, ac æstate supra breuiorem lineam velati crocotà procederent. Hæc Præsulis Reinæ, tum *Canonicorum*, ac mystarum suffragia rata habuit Paulus Pontifex Maximus, scriptis in hanc ferè sententiam breuibus literis: Federici in Ecclesiam merita, fidem, & obseruantiam arctiùs sibi Pontificalem animum demereri, ne ipsius fraudet optata; & nunc quidem Diuini cultus incrementa spectare Borromæum: ac proinde, ne cæteri Ordines odisse Bibliothecæ Collegas veluti profanum vulgus censerentur, cum nunquam sacris agminibus immisti procederent, enixè petere, vt templi Ambrosiani *liturgos* sequi, atque eisdem *Canonicorum* velaminibus liceat insigniri. Itaque implere se libenter Federici vota, cum Bibliothecæ Doctores singularibus ornamentis decorari gratum sit, atque Præfectus, & sacrifici omnes Ambrosiani templi æquo animo hoc auctarium, ac decus suarum vestium cum Bibliothecæ Collegis communicatum ferant: eadem propterea Ecclesiastici honoris insignia tributa velle Doctoribus, quibus ornati *synodales* conuentùs adeant, & supplicatum eo ordine incedant, vt signa sequantur sacrifici minores, in medià acie Bibliothecæ Doctores collocentur, agmen *Canonici*, ac

Ripamontius hist. Eccl. dec. pr. lib. V.

Vt ex tabulis anno 1611. confectis 13. Cal. Maias.

Vt ex tabulario Bib. Amb. in quo literæ seruantur scriptæ apud Sanctam Mariam Maiorem 8. Cal. Martias.

ac Præfectus Basilicæ claudant. Hæc Pontificis largitas honestauit maximè Bibliothecam, & Collegium, fulgente sic cœtu inter reliquos, atque Ambrosiani nominis decus augente. Cum autem cæteri doctores missionem iamdiu à laboribus impetrassent, atque ego vnus hæc studiorum curricula ingressus legibus Federici obtemperare debuissem, quæ sacram eiusmodi aciem nos sequi iubent, singularis beneuolentiæ fructum cepi; nam ab Aedis Ambrosianæ *Canonicis* potestas data est, vt pari gradu cum iuniore Collega fani supplicatum irem; quem sanè honorem non modò his monumentis traditum volumus, sed etiam præ nobis feremus perenni commemoratione decoris, quod humanissimè detulerunt. Per eos ferme dies refectæ *Humilitatis*, quas vocant, ædes, nouos cultores admiserunt. Sedē eam alendæ paupertatis ad *quinquiuium* in vico Fulconis posuisse fertur Vitalianus Borromęus anno MCDXLIV. Frons ipsa domus inscripta multiplici nomine *Humilitatis* præfert adhuc effigiem conditoris Vitaliani, eo corporis habitu, vt ante Virginem posuerit genua rutilanti sago velatus. Diuinam quidem prolem ad parentis suæ pedes iacentem alloqui videtur Deipara, seque Vitaliano authori ædium pro fouendæ paupertatis beneficio reddituram æternæ beatitatis præmia pollicetur. Hanc enim sedem excitauerat Borromæus ad erogandam egestati vrbanæ stipem, sextarios videlicet tritici bis mille quotannis, & locandis coniugio puellis quatuor, tum vt totidem mystæ in delubro Pedonis rem diuinam facerent quotidie. Eapropter præ foribus ædium incidunt in oculos ministri leuandæ paupertatis, quorum alij defundunt in amphoras vina, alij offerenti numismata multitudini præbent annonam. Aliam quoque domum in eàdem Vercellensi regione vrbis exædificasse Vitalianum eundem author est Serenius,

Ripamontius de Orig., & Pontif. Diui Caroli lib. pr., & Serenius lib. 7. libri, cui titulus ethicus stylobates colossi D. Caroli, siue Elogium Borromææ Familiæ.

Libro, & loco supramemoratis.

nius, eumque locum à diuidundis in pauperes panibus appellationem duxisse. Effigiem autem illam Virginis suam sobolem colentis placuisse Borromæo sedis eius parenti, ex eo conijcit Serenius, quòd, cum ipsius frater Basilius (qui Beatorum numero ob vitæ optimè traductæ sanctimoniam est ascriptus) in *cœnobio* Casoreti vitam degeret, in cuius Aede celebris est imago, iconem Diuinæ Matris persimilem in suarum ædium fronte locandam curauit. A demissione certè animi nominatam *Humilitatis* domum certò scimus; nam exemplo fratris Basilij cuncta despiciens, alienam mendicitatem locupletare est aggressus, ac sedem eam, præterito Borromæorum nomine, modestiæ domicilium esse iussit. Has ædes emptas à Carolo Mauro redemit Federicus, ne apud exteras familias ea monumenta gentis perirent; refectas deinde, & exornatas (nam antea rudes erant, atque ob pistoriæ officinæ fuliginem nigrescentes) donauit hoc anno Collegis, diuisis in vnumquemque ædiculis. Memor ornamenti fornix venientibus in ædes annum indicat restitutorem. Expoliuit itidem Federicus Seminarienses literas iam ferè consenescentes instituendo cœtum Academiæ ad scientiarum incrementa. Appellauit adolescentes ascriptos *Hermathenaicos*, siue titulo veteris Hermathenæ, quæ maximè placuit Ciceroni, siue molitus recentem Hermathenam coniunctà sapientià, & eloquentià, cum prisca Mercurium, & Palladem copularet. Religiosè habitus est adolescentum delectus à Borromæo, ne postremi subsellij homines ad *Hermathenaicum* culmen obreperent, atque vilesceret decus iuuenile, quod magnopere alit studia facultatum. Præerat tunc scholis Seminariensibus Io. Petrus Puricellus, vir literatissimus, acer inspector ingeniorum, cuius calculis facilè summi adolescentum secerni poterant. Condita ita-

Eum Beatum prædicant Ripamontius, Serenius, Crescentius in Amphiteatro Romano, eiusque effigies spectatur in Bibl. Ambrosiana.

Ex tabulario Bibl. Ambr.

que Academia est, dicata Ambrosio disertissimo Antisti-ti, quòd eloquentiæ cura futura ibi esset antiquior: scriptæ leges, delati honores, sublatum Academicorum insigne, Hermathenæ veteris scilicet, ac nouæ, adiecto græcanicarum literularum symbolo ΑΜΦΟΙΝ ΕΝΕΚΑ. Ac quemadmodum vrbes suis facilè Magistratibus administrantur, si vnus præsit (cum diuisa in optimates, vel gregarios homines Respublica, aut horum persæpe diffidentium turbis, aut illorum ambitu, & auaritiâ pereat) ita in regenda Academia res commissa vni est, isque præsidet: tum verò proceres reliqui, ac minores Magistratus rem literariam moderantur, honore tamen semestri. Exeunte hebdomadâ indicitur conuentus, conciliantur primùm Superi, tum Theologorum, aut Philosophorum effata librantur: iubetur quisque ponere, de quo disputare velit: afferuntur nodi, vt emineat Dauus sis, an Oedipus: traduntur denique argumenta scribendi latinè, solutâ, an adstrictâ mauis oratione. Si qui verò candidati honorem *Hermathenaicum* petunt, scriptioni rectæ decus tribuitur, recitatur, scribitur plus vice simplici, atque punctis res peragitur. Interdum Academicorum omnium lucubrationes graphicè pictæ proponuntur cunctorum oculis: insigniuntur stemmate Hermathenæ scholarum dicta, cæteri autem adolescentes candidam parmam ferunt. Hæc visum de Academiâ Seminariensi referre, & quia etiam nos illos Magistratùs obiuimus, & quia vberrimam deinde segetem Collegio peperit Ambrosiano. Anno postmodũ vigesimo primo *Hermathenaici* adolescentes monumenta collocauere Federico conditori, appellando restitutorem virtutis, parentem patriæ sapientissimum, atque optimum. Sedes ea cœtus angusta cum esset, posteà, cum reliqua Seminarij moles superioribus annis absolueretur, longum recessit

Riuola in vita Federici lib. 4. cap. 36.

1623.

inlatus. Insequens annus Collegarum laborem prouocauit. Vicecomes instituit in antiquos Missarum ritùs inquirere, explorando ministrorum munia, rerum nomina, panis ipsius diuini speciem, & formam, cætera deinde exequendo, quæ ad sacrificandi morem, ac statos *Liturgiæ* dies pertinent. Prouerbia Salomonis, Regum hominumque sapientissimi, Gigæus illustrauit, interpretans abdita sententiarum, & latinè redditis trium Rabbinorum commentarijs, nimirum Salomonis Isacidis, Abrahami Aben Ezræ, & Leui Ben Ghersonites, castigando præterea mendas operis. Et quia paraphrasis Chaldaica, & Syra interpretatio dissidebat ab explicatione peruulgatà, eum etiam laborem exhausit Gigæus, vt versùs omnes, ac loca secundùm fidem vetustissimi codicis Ambrosianæ Bibliothecæ conuerteret. De ritu sacrarum Ecclesiæ Catholicæ concionum egit Ferrarius, secto bifariam opere, explicatà interpretatione nominis, concionatoris partibus, sede, tempore, permistis interea Hebræorum, atque Ethnicorum in dicendo ritibus. Placuit literatis hominibus eruditio Ferrarij, Gallis præsertim, qui, ne perirent exemplaria, Parisiensibus typis vulganda iterum curauerunt. Sequenti anno Antonius Rusca caligantes damnatorum manium sedes coegit subire inuisam lucem, disputans de Inferno, & statu dæmonum; quod Ruscæ opus feliciter emersit, atque sine aureo ramo scribentem impunè deduxit ad Orcum. Aliæ quidem ipsius authoris lucubrationes iam spongiæ erepta, & prælum cogitantes corripiuntur flammà; in ijs differebat scriptor de voluntate numinis; quæ res cum ad aures Federici peruenisset, ferunt ab eo dictum, abnuisse diuinam voluntatem, ne quidquam de voluntate arcana numinis ederetur. In hunc ferè modum cum ditesceret Collegium, cœpit etiam alijs locupletari opibus,

1624.

Socràcus hanc iacturam dolet oda pr. lib. pr. odarum.

bus, quas ſublata in Carnuti oppido ſacerdotia inuexerunt. Sanè hæc omnia, quæ ſcripturi ſumus, in annum vndecimum fuerant conferenda, cum eo tempore breues literas acceperit *Vicarius Generalis* de tollendis eiuſmodi ſacerdotijs: verùm ne res nimium ſtipatæ legentibus eſſent faſtidio, extractæ prudenter ſunt in hunc annum, quo, conſtitutis opibus Baſilicæ, & Bibliothecæ Ambroſianæ, oppidanorum querelæ obmutuerunt. Facturus tamen operæ pretium videor, ſi rem totam à ſuis natalibus exordiar, agendo primùm de translatis à Caſtro Seueri ſacerdotijs, tum de conſilio tollendi eadem, & cœtus omnino abrogandi. De authore oppidi variant ſcriptores; [a] Alciatus Seuerum parentem eius ſedis fuiſſe affirmat: negant [b] alij, neque tamen conditorem indicant. A Thuſcis, cum in agro Inſubrum morarentur, excitatum fuiſſe caſtrum illud author eſt [c] Marinonus, neque tamen ab Inſubribus nomen accepiſſe, vt Caſtrum Subrium appellaretur, ſed ab iure dicundo, & circumiacentium latè camporum venuſtate. Nos, cum tot ſententijs varietur, ea, quæ vera ſunt, difficilè conſectari poſſumus. Pulchritudo certè agri eius elegantiſſima eſt; nam alibi planities fertilis frugum æquat ſolum, alibi tellus tumeſcit in cliuos, eadem rurſus dehiſcit in valles, placido etiam alueo ferentes aquam. Frequentiſſima vbique oppida, aut ſuſpenſa collibus, aut ſita in camporum patentium æquore, cultorum nobilitate etiam & monumentis clara; iuris autem eius dictio adeò ampla, vt ſuburbanis prope hominibus Seprienſis Prætor dicam impingat. Quòd autem Inſubres caſtrum illud vel excitauerint, vel communiuerint, neutrum veris ſimile; quorſum enim eam ſedem conderent Inſubres, aut munimentis firmarent, cum vrbs totius agri domina iam eſſet terrori finitimis, atque ciuibus frequen-

Carnag.

Pridie nonas Octobres.

Caſtel Seprio.

[a] *Hiſt. pat. l. 3.*

[b] *Merula de Gallorum Ciſalpinorum antiquit. lib. pr. cap. 6., & Caſtillionæus de antiquis ſedibus Gall. Inſub. pag. 15.*

[c] *In Mſſ. de Mediol. familijs.*

Sephrion *hoc eſt iudicij locus, vel* Sepher *à pulchritudine.*

Chalcus hiſ. pat. lib. 9., & Caſtillionæus, Puricellus in monum. nu. 587.

Lib. pr. hist.

quentiſſima? Sin verò eam ſedem ante Mediolani natales ponimus, immo vrbem facimus cum Bugato, adeòne eius rei monumenta perierunt, vt nihil Liuius, atque ſcriptores alij fuerint odorati? A Gallis quidem, cum in Italiam deſcendiſſent, inuenio, haud procul à Ticino flumine, in agro, qui Inſubrum appellaretur, Mediolanum conditum: neque tamen ab eo oppido putauerim nomen accepiſſe. Cum enim debellatum eſſet cum Thuſcis, iſque iam acie fuſi, impetus certè primum faciendus fuiſſet in ſedem hoſtium adeò validam, principem agri, cognominē Inſubribus pago Heduorum, deinde excitanda per otium vrbs: ne inſtauratà acie Hetruſcus palantes opprimeret, ac ſedes antiquas repetens nouitiam vrbem rideret. Quòd ſi ager, in quo nati ſumus, ab eo caſtro nomen obtinuit, quid Liuius exordia Mediolani accuratè tradens non meminit, præſertim ſi vrbs illa Inſubrum fuit? Ego, cum mihi ſæpiſſimè Modoetiam, Angleriam, Seueri Caſtrum, Forum Licinij, & Canturium, aliaque oppida Mediolanenſis agri vrbes quondam fuiſſe narrant ſcriptores, gratulor quidem patriæ hanc meſſem vrbium, dolet tamen animo, quòd hiſce commentis quæratur fides. Eapropter crediderim Straboni, & Corio integræ fidei ſcriptoribus, Inſubrum agrum nuncupatum à villà Subriæ, quam poſitam à Subre Noemi propinquo affirmant plerique, atq; eum deinde agrum cum Inſubribus pago Heduorum cognominem Bellouefus copiarum ductor comperiſſet, amplificaſſe nouis ſubſtructionibus pagum, vertiſſe in vrbem, ab omine loci Mediolanum appellatam. Tabulæ verò ſupremæ voluntatis, quas Manicunda Longobardorum Regina in pago Cariatis condidit, cum Inſubrum Caſtri meminerunt, adulatio illa eſt morientis matronæ; ſiquidem illud oppidum muniuerat Theodolinda gentis eius prin-

Liu. dec. pr. l. 5.

Reuſnerus li. 2. de Ital. affirmat forum Licinij vulgò Incino, & Canturium quondam vrbes fuiſſe.

Parte pr. Corius Strabo lib. 5.

Ceirate.

Gualuaneus Flam. man. 499.

princeps, atque inde à voce vulgati Longobardorum putamus cognomentum castri Insubrum emanasse. Cæterùm Corius passim castrum Seueri appellat; neque tamen cæteros satis scriptores reuincit Bonauentura Castillionæus; nam si illud castrum à Subribus cognomentum accepisse contendit, quòd Seurium vulgò dicatur, proximi contra Vici appellationem obijcimus, quem conterranei Vicum Seueri appellant. Castrum autem, non ab Imperatore Seuero (nam longè vetustius est oppidum) sed à gente eius nominis nuncupatū fortasse ex eo credimus, quòd [a] Alciatus, & [b] Gruterus veterem Seueri cuiusdam *epigraphem* ex vicino oppido Gallareato depromunt. Tristanus nihil super eà re certi statuit; tanta rerum humanarum caligo est, vt cum aliena quærimus, patria etiam monumenta ignoremus. Sanè in eo Seueri oppido natum Maximianum Herculeum compertum est apud omnes, idque æquatum deinde solo, cum summa imperij inter Turrianos, & Vicecomites ageretur. Siue enim quidam iura hospitij violantes, oppidum eiecto Guidone Castillionæo ceperint, siue Prætoris Mediolanensis edicto, vt excederet eius mœnibus intra triduum municeps omnis, atque incola, iamque ingentibus copijs Mediolanenses adessent, præferente signum Gaspare Garbaniatensi, ac duce prope agminis Bonifacio Pusterla Celsiani *Cœnobij Abbate*, certè vt parerent edicto, nudatum cultoribus oppidum est, & ab hoste direptum, excisumque, neq; tamen in sacras Aedes sæuitam. Excedebat interea miserabile agmen, viri fœminis immisti, onusti sarcinis, paruisque liberis, ac retorquebant sępenumero oculos ad suas ædes, fragore tectorum ruentium reuocati. Exanimes sedis eius reliquiæ supersunt adhuc cladi murorum, pinnæ videlicet, semirutæ turres, cisterna, & cuniculi, cum ad præterfluentem

Visseuero.

a *Ex inscript. Mss. eiusd. Alciati*

b *In inscriptionib. totius terrarum orbis. Gallarato lib. 9.*

Corius par. 2. Chalcus lib. 17.

Bugatus lib. pr. & Castillionæus

Olonæ

Olonæ amnem irent aquatum oppidani. Lugubrem hanc faciem loci, tesqua inhospita, ac parietinas vepribus, & virgultis vestitas curiosè spectaui, cum in abscissam vndiq; ac præruptam rupem euasissem, comitatus suauissimis, ac ornatissimis fratribus Antonio Maria, Iosepho, & Placido Pusterla, apud quos Lunati Ceppini rusticabar. Cæterùm cum Prætores Mediolanensium, & Gallareati suum honorem capessunt, sanctè iurant, se omni ope curaturos, ne quis restituat sedem illam inquietæ rebellionis, cultoribusque inducendis substructionem vllam aggrediatur. Quæ loci infrequentia, ac deformis inæquali maceria vertex, squalorque perpetuus, cum occurrisset Diuo Carolo lustranti Diœcesim, Collegas, & sacrificulos omnes, qui fanum Ioannis tuebantur, induxit in ædem Carnuti (oppidum id est à Carnutibus Gallis nominatum): sustulit postea Collegium illud Federicus propter angustias profanarum ædium, & sacræ. Tres Collegæ ascripti sunt Ambrosiani templi *Canonicis*, & sex minores sacrifici ad *psalmodiam*: accessere item prouentus, ac dos sacerdotij; reliqua, quæ viritim diuidebantur, cessere Bibliothecæ Ambrosianæ. Decedit interea Paulus Quintus, cum tot beneficijs Ambrosianos Collegas cumulasset, atque in vacuà sede Gregorius Decimus quintus collocatur. Vitam pariter absoluit Ioannes Petrus Glussianus ex Conseruatoribus Collegij, Ordinis Patricij vir, ex sodalitio Oblatorum; fuerat hic contubernalis Diui Caroli, eiusdemque sanctimoniç studiosissimus, nec tamen inuisus literis politioribus, quas in sinu fouisse argumento est suauitas characteris, quo res gestas à Sanctissimo Antistite Borromæo persecutus est diligenter. Sanè teritur omnium manibus liber, non modò ob Diui Caroli facta, quæ describuntur, verùm dictionis ipsius dulcedine, & perspicuitate, nunquam ani-

Glussianus in vita D. Caroli lib. 2. cap. 11., & Riuola in vita Cardinalis Federici lib. 5. cap. 7.

De Carnuto vide Castill. de Gallorum Insubr. antiquis sedib.

Riuola loco supramemor.

Picinellus in Athenæo.

animo, oculisque fastidium creantis. Sparguntur iam, & disseminantur in terrarum omnium memoriam res Caroli immortales, singulari etiam erga ipsum numinis studio, vt disertissimum tantæ virtutis præconem inueniret. Glussiano subrogauit Federicus Gulielmum Vidonum maioris templi *Canonicum*. Interea dum Franciscus Collius disputationes suas de animabus Paganorum vulgi oculis proponit, in quibus celeberrimos promiscui sexus homines, aut ignibus æternis addictos, aut sideribus illatos docet, vt singuli numen nouerant, & coluerant, nouissimam hanc Glussiani iacturã alia consecuta est. Mortem obijt Benedictus Sociacus, atq; ipse omniũ primus funestauit Collegium, vir certè Poetis gratissimus, promptus ingenio, versiculos persæpe fundens ex tempore, qui genitus à Musarum vna videri potuisset, nisi illæ Venerem semper ignorasse crederentur. Hæc carminis felicitas conciliauerat maximè hominem viris doctissimis, Federico præsertim, qui sæpius illum mensæ adhibuit, auxitq; pluribus sacerdotijs. Heroici characteris necdum politum carmen seruamus in tabulario, nam Oloris ritu canentem oppresserant fata. Cothurnatus etiam prodijsset in scenam Sociacus, Ieptheam Virginem acturus: verùm ignis absumpsit carmen, ac funeri scriptoris ferè prælusit. Parentarunt Sociaco suo Musæ; has verò præficas illacrymantes funeri excitauit Augustinus Terzagus, eisdem Pindi sacris initiatus: multòque pòst visus est è tumulo reuocasse hominem Philippus Picinellus, vir infulà sui Ordinis, & dicendi copià clarissimus; extulit enim Collegam nostrum summis laudibus, donatà sic nominis immortalitate. Alter iam annus inierat, cum positæ prope extra solis vias regiones rem augent Ambrosianam. Ex vrbe Machao miserat Celsus Confanonerius, Mediolanensis Patritius, ex Sodalitate

Anno 1622.

Anno 1623.

Ex literis nuncupatorijs suorum carminum ad Conseruat. Bibl. Ambros.

In athenæ Scriptor. Med.

1624.

Machao.

Iesu, libros Iaponensibus literis scriptos, quemadmodum gens illa humanitatis nescia, prompta tamen ingenijs, confecerat. Accesserat epistola ipsius Celsi ad Federicum, cuius hæc sententia: discedere ex Iaponensi Prouincia Sebastianum Vieram eiusdem Societatis hominem, vt Romæ rem Iaponensem curet: eum locuturum cum Federico non sine Celsi inuidià, qui se non ante visurum ora Borromæi speret, quàm vità defunctus, metuendæ æternitatis die, spectet Cardinalem inter cæli proceres gestientem vnà cum Carolo iam astris recepto: se minimè versari in Iaponià incommodæ valetudinis causà, animū tamen residere adhuc apud barbaros illos, ad quos remeandi spes sit. Precari enixè Borromæi pietatem, vt quando Iaponenses exquisitissimis cruciatibus Catholicæ Fidei asseclas torquent, commendet Confanonerium numini, quò alacriorem animum ad carnificinæ patientiam afferat, ne vultus debacchantis tyranni, aut cruentæ manus tortorum mentis constantiam exarment. A moderatore, qui prouinciam illam obiret, factam potestatem mittendorum ad Insubres codicum, quos latinè, italicèq; vertissent nonnulli: paucos admodum repertos in Machaensi Collegio, eosque non alio nomine gratos fore Antistiti, quàm quòd Iaponensibus literis sint exarati. Daturum prætereà dono Patrem Sebastianum arculam ad recondendas diuini panis hostias, ne inter sacrificandum Federico Cessus possit excidere: se facilè impolitę dictionis veniam à Borromæo impetraturum, quando Italicam linguam penè oblitus iam quadraginta annos peregrino sermone loqueretur. Alias autem literas, quas Cessus pro necessitudine Borromææ familiæ, ac Confanoneriæ subinde scripsit ad Federicum, fuisse redditas argumento est fragmentum epistolæ, quod proponit Augustinus Mascardus, cum scriben-

da-

Decimo quinto Cal. Martias.

Daniel Bartolus lib. 4. pag. 197. secundæ partis Asiæ.

Giapone.

In libro artis historicæ tract. pr. cap. pr.

darum hiſtoriarum initia, non ad Moſem authorem, ſed ad Abrahami vſque ætatem reuocat. Porrò eam epiſtolam miſerat Celſus ad Borromæum, cum in Regno Sinarum moraretur; nam inſederat Federici animo voluptas cognoſcendi mores hominum, quos natura in vltimas terrarum regiones deportauit, & naſcentem inibi Religionem amplificandi. Reddidit autem Viera literas Confanonerij Borromæo, quas nos ex reliquis ideò delegimus, quòd Sebaſtianus ille epiſtolæ curator ſæuos deinde cruciatùs Religionis Catholicæ gratià ſuſtinuit, quemadmodum fusè hominis necem perſequitur eruditiſſimus noſtrà memorià ſcriptor Daniel Bartolus. Hæc foris: domi Patritius alter Ambroſianas thecas præclaro munere inſigniuit. Tradidit dono Comes Franciſcus Siccus Borella commentarios rerum geſtarum Franciſci I. Sfortiæ Ducis Mediolanenſium deſcriptos membranà. Codex quidem pretio & elegantià nobilis amplitudinem hanc domicilij expoſcere viſus eſt, non modò ob memoriam gentis Siccæ, quæ etiam in præſens ornatiſſimi Equitis Ioannis Baptiſtæ latoclauo, & ſapientià eminet, verùm ob teſtimonium inſignium virorum, quos Inſubrum Ducibus ea familia aſtrinxit. Scripſerat illos commentarios Ioannes Simonetta ſcriba intimus Ducis Galeatij, vir literatiſſimus, & in grauioribus aulæ, ſuique honoris occupationibus nunquam intermittens ea ſcribendi ſtudia, parens Iacobi doctiſſimi pariter hominis, quem Apoſtolici Senatus purpura, Paulo IV. imperante, decorauit. Quamquam (vt Principum beneuolentia eſt inconſtans) infelicia rerum humanarum euenta expertus Vercellis exul moritur, nihilò interea mitiùs arridente fortunà fratri Franciſco, qui antea rem Inſubrum arbitratu ſuo moderatus, poſtmodum in arce Ticinenſi incluſus interimitur. Itaq; hunc codicem Galeatius Maria

Parte 2. Aſiæ lib. 5. Imper. Toxonguno pag. 422. de eo etiam Alegambe in Indice Martyr. Societ. Ieſu.

Ex Athenæo Abb. Picinelli, Ciaconio.

Arlunus ſect. pr. hiſtoriæ.

tia Sfortia, ac filius Ioannes Duces Insubrum dono dederunt Ioanni Antonio Sicco Borellæ; nam is genitus ab Antonio Ducum aulico pueritiam omnem apud Franciscum Sfortiam regià penè educatione institutus cum traduxisset, Galeatium Mariam Ducem sibi demeruit, qui prætextatum Ioannem Antonium dilexit vnicè, tum grandem natu singulari virtute, ac fide præditum summis honoribus exornauit. Præficitur quidem primùm prætoriano militi, tum Ducis stabulo, insignitus præterea Comitatu Vici Martis, quod oppidum est *Metrocomia* Brianteorum collium, & regionis, quam à veteri Martis cultu appellamus Martisanam. Cum autem militaris disciplinæ scientiam teneret in primis, populos non modò transpadanos, verùm etiam Vallis Clauenæ, Vulturenæ, ac fines Larij rexit, præpositus etiam Foroliuiensi militiæ, vt Catharinam Ducis sororem, eamque prouinciam seruaret incolumem: præfectus item Placentiæ, secundùm Papiæ; qua Ciuitate donatus à secretiori Ducum consilio fuit, repositâ mox regiæ educationis gratiâ, cum Ducis Maximiliani Sfortiæ pueritiam educandam suscepisset. Hæc referre attinuit ob munificentiæ monumentum, ac familiæ decus sempiternum. Reperio eductos hoc anno ad nostra studia adolescẽtes Collegij trilinguis decimo calendas Quintiles; nam illud quoque Collegium fouendis literis instituit Cardinalis. Et quidem debueram in annum sequentem hanc rei memoriam reijcere, tunc enim conditum fuisse Collegium tradunt monumenta: verùm quia candidatos latinæ linguæ vocauit hoc anno Olgiatus ad conuentum, prospecturum me legentium voluptati opinor, si narrationem præcipiam, cum annum venientem sibi totum ferè afferant Academia Graphidis, & pretiosa opificia tabularum. Cum igitur fructùs vberes ex Ambrosianis seminibus

Vimercato, de quo Gaudentius Merula.

Forlì.

nibus colligi intelligeret Federicus, facturum se è republica censuit, si alia subinde semina in eodem agro sobolescerent, cultorum ritu, ne mendaces postea fundi, aut egentes, seminis colentium incuriam accusarent. Itaque Collegium instituit adolescentum, quos Alumnos appellauit, mandando præterea Conseruatoribus, & Doctoribus Bibliothecæ, vt spectarent, si qui ingenijs prompti, aut in Collegijs vrbanis morarentur, aut alibi indolem suam proderent, modò ne desultorijs essent animis. Ascripsit verò Borromęus Alumnorum albo Hieronymum Aliferum, Franciscum Riuolam, Petrum Antonium Brugnolum, Mauritium Bimium, Ioannem Petrum Puricellum, Franciscum Bernardinum Ramponum, Fortunatum Raulium, Iacobum Philippum Butium, Ioannem Donatum Ferrarium, & Nicolaum Pellizarium. Porrò vt grassarentur ad nobilium linguarum scientiam, alterius item Collegij author fuit Cardinalis, quod à Latini, Græci, atq; Hetrusci sermonis scientià trilingue nominauit. Suas deinde in classes cooptauit singulos adolescentes, prout natos eis facultatibus nouerat, conditis quoque legibus, quæ statos conueniendi dies indicerent Collegis, ac scribendi pensum imponerent; annumerabantur autem à Federico, non vt elementa, præceptaque earum linguarum discerent, verùm vt intima, atque occulta scrutarentur. Quos linguæ Græcanicæ addixit Cardinalis, reperimus hos ferè, Donatum Ferrarium, Iosephum Rasium, Carolum Antonium Dauerium, Octauium Ferrarium, Ioannem Baptistam Argentum, Bonettum Arrigonum: quibus adoptauit etiam alios, videlicet Ioannem Baptistam Roueram, Alexandrum Perlascam, Ioannem Baptistam Cossam, Carolum Carcanum, Carolum Dardanonum, Carolum Franciscum Bonsignorium, Franciscum Hyacinthum Arrigonum,

Anto-

Antonium Mozzonium, quorum ſcriptiones ſeruamus adhuc, cum in Mediolanenſi Seminario audirent Quirinum Doctorem eius linguæ. Qui Latini ſermonis decus ab interitu vindicarent, vocati fuerant à Borromæo Carolus Albricius, Iulius Cæſar Moneta, Franciſcus de Domis, Marcus Aurelius Sampſonius, Ioannes Baptiſta Cantonus, Oliuerius Mazuchellus, Fortunatus Raulius, Ioannes Baptiſta Naua, Horatius Landus, Hieronymus Bonſalius, Ioannes Antonius Caſtillionæus, Bartholomæus Argentus; hos deinde anteſignanos habuimus eius linguæ, eoſque primùm Olgiatus Bibliothecæ Præfectus, atque Princeps huius agminis conuenire iuſſit hoc anno ſcriptionibus compluribus delatis, quemadmodum argumenta earum tradiderat Olgiatus. Alios ſibi vendicauit lingua Hetruſca, maiores tamen natu, Franciſcum Riuolam, & Carolum Villam *Canonicos* Aedis Diui Thomæ in Terra amara (remanet ſedi id nomen, quòd ſontes in illius area laqueo punirentur) Ioannem Baptiſtam Villam *Canonicum* fani Diui Babylæ, Ioſephum Aliferum *Canonicum* Baſilicæ Protomartyris, Franciſcum Bernardinum Ramponum, Archangelum Braſcam. Si quis autem attentè Collegij trilinguis inſtitutionem, atque Alumnorum delectum expendet, mirabitur primùm ingenium, mentemque Borromæi conſulentis ſic eruditioni, ac ſcientijs, tum verò hoc agmen hominum commendabit, quos editis poſtea lucubrationibus, & geſtis honoribus ſummis ire per ora ciuium audimus elatos laudibus, etiam cum eorum aliqui luce fruuntur, aut virtutis immortalitate rediuiuos, quos dira neceſſitas nobis inuidit. Et quidem reliquæ adhuc tabulæ indicant nobis propoſita fuiſſe aliquibus Alumnis ſcribendi argumenta, atq; adiectos Cenſores ad explorandas lucubrationes, collatoſque inter ſe animaduertendi cer-

Puricellus in diſſert. Nazar. cap. 54. nu. 14., & Villa in libro ſeptem Baſilicarum.

certamine, ne censuræ seueritas malè sanas scriptiones admitteret Hieronymus Alifer acceptissimus Federico, quemadmodum nos ex literis Borromæi ad ipsum frequentiùs missitatis coniecimus, scribere debuerat de Mediolanensi Basilica Apostolorum Petri, & Pauli, non eà quidem, quam in Regione Tonsa vrbis *cœnobitæ* Benedictini colunt, verùm nobiliore alià, quam siue Monas Archiepiscopus, siue Ambrosius excitarit (nam ea fama in ambiguo est) celeberrimam fuisse constat ob exuuias Apostolorum, & Nazarij Martyris ibi reconditas, ac Serenæ potentissimæ fœminæ largitatē, quæ marmore libyco strauit templum, cum Mediolani vnà cum viro Stilicone consideret. Tradunt inde scriptores Apostolorum primùm, Nazarij deinde appellatam Aedem: quamuis Ambrosius illam eandem Basilicam vocauerit Romanam, propterea quòd in ea regione vrbis sita sit, quæ Romam ducit. Claruit etiam delubrum illatis in aras complurium Diuorum corporibus, & adiecto mystarum Collegio diuite copiarum, quas putamus à Gulielmo Bocardo ciue donatas, cum ille agens feras Matroniani corpus diu inter siluas delitescens reperisset; nam ager postmodum, in quo effodit mortales eremicolæ exuuias, fundique affines sunt in potestate *Canonicorum*. Collegij istius ædes illic priùs steterant, quà Franciscus Sfortia magno sumptu *Nosocomium* extruxit anno MCD LVI.; verùm in sedes Virginum migrare iussit *Canonicos*, quæ proximum Agathæ fanum tuebantur, *Monialibus* in alias sedes eiusdē Diuæ prope *cœnobium* Augustini in Regione Nouà inductis. Hoc altero postea sublato Vestaliū domicilio superfuit Augustini nomen, atq; ara in eiusdem Aede posita est Agathæ ad *cœnobij* veteris monumentum. Francisco Riuolæ mandauerat Cardinalis, vt Grammaticæ Abyssinæ operam suam impenderet; an obsecutus

Ripamontius lib. 2. dec. pr. hist eccl. Puricellus in dissert. Nazar. cap. 37. Villa de septem Basilicis, Innocent. ab Eccl in vita Caroli à Basilicapetri cap. pr. lib. pr.

Puricell. in dissert. Naz. cap. 58.

Vide in Martyrol. Rom. 6. Id. Maias.

Epist. 54 ad Marcellinam sororem.

Bonauentura Castillionæus in vita Mss. S. Calimerij, & Castellus in libro, in quo agit de Ducibus, & Princip. Med.

fuerit

fuerit Federico, non satis scio; illud quidem compertum mihi est Armeni sermonis doctum fuisse Riuolam, ac postquam voces omnes illius linguæ intulisset Latio, Grammaticas institutiones absoluisse: quæ omnia denique prodierunt in publicum. Mauritio Bimio contigerat Conciliorum cura, quæ in Italia sunt habita, colligendo nimirum singulorum monumenta, ac in vnum veluti corpus rerum omnium partes, & membra conferendo; quæ autem vera, ac legitima Concilia, quæ adultetina, significabat Franciscus Bernardinus Ramponus. De origine, & incrementis Bibliothecæ, Collegijque Ambrosiani Fortunatus Raulius, vir disertus, cuius memini initio operis, scribere aggressus fuerat; mors præpropera eripuit nobis hominem, tristi literatorum hominum fato, quos raro senectus expectat. Arabicum codicem Alpharabij, manu descriptum, tradiderat Borromæus Iacobo Philippo Butio, vt donaret Latio: agebatur in eo de legibus, ac elementis musices; hæc autem studiorum auspicia placuisse maximè Cardinali argumento est, nam Butium postea, & Ioannem Donatum Ferrarium in Collegas nostros cooptauit, quemadmodum trademus; is verò Ferrarius cum sermonis Græcanici scientissimus esset, iussus à Borromæo lucubrationes Græcorum reddebat latinè. Vt literatorum oculos subirent lucubrationes Antonij Georgij Besutij, curam eam Cardinalis Nicolao Pellizario commiserat: isque respondit votis Borromæi, castigando, & vulgando opus hominis. Porrò Besutius ille non obscuro loco ad Lacum Vrbanum natus, cum altus, educatusque fuisset à Diuo Carolo, decessit de vita in aula Federici, atque ex consuetudine herili postquam singularem prudentiam hausisset, instituit suis lucubrationibus milites, expendens loca plura Polybij, ac Cæsaris, quæ ingenia ad legendum inuitent. Vnum

præ-

præcipuè mirati ſumus, dum illius librum volueremus, etenim Federicum Aenobarbũ ſæuitiæ notà liberat, neque ab illo Mediolanenſiũ vrbem ſuperiniecto ſale dirutam, verùm excisa modò mœnia, ac domos eorum docet, qui Guelphis ſtuderẽt; quę omnia licèt aduerſentur ſcriptoribus noſtratibus, atque exteris, conatur tamen probare coniecturis. Vt ſcriberet de vocibus *radicalibus* Hebraici ſermonis, demandauerat Borromæus prouinciam Brugnolo. Neque poſtrema fuerat propugnandæ religionis cura; Spartam illam tuebatur Ioannes Petrus Puricellus, elaborando controuerſias, diſcutiendoque myſteriorum caliginem, quam hæreticorum impudentia mortalibus offuderat. Oſtendit nobis exaratas manu controuerſias illas Auguſtinus Puricellus Laurentianæ Aedis *Archipresbyter*, atque alia doctiſſimi Patrui ſui monumenta nondum à typographis tractata. Porrò ætatem penè omnem tranſegerat ille maiorum diſciplinarum ſtudijs, longà Philoſophiæ, ac Theologiæ conſuetudine auocatus penè à reliquis facultatibus: vt propterea Cardinalis controuerſijs conficiendis prudenter admouerit hominem, volente Mineruà facilè ſcripturum. Reliquam verò ætatem affectam ſenio ad amœniora ſtudia conuertit, monumenta videlicet vrbis vetera tradendo, exoletas iam vetuſtate memorias Diuorum excitando, vindicatis itidem ab iniurià criminis ſanctiſſimis ciuibus Arialdo, & Herlembaldo, agens præterea de templis, vt narrauerant tabulæ, ac conijciendo, diſputandoque aſſequi potuerat, eæque lucubrationes iam prælum ſubiere. Fregerat denique mala ætas hominem maiora etiam molientem; nam animus erat (quemadmodum nõ obſcuram antea dederat ſignificationẽ) non modò fanum Ambroſij, & Laurentij illuſtrare, eiuſq; myſtas, verùm cæremonias, & ritus hoſce Ambroſianos,

Picinellus in Athenis.

quibus facimus ad aras, ac psallimus. Placuisset quidem id operis eruditis hominibus; nam cum Romanorum, ac Græcorum mores teneamus, nostros plurimi ignorant, ex quibus tamen multa decerpta sunt, atque illata in Gregorianos modos, sacra præcipuè carmina, & preces. Plura quidem tradidit Collega noster Iosephus Vicecomes, cum *Liturgiæ* ritùs persequeretur, seque ad hoc opus iusto volumine aggressurum est pollicitus: promissa tamen minimè seruauit; eundem quoque laborem iussus à Diuo Carolo exhausit Carolus à Basilicà Petri Nouariensium Antistes; nos fortasse (modò ne mala corporis cœptis obsistant) cuncta tradere instituemus. Hæc igitur studia præbebant alumnis iter ad Ambrosiani Collegij decus; nam ad eam messem subolescebant. Ex Collegio autem trilingui prodierunt illustres doctrinà viri, Octauius Ferrarius cooptatus postea in nostros Collegas, Bonettus Arrigonus, Franciscus de Donnis, Horatius Landus, Ioannes Baptista Rouera, Hieronymus Bonsalius, Ioannes Baptista Naua, & Bartholomæus Argentus. Reliquorum par decus; Ioannes Baptista Villa maiores vrbis Basilicas, ac vetustissimas quasq; Aedes exornauit, indicatà singularum origine, conditoribus, atque sacris exuuijs templorum, monstrando præterea preces ad conciliandos in septenis delubris Diuos, statà eorundem nomenclaturà. Comparauit deinde in calce libri Insubres cum Quiritibus, docens Mediolanensem vrbem appellatam meritò Romam alteram, quo nomine quondam Constantinus Byzantium insigniuit. Hunc sanè titulum, ac nomen præferebat olim Mediolanum, propositis extra mœnia versiculis ad commendationem, ac terrorem vrbanæ magnitudinis, qui Thebis, atque Athenis maiorem esse vrbem indicarent, & gentibus metuendam; verùm siue Galeatij Vicecomitis odium

Vicecomes de Missæ ritibus lib. 2. cap. 12.

Lib. 2. de ritib. Mißæ cap. 13.

Innocentius ab Ecclesia in eius vita lib. 6. c. 7.

Picinellus in Athenæo.

Morigia lib. pr. cap. 2. hist.

odium fuerit erga Patriam, ſiue adulatio erga Ticinenſes, ne arcis munitiſſimæ ſubſtructionem iniquo animo paterentur, ſiue vtrumque, marmor illud gloriæ Mediolanenſis Papiæ ad caput pontis, qui Ticini ripas iungit, in pariete incluſum eſt, nec prætereuntium oculos adducit. Ordines item religioſorum hominum, & militum recenſuit Villa; perſequitur autem ſingulorum initia, & incrementa, docet quinam fuerint authores inſtituti, quæ ratio, ac leges, quo anno vnuſquiſque Ordo prodierit, aut interierit, deſcribendo præterea veſtium cultum, leucophæatos, tum atratos, candidatoſque, & *lignipedes*, arctoque fune conſtrictos *cœnobitas*, vt Ordinis indumenta, aut monſtrauere Superi, quemadmodum Dominicanæ familiæ, aut conditores cœtus inuenere. Poſtremum hoc opus nondum typographos conuenit Ambroſianæ Bibliothecæ ſcrinijs contentum. Idem ſcribendi genus delectauit Ioannem Antonium Caſtillionæum Curionem Aedis Vincentianę, amantiſſimum perſcrutandæ antiquitatis virum. Scripſit primùm de Aede ſuà, ac vrbanis Curijs, rimatus diligenter ſingula monumenta, quæ Ticinenſis Portæ confinijs circumſcribuntur: præterea ſuperſtitioſæ religionis exuuias, & lapides indices vetuſtatis collocauit in parietibus Vincentianis, ſubſtructà domi quàdam veluti antiquitatis officinà. Aliæ itidem lucubrationes ſatis ſignificant hominis voluptatem in ſcribendo; nam ſiue ea æſtimemus, quæ de templis vrbis, ſiue ea, quæ de Regibus Angleriæ, ac de flagrionibus exarauit, ſingula redolent antiquitatem. Suſtulit Caſtillionæum lues minimè tamen immemorem inſtituti ſui, & Bibliothecæ. Quippe membranas ſuas omnes, aduerſaria, ac quidquid ſcripſerat, forulis Ambroſianis legauit, meditamenta videlicet, atque abſolutam ſtructuram lucubrationum. Politiores literæ

Puricellus in vita S. Laurentij Littæ ca. 33. num. 24.

Caluus in Scena liter. scriptor Bergom. par. pr.

tenuerunt Franciscum Arrigonum acceptum Musis ob aciem ingenij, quæ in illus lucubrationibus vibrat. Commendauit etiam hominem Græcanicæ linguæ scientia, vnde Atticæ vbertatis elegantiam hausisse censemus. Maiora secutus est Oliuerius Mazuchellus, vir literatissimus; fuit enim hominis ingenium ad omnes artes, & scientias factum: siue enim amœniores literas spectemus, siue Philosophiæ, ac Theologiæ vtriusque interiorem notitiam, calluit omnes apprimè, quà dicendi copià, atque habendarum orationum suauitate, quà vi quàdam arguendi, & facilitate nodos explicandi. Certè ipsius nomen sæpissime in Theologorum scholis commendatum audiuimus, cum ij sua effata nobis adolescentibus traderent; quæ res placebat maximè, quòd obæratus essem Mazuchello: is enim me, & sacrà ornauerat togà, & alia antè omnia mente voluentem Seminariensibus Musis formandum tradiderat. Concidit superioribus annis: secutaque est hominem mortuum fama, quam liuor superstiti negauerat; hoc virtuti contingit, vt nitens multorum oculos perstringat, eam verò cæcitatem abstergat, cum sua lumina moriens condit. Claudit agmen Alexander Perlasca, cui Latini sermonis traditos fasces Octauius Ferrarius pater eius linguæ in Patauino Gymnasio viris doctissimis est professus. Ego enim ad laudes Alexandri scribendas alienam priùs fidem implorare debui, quàm meam, ne familiaritas tradenti obesset. Si quis tamen lucubrationes ipsius permultas amet euoluere, puram putam vbique Latini sermonis elegantiam suspiciet, eumque vnum affirmabit aureæ ætatis facundiam posse reuocare. Sanè cum luteo hoc seculo longè plures barbari castimoniam latinæ linguæ violent, quàm olim in Latium irruperint, mirum est quosdam meliori luto fictos fuisse, qui intermortuam latinitatem

Picinellus in Athenæo.

Picinellus in Athenæo.

exci-

excitarent ad vitam. Habuit quidem Perlaſca, Latini ſermonis vindex acerrimus, teſtes, ac præcones ſuæ eloquentiæ Gaſparem Scioppium, Octauium Ferrarium, Carolum [a] Mariam Maddium Græcanicæ & Latinæ linguę doctiſſimos viros; neq; ij aliquid magis mirati ſunt in hoc Alexandro, quàm quòd Latium totum ſubegerit. Eadem ſtudia hominem etiam confectum morbo proſecuta ſunt, quæ nouem annos in erudiendà Seminarienſi pube, & ætatem propemodum totam abſumpſerant, eumque ereptum terris adhuc luget eloquentia. Hæc ſunt alumnorum lumina citra reliquorum inuidiam: ne, ſi quem noſtræ laudes præteriuerint, malè ſcribentem ſugillet. Cæterùm cum iam ſecundum annum Romani honoris faſtigium teneret Vrbanus Octauus, Gregorio Pontifice mortuo, ſpes maxima affulſit Muſis, non modò quia placerent ſummopere Vrbano ſtudia, & cogitationes Federici, ſed quia morum ſimilitudo, ac familiaritas ita vtriuſque animum copulauerat, vt ſæpiſſime Vrbanus literas ad Borromæum ſcriptas priuato nomine ſubſignaret. Et quidem Pontifici Maximo æqua res viſa eſt, vt vnus ex nobiliſſimà Borromæorum Familià Conſeruatoribus Bibliothecæ aſcriberetur, ne alieni tantùm molem hanc ſcientiarum regerent, tum verò demerendis hoc pacto ſtudijs, & animis Borromææ gentis erga literatos, quos huic familiæ acceptiſſimos fuiſſe ſatis intelliget, qui in Pontificatum Diui Caroli, ac Federici inquiret. Itaque Vrbanus vnum ex eàdem familià tueri iuſſit Collegium, ſiue is Eccleſiaſticà togà velaretur, ſiue aris minimè addictus eſſet. Porrò Federicus inter gentiles Borromæos Comarchum Iulium Cæſarem progenitum à fratre ſuo in Conſeruatorum album retulit, eiuſque ſobolem, nepoteſque, ac poſteros ad tuendam Bibliothecam aduocauit; eos autem ſi infœcunda

[a] *In epiſt. ad orat. Perlaſcæ.*

1625.

Ex diplomate pridie Cal. Feb.

da

da coniugia negarent, proli, & nepotibus, ac posteritati toti Comitis Caroli Borromæi, qui eàdem cognatione Cardinalem attingebat, fidem hanc, & tutelam transmisit. Posthæc instituit locupletare Collegium Vrbanus; nam sacerdotium pingue Bolati (pagus is est agri Mediolanensis) eà lege mandauit petenti, vt quot annis aurei numi quinquaginta penderentur Bibliothecæ, qui tamen reditus duodecim tantùm annis definiretur. Per eos dies prioribus Conseruatoribus prorogatum imperium est; accessit cæteris Comarchus Iulius Cæsar Borromæus, atque Gulielmo Vidono suffectus est Aironus templo Nazarij Præpositus. Euulgauit hoc anno duas historiæ Mediolanensis partes Ripamontius, atque à Pontificatu Chrysolai ad Diui Caroli tempora rerum gestarum memoriam trahens Ecclesiasticam historiam absoluit. Describuntur autem accuratè à Ripamontio incrementa, & casus Mediolanensis Ecclesiæ, prout res humanæ sunt mortalibus secundæ, aut læuæ. Quæ cum agerentur Mediolani, Hieronymus Foscarinus Consul Babylone curam suam omnem nostris temporibus adhibebat. Accepimus ab eo sermonis Arabici codices, *Ectarim* in primis, deinde monumenta rerum sacrarum, Diuorum præcipuè, quorum sanctimonia maximè refulserat in Oriente. Res vna cogitationes Federici decepit; nam cum Abyssinum hominem expectaret ad doctrinam eius linguæ, isque iam naui veheretur ad Insubres, abducitur in vincula à piratis. Doluit vicem hominis Borromæus, quamquam rursus operam suam promiserat Foscarinus, siquis ab Hierosolymà, aut proximis sedibus Babylonem aduentaret eius sermonis peritus: ne Collegę Ambrosiani linguæ Abyssinæ scientiam desiderarent.

Ex diplomate prid. Cal. Mart.

Ex literis Prid. Nonas Nouemb.

DE

DE ORIGINE, ET STATV
BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ
LIBER QVARTVS.

POstquam Musarum imperium, atque eius firmamenta constituit Federicus, cæteras quoque artes exornare cœpit; quod acre incitamentum est ad alendas in vrbanis ingenijs disciplinas. Cum autem facultates dignæ ingenuis hominibus, pictura in primis, Architectonice, ac statuaria sint visæ, artes eas restituere, ac fouere est adortus. Damnauerat sæpenumero Cardinalis, cum Diœcesim suam obiret, simulachra quædam, & pictas imagines nescias omnino artis eius, quà fiebant, nec habitu modò corporum malè natas, sed à sacrarum literarum oraculis absonas, inductis in agrestia fana commentis, ac deformationibus pingendi, quæ thure primùm, & facibus culta, superinductum deinde albarium colentium oculis, ac Religioni eripuit. Tum verò consenuisse apud Insubres credebantur illæ artes: nisi quòd im-

Anno 1625.

immane Templum Magnæ Matris sculptores cessare minimè pateretur. Cum Ludouicus Sfortia, cognomento Maurus, rei Mediolanensi præsideret, Leonardus Vincius (de quo longè plura scribemus, cum rerum narrandarum ordo admonebit) illustrem condiderat Academiam, non modò propter ipsius authoris nomen, verùm quia viri nobiles ex ea prodierunt, Bernardinus Louinus, Ioannes Paulus Lomatius, Cæsar Sextius, Marcus Vglonus, alijque complures; quibus postea pictura debuit plurimum, quòd famam hanc artis, ac Vincij disciplinam tabularum suarum pretio decorarint. Antiqua ciuium studia reuocauit Borromæus, eò maiore facultatum compendio, quò plures in recenti Academia disciplinæ tradebantur. Cœtum igitur hunc Pictorum, Statuariorum, atque Architectonices instituit in Pontificali Palatio anno vigesimo altero supra millesimum sexcentesimum, eique cæremoniæ interfuere Alexander Mazenta *Archidiaconus*, Iulius Cæsar Vicecomes *Primicerius*, atq; Antonius Olgiatus Præfectus Bibliothecæ. Hoc anno vocati in ædes Ambrosianas accepere primùm à Federico authore Academiæ leges, deinde inducti in sedem certam cogendi cœtus. Qui singulis artibus, veluti duces operis, ideoque erudiendæ iuuentuti præessent, creati fuere Io. Baptista Crispus, Ioannes Andreas Bissius, & Fabius Mangonus. Porrò hic Fabius architecturam restituisse est visus, non modò regiarum ædificationum, atq; excitandæ Aedis maximæ Mediolanensium (quod fanum miraculo est terris omnibus) in Insubribus curà, verùm quia Carolum Butium Architectum clari nominis ad interiorem scientiam Architectonices, tradendo artis eius præcepta, deduxit. Bissius verò marmoris asperitatem feliciter vicit, simulachris affabre inductis: tantique artificij specimen præbent toreumata, quæ ambiunt

Raphael Trichet in vita Leonardi Vincij.

Ex tabulis Biblioth.

Tem-

Templi maximi odeum. Crispum autem non modò ijs præposuit, quos pictura sibi oppignerauerat, verùm toti Academiæ, ornauitque Principis nomine, & imperio. Sanè Crispus in oppido Ceredano (quod vulgus Ceranum, Polybius Acerras vocat) Nouariensis agri natus, à patria sede cognomento Ceranus, à parente, quòd pingendo vitam toleraret, ad eandem disciplinam institutus, eminuit Mediolani primùm, tum apud reliquos Insubres nobilitate artis eius, quam profitebatur; neque tantùm picturæ placuit Crispus, sed etiam plasticen, atque architecturam coluit; quà cum præstaret, plurima architectatus est in ornandà Aede primarià Mediolani, atq; frontem totam excitauit templi Paulini prope delubrum Euphemiæ, singulari ingenio operis, quod proximam Aedis Marianæ faciem creditur æmulari. Cerano quidem Principe cum plures cooptati in hunc cœtum fuissent, se se postmodum ex vulgarium pictorum grege exemerunt, nimirum Daniel Crispus, Carolus Franciscus Nuuolonus vulgò Pamphilus, Ioannes Paulus Blancus, Camillus Alsona, Carolus Blancus, Balthassar Todeschinus, Melchior Gilardinus, Carolus Minoia, Richardus Taurinus, Bernardus Ferrarius, Hercules Procaccinus, & Carolus Cornarus. Cæterùm, cum statis diebus conuenirent, donabantur à Federico munusculis, qui reliquis graphide anteissent; nam iussi sacrorum annalium monumenta nobiliora rudi penicillo deformabant: tum etiam expendebantur tabulę quæ vespertinum opus referrent, cum proposito nudi hominis corpore artùs singulos conarentur adumbrare. Porrò diurnam operam locabant singuli suis disciplinis; & quidem pictores (nam de museo statuariorum trademus deinde) inducebantur in pinacothecam, quam beneficio eius facultatis condiderat Borromæus. Quæ autem

Ferrarius in Catal. gener. SS. pag. 232., & lex. Geograph.

De Cerano vide Scanellum lib. 2. cap. 27.

P tem

tem eminet in præſens moles æqualis Bibliothecæ, ea ſanè aliquantò pòſt ſubſtrui cœpit, atque, vt Federicus de vita deceſſit, coronide impoſitá ſtetit. Cum verò aream illam inſiderent ſcholæ Tabernianæ, alijs coemptis ſedibus ea gymnaſia in vicum Fulconis translata ſunt: ne Stephanus Taberna author erudiendæ inopiæ ſedes ſuas deletas conquereretur. In eam quidem aulam ingentis ſtructuræ inductæ ſunt tabulæ pictæ, quas dono dederat pinacothecæ Borromæus: ac ne quidquam intercideret, Academiæ conſeruandæ præfecerat Alexandrum Mazentam, Iulium Cæſarem Vicecomitem, Ludouicum Barbauariam templi maioris *Canonicos*, ac Olgiatum Bibliothecæ Præfectum. Hìc autem monent nos nobiliores tabulæ, vt eas ferè ſingulas tam ciuibus, quàm exteris ſcribendo indicemus, non modò quia res ea voluptati futura ſit, verùm propter ipſius conditoris magnificentiam, quam peregrini homines veluti ſubiectam oculis mirabuntur. Huius quidem noxæ veniam facilè dabit ſeculi peccantis audacia: ſi, cum Federicus pinacothecam totam tradidit monumentis, nos paulò confidentiùs eandem deſcribere velimus; nam iuuat clariùs nudare ſingula, quæ (vt ſolet optimus quiſq;) modeſtià texit Borromæus. Titianus Venetorum Apelles primas occupauit ſedes, ac frontem prope totã pinacothecæ ſuo artificio veſtiuit. Tabula longè omnium pulcherrima refert Magos Reges, cum vagientis Dei tugurium conuenere. Sedet parens numinis Virgo, ac ponè ſeneſcens coniux; illa complexa cæleſtem pupulum proponit ſenioris reguli oſculo diuina veſtigia: tum verò expedire alius, miniſtrante puero, arculam thuris, poſtremus oſtentare pyxidem refertam munere ad cultum. Reliqua multitudo ſubſiſtit ad fores, alij quidem ſublimes equis, cæteri autem, qui deſiluere, regunt vectores ſuos. Mira

In libro, cui titulus Museũ.

verò

verò ars eſt pictoris, ſiue inuenientis ingenium ſpectes, ſiue pingentis elegantiam: regia certè tabula; hanc Titianus pinxerat iuſſus à Cardinali Eſtenſe ſeniore, eamq; Eſtenſis dono tradere voluerat Franciſco I. Regi Gallorũ: ſedenim aut rerum, aut animi inconſtantià, minimè ex Italià exportata tabula eſt, ſed coempta à Diuo Carolo, cum in poteſtatem Mediolanenſis *Noſocomij* perueniſſet, redempta à Federico pinacothecam Ambroſianam ditauit. Eam quidem ſtudiosè pinxiſſe Cardinalis Eſtenſis causà Titianum credimus, ac Vaſarius inter cæteras commendat. Porrò illæ minores tabulæ: alia fert *Monachum*, cui propexa eſt in pectore barba, alia Ioannis Iacobi Medicæi, hæc Titiani ipſius barbati vultum, illa Chriſti Seruatoris imaginem pluribus vibicibus cruentam, redimitam dumis, geſtantem manibus arundinem: tum peregrinantis hominis ora (quamquam id operis nonnulli firmiſſimè tribuant Calixto Laudenſi) atq; ſenioris cuiuſdam hominis, cui nudata calua, & promiſſa barba; qui ſanè irritat vicinos vultus, quos Vincius, atque Durerus pinxit. Hæ tamen minores ſunt, ſi molem æſtimemus; cæterùm pretio longè plures tabulas vincunt. Illæ quidẽ magis pretioſæ; in alterà reſidet Ioſephus altor numinis, ac numen ipſum ferens, iuxtà Virginea parens malum offert infanti. Alludit Seruatoris pedibus paruulus Ioannes, ac Raphael cæleſtis ales Tobiam ægrè ducis veſtigia ſequentem iubet adire Diuinam prolem. Alibi pendet icon Virginis gerentis Ieſum, blandientis Ioannis, & Catharinæ proferentis digitum ad cæleſtes nuptias. Idem rurſus Ioannes in altera tabula, ſed natu grandis, affectatur Deiparam, geſtiente inter vlnas ſobole, cui Cæcilia Virgo citharam offert ſuam. Magdalena, quam maximopere extulit Vaſarius, minimè indignata eſt hoc contubernium. Spec-

In vita Titiani.

tat enimuerò ſiccis oculis cælum, ac fluentibus licentiùs per lacertos, atque humeros comis nuditatem emaciati corporis tegit. Dianam putaret Actæon, ſi ora, & ſinum lachrymarum fonte perfunderet. Eadem ſanè matrona in aliâ icone lachrymis vbertim indulget. Componunt in tumulo peremptum Seruatorem Ioſephus Arimathæenſis, & Nicodemus: ac Magdalena ſolutis crinibus, & redundante fletu accurrit ad funus. Contra ſpectare Ioannes numinis exequias, atque inſertis mutuò vtriuſq; manus articulis parentare mortuo; Virgo autem genitrix prona in tumulum artùs ſobolis venerari. Supernè diſcedunt nubes, vnde maxima vis luminis intermicat (quamquam lumina omnia in occaſu numinis interierint). Accedit eiuſdem artificis penicillo deſcripta regio, tantà pingendi incuriâ, vt exornaſſe artem videatur, cum neglexit. Res quidem ſingularis, nam tractùs regionum à Titiano pictos vix alibi inuenies. Decurrit præceps è ſummis montibus torrens, alueumque totum definiunt præruptæ cautes, atque abſciſſæ, iugi ſupercilio altæ, quę caſam ferunt ſecuri pecoris hoſpitium. Titianum ſequitur Georgionus, niſi potiùs antecellit; nam is lumina attuliſſe dicitur Titiano. Geminæ virgines iacentes humi, mundo muliebri ſatis comptæ, canunt fidibus: iuxtà ſenex ſubiecto oculis libello efferre videtur in certa carminis ſpatia vocem, eique proximus aſſidere fiſtulæ modulator. Cantu delectatum ferunt Georgionum: ideòque paſſim citharedos in ſuas tabulas admiſiſſe, eoſque maximè, qui teſtudinem tractarent; nam ea hominem recreabat. Parem pingendi adoream refert Raphael Vrbinas. Geminæ graphidis tabulæ ex pinacothecæ coronâ pendulæ proponunt Athenienſes ſcholas Platonis, & Stagiritæ, ac diſceptantem Paulum de ignoti numinis cultu: eaq; exemplaria ſunt rerum, quas Raphael Romæ

Vaſarius in ipſius vita.

Actor. Apoſtol. cap. 17.

in Vaticanis ædibus pinxit. Eminent vtriusq; gymnasij labores, ac studia, micante vbiq; artificis ingenio, cum icon maximè operosa sit, atq; in Pontificum conclauibus meritò picta. Eiusdem artificij pulchritudo pictorem Vrbinatem spectatoribus in alia tabula conciliat. Abluit genibus flexis Seruator Petri pedes, & circumfusum Apostolorum agmen idem officij genus expectat. Historiam illam Vrbinas affabre reddidit, sacris vbiq; conuiuis ita spectantibus numinis modestiam, vt alio quisque oris, corporisque habitu diuina officia suspiciat, & admiretur. Duo planè Apostoli miræ sunt artis; nam alius scitè sibi detrahit tibialia, alter nudatos iam vngues secat, inaratà interim rugis fronte, ac extantibus venis, dum demissis oculis, & emissitijs pedum digitos interrogat. Alibi idem Raphael rediuiuum è tumulo Seruatorem pinxit, atque somniculosas circùm excubias; sunt qui hanc tabulam Iulio Romano adiudicent; nos vter pinxerit, non iniquè patiemur. Neque indictus abibit Leonardus Vincius (quamquam eiusdem mentio rursus inijcietur); nam iconem Deiparæ suam ferentis prolem mirà concinnitate confecit, vultumque Mediolanensis Ducis tantà elegantià, quantam fortasse, cum viueret sibi illa Dux exoptauerat, deniq; trucis medici ora, qui velatus togà dexteram refert ad capulum pugionis. Ostendimus item exemplum Vinciani cœnaculi, quod ille pulcherrimum in triclinio Dominicani cœnobij ad Aedem Gratiarum descripserat; cœnæ illius imaginem prouida mens Borromæi pingi iussit in tabula, cum sæuientis Aquilonis afflatus Dominicanæ cœnationi historiam ferè totam abstulerit. Vterque autem Bassanus, Leander nimirum, & Iacobus senior, diuersa licèt studia secuti, sui tamen artificij faciunt fidem. Picta à Leandro tabula monstrat Virginem residentem humi, acclinemque Io-

Laudat Borromæum ob pictas Leonardi tabulas Sossacus li. 4. epigr.

Sansouinus in elogijs illustriũ vrbium Italiæ ad vrbem Med.

sephum

ſephum de Aegyptiaco itinere feſſum: ruſticanos item homines duos, alterum procumbentem ante ora cæleſtis pupi, alterum ſeruantem Aſelli ſui lorum. Hæc delectauit vtrumque Baſſanum voluptas immoderata, vt in omnibus tabulis Aſellum, aut Canem confingerent; quo pacto Horatianus pictor cupreſſum vbique ſimulabat. Cæterùm exacta ad amuſſim tabula eſt, nec vſquam ſupremam manum deſideres. At verò ſenior Baſſanus omnia pinxit indiligenter; quę tamen artis negligentia artem prodit. Cæleſtis ales admonet paſtores curando pecori intentos de Seruatoris ortu; cum autem cuncta reddere per incuriam pictor videri vellet, emicuit opificium; paſtoris enim vnius indumenta neglexit, quòd ſubiecta lintea paſtoritias veſtes conſuerent. Vtrique Baſſano concedit facilè Andreas Sclauonus (indidit illi cognomentum natale ſolum in Illyrico); neque tamen caret arte. Alter ex Magis Regibus, iſq; ſenior, poſitis ante Diuinam ſobolē genibus, & regij amictus ſyrmate verrens humum tradit numini vectigales Arabum opes: cum interea reliqui proceres, & famulantium plebes religionem alienam miratur. Vicit Illyricum pictorem Bernardinus Louinus Mediolanenſis; & quamquam plures tabulas huc intulerit & Ioannis agno blandientis, & Hieronymi nudata pectora cędentis ſilice (quamquam hanc iconem à Cæſare Sextio pictam plures affirment) tum Seruatoris ſalutari ſigno luſtrantis orbem, & Magdalenę ante Chriſtum procumbentis, qui ſe illi ſub olitoris ſpecie obtulerat; duæ tamen tabulæ ipſum prope Louinum vicerunt. Geſtiunt Virgo numinis parens, & Eliſabetha, dum ludit cum Ioanne paruo Diuinus infans; mira certè ſuauitas Virginei oris, & ſenilis maieſtas Eliſabethæ, ac labia ipſa loquenti ſimilia, tum vtriuſque infantis membra mollia ferme, ac viuida ſingularem pingendi artem oſten-

ostendunt. Magdalena verò eiusdem Louini conuertit in se venientium oculos; nam vultus elegantia, frons exporrecta, flagrantes oculi, crines certantes auro spectatorem tenent. Etiam Federicus Barocius sibi aduenientium oculos conciliauit. Virgo genitrix, nixa genibus, natam sobolem colit vinctam fascijs, ac propemodum vagientem; tanta est venustas oris, & tabulæ. Excubat ad tugurij fores Iosephus pastores admittens, qui certatim ad miraculum confluxere. Lumina verò pingendi, quæ Barocij iconem illustrant, in alia itidem tabulà fulgent, quam Petrus Paulus Rubbens Antuerpiensis pinxit, ac Ioannes Bruguel in eàdem vrbe natus floribus redimiuit. Diuina soboles blanditur parenti tenerrimis artubus venustissima: Virgo autem modestissimi, ac formosissimi oris cælestis pupi blanditijs fruitur; eam tabulam coronauit Bruguel collectis vndique floribus, ac vere perpetuo, oberrantibus auiculis per serti ambitum, atque exilibus vermiculis insidentibus. Latent in omnibus tabulis Bruguelis huiusmodi oculorum insidiæ: nec vnquam prodeunt, nisi cum diligentissimè interrogaueris singula. Immo quędam exilia admodum colorauit Bruguel, vt nisi oculorum aciem intendas, cernentis oculos fallant. In argenteo quidem vasculo aquæ lustralis, quo nocturnam quietem muniuerat Borromæus, paruæ quatuor tabellæ, eæque eburneæ distinguunt opus (nam reliquas in cupro, ora scilicet Christi, ac Virginis, pinxit penicilli acie Iulius Clouius non obscuri nominis pictor) tantæ exilitatis, quantà olim natura in Pyrrhi achate Musas, & Apollinem cælauit. Agitant alibi procellæ fluctuantem cymbam, micante inter nubes Virgine, quæ nauim sospitat: alibi Christus fuso cruore respersus crucem defert, obuià complorantium fœminarum multitudine, ac comitatus truculentis tortoribus. Hic pendet

De Clouio agit Vasarius vol. vlt.

Plinius lib. 37. hist. nat. cap. pr.

det ex infelici arbore Seruator, ac vterque ſicarius comites necis, ſpectante interim populo, ac militari cohorte numinis lanienam. Propemodum ludit oculos tabella ſupplicationis exigua, quæ tamen admoto vitro, admiratione etiam, nedum aſpectu, maiora omnia proponit oculis. Rigent cuncta gelu, tractuſque regionis horreſcit niuibus, quas inter circumfert ſub vmbellà Sacerdos incluſum *Lierothecà* Diuinum Panem, deducente ſupplicationis pompam agmine cucullatorum faces geſtantium, ac multitudine ad cultum procumbente. Exiguitas quidem imaginum mira eſt; cæterùm molem totam humani corporis ſpectanti ſubijcit, cum vix ſpectari poſſit. Tenuitatem eam picturæ exigua admodum tabella Bruguelis eiuſdem, aut æmulatur, aut vincit. Vermiculus, ac papilio flammarum immemor roſis inſidiatur: proximus verò iacet muſculus nitenti roſtro, micantibus ocellis, villiſque arrectis. Tabellæ huic redimendæ aureos numos quingentos non ſemel oblatos audiuimus, quanti ne in Caſilinenſium quidem famemures venire potuerunt. Eas tabulas penicilli acie colorauit Bruguel, quas ſequuntur complures aliæ minimè diſparis artificij; alibi enim Virgo florenti ſerto concluſa ſidereā ſobolem complectitur: alibi ſtatuitur ante oculos Templum Antuerpiēſe, cuius licèt formā pinxit Henricus Vanſtumych, atque nomen ſuum inſcripſit in tumulo, humana tamen corpora illuc intulit Bruguel, ſuæ præſertim vxoris, geminæ ſobolis, atque ancillæ. Hìc eremicolæ complures abditi antris, hìc vndantes Auerni flammæ, damnatique manes tantà operis venuſtate picti: vt, cum alibi tartara extimeſcant, hìc ſpectatores metu vacui oculis, & animo requirant. Illic rogum, & faces ſpectat aduſta Pentapolis, illic conſtricto gelu fontes proponit pictor ferentes tamen ludentia corpora, tum Cererem comita-

Ex literis Bruguel. 8. Idus Martias 1609.

tam

tam genijs elementorum ſpeciem referentibus, deni-
que Danielem obiectum leonibus, quem Rex circum-
fusà ad ſpectaculum multitudine deſpicit incolumem.
Et quamquam floſculis complures vernent tabulæ,
duas tamen collecto vere exornauit. Altera minor
oſtentat calicem onuſtum opibus eiuſmodi: alteram ve-
rò maiorem miſit Cardinali pictor, eamque vt chariùs
commendaret, gemmam, & numiſmata cum aurea,
tum argentea appinxit, ratus optimas tabulas poſſe
conferri cum gemmis. Hæc Bruguel non imperitus ſua-
rum tabularum iudex ſignificauit per literas Borromæo.
Sanè vel fuerit hominis auaritia, vel iudicium, Federi-
cus pretium largè perſoluit; nam tantum pecuniæ miſit
Brugueli, quanti æſtimauere artifices adamantem cum
gemmà, ac multiplex numiſma. Ars deinde omnis aut
vicit Bruguelem in cæteris tabulis, aut Bruguel artem.
Dederat negotium homini Cardinalis, vt quatuor Ele-
menta pingeret; obſequutus eſt pictor Borromæo tantà
venuſtate tabularum, quantam ne Zeuxis quidem opta-
re poſſet, ſi viueret. Terræ elementum deſcripſit pro-
poſitis animantibus, quas alit humus, & in eàdem tabulà,
Leones, Tigres, feraſq; cruoris cupidas, ac cicures belluas
citra metum ferociæ copulauit: equū in primis tantà ve-
nuſtate pinxit, vt ſuum Nealces non audeat comparare.
Tellus vbique ridet floribus, pomiſque luxuriat; in vi-
rentium autem camporum receſſu incidit in oculos Deus
ſpectator operis, quod finxit ex argillà. Sequuntur ter-
ram aquæ, alibi decumanis fluctibus tumidæ, alibi in-
caneſcentes ſpumis, quòd ex montium iugo delabantur
in præceps. Sedet in ſcopulo Neptunus lympharum pa-
ter, mouens cuncta ſupercilio, quæ in æquore geſtiunt,
ac viuunt, ludentibus circa piſcibus, & conchis, quos aſ-
ſultantes fluctibus genij perſequuntur. Suſpenſæ cælo

Ex literis 8. Cal. Septemb. 1606.

Riuola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

nubes imbrem demittunt, quæ obuijs fulgoribus nitescē-tes Iridem colorant. Versant verò infra exundantes vrnas Nereus, & Amphitrite, quam Venerem putares in spumis. Circà aues palustres nutantem algam videntur quatere, & secura naufragij cymba procellas ridet. Accedit aeris tabula; insident arborum ramis canoræ aues, ac furaces. Aquila verò sublimis abit despiciens volucrum gregem, Olores, Struthiocamelos, ac salutandi memorem Psittacum, caudatumque Pauonem. Agit medijs in nubibus currum Phœbus, nec tamen Noctua, aut Vespertilio caligat ad Solem. Quà vero chortis aues obsipatam escam inuadunt, & cum Gallinaceo Gallus Indicus pugnat, Virgo tenerrimi corporis gerit dexterà volucrem, læuà orbem, ac passim genij insequuntur volatu aues, aut *thelescopio* summum æthera intuentur, aut circino siderum errores, eorumque domicilia metiuntur. Hæ tamen tabulæ (in quibus ne cerdo quidem Apellæus quidquam reprehenderet) si cum flammarum icone conferantur, vilescere videntur. Inuentum tabulæ eximium est; nam effecta ignium describuntur. Occurrit oculis medicus labor, *stillatorium*, vrcei herbarum florumque succo saluberrimi, diluta pharmaca, sales, *elixires*, tum reliqua humanæ salutis subsidia, quæ opifice flammà ars excogitauit. Iacere enim verò auri, argentique signati plurimum, militaris supellex promiscuè, tubi ferrei, thoraces, gladij, phaleræ, missiles ignes, silex flammarum nutrix, prunæ conclusæ foculo, & cista vitreo opere onusta. Alibi verò rutilare gemmæ, purpurascere coralium, ac lapilli omnis generis flammas artifices expectare. Alibi metalla, rude, aut conflatum æs, aut arte elaboratum in tormenta Martis, & sacrarum turrium æneas voces. Nudata fabrorum corpora chalybem in fornacibus versant, docent in incu-

dibus

dibus opificium, extergent, poliunt, acuunt. Diceres Vulcani officinam huc illatam, si Cyclopes adessent. Supernè coruscat lychnuchus pensilis, grassantur alibi in ædibus flammæ, Aetna, ac Vesuuius micant ignibus; eaque incendia non Salamandram fouent, sed Dæmonas fauillis, ac visu terribiles. Hæc tabula aut commendat, aut accusat artificem; tanto enim studio elaboratam fuisse tulit fama, quòd cum tunicà molestà foret puniendus Bruguel, iamque tortor parasset fasciculos, ereptus flammis à Federico, flammas apprime reddiderit. Dissipatus is rumor verus ne sit, an mendax, statuere non attinet. Ea certè Elementa steterunt Cardinali aureis numis bis mille, quæ nunc artifices sexdecim millibus aureorum æstimant ob pictoris nomen, ac rerum miram venustatem, quas pinxit in cupro. Lacessebat autem hominis artem munificentia Borromæi (quæ facultates singulas fouet magnopere, elanguescentibus animis, si Principum largitas labori desit) missitatis supra pretium muneribus. Immo cum Romæ versaretur Bruguel ab ephebis egressus, captauerat sibi beneuolentiam Federici, qui cum inspexisset indolem, ac ingenium adolescentis, vocatum in suas ædes benignè aluit, ac semper largè ditauit pecunia. Porrò has tabulas curabat vir ornatissimus, atq; studiosissimus picturæ Hercules Blancus, ac subinde tradebat Cardinali, adeò delectatus Bruguele suo, vt Zenonianam villam ferme exornauerit eius icunculis. Quamquam autem iniquus rumor ferat tabulas illas Elementorum in Britannici Regis Museo, aut Romæ in optimatum ædibus asseruari, nos falsum omnino eum rumorem esse affirmamus; nam non modò tabulæ ipsæ inscriptæ sunt nomine Bruguelis, atq; titulo anni, quo pictor eiusmodi opus absoluit, verùm proferemus literas ipsius artificis, quæ fidē facti firmissimè obtinebunt; cæ-

Ex literis Bruguel. 3. Non. Aprilis 1609., & 4. Idus Martias 1610.

Ex literis Bruguel ad eundem Herc. Blan.

Londra.

tera enim ſunt exempla, quæ Londini, ac Romæ hoſpites admirantur. Aegidius Coninchlous adumbrauit eandem ferè artem; excurrit latè camporum viriditas, ac opacæ interdum arbores diurni ſideris æſtum arcent, iacentibus humi eremicolis, & ſoli cultoribus. Ponè ſequuntur Coninchloum Rathnamerus Pictor Germanus, & Paulus Brillus Belga; ille cæleſtium geniorum agmina, ac myriades alitum exiguà tabulà concluſit; hic regionum tractùs pinxit, atque abditum intra ſiluas Ioannem, profugam cum diuinà ſobole Virginem, delapſum ex equo Paulum, & imagines alias rerum, quas ſacri annales referunt. Tabula tamen ea Brilli, quæ proſpectum maris aperit, longè vincit, quotquot ab eo artifice ſunt profectæ; nec tamen eà viliores æſtimant artifices geminas alias tabulas regionum, quas dilutis aquà coloribus pinxit. Encauſticum opus eſt Lucæ Batauì; ſtolatæ Virgines modulantur lætum Pæana Dauidi abſciſſam Gigantis ceruicem referenti. Alia tabula eiuſdem pictoris obijcit ſpectanti Deiparam ſtipatam virginibus, ſedentem humi, quæ ſanè imagines veterem *parœmiam* caſtigare viſæ ſunt Batauis obloquentem. Albertus Durerus artem ſuam mirè explicuit; præter ipſius graphides plurimas, atque icunculam Magnæ Matris, lepida eſt Euſtachij tabula venerantis flexo poplite oblatam inter Cerui cornua Seruatoris ſpeciē: reliquus venandi apparatus, atq; odori canes pictoris opificium indicant. Refectum Ioannis caput, & in diſco propoſitum viſus eſt Durerus ad vitam excitaſſe: extremum ſpiritum prope retentat ceruix; intermorientes oculi, feralis pallor niſi acceſſiſſent, crederes locuturam. Adeò viuit caput exanime; quæ ars Alberti non vulgaris fuit in membrorum habitu, ac partium ſingularum æquabilitate. Sanè Durerus inter omnes pictores eminet ob facultatum plurimarū ſcientiam,

Ex literis Ioannis Baptiſtæ Creſcentij prid. Idus Ianuarias 1611.

quem-

quemadmodum earum diſciplinarum minimè imperiti ſcriptores monumentis tradidere. Affectatur Durerum Iacobus Palma; Deus conditor præfert læuâ terrarum orbem, comitantibus numen genijs elegantiſſimi oris. Alia Palmæ tabula refert Mariam, ac Diuinum Infantem cum Annâ Virginis parente. Eadem operum induſtria cæteros pictores inſignit. Benuenutum Garofalum nobilitat Seruatoris præſepe; idque *anathema* eſt Ioannis Baptiſtæ Beſutij, qui olim in Federici familiâ fuerat. Andreas, qui à ſarcinatore patre cognomentum accepit, intulit huc *Canonici* cuiuſdam Piſani ora viuam ad imaginem expreſſa. Ex Bramantini operibus reliquas habemus tabulas Diuini Patris, ac cincinnati cuiuſdam hominis, quem purpureus pileolus tegit; quamquam pictores Vincio magis, quàm Bramantino poſtremum hoc opus, alterum verò Petro Peruſino adiudicent. Marcus Vglonus auditor Vincij præceptorem expreſſit; tabulam pinxit Deiparæ ferentis ſobolem. Eiuſdem Virginis, ac Infantis imaginem Ioannes Petrus abſoluit vir pingendi arte clarus. Pictor cognomento Surdus parentem Dei obortis lachrymis triſtem pinxit, & conuertentem ora in frontem prolis cruentam vepribus. Idem Surdus aliam imaginem oſtendit Seruatoris indecoro murice tecti, & impio fune conſtricti. In alia verò tabula idem Surdus eleganter pinxit Deiparam contrectantem interempti Seruatoris corpus: iuxta lachrymis indulget cæleſtis aliger materni doloris comes. Eam iconem Hieronymus Beccaria Templi Maximi *Canonicus*, & Conſeruator Bibliothecæ dono dedit; quæ largitas viri eſt erga bonas artes. Petrus vberi fletu deplorans ſua periuria eſt Ciuoli; erumpunt ex ſenilibus oculis lachrymæ doloris teſtes, elatæque manus lymphatum prope hominem ob triſtitiæ ſensũ indicant. Dolorem pinxit Ciuolus, cuius imaginem

Ioannes Paulus Lomatius in Idea Picturæ cap. 4, & alij.

Meminit Vaſarius in vita Andreæ.

ginem

ginem desperauit Timantes. Aliam pingendi rationem secutus est Michael Angelus ex oppido Caraca; nam licèt humana corpora desiderentur, artis tamen abundè est. Continet cista recentes fructùs, vuas, mala, aliaque id genus naturæ certantia, ac spectantium, nedum Tantali, oculis futura ludibrio. Sanè si auiculæ viderint, iterum falli poterunt. Fortasse pictori æmulari placuit Polydorum conterraneum suum primæ celebritatis artificem, indignum planè, quem nocturnum furacis pueri scelus dormientem iugularet. Eiusdem pretij putamus esse Iulij Campi tabulam, quà authoris nomine, quà religionis. Seruator in horto, cum proximus funeri secum necis atrocitatem reputaret, somniculosis circa sectatoribus, Angeli solatio leuatur. Ars mira corporum est, & suauitas, quæ vibrat in operibus Campi; cœterùm cum tabula esset in potestate Diui Caroli, atque is moriens nunquam ab eà aspectũ remouisset, conuertit in se maximè oculos spectatorum. Indicat pretium operis epigramma monstrans Diuũ Carolum coniecisse in eam tabulam oculos, ac ad Superos aspectu precantis Seruatoris auolasse. Scipionem Caietanum conciliat spectantibus picturæ suauitas. Deipara venustissimi oris, virgineo rubore suffusa, flammeo tecta, tam tenui, vt crines prodat, artem expolire videtur; si Caietanus circùm astra pinxisset, credidisses Erigonem. Eadem suauitas commendat Guidonis Rhenij tabellas, quæ D. Francisci, & adolescentis cuiusdam ora referunt. Maiestas eminet in icone Cerani. Ambrosius Insubrum Antistes redimitus infulà, ac reliquis vestibus amictus, quibus Pontifices ad aras operaturi velantur, vibrat metuendà manu flagellum; quæ species fulminantis Ambrosij obuersata est oculis hostium sæpe, & cum Theodebertus violatà fide vrbem diripuisset, & Parabiagi Luchinus Vicecomes

Carranagio.

Vide Scannellum lib. 2. cap. 20.

Vasarius in ipsius vita.

Carolus à Basilica Petri in vita D. Caroli li. 6. pag. 264.

Corius in vita Iustini Imperatoris, Arlunus sect. pr. hist. Corius par. 3.

mes cum Leodrisio dimicaret. Augusta quidem maiestas, quæ micat in ore Ambrosij, grauem Pontificis illius animum indicat, qualem commendant scriptores, cum Theodosium à templi foribus submouit, & debacchantis Iustinæ retudit impudentiam. Pulcherrima etiam est harmonia corporis, & Pontificalium vestium multiplices sinus, & rugæ mirum in modum redditæ. Adeò etiam Insubres respexit pictura, quibus immeritò Vasarius maledixit, tamquam veruecum in patriâ, & crasso sub aere essent nati. Quare plurimum debent nostrates Scannello, qui conuicio hominis respondens susceptam maculam deleuit. Aliam itidem iconem habemus Cerani: offert illa spectanti vultum mystæ strictim attonsi, venusto ore, vibranti ocello; intulit in pinacothecam Bartholomæus Busatius, & munificentiâ suâ tabulam exornauit. Aequalis Cerani cum esset Petrus Franciscus Mazuchellus, à natali oppido Moræ Azonis Morazonus vocatus, tum par nobile pictorũ apud Insubres fuisse ostendit. Nos hominis artem monstramus in disceptantis Iesu tabulâ, cum circumfusus coronâ sapientum virorum cælestis doctrinæ arcana aperiret. Morazoni autem ratio in pingendo grauis fuit, ac neruosa, sequentibus vmbris, & eminentiâ maiestatem rerum, quæ pingebantur. Icones aliquot inclusæ crystallo gloriantur authoribus Hieronymo Marchesino, & Augusto Decio. Petrum Vecchiam Abbatem *Cœnobij* Iustinæ in vrbe Patauij, quem lucubrationes editæ, ac dono missæ Ambrosianis thecis commendauere, retulit in tabulâ Franciscus Zanella Patauinus, inductis eleganter coloribus, ac perpolitâ suauitate oris, & corporis. Eam tabulam egregiè pinxit Zanella: pulchriùs ornat species augusta Præsulis, qui licèt multiplici dignus infulâ, oblatam tamen Aemoniensis Ecclesiæ tia-

In libro, qui inscribitur Microcosmus Picturæ *lib. 2. cap. 19. Franciscus Scannellus diluit Vasarij dicta. Pictores Mediol. clari nominis recenset Saluator Vitalis in theatro Triumphali. Morigia hist. l. pr. c. 60. Scannellus lib. 2. cap. 27.*

Cittànoua.

tiaram recusauit; adeò certatim honores tanti viri sapientiam insigniunt. Iosephi nuptias descripsit graphide Gaudentius Ferrarius Nouariensis: pugnam ferarum, ac Centaurorum Antonius Tempesta calamo. Seruator pictus in cupro, ac ebano inclusus, cum affixus cruci animam ageret, Petrum Corthonensem authorem operis fuisse docet. Imaginem illam legauit Bartholomæus Fassius Præpositus Collegio Thomæ in terrà amarà; eamque fama est traditam à Gregorio XV. Cæsari Cardinali Montio, ad Fassium deinde, cum è vità cessisset Cardinalis, peruenisse, quòd illius conscientiam moderaretur. Nec icunculas quasdam iniquè collocauimus in fronte pinacothecæ; sunt enim perpolito opere absolutæ, vt penicilli acies conari quidquam nobilius haud possit. Subijciunt oculis Deiparæ facta, siue cum Elisabetham conuenit, aut proponit Regum osculo paruam sobolem, siue cum fugà se recipit in Aegyptum, aut aris puerum sistit, aut vlnis diuinum infantem complectitur; aliæ eiusdem pretij icones referunt Innocentum cædem, delapsum è sideribus ad pastores nuntium, redimitum spinis, ac demum suffixum Cruci Seruatorem. Icunculam Benedicti nudatum corpus abdentis in dumos ad vincendam Venerem Hieronymus Beccaria: auiculas Carduelem videlicet, Parum atrum, & Pauonem Flaminius Pasqualinus dono dedit. Nouam artem fallendi excogitauit Alexius Durie Belga (nam Belgæ artificia singula mirà opificij subtilitate expoliunt); is enim quernas, ac populeas tabulas apprime reddit ad præstigias oculorum, qui se tum deceptos vident, cum manus iudicant de tabulà. Asserem hìc populeum finxit: qui, vt faciliùs aciem oculorum ludat, mentitur suspensas scorteo vinculo literas, calamos, aliaque id genus. Infra pendet icon Clementis X. Pontificis Maximi, tum icun-

Strada lib. pr. dec. pr. laudat artificia Belgarum.

culæ

culæ plures regionum inflexà paginarum orà. Quo mendacio facillimè decipiuntur ſpectatores; nam extremas oras conati attollere, intelligunt ea eſſe ludibria oculorum. Vicit quidem Durie Zeuxidem inuento, quando ille auiculas, hic homines fallit. Neque verò impar eſt conatus muliebris; nam geminæ Matronæ antiquas viragines æmulatæ (quibus placuiſſe picturā ſatis conſtat) huc artis ſuæ decora induxere. Ioanna Cæſia, heroum progenies, ac mater, quæ Comarcho Iulio Cæſari Borromæo nupſit, Sebaſtianum multiplici fune vinctum, atq; traiectum ſagittis pinxit egregiè. Inſignis eſt tabula muliebri penicillo: vt Hirenis quidem pietate, Ioannæ autem artificio ſeruatus iterum Martyr videatur. Cæciliam Virginem lapillis ornatam inſigniuit penicillo Comes Maria Arconata, omnes pingendi Veneres ſecuta, quamquam Virginem colorarec. Muliebris tamen artificij palma Fidei Galliciæ eſt deferenda; nam patriæ artis opificium ſecuta ita præſtitit penicillo, vt Gallicia ſexum viris, elegantiam tabularum viri inuidere poſſint Galliciæ. Publicas, priuataſque ædes plurimas decorauit ſuis tabulis Fides; nos Pauli Morigij hominis ex Ieſuatorum familià, qui res Mediolanenſes conſignauit literis, iconem oſtendimus, quam illa depinxit, cum annum octauum decimum ageret, ſummà venuſtate colorum, atque excellentià artificij. Hanc verò tabulam debemus munificentiæ Ioannis Thomæ Butij, quam, ſublato Ieſuatorum Ordine, pluribus philippæis redemit: cuius largitionem aliam longè magnificentiorem ad calcem operis monſtrabo. Gallicia virgo (nam cælibem vitam duxit) pinxit etiam in tabellà Herodiadem, cum gerit abſciſſam ceruicem Ioannis. Iam verò pinacothecæ totius deſcriptio peruenerat vſque ad vmbilicos, præteritis etiam compluribus tabulis, ne le-

Plinius lib. 5. hiſt. cap. 11.

genti essent fastidio, cum lectissimorum virorum munificentia irritat scribentem, nec manum patitur tolli de tabulà. Cum enim Antonij Allegrij Corrigiensis tabulæ desiderarentur, Flaminius Pasqualinus Academiæ pictorum Conseruator, ac aliquando pictor ipse, eoque nomine picturæ amantissimus, deductos nos in ædes suas elegantissimas ad templum Stephani, cuius Collegio est ascriptus, iubet Corrigiensis iconem, atque duas simul tabulas, alteram à Guidone Rhenio, alteram ab Alexandro Tearino elaboratam ad Ambrosianam pinacothecam deferre; tum verò ad largitionis auctarium donat Bibliothecæ carmen autographum Francisci Petrarchæ ad Lauram suam. Refert ea tabula ora Deiparæ, ac manùs eà arte, quà pictor tabulas vniuersas ad miraculum vsque exornauit. Scannellus Corrigiensem appellat diuinum, ac fusè ipsius laudes persequitur; certè Franciscus Cairus Mediolanensis Parrhasius in hac icone diuinitatem quandam inesse sæpenumero affirmauit. Hæc largitas Pasqualini benignitatem aliorum inuitauit. Antonius Buscha pictor eximius, atque author restituendæ Academiæ pictorum (quemadmodum trademus postea) Equitis Cairi famam propagaturus, eiusdem pictam tabulam dono dedit. Habet icon geminos vultùs, parentis nimirum filium admonentis, ne rem domesticam dilapidet in exteras regiones profecturus, prodigus æris accepti; quam *parabolam* nati patria bona abligurientis Biblici referunt fasti. Picturam quidem totam commendat mira suauitas colorum, quos Cairus aptè commiscebat, tum spiritus quidam corporum, quo inanima viuere putes. Hæc ars minimè vulgaris, ad quam sponte tulit hominem pueritia, conciliauit Cairum non modò viris spectatissimis, verùm Principibus, ac rerum arbitris. Equitem D. Mauritij, & Lazari creauit

Lib. 2. cap. 19. & sequentibus.

uit Victorius Amedeus Dux Allobrogum delectatus maximè artibus ingenuis; & cum Equitum albo insereret Cairum, equestri amictu suo decorauit, ornatum præterea torque aureo, quem plurimus adamas distingueret: atque Romanum iter ingredientem annulo donauit permagni pretij, quem digito suo Dux Amedeus detraxit. Christiana verò Dux, demortuo coniuge, cum Caroli Emanuelis filij iura, & imperium tueretur, auxit Comitatu Peliæ Cairum, eiusque sobolem causà picturæ, & artis, quæ beneficentiam Principum prouocauit. Nos, & magni facimus Cairi tabulam, & Antonij Buschæ munificentiam longè pluris, qui pinacothecam Ambrosianam ditare maluit, quàm clari nominis emptorem numos aureos complures minimè auaro homini pollicentem. Idem Buscha geminas rerum graphides donauit, quibus sacellum Diui Syri in Ticinensis Carthusiæ Templo exornauit. Et quidem altera maior subijcit oculis Christum circumfusum Apostolis, cum in locis solis esurientem sectatorum multitudinem recreare dapibus vellet, paruumque Syrum (quemadmodum Papienses fasti narrant) offerentem Christo quinos panes, & geminos pisces ad satietatem famis, & copiam epularum: altera minor Ecclesiæ Principem Petrum, qui sacris eundem Syrum initiat, cum apparatu, ac ministris eius cæremoniæ. Vtramque graphidem collocauimus ad pinacothecæ fores, atque cum illis composuimus alteram Camilli Procaccini; in ea verò descripserat Camillus, pictor nobilis, interempti Seruatoris funus, complorantibus circa fœminis, ac diuis pollinctoribus suprema exequiarum officia persoluentibus. Eodem anno MDC LXX. illata in museum est tabula proponens spectatoribus ora conditorum Ordinis Barnabitici (cœtus est Religiosorum hominum ad fanum Barnabæ Mediolani insti-

8. Idus Quintil. 1634.

17. Cal. Octobr. 1646.

Maurolicus in Oceano Rel.

Crescentius lib. 2. Præsid. Rom. Vghell. in Ital. Sac. Miræus in libro, cui titulus de Congregationibus Clericorum in comm. viuentium. *Ripamontius in vita D. Caroli lib. 5. & alij.*

institutus). Procumbunt parentes Ordinis ante Paulum patronum cœtus media è nube radiantem, & calicem Diuini Cruoris læuà præferentem, affectante Apostolum alite, qui Diui gerit insignia. Ponunt genua ante aram Pauli aspectu coruscam, princeps primum instituti, atque Virginum Angelicarum, quas Mediolani Paulino *cœnobio* inclusit, Antonius Maria Zaccharia, Cremonæ loco illustri ortus: sequuntur alij conditores Bartholomæus Ferrarius, atque Iacobus Antonius Morigius, Mediolanensis vterque, & clarus genere. Ferunt immutatos concione Seraphini Firmani animum ad cælestia adiecisse, instituendo Ordinem, qui vitæ disciplinà, & literarum cultu Religionem iuuaret plurimùm. Zacchariam velat talaris linea, & casula: cæteros linea breuior amicit, stolis è collo suspensis. Author pictæ tabulæ fuit Augustinus à S. Augustino, muneris verò sectatores eius instituti, qui cum singulorum penè cœtuum parentes spectassent in tabulis Bibliothecæ, nusquam autem suos, tanti Ordinis conditores addidere cæteris: ne vrbs parens, atque altrix familiæ heroas sideribus dignos in Federici Museo requireret. Plurimas deinde graphides Bonaroti, Vincij, Raphaelis, Pauli Veronensis, Sebastiani, & Baptistæ à Plumbo, Titiani, Palmæ, Georgioni, Polydori, Boccacini, Dureri, Pordononi, Iulij Romani, Andreæ à sarcinatore, Bacij Bandinelli, Louini, Figini, Annibalis Fontanæ, aliorumque artificum nobilium contentas libris eadem pinacotheca ostendit, collectas vndique Borromæi ære, quod largè in facultates ingenuas effundebatur. Quòd si egentissimi homines pictam tabulam proponerent pretio, & res angusta domi picturam minoris venderet, longè maiori pretio redimi iubebat. Immo si quæ tabulæ dono offerrentur, excelso animo repudiauit, ratus indecorum esse, si munera acciperet Episcopus,

Riuola in vita Federici lib. 6. cap. 15.

quem

quem in omnes munificentiſſimum eſſe oporteret. Ob id cum moriens Bruguel, beneficijs plurimis obſtrictus, legaſſet Cardinali ingentis pretij tabulam, Bruguelis hæredibus ille redonauit auctam coronà, quam ebenum ornaret, atq; cælati argenti laminæ nomine Federici inſcriptæ. Adeò ſe largitate vinci nunquam eſt paſſus, dedignatus compendium omne, quod auaritia proponeret. Fertur, cum Præfectus quidam Mediolanenſis Prouinciæ mille aureos obtuliſſet Borromæo, redempturus tabulam, in quà Titianus pinxerat Magdalenam, reſpondiſſe Cardinalis, ſe aureos bis mille erogaturum libentiſſimè, ſi parem tabulam venalem Præfectus habuiſſet. Hoc Capitolium triumphanti picturæ condidit Federicus, certamen pingendi in Inſubribus inſtituens, quale Corinthi, ac Delphis fuiſſe memorant ſcriptores. Hæc de tabulis pictis, earumque authoribus ſenſimus; quòd ſi qui ſecus iudicant, nos ad peritiorum iudicium prouocamus. Spectabilis etiam in eàdem pinacothecà eſt ſella gemina; in alterà ſcorteà Diuus Carolus, cum lectulum etiam ipſum ad quietem datum odiſſet, atque interdum cubaret humi, breuiorem ſomnum capere: in alterà verò laneà ſedere Federicus Bibliothecæ parens, vt literis operam daret; vtraque autem indicat deſpicientiam opum, & domeſtici luxus. Sequentes anni Collegarum lucubrationes protulere. Vicecomes obſeruationes eccleſiaſticas nouiſſimo volumine complexus, ornauit eruditè veſtes ſingulas, & vaſa, quibus vix nata Chriſti religio vtebatur ad aras. Ferrarius egit de veterum acclamationibus, & plauſu; vtriuſque opus multæ eruditionis eſt. Salmatius, quem doctum ſermonis Græcanici fuiſſe tradidimus, ideoque acceptiſſimum Schotto, orationes paſchales Diui Cyrilli latinè reddidit. Longè maior cura exercuit Riuolam; nam poſtquam librum vocum Armenica-

Riuola eodem libro, & cap.

Plin.lib.3.hiſt. cap.9., & Alexander ab Alexandro genial. dierum lib. 5. cap. 8.

Grattarola in libro, qui inſcribitur ſucceſſi di S.Carlo *pr.par. cap. 3.*

1626. 27. 28.

nicarum ſummo ſtudio elaborauit, adiunxit etiam eiuſdem ſermonis Grammaticem, facili ad diſcendam linguam compendio. Ripamontius res geſtas D. Caroli perſecutus, Gentis Borromææ originem, & auorum ſeriem memorauit, initia, atq; incrementa ſingula referendo: egit poſtmodum de Pontificatu illius, ac miraculis ſanctimoniæ teſtibus: vt Diuus Præſes Bibliothecæ, quamquam immortalitate donatus, etiam literarum beneficio perennaret. Inter hæc cum Ludouicus Beſutius, & Iacobus Terzagus vitâ eſſent defuncti, atque iam reliquis Conſeruatoribus Magiſtratus quinquennis fuiſſet abrogatus, noui Conſeruatores ſunt creati, *Comarchus* Iulius Cæſar Borromæus ſecundùm, Iulius Cæſar Vicecomes *Primicerius* Aedis Maximæ, Aironus Præfectus Nazarianæ Baſilicæ iterum, Antonius Buſſola Præpoſitus Sacerdotibus Oblatis, Rocchus Sbarainus Curio D. Raphaelis ſuffectus Baſſo, qui viuere deſierat, ac Antonius Blanconus Curio Templi Maioris. Atrox deinde malum ciuitatem inuaſit, rei nimirum frumentariæ difficultas: quo mortales ad inſaniam adacti horrere coguntur aliquando epulas, quibus inhiant, quærendo morticinas carnes, ac fœdiſſimas eſcas ad placandum ventrem. Fames verò, ſiue eam frugum inopiam cæleſtium aquarum vis intulerit ſeminibus noxia, ſiue occultata per auaritiam frumenta, vexare primùm ciues, tũ verò ademptis frugibus necare: ac paſſim in vicis, & compitis mortales fame exanimes iacere; obuiam iuit malo Federicus exhauſtis penè horreis atq; opibus, leuaturus ſqualentem inopiam, & caritatem annonæ. Quod infortunium vix à ciuium capitibus auerterat Borromæus, cum ſæuius aliud malum, vulgaris videlicet morbus, adoritur vrbem: atque adeò noua calamitas ex veteri ſeri cœpit; neque mitiores videbantur Superi, niſi quòd minimè longâ tabe perimebant.

1629.

Tadinus de peſte lib pr. cap. 2. Ripamontius de peſte.

Riuola in vita ipſius lib. 5. ca. 20., & Ripam. in vita ipſius li. 6. cap. 5.

1630.

bant. Mandauit itaque Conſeruatoribus Bibliothecæ Borromæus, ac lege edixit: vt, furente bello, vel *epidemià*, occluderetur Bibliotheca, nec omnino quemquam admitteret, niſi cum vis morbi, aut hoſtium deſæuijſſet. Itaque Muſæ ſuos cultores deſiderauere; nec aliud egit Cardinalis, niſi vt Milanum *Canonicum* Baſilicæ Stephani Conſeruatoribus aſcriberet: atque, cum Milanus loco fuiſſet motus, Iulium Maſcherum Rectorem Seminarij Conſeruatorem crearet. Itaque curam omnem Borromæi auocauerat à literis ciuium ſalus, non alium quærentis Apollinem, quàm qui morbo graſſanti remedia adhiberet. Porrò vulgabatur morbus, aut quia ſuperiore anno affecta corpora ob rei frumentariæ inopiam, ac noxias mortalibus dapes inuaſiſſet peſtilentia: aut quia Germanus miles in Italiam profectus, ſociam eam luem deduxiſſet: ſiue coemptis veſtibus, ſiue contactu corporum, & contubernio; plurimam certè ſtragem edidit, ac multò maiorem datura fortaſſe, niſi initio bruma vim peſtis retudiſſet, quæ poſtmodum, ineunte vere, latè ſerpere, ac debacchari cœpit. Satam quoque peſtilentiam feralibus vnguentis, ac propagatam tradunt ſcriptores, crinitos item cometas indices mali apparuiſſe, & nocturni, diurnique ſideris defectus plures. Sanè Libitina quæſtum acerbiſſimum fecit; lugubris omnis domus, exhauſtæ cultoribus ædes: & cum agmina mortuorum corporum efferebantur, quamuis illata in tumulum, inſepulta iacebant. Miſeranda prorſus facies vrbis, niſi aſſuetudo ipſa funerum prope miſericordiam conſumpſiſſet. Itaque cum lues vrbem vaſtaret, Federicus pacem Superùm implorare: itumque eſt ad nobiliora Templa, & circumlatum Diui Caroli corpus. Hæc vna videlicet calamitas debebatur nomini Borromæo: vt Carolus, & Federicus ſer-

Tadinus de peſce lib. pr. cap. 23. Ripamontius de peſte; Lampugnanus de peſte partic. 3.

Riuola in vita ipſius lib. 5. ca. 33., & Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 5.

seruasse vrbem dicerentur, cum periret. Porrò adire Cardinalis *Limocomium* (vulgò Lazaretum) Capitolium videlicet, ac regnum mortis, adesse laborantibus, initiare sacris religiosos homines, largè opes effundere in egestatem vrbanam, atque agrestem. Sedatà verò lue, affirmabat se diuinitus ereptum periculis, quibus impauidum pectus obtulerat. Quæ cura, ac labor perpetuus bene administrandi Pontificatus, tum vrbana calamitas suis tandem malis, ac funeribus exatiata, cum eneruasset Cardinalem, sequenti anno Patriæ eripuit. Antequam suprema componeret, cum Aironus, & Sbarainus vità essent defuncti, alios Conseruatores demortuis suffecit, Hieronymum Aliferum *Canonicum* Aedis Nazarianæ, & Bartholomæum Fassium Rectorem Collegij Nobilium. Donauit quoque Collegio Ioannem Donatum Ferrarium Græcanicæ linguæ doctissimum, Octauium Ferrarium, Iacobum Philippum Butium *Canonicum* S. Thomæ, hunc Hebraici, illum Latini sermonis consultissimum; Collegas verò omnes secundo quoque anno, redeunte in orbem vice, tueri Collegium iussit, & Conseruatoribus reliquis Gigæum ante alios ascripsit. Dum hæc aguntur, cum iam insidens præcordijs febricula tentaret Cardinalem, cogitauit primò Senecianam, voluit deinde Gregorianam Villam, quæ tertio distat ab vrbe lapide; & laxauerat sæpius animum Borromæi, cum se vrbanis curis eriperet. Verùm cum propter vliginem soli, ac manantium vbique aquarum copiam cælum sit paulò grauius, cœpit esse infestum corpori Principis, & grauedine primùm torquere, deniq; reuocare ad vrbem vietum, ac elanguescentibus quandoque viribus repentè exanimatum. Interea cum atrocior in dies febris præcordia adureret, ac spes ferè salutis decollaret, admonetur à Fassio, qui erat conscientiæ arbiter, vt vasa colligat,

Riuola lib. 5. c. 22.

1631.

Ex tabulis 3. Idus Septembr.

Senago.

Villa di S. Gregorio.

se-

ſeque ad extremi certaminis alcam obarmet. Accepit ex porrectâ fronte Borromæus hominis dicta: ac poſtquam totius vitæ noxas expiauit, Cæleſti Pane recreatus *Canonicos* Aedis Maximæ circa lectulum procumbentes hortari cœpit, vt attentè rem Eccleſiaſticam tuerentur, cum ad interregnum veniſſet. Accedere ſe, inquit, ad litus diutinis tempeſtatibus actum: longam cepiſſe vſuram lucis: nec diutius viuendum eſſe homini, qui inutili pondere terram oneraret: nihil optatius contingere poſſe mortalibus, quàm vt mortales eſſe deſinant; eò grauiores eſſe cruciatùs humanos, quò longiùs corpore incluſus animus cogitur vitam odiſſe, quam amat: ſex annos ſupra triginta ſe Ambroſianum imperium tenuiſſe, quod temporis ſpatium pauci admodum Antiſtites æquauerint: id vnum enixè expetere à Collegio ſuo, quo nihil optari dulcius poſſit, vt inter illos ſemper conueniat, quò Eccleſiam ſeruent incolumem, cum vacua ſedes ſingulorum opem implorabit. Nemo ſiccis oculis audiebat, quæ dicebantur à Federico, fluentibus vberiùs lachrymis, cum ſupremis oſculis, & amplexu Collegas exciperet. Inter hæc ſpes ſalutis affulſit, tamquam collectis viribus morbi ſæuitiam exarmare poſſet; verùm ætas primùm, deinde inſidens morbus partibus ijs, quas perpetuus texerat pudor, nec medicorum curationi vnquam aperuerat, exedit paulatim Borromæum: nec remedijs caruiſſet, niſi ea remedia odiſſet pudor. Itaque gliſcente in dies morbo cum exiguâ in ſpe traheret animam, legauit Ambroſianæ Bibliothecæ ruris Gregoriani fundos, vt duo Sacerdotes quotidie ad aram Deiparæ in Templo Maximo ſacra facerent, reliquos autem eius villæ reditùs puellarum connubia abſumerent, quæ in pagis Verbani Lacus eſſent natæ. Hæredes ex aſſe inſtituit Virgines *Roſarij*, quibus ſuperiore anno in regione Orientali

vrbis ædes condiderat: ne pudori paupertas insidiari auderet, immo ne inopiam paupertas extimesceret. Cultor videlicet pudicitiæ pudicitiam testamento reliquit hæredem. Reliquæ deinde vires obluctari cœpere acriùs morbo; eius impetum cum ferre non posset, diem obijt Federicus vndecimo Calendas Octobres, versans semper animo cælestia, eaque meditatio morientem est prosecuta. Enimuerò comploratio, & luctus ciuium, qualis in rebus perditis esse solet, tanto funeri comes iuit; nam recens meritum leuatæ egestatis, ac auertendæ luis sedulitas erat in oculis æstimantium vnius capitis desiderio iacturam; nec facilè lachrymarum obliuisci poterat dolor, cum tanta calamitas etiam funeri superesset. Elatus est quinto postquam decesserat die, tristiori interim Ciuitate, quàm si *epidemia* recrudesceret; squalebat sexus omnis, atque ætas, egentissimi hominum præcipuè, quorum inediam aluerat abundè. Iusta fecere mortuo vniuersi Ordines: cohonestauere exequias Paulus Aresius Dertonæ Episcopus, Ioannes Petrus Vulpius Nouariensium Antistes, ac Dux Ferianus Gubernator Insubrum. Aresius postquam ad aram maximam Ambrosiano more est operatus, commendauit habità oratione Federici virtutes, ac facta, & vt erat vir disertissimus, ac præstanti eloquentià, motùs maximos fecisse dicitur, & audientium lachrymas elicuisse vberiùs, ingemiscente passim coronà, nec desiderium sublati Pontificis iam ferente. Cardinali triduo parentatum est; eius laudes commemorauit iterũ latinà oratione Donatus Ferrarius Collega noster, persecutus singula, quæ immortalia gesserat Borromæus, doloris infandi renouatione, cum ciuium auribus virtutes rursus, atque oculis ereptus Antistes obijceretur. Compositus demum in tumulo est in maiori Aede ad aram Virginis, quam ab Arbore appellant; arborem enim

Tortona.

Vghellus tom. 4. Ital. Sacræ ad Episc. Dertonenses: Crassus in elogijs virorum illustrium: Picinellus in Athenæo laudant Aresium.

enim ex ære solido construendam curauerat anno MD LXII. Ioannes Baptista Triuultius *Archipresbyter* Fani Maioris simillimam Salomonis candelabro, vt fulgore colluceret Templum, atque aduersam aram illustraret; marmor breui *epigraphe* inscriptum docet, quiescere inibi Federicum Borromæum Cardinalem, Insubrum Antistitem, Magnæ Matris præsidio tutum. Hæc visum scribere de funere Borromæi; nam viuit adhuc in omnium penè ore, atque oculis, cùm singuli ciuium loquantur de moribus, ac vitâ Cardinalis tantò lubentiùs, quantò acriùs obluctantur dolori suo, cum absentem virtutem inuidi requirunt. Certè ab ipsâ pueritiâ ita fuerat ad virtutes omnes conformatus Federicus, vt meritò D. Caroli beneuolentiam sibi adiunxerit, qui eum sacrâ togâ amiciuit, deinde spectatæ probitatis adolescentem Collegio, quod nuperrime Ticini excitauerat, addixit, futurum reliquis alumnis exemplo adumbrandæ virtutis. Quamquam adolescentem fuisse vix meminimus: adeò præuerterat ætatem; cum annum ageret vigesimum tertium Romanâ purpurâ à Sixto Quinto decoratur; auctus postea Mediolanensi Infulâ ita Pontificatum obiuit, vt nunquam humanarum rerum, aut Gentis suę commodis flecti posset, quominùs Ecclesiastici iuris imperia propugnaret, solicitus de concordiâ, quæ maximo stetit impendio. Tota autem ratio administrandi Pontificatus nunquam à labore fuit vacua; nam Borromæus plurimas *Synodos* cogere, vrbanas ædes, atque agrestes lustrare sæpius, ea diligenter tuendo, quibus rem Ambrosianam Carolus fundasset. Ecclesiam quidem suam etiam Ostiensi prætulit, quæ Federicum Patrum Purpuratorum principem sibi vendicauerat; Pontificatum verò Maximum, nisi contempsit, saltem fugit: cum mallet dignus videri honoribus, quàm ornari. Eius ædes nunquam vi-

Rugattus hist. lib. 1.

Carolus à Basilicâ Petri in vita D. Caroli lib 7. pag. 317. Giussanus in vita eiusdem Diui lib. 6. ca. 7.

Ripamontius in vita Fed. lib. 6. cap. 2.

Riuola lib. 6. cap. 15.

Idem lib. 5. cap. 10., & lib. 6. cap. 15.

dit auaritia, inopia quotidie; literas verò habuit contubernales, nam Latinè, Græcè, atq; Hebraicè doctus subsecundarias horas ecclesiastico labori cum sublegeret, meditabatur subinde, ac scribebat. Neque verò eius lucubrationes, tanquam alienum oleum, & operam olerent, sugillasset Cardinalis Bentiuolus, si apparatum scribendi ingentem, tum aduersaria lituris fœda, atque singularum scriptionum *archetypon* vidisset; quæ omnia versauimus nos, atque in sanctioribus eiusdem Bibliothecæ scrinijs reposuimus. Cæterùm Cardinalis animus eximijs, virtutibus fuit excultus, quibus oportuit honestari Borromæum disciplinà Caroli, ac Philippi Nerij institutum. Neque verò audemus cælitum honoribus Principem consecrare (nam prohibet Romana Religio); virtutum tamen, ac virginitatis præsertim admiratio ita ciuium, atque exterorum animos tenet: vt pro se quisq; exuuias Federici quærat ad auertenda mala; atque complures præsentissimam opem repererint. Sanè cum in Romanum muricem indigna omnia impudenter effutiant Catholicæ Fidei desertores, Federicum tamen tulere in cælum deosculati virtutes, quas odissent. Ipse corporis habitus index animi fuit; nam & proceritas magnitudinem pectoris prætulit, & maiestas supercilij regios inesse spiritùs indicauit; modestia enim prohibuit, ne Federicus Regibus imperaret: vt cum Regibus conferri posset, operũ magnificentia obtinuit. Porrò cum Borromæi funus tetigisset ciues, acriùs affecit Collegas nostros, ac deinde sensimus Federicum defuisse. Itaque proposita est ad leniendum dolorem præ foribus Bibliothecæ imago ænea Cardinalis, quò ciues, atque peregrini eum fuisse parentem operis intelligant: tum verò illius lucubrationes plurimæ typis sunt commissæ, adeòut nescias, plurane scripserit, an legerit: certè legisse plurima credi potest,

Serenius lib. 5. elogij Borromææ fam. pag. 320.

Guido Cardinalis Bentiuolus in libro, cui titulus memorie.

De studijs Card. Fed. Ripamontius dec. 5. lib. 4. cap. pr.

Riuola, Ripam. in ipsius vita, & Velasquez in comment. ad cap. 2. epistolæ Diui Pauli ad Philippen. versu 6., & alij scriptores, tum Latini, tũ Itali.

Riuola de virginitate Federici lib. 6. c. 9. Ripam. dec. 5. lib. 6. cap. 7. Riuola lib. 5. cap. 36.

Ioseph Scaliger lib. 2. epist. 133. ad Casaubonum, & epist. 140. ad eundem.

poteſt, cum tam multa ſcripſerit. Voluuntur eruditorum hominum manibus latinæ ſcriptiones, ac tuſcæ; liber autem is, qui de Principum gratià inſcribitur, adduxit etiam Gallos: quæ natio ſcriptores ſolet quærere cum delectu. *Epicedium*, quo Ferrarius commendauerat Borromæum, typorum beneficio adhuc ſeruamus; neq; contentio illa ſcribendi ſublato conditore occidit. Nam Gigæus externarum linguarum peritiſſimus, cum opes vndique ex monumentis Arabum collegiſſet, coegit poſtea in vnum Arabicæ linguæ Theſaurum tanto labore, quanto Euriſtheus viciſſet Herculem, ſi illud opus imperaſſet. Patientiſſimus quidem laboris fuit Gigæus, non modò cum Theſaurum eum ſcriberet, verùm cum cæteras etiam linguas in Italiam vocaret. Supereſt etiam cineribus hominis improbus labor, quem in tradendo Perſarum ſermone exhauſit; inſcripſit volumen Gazæ Perſicæ titulo, æmulatus Alexandrum nationis illius diuitias diripientem, cum Darium domuiſſet. Quamquam inter Alexandrum, & Gigæum hoc maximè interſit; nam hic Gazà Perſicà terrarum orbem ditare animum induxerat, ille ſe ipſum. Chaldaici quoque ſermonis inſtitutiones tradere aggreſſus enucleauerat prope ſingula illius linguæ, præfatus antea, quantum externi ſermonis diſciplina eſſet compendio, ſi facultatum arcana ſcrutari velles, quæ peregrinis præcipuè linguis occultata latinitatis cultoribus vulgarentur. Porrò his lucubrationibus typographi imminebant, cum mors fefellit conſilium hominis, fruſtrata etiam ſpem Pontificis Maximi; etenim Vrbanus Octauus earum linguarum ſcientiam in Collegium propagandæ Fidei optans inducere, inuitauerat mercede maximà Gigæum iam comparantem ſe ad iter, ac obſequentem Pontificis imperio. Hic fuit exitus viri doctiſſimi, qui ætatem ſuam omnem ad-

1632.

dixe-

dixerat sermonis peregrini studio, ac summo labore consecutus, tradiderat ratione facili ad discendum. Sub idem ferè tempus vir clarissimus decessit Dauid Coluillus acceptus humanissimè à Collegis Ambrosianis, & in nostris ædibus vitâ defunctus. Apud Scotos natus, cum patrium cælum fastidiret, in alienas terras profectus, gratiam iniuit primùm à Duce Allobrogum, cuius Bibliothecam tractauit, tum verò in Hispaniâ diu moratus est muneris sui causâ, cum Arabicum sermonem interpretaretur, apud Insubres demum quiescens desijt peregrinari. Libros Alchorani atque Alcami veluti animo eam librorum iacturam præsentiret, quam flamma Escuriaco postmodum attulit, donauit forulis Ambrosianis, acceptos non modò ipsius causâ, verùm quia eos codices descripsit ex Bibliothecâ Escuriaci. Sequenti anno mors eripuit Iosephum Vicecomitem, virum illustri loco natum, & in persequendâ veterum Patrum eruditione, promptum ingenio. Cornelius à Lapide minimè grauatur ire aliquando in illius sententiam; immo cum omni genere virtutis floreret Vicecomes, singulari etiam pudore ornatus, inde sibi laudem maximam comparauit, eamque apud omnes testatam reliquit Ioannes Stephanus Menochius vir ex Societate Iesu, cuius se in disciplinam Vicecomes tradiderat. Iam verò Collegæ redigebantur ad paucos, nonmodò ob frequentiam funerum, verùm quia difficillima erant rei Mediolanensis tempora, flagrante apud Insubres bello, quod ne Græci quidem, aut Troes obstinatis ad mutuam internecionem animis tandiu sustinere potuissent. Hæc mala rem Ambrosianam in communem traxere calamitatem, accisis sensim opibus, cum transpadanæ regionis prædia hostium excursionibus essent obnoxia, atque adeò nudata cultoribus annuos prouentùs Collegio negarent.

1633.

Comment. in Ioannem c. 13. vers. 7. pag. 446. col. pr.

Centuria 3. histor. cap. 42.

Sæ-

Sæuit adhuc pertinax ærumna, grassante malo, etiam cum sedatum est; ita enim comparatum, vt quæ pertulimus aliquando infortunia, eadem diutissime sentiamus. Ac cum ferales cometæ magnarum calamitatum prænuntij astris internitent, noxio quidem spiritu afflant aera, cæterùm malè ominati sideris inclementia sequentium annorum funestat agmen: ita grauiorum calamitatum acerbitas debacchatur ad plures annos; nec sensus breuis est mali: furit tandiu, quandiu vel patientiam, vel mortalitatem vincit. Ob eam rem nonnulli Collegarum alia vitæ studia sunt secuti. Ioannem Donatum Ferrarium Barberinorum Principum erga literatos viros munificentia vocauit Romam; atque cum Cardinalem Franciscum sibi conciliasset ob eloquentiæ famam, quam re constantem efficiebat, non modò eum sibi Principem demeruit, verùm etiam Patruum ipsius Vrbanum Sacrorum æquè, ac Musarum Antistitem, qui delectatus Ferrarij ingenio pingue primùm homini sacerdotium in Larij Lacus pago demandauit, tum eum prçfecit Merati Curiæ, quod oppidum à meraci copia dictum situm est inter Montem Vigiliarum, & Orobios. Tum verò Cardinalis Barberinus, vel sublato Patruo, obseruauit amantissimè Ferrarium, qui, etiam cum deflorescerct ætas, minimè studiorum suorum immemor nuncupauit Antichthona Cardinali munificentissimo, enectus postmodum labore scribendi, commentandique. Eloquentia Octauium Ferrarium ad Patauinos deduxit, atque in sede artis eius principe collocatum cum nullo Doctorum composuit, quo certamine gaudent riuales disciplinæ; parem Veneta Pallas minimè inuenit, qui cum Ferrario conferri posset. Hàc eloquentiæ famà vectigales habet Octauius etiam Reges; nam Ludouicus XIV. postquam artibus omnibus, ac Musis hospitium

Ferrarium laudat Picinellus in Athæneo, & author anonymus libri, cui titulus voyage d'Italie to. pr. pag. 152.

in

in Gallià aperuit, Ferrarium donauit benignè argento, constitutà in annos singulos pecunià, quòd regias virtutes omni laude cumulauerit. Eundem Oratorem aureo torque donauit Christina Suecorum Regina sexu suo maior; Venetorum verò Respublica tantum tribuit Ferrario, quantum ne fortasse quidem Liuio detulisset, si contribules suos Patauinos formasset in scholis; quippe nemo eorum, quos hactenus celebre illud Antenoris gymnasium audiuit, opulentius retulit mineruał, quàm Ferrarius, & Cæsar Cremoninus. Debet verò Octauius hanc gloriam Mœcenati suo Borromæo, qui virum ad Ambrosiani Collegij studia deductum amplissimis ornamentis insigniuit; quæ cum minimè ignorarent Insubres, mandatum Ferrario est, vt res Mediolanensium traderet monumentis, postquam vixerat Ripamontius. Nostra signa nunquam deseruit Iacobus Philippus Butius externarum linguarum interpres, ac Oedipus arcanorum, quę peregrinæ Sphinges proponunt ingenijs. Antequam rude donaretur, Arabum codicem manu exaratum vertit, ne ijs ornamentis scientiarum careret latina dictio: tum labores alios in curandis literis exantlauit, singulari planè constantià studiorum, & instituti. Collegæ verò, quos nascente Bibliothecà Federicus in honestissimum hunc cœtum asciuit, omnes desiderantur. Franciscus Collius, cum pestilentia sacras ædes viduasset cultoribus, à Federico in Templi Maximi mystas cooptatus, summo in sontium conscientiam arbitrio ecclesiasticos fasces habuit: eoque honore, ac vità defunctus, ob virtutem eximiam gloriæ laude viuit. Neque tamen cum amplissimam eam prouinciam obiret, consenuit otio: verùm emisit in publicum partem aliam operis de animabus Paganorum, eminente vbique scribentis ingenio, & eruditione. Ripamontium eloquentia minimè fraudauit

ho-

honoribus. Aediles, ac Decuriones vrbis homini disertissimo negotium dedere, vt res vrbanas literis consignaret; tradidit autem summà characteris venustate, quam Liuij, & Cæsaris imitatione exornauit: vt hoc seculo fortasse nemo scripserit magis nitidè, ac iam multi doctores eum veluti optimum authorem latinitatis adolescentiæ offerant in scholis. Eadem scribendi ratio exercuit hominem etiam senio affectum, atque cum describeret ea, quæ à Præfectis Mediolanensis Prouinciæ domi, forisque gererentur, à Rege Hispaniarum Philippo allectus est *Canonicis* Templi Scalensis, quod Sacerdotium amplissimum est propter claritatem cœtus. Antonij Ruscæ virtus honores omnes ferè gessit; cum esset Theologiæ doctissimus, illum Aedis primariæ *Theologum* creauit Federicus. Vrbanus autem Pontifex Summus singulari honore virum auxit, ac *Præpositum* Templi Maximi renuntiauit; cum tamen Sacerdotium illud sit gentilitium familiæ Marchionis Vercellini Mariæ Vicecomitis. Mouit verò Vrbanum non modò maiestas ipsa hominis digna infulis, verùm scientia rerum, ac orationis maturitas quædam, & senecta, cum ad Apostolorum limina profectus exponeret ea, quæ inito Pontificatu Mediolanensi gesserat Cæsar Montius Cardinalis. Præfuit etiam Rusca vitæ integerrimus sacris Virginibus vrbis, ac Diœcesis: immo Ecclesiam ipsam Insubrum matrem administrauit sæpe, Cardinalis ipsius Montij vices obeundo. Ad summam senectutem vixere Olgiatus, Salmatius, ac Franciscus Bernardinus Ferrarius, homines viuacissimi, ac fatis obluctati diutissimè. Hoc anno Conseruatores renuntiantur, *Comarchus* Iulius Cæsar Borromæus tertiùm, Iulius Cæsar Vicecomes *Primicerius* Aedis Magnæ iterum, Abbas Ioannes Baptista Besutius *Canonicus Ordinarius*, Hieronymus Corius Basili-

Ripamontius hist. vrb. dec. 3. lib. 5.

1636.

cæ Ambroſianæ Præpoſitus, Parmenſi poſtmodum infulà inſignitus, Antonius Buſſola Præfectus Sepulchri, Ioannes Paulus Maurus *Canonicus* Aedis Nazarianæ, Dominicus Griffus Curio S. Victoris ad Theatrū, & Olgiatus Bibliothecæ Præfectus. Cum autem Beſutius vità, Buſſola magiſtratu ſuo abijſſet, ſuffecti ſunt in eorum locum Paulus Corius *Canonicus Ordinarius*, & Ioannes Petrus Quadrius Præpoſitus Sacerdotibus Oblatis. His Conſeruatoribus res Ambroſiana culta eſt, atque amplificata; nam *Primicerius* Vicecomes, vt omnium oculos ſubirent reliquæ conciones Cardinalis Borromæi, ære ſuo præſtitit, ac typis tradidit; eas verò orationes habuerat Federicus, aut cum primum lapidem luſtraret ad fundamenta ſacrarum ædium, aut cum Virgines ſacro velamine obnuberet, vel patres familias de inſtituendà prole admoneret. Beneficentiam illam Vicecomitis honorificè prædicare debuimus, non modò quia vir munificus fuit, verùm quia affinitate coniunctus cum Federico authore Bibliothecæ. Hanc verò Iulij Cæſaris Vicecomitis familiam auorum ſanguine clariſſimam nobilitauit ſpectatiſſima virtus Præſulum, quorum honoribus exornatur Patria. Nam Franciſcus poſtquam Alexandrinam tiaram geſſit, Eccleſiæ Cremonenſi præficitur; Franciſci Patrui virtutes feliciter expreſſere Hieronymus, & Federicus; illum Nouarienſium Antiſtitem declarauit primùm Alexander Septimus Pontifex Maximus, deinde Viglebanenſibus præpoſuit, cum ad eam Eccleſiam adminiſtrandam Maria Hiſpaniarum Regina Hieronymum è cœtu plurium petitorum ſecreuiſſet: hunc idem Pontifex Alexander *Auditoribus Romanæ Rotæ* aſcripſit: acceſſitque honos Bibliothecæ, cuius Federicus Vicecomes fuerat Conſeruator.

Vghellus tom. 4. Ital. ſac.

DE

DE ORIGINE, ET STATV BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ

LIBER QVINTVS.

ERat in hoc ſtatu res Ambroſiana, & quamuis Mars Gallicus exardeſceret, aderant tamen Muſæ huic inſtituto; Collegis enim pluribus, aut fato, aut melioris fortunæ ſpe ereptis, ſubrogatus eſt Ioannes Baptiſta Ruſca latinis, ac græcanicis literis apprimè imbutus, politioris præſertim diſciplinæ amantiſſimus: iſque vnus numeri damnum penſauiſſe eſt viſus. Hinc verò ciues, & exteri amplificauere librarias opes, vt narrando exequar; eam enim ſpem conceperat animo Federicus, vt facultatibus poſtea ſuis Ciuitas hoc præcipuum, ac ſingulare vrbis ornamentum augeret, præſertim vbi captatores teſtamentorum timerentur, quod plerumque accidit, cum nullus hæres gentilium ſuorum fortunas adire poteſt. Eminuit quidem inter cæteros *Comarchus* Galeatius

Arconatus, non modò quia libros duodecim *autographos* Leonardi Vincij dono dedit, verùm quia oblatam ad redimendos eos codices largè pecuniam excelso animo repudiauit. Iam verò ineunte hoc seculo vir Patritius, & clarissimo loco ortus Vidus Mazenta, cum Federicus vix de condendà Bibliothecà cogitasset, donauerat Borromæum *autographo* eiusdem Vincij, in quo de lumine, & vmbrà disputat: ac perennis tantæ munificentię memoria viget cum titulo nominis ipsius Vidi, quem liber præfert in fronte. Fuerat autem Vidus vir studiosissimus bonarum artium, humaniorum præcipuè, atque ornauerat ipse triumphales arcùs carmine, ac plurimà *epigraphe*, cum Margarita ad Hispani Regis nuptias Mediolano transiret; præfuerat etiam àliquando Patriæ, qui summus est honos Aedilium, ac Decurionum. Porrò Leonardus Pictorum facilè Princeps (nam de illo attinet multa scribere) ex natali pago, quem in Florentinà valle alluit Arnus, Vincius nominatus, vir primùm desultorij ingenij se ad varias artes applicuit: tum verò cum operam nauare pictoribus cœpit, probauit illius graphidem Andreas Verocchius nobilis pictor: cui deinde à parente traditus, ipsum paulò pòst doctorem pingendi laude præstitit. Nam cum Andreas expresisset in pictà tabulà Ioannem Christi caput lymphis abluentem, Vincius cælestem genium Seruatoris indumenta ferentem tam affabrè pinxit, vt iratus penicillo Andreas damnauerit officinam magistram operis. Profectus postea ad Insubres Leonardus Mediolani substitit, quo tempore Ludouicus cognomento Maurus rem patriam moderabatur: cui cum placuisset magnopere Vincius ob cantum fidium, ac extemporalem facultatem carminis, iussus ab eo tabulas complures pinxit. Excelluit quoque cælandi, & scalpendi arte, tum scientià Architectonices; certè

Raphael Trichet Fresneus in vita Leonardi.

Picinellus in Athenæo.

Ex Vasario.

Lu-

Ludouico Insubrum Duci ponere equestrem statuam ex ære animus erat, cuiusmodi plures apud Italos spectatoribus se offerunt; verùm ars *fusoria* obstitit conanti Vincio, ac negauit ex vnà, solidàque æris laminà fieri posse simulachrum. Exemplar statuæ finxerat ex argillà Vincius, ac diu apud nos stetit; Galli captà vrbe præclarum Leonardi opus perfregerunt. Fertur autem Vincius ad expressas rerum imagines describendas humanorum corporum motùs, ac habitum spectasse attentiùs: & cum aliquando solutos risu homines redditurus esset in tabulà, inuitasse ad saliares epulas paganos quosdam, quibus inter cœnandum aniles fabulas recenseret tantà voluptate conuiuarum, vt tantùm non risu rumperentur; tradunt item ad referendum metum, & cætera signa pallentis animi, spectatum iuisse damnatorum hominum vultùs, ac rigentes formidine genas, cum tortoris feralem manum ex scalis trepidi opperiuntur; quæ in mente artificis cum pertinaciter hærerent, inducebantur deinde in tabulas ad artis miraculum. Excogitauit etiam iubente Ludouico Duce rationem, quà fossam alteram nauigabilem deduceret Mediolanum; cum enim conditores Galli locassent Insubrum sedes inter Ticinum, & Adduam carentes beneficio aquarum, queis nunc prata, & segetes luxuriant, ob longum locorum interuallum: nec nisi Lamber, ac Olona obscuri amnes, & lympharum persæpe egentissimi aquas inueherent, alium alueum aperiendum statuerat Dux Ludouicus, in quem Adduæ præterfluentis aquas deriuaret: [a] cum florente Turrianæ Gentis imperio ([b] vel potiùs restitutà anno MCLXXIX. vrbe) Ticinus aquas in aliam fossam patientem nauium intulisset. Ergo aggreditur molitor Vincius opus, ac prope [c] Tritij arcem Bellonæ hospitam ducto ad calcem collium alueo, diremptàque validissimo aggere Ad-

Lomatius in tract. picturæ lib. 1. cap. pr.

Ex Trichet in vita Leonardi.

a *Bugattus l. 4. Lampugnanus in monumentis Turrianorum, in vita Martini tertij, Luschus pa. pr. compend. hist. ad familias Insubrum Dñas*

b *Chalcus l. 12. hist. pat. pag. 248. nauigabilem fossam à Ticino deductam à ciuibus docet.*

c *Trezzo.*

duà, ne mistis iterum lymphis sæuiret in accolas, iussit fossam vsque ad veteres vrbis muros defluere. Sed cum difficillimè aquæ deduci possent ob iniquitatem locorum, quòd præcipites nauigia ferre nollent, architectatus est Vincius cataractas portas, quæ venientes aquas excluderent, vel admitterent ad nautarum arbitrium: sicque admissæ alueum inferiorem implerent, ac reliquam lympharum altitudinem æquarent. His itaque portis cum aquas suspendisset, commeauere deinde nautæ; quamquam minimè desint scriptores, qui laudem hanc fossæ nauigabilis Francisco primo Sfortiæ ascribant. In eàdem vrbe Academiam pictorum instituit, quod commemorare rursus delectat scribentem: nam non modò artifices illi, quos antea laudauimus, ex hàc scholà sunt profecti, verùm etiam Antonius Bultrafius, Franciscus Meltius, atque Andreas Salainus, quos omnes tulit in oculis Leonardus. Suis verò auditoribus instituendis singula penè humani corporis membra descripserat: quemadmodum ad consequendam illam artem reliqua præcepta fuerat executus, proponendo luminum, & vmbrarum rationem, ac elegantiam totam pingendi. Porrò cum animis dissiderent Vincius, & Michael Angelus Bonarotus (nam sæpe exasperat animos æmulatio, & quos ingenio vincere non possumus, conamur odio) Franciscus Primus Rex Gallorum, Vincium iam grandem natu, & senio penè confectum inuitauit in Gallias. Obtemperauit Regi Leonardus; verùm cum homini Gallicum cælum offecisset, complures menses in regià villà decubuit (vulgò Fontanablò) eumque laborantem cum Rex Franciscus conuenisset, atque erigentem se in cubitum manibus alleuasset, vt se à Rege exceptum sensit Vincius, linquentem animum dimisit, dignus planè, vt inter Gallica lilia expiraret. Quonam autem fa-

Morigius lib. pr. hist. Mediol.

to

to tot Leonardi lucubrationes in Comitis Galeatij Arconati potestatem peruenerint, fide Tricheti rem trademus, cum eius rei, nec Vasarius, nec Lomatius meminerit. Narrat enim Trichetus Vinciana eiusmodi volumina delituisse diu Vaprij apud Meltios (etenim in eo pago ob amœnitatem loci latè despicientis Adduam, ac subiectam planitiem cum auditore suo Francisco Meltio rusticabatur sæpenumero Vincius, atque ibi animum studijs bonarum artium intendebat) tum verò iactata paulò imprudentiùs, & amissa; quæ iactura consequitur melioris notæ libros. Malo pædagogi cuiusdam dolo (vt ferè sunt id genus, homines plani, & simulationis artificio eruditi) perierunt Leonardi codices; furunculus Lælius Gauardus fuit Asulanus, coniunctus præterea propinquitate cum Aldo Manutio, & præfectus Zenonianæ Aedi in vrbe Ticini. Hic cum Meltios literas humaniores docuisset, ac sæpius ob recens meritum disciplinæ ventitaret in Vaprianam villam, sublegerat nihil tale opinanti hero tredecim libros, ac Florentiam detulerat venales, ratus fore, vt Magnus Dux magno pretio compararet. Decedit interea Dux Hetruscorum, & cum auaritiæ hominis imposuisset Principis funus, Pisas Lælius venit, oblatusque fortè Ioanni Ambrosio Mazentæ Patritio Mediolanensi, qui tum in eà vrbe studiorum causà morabatur, vt erat adolescens dignus maiorum suorum glorià, quam deinde auxit cooptatus in Hierosolymitanos equites, & contemptà rerum humanarum magnitudine ascriptus Barnabitis, totique illorum Ordini præpositus secundùm, religionem iniecit homini profligati pudoris, deiecit de sententià, exorauitque, vt Mediolanum rediens eas lucubrationes redderet Meltijs. Enimuerò paruit Ambrosio Gauardus; cumque erepta volumina reddidisset, Horatius Meltius ignouit primùm flagitio pædagogi, tum

Vaprij, vulgo Vauero.

Pauia.

verò

verò miratus Mazentæ fidem, eundem Vincianis lucubrationibus donauit. Cum autem Mazentæ rem sermonibus iactarent, Pompeius Leonius sculptor Regis Hispaniarum adit Meltios, monstrat quantò chariores esse debeant codices Vincij, atque illorum causâ quæsturas, & fasces obtineri posse, si à Mazentis redempti Hispaniarum Regi tradantur. Porrò Leonius ille patriam artem secutus, eà tempestate cæteros ferme artifices scalpendi laude antecedebat: ipsius verò parens Leo, Aretinus vulgò, ab Imperatore Carolo Quinto donatus ædibus, non ijs, quas Vasarius in vico Gentis Moronæ collocat, verùm quæ ponè Fidelis Templum vico nomen imposuerunt, atque alijs ornamentis auctus commendatur adhuc simulachris, atque opificio: cuius artis occurrunt spectantibus in Aede primarià signa ænea quinque ad tumulum Ioannis Iacobi Medicæi secundùm formam Bonaroti substructum. Cæterùm cum Leonius eà spe honorum lactasset homines, conuenere Meltij Vidum Mazentam Ioannis Ambrosij fratrem, atque ab eo infimis prope precibus septē Leonardi volumina impetrauere; reliqua autem multorū capsas adiuerunt. Vnum Bibliothecæ Ambrosianæ donauit Vidus: alterum Ambrosius Figinus pictor eximius à Vido accepit, ac deinde Herculi Blanco legauit: Carolus Emanuel Dux Allobrogū alio codice est donatus: reliquos, cùm viuere desijsset Mazenta, coegit Leonius in vnum volumen, ac hæreditario iure ad Cleodorum Chalcum peruenere, à quo trecentis aureis codicem illum ingentem emit Galeatius Lonatus. Hæc ferè omnia Trichetus; verùm emptoris cognomen scribentem fefellit: nam Galeatius Arconatus redemit, ac postmodum in Bibliothecam Ambrosianam non modò eum codicem Vincij, verùm alios vndecim eiusdem scriptoris intulit, quemadmodum rem persequendo referemus.

Vasarius in vita Leonis Leonij.

Lomatius in Idæa pict. cap. vlt.

Vol. vlt.

Cum

Cum enim Iacobus Sextus Rex Angliæ (quòd ſe olim Ethicæ, ac Mathematicæ excolendum dediſſet) lucubrationes Vincij maiori illo codice contentas apud Comitem Arconatum ſeruari accepiſſet, egit magnopere per internuntios cum eodem Comite, oblatà etiam ingenti pecunià, aureis nimirum ter mille Hiſpanis, vt vel eblandiretur, vel extorqueret. Sed vt animi verè nobiles nunquam auro flectuntur, aggreſſus eſt Rex Britanniæ Galeatium gratià, & ſtudijs: acceſſere etiam preces Ducis Feriani, qui tum Mediolanenſem Prouinciam adminiſtrabat; verùm fruſtra ſpe, & pretio ſolicitauit animum Arconati apertè negantis, fraudari poſſe Patriam Leonardi lucubrationibus, vt in oras toto orbe diſiunctas amandentur. Eas (ait) opes pecunià neutiquā redimi: ſe nunquā turpis lucelli cupidum fuiſſe, ſed gloriæ: conſtantiam viri fortis nec auro expugnari, nec ferro: Principum ſtudia facilè interire, perennem verò fore memoriam beneficij apud ciues: ſe quoque non indoctum æſtimatorem Vinciani codicis eſſe, iamque cum animo ſuo ſtatuiſſe, quibus ſcrinijs ſit comittendus, vt vrbano commodo ſeruetur. Hàc ratione irritos ſpei internuntios dimiſit Galeatius, & donauit pòſt codicem illum Ambroſianæ Bibliothecæ præferentem aureis literis titulum operis, ac nomen Pompeij Leonij, qui diſperſas, ac diſſipatas Vincianæ eruditionis paginas eo volumine concluſerat, tum eàdem munificentià reliquos eiuſdem ſcriptoris libros dono dedit. Porrò deſcripſit in eo codice Leonardus arcanas artes, quales nec Archimedes inuenit, ac machinas veterum catapultis, & baliſtis ſimillimas, tum formas ſuſtollendis lymphis, ac fontibus deriuandis; quæ ſcribendi ſtudia tenuere artificem, cum Martiſanæ foſſam nauigabilem moliretur. Quàm verò falſus eſt author *anonymus* eius libri, qui hoc anno MDCLXXI. è typis Pariſienſibus

Luſcus par. pr. compend. hiſt. ad Reges Scotorum.

Ex tabulis teſtibus largitatis, quæ in tabul. Biblioth. ſeruantur.

Tomo pr. pag. 144.

ſibus prodiuit cum titulo *voyage d'Italie?* Monſtrat enim Vincianum volumen eſſe *autographum* Alberti Dureri; itaque cum alia quoque menda in eo libro legiſſem (nam mihi fuerat à Gallis quibuſdam oblatus, qui *autographum* Dureri geſtiebant euoluere) ſcriptorem eum reprehendendum putaui, ne hominis fide peregrinantes decipiantur; eiuſdemque antea ſententiam refelli (quam didicerat fortaſſe à Beyerlincho) cum Diuo Carolo ædificationem Bibliothecæ Ambroſianæ aſcribit. Hunc librum indicem itineris Italici largitus eſt nuper Ambroſianis nidis Franciſcus Bonfilus Abbas, vir doctrinâ præſtantiſſimus, & ingenio, Sorbonæ Doctor, cum terreſtri per Italiam itinere rediret in Gallias, moratuſque Nouembris initio Mediolani, Bibliothecam hanc inſpexiſſet, ſingula curioſiùs conquirendo: qui mos eſt hominũ literatorum ſtudioſè intuentiũ iſtam ſciẽtiarum officinã. Vincij igitur *autographum* eſt, non Dureri; ſuos autem codices exarauit Leonardus Orientalium populorum ritu à læuâ nimirum orâ paginæ ad dexteram literas ducens: ne quis facilè deprehenderet ſcientiarum arcana, aut plagio ſibi vendicaret. Obijcimus paginis ſpeculum, idque fideliter ſingulas voces offert oculis legentium. Imminet in Ambroſiana Pinacotheca arculæ cuſtodi voluminis tabula ingens marmorea, eaque præfert ora Comitis Galeatij, ac docet Arconatum virum clariſſimum, atque ingenuarum facultatum longè ante alios ſtudioſiſſimum dono dediſſe duodecim volumina Leonardi Vincij, atq; infracto, magnoque animo contempſiſſe ingentem pecuniam, quam vnius codicis redimendi gratiâ Rex Anglorum obtuliſſet: memores Bibliothecæ Conſeruatores monumentum poſuiſſe, tum ob beneficentiam tanti viri, tum ob affinitatem Federici conditoris, morumque ſimilitudinem. Et quidem Galeatius Arconatus, quà magni-

pag. 6. lib. pr.

Arconatum laudat Sociacus Lib. 4. epig.

gnitudine animi, quà consilio adumbrauit Federicum; nam præfuit *Nosocomio*, ac vrbanæ pietatis prouentùs, & domicilia seruauit, atque auxit: villam suam in pago Castellatij exornauit ædibus magnificentissimis, marmoreis signis, ac fontibus, Pompeij præcipuè simulachro, quod ille Romà in patrium solum exportauit. Hæc de Arconati munificentià; cæterùm sequens annus tristis fuit erepto Comite Iulio Cæsare Borromæo. Obsidebantur ab Hispano Vercellæ, cum Borromæus Gentilitiæ virtutis memor, & honoris (nam tribunatu militum fungebatur) ardens in arma magis, minoris tormenti glande ictus occubuit; sic decuit Iulium Cæsarem dimicantem mori. Fuerat verò Borromæus vir strenuus, ac munificentissimus, quo nomine sibi deuinxerat Cardinalis Federici animum, auersantis illiberales homines, ac nimiùm parcos. Parentis magnificentiam refert soboles, quam ille plurimam ex Ioannà Cæsià Romanæ virtutis, ac vrbis matronà susceperat. Ioannes enim natu maior principes quoque viros magnitudine animi præstitisse est visus; illos vt æquaret, non magnopere laborauit: neque tamen maior videri voluit, vt esset, cum vellet. Federicus ad aras vocatus, Ecclesiasticos honores, quos gessit, omnes ornauit: nec vnquam præfecturis, aut legationibus est perfunctus, quin eas reddiderit ampliores, quàm iniuerit: Semper omnia seruauit, præter flagitium, & pecuniam: Romæ Gubernatorum ædes restituit: Madriti palatium, quod incolit Romanæ legationis Antistites, refecit ingenti sumptu, ac sacellum iuxta easdem ædes extruxit. Placuit forma Madritensis ædificationis, & magnificentia Borromæi Clementi Nono; Carpetani verò affirmauere stetisse structuram illam Federico triginta millibus aureorum numùm. Pari sumptu Comes Antonius ornauit ædes vrbanas, atque

1638.

Brusonus in historia Italiæ lib. 7.

agreſtes: palatium, quod in inſula Verbani Lacus maiores inchoauere, abſoluit. Prodit enim ex aquarum latè ſtagnantium æquore inſula, neſcia primùm artis, arti poſtmodum, & genio loci iucundiſſima. Plurima Cedrus ſcopuloſum ſilicem veſtit: aurea vbique rutilant mala. Atlantis pomarium eſſe crederes, ſi Draco excubaret. Multiplex labyrinthus, innocens tamen, viatores ducit, atque alibi Daphnem, alibi Floram, & Bacchum concluſos monſtrat. Aprica tellus, amica Solibus; vere perpetuo floret, etiam cum altis niuibus proximæ alpes rigent. Diceres inſularum reginam, quas Verbanus vehit; adeò lymphis, & montibus coronatur. Paulum Aemilium conciliat ciuibus mira comitas, tum rei equeſtris ſcientia, quæ virum turmæ equitum præpoſuit; reliquam verò maſculam ſobolem Iulij Cæſaris vendicauit ſibi Theatinorum familia: eaq; eſt ornamento Ordini; nam Maximus *Præpoſitus* eſt Antoniano *cœnobio* Mediolani: Andreas verò indignatus patrij, ac Romani ſoli anguſtias, etiam in interiora Aſiæ penetrauit. Cum enim Innocentius X. Pontifex Maximus copiam feciſſet conueniendi efferas gentes, adiuit Borromæus Iberiam, & Colchidem veneficio famoſam: tum ſibi barbari Principis animum demeritus complures Religioni Catholicæ emancipauit: vt non inde abduxiſſe hic Iaſon, ſed aureum Fidei Chriſtianæ vellus intuliſſe credi poſſit. Poſtea cum reueniſſet Romam, & narraſſet Alexandro Pontifici ſuæ expeditionis exitum, noluit ornari infulà, contemptor honorum, ac blandientis fortunæ. Scripſit deinde Andreas de Colchidis cælo, tum ritibus, & moribus incolarum: Carolum autem Oratorem diſertiſſimum puſtularum morbus ſuſtulit: Federicum amplis Theatini Ordinis honoribus virtus ornauit. Patre igitur mortuo Comes Ioannes Borromæus ſeruandæ Bibliothecæ curam

Inſulam hanc laudat Sociacus lib. 3. epig.

Ioſeph Silos hiſtor. Cleric. Regular. par. pr. lib. 15. ad annũ ordinis 61. Seruatoris autem 1584.

Picinellus in Athenæo.

Giorgiana, e Mengrellia.

curam suscepit: postmodum verò noui Conseruatores creati Aurelius Boldonus *Præpositus* Aedi Protomartyris, Carolus Rhaudius *Præpositus* Sepulchro, Antonius Gattus *Canonicus* Ambrosianę Basilicę, Balthassar Pozzolus Curio D. Raphaelis. Enimuero vertentibus annis subrogati alij, prout priores abiuere Magistratu, nimirum Carolus Septalius Templi Maximi *Canonicus*, ac multò pòst Dertonensi infulà ornatus, Ioseph Castillionæus Curio Diui Andreæ, Ambrosius Baldinus *Canonicus* Aedis Laurentianæ, Federicus Vicecomes *Primicerius*; sufficiuntur postmodum Rhaudio Oliuerius Mazuchellus, Mazuchello Ioannes Petrus Staurengus vterque *Præpositus* Oblatis, Castillionæo Ioannes Paulus Mazuchellus Curio Aedis primariæ, *Primicerio* Vicecomiti Carolus Ambrosius à Laude *Canonicus Metropolitanæ* Basilicæ, Baldino Ambrosius Latuada *Canonicus* Ambrosianæ, Boldono Bartholomæus Fassius iterum, cum *Præpositus* fuisset fano Thomæ in terrà amarà. Inter hæc decedit Romæ Philippus Pirouanus, vir cum genere amplissimus, tum doctrinà; reliquit testamento multiplex *autographum* Bibliothecæ, quo continentur Iurisprudentiæ oracula, ac scita, cū ille antecederet muneris antiquitate cæteros *Auditores Rotæ*, nam annos tres supra triginta eum iudicandi honorem gesserat. Paruit extremæ fratris voluntati *Marchio* Ioannes Pirouanus eques Sancti Iacobi, ac Regij Magistratus Quæstor, intulitque in Ambrosianam Bibliothecam ad Patriæ commodum. Scita illa nondum typographos conuenerunt, indicamus autem exteris veluti oracula iudicantis Astrææ. Hæc munera Olgiati præfecturam exornauere; nam is recessit postmodum in otia tuta, confectusque senio naturæ satisfecit in patrio Lucani solo, vir latini sermonis obseruantissimus, atque seuerus iudex eruditionis. Bibliothecæ præfectura

1643.

1647.

ra

ra delata est Francisco Bernardino Ferrario, eamque insi-
1650. gniuit annus secularis. Antequam Cardinalis Cæsar
Montius Mediolanensium Antistites è viuis excederet,
sui veluti funeris prouidus, geminos Orbes, sidereum, ac
terrestrem donauit Bibliothecæ; tanquam maiora tra-
dere minimè posset, qui Orbem vtrumque dono daret.
Geminos versamus globos, siue suis libratas molibus ter-
ras, siue astrorum domicilium. Ne periret facti memo-
ria, imposita est ipsius Cardinalis imagini *epigraphe* tes-
tis munificentiæ; eam verò effigiem intulit in pinacothe-
cam Iulius Montius Comes Vallis Saxinæ. Porrò deces-
sit eodem anno de vità Cęsar Montius, quemadmodum
præceperat animo, mitis ingenij Princeps, Patriæ studio-
sus, & bonarum artium, summis Romanæ Aulæ honori-
bus insignitus, suosque cineres componi ad pedes Cardi-
nalis Federici iussit, laterculo vix vtrumq; tumulum diri-
mente. Eodem ferme tempore supremū vitæ diem obijt
Ioannes Baptista Rusca, cum Ambrosiani instituti impa-
tiens aliquot annos præfuisset fano Virginis Celsianæ; vir
sanè charus literis, & Musis, author carminum, ac sym-
bolorum, quibus Templum illud, atque atrium festo
die ascendentis in cælum Deiparæ exornatur. Inducti
sunt in Bibliothecam complures libri testamento Ruscæ
legati, scriptorum pretio, & largitoris beneficentià nobi-
les. Post hæc noui Conseruatores declarantur Ioannes
Baptista Niger *Ordinarius* Templi Maximi, Ioannes Pe-
trus Greggius *Præpositus* Sodalitio Oblatorū, Petrus Pau-
lus Cremona *Præpositus* Basilicæ Georgianæ, Franciscus
Landrianus Nazarianæ *Canonicus*, Marcus Antonius Ver-
1655. & 1656. giatus Curio S. Matthiæ ad Monetam. Sequenti anno
excedit vità Innocentius X.: Romanum Pontificatum
Alexander Septimus capessit. Huic Pontifici nuncupa-
uere Conseruatores res gestas Cardinalis Federici, quas

Fran-

Franciſcus Riuola narrauerat, exorſus ab ortu Borromæi, ac proſecutus facta ſingula Principis, ſiue quæ primam, ſiue quæ ſupremam ætatem honeſtauere. Placuit ſcriptoris labor, præcipuè cum Federici virtutibus conſuluerit, ne memoria excederent, ſicuti cætera, quæ aut liuor detrectat, aut obliuio delet; illud reprehendere nonnulli, quòd Riuola paulò putidiùs hetruſcas voces fuit perſecutus, ac nonnulla etiam allucinatus. Poſt hæc funeſta iterum eſt Borromæa domus ob ſubitam mortem Comitis Ioannis; cum enim Origij (quæ villa eſt familiæ) repentè in morbum incidiſſet, ſeque vehementiùs opprimi ſentiret, dum vectus rhedà ad vrbem reuertitur, extremum vitæ ſpiritum edit. Elatus eſt magnifico ſumptu: duxere funus *Canonici Ordinarij*: celebratæ in ſano Pedonis exequiæ, atque inibi conditus tumulo; quanquam & gentilitium penſile ſepulchrum atauorum cineres ſeruat in Aede Franciſcanà, atque adhuc manet ingens monumentum contra ſacellum Ioannis ex lapide alabaſtrite. Illic fertur ſublimis iacere Vitalianus Borromæus, cum molem eam tumulandis Diuæ Iuſtinæ cineribus ſubſtruendam curaſſet, quòd Martyris Borromææ reliquias à Patauinis ſe exoraturum cenſeret. Comploraucre ciues exitum Borromæi; nam ornamento fuerat Ciuitati ob magnificentiam, & regium planè animum; ad hæc ornatus fuerat munijs, commiſsà etiam militaris ſtipendij, atq; hybernorum curà: quanquam eo ſe honore poſtmodum abdicaſſet. Literarum quoque ſtudioſus conditam in Antoniano *Cœnobio* Academiam ſeruauit: eaque cum labore perpetuo exerceri cogeret ingenia, *Faticoſorum* eſt nominata. Stato die, quo iuuentus feriatur à ſcholis, conuenire frequentes Academici, dicere de ſcripto, vnus declamare è roſtris: faſtidium interea ſi quod animis crearetur, leuari carmine,

1660.

Ripamontius lib. pr. de orig, & pont. f. D. ni Caroli.

ne, & symphonià. Clara quæque capita vocabantur ad hunc cœtum: literati viri Lucas Assarinus, Alexander Perlasca, & alij plures nomen dederant. Hetrusci sermonis nitor exquirebatur, siue astricta, siue soluta numeris afferretur oratio ad vincendam regionis barbariem. Et quidem cum cæteræ Italorum ciuitates hisce studijs delectentur mirificè, par fuerat Insubres teneri literis, cum alioqui discinctos otio homines in sinum suum vocet improbitas. Nisi mors cœptis interuenisset, erat in animo Borromæi excitare cœtui conclaue ingens, dignum Principatu, quem in eo conuentu obibat, & magnitudine viri maxima quæque mente voluentis. Munus seruandę Bibliothecæ delatum est Federico Borromæo Alexandrinorum Patriarchæ, quòd honore, & ætate antecederet; verùm cum is apud Heluetios Romanæ legationis causà moraretur, eam curam Comes Antonius frater subiuit, tribunatu militum, ac vrbanis honoribus decoratus sæpe; nam in vrbis Decuriones relatus, Præfectus item *Nosocomio*, & Templo Celsianæ Virginis, rem patriam & sacram vigilanter, bellicam strenuè administrauit. Interfuit tamen cœtui Federicus, cum Romam ab Alexandro Pontifice reuocatus Mediolano iter faceret, suoque aspectu restituisse institutum est visus; adeò res Ambrosiana deinceps ad Musarum voluntatem fluxit. Alij item Conseruatores declarantur nimirum Vitalianus Oldradus *Theologus* Templi Maximi, Ioannes Baptista Longus Curio D. Michaelis *ad Clusiam*, ac subinde veteribus sufficiuntur Michael Landrianus *Canonicus* Aedis primariæ, Bartholomæus Fassius tertiùm, Carolus Ghioldus *Theologus* Nazarianæ Basilicæ. Inter hæc cum morbo longinquo impeditus Franciscus Bernardinus Ferrarius, senectute scilicet, ac iam captus oculis, & capularis tractare Bibliothecam

Quare illa Aedes nominetur ad Clusiã Cõsule Castillionæũ in Basil. Vincent. pag. 2003.

Animaduert.

cam

cam minimè posset, successit vicarius illius muneris Stephanus Antonius Cantianus, isque Collegio est ascriptus. Verùm paucos annos eum honorem gerit Cantianus, præproperà morte sublatus, ac paulò pòst etiam Ferrarius decedit depontanus, & senectute summà, annum sextum, & nonagesimum agens. Vterque ornauit hoc institutum: Cantianus descripto ad literas Diui Caroli indice, atque singularum epistolarum sententià, qui labor plurimùm iuuat interrogantes ea monumenta compluribus voluminibus contenta: Ferrarius autem quà eruditione, quà multiplici scientià librorum. Me verò à Seminariensibus lyceis, post decennem facultatis oratoriæ doctrinam, Borromæa Familia, & Conseruatores vniuersi suis studijs prosecuti euocauerunt ad hunc cœtum, delatà Bibliothecæ curà. Hìc autem scribenda minimè essent, quæ ad restituendam in antiquum statum rem Ambrosianam pro se quisque Conseruatorum est molitus, ne videamur nostri temporis laudatores; verùm officeret fidei ea modestia, silentio nouorum operum, ac prætereundo illorum nomina, quorum ope fixus, ac fundatus est hic rerum status. Igitur pace inter Hispanum, & Gallum compositâ respirare facultates ingenuæ cœperunt, atque auspicio Federici Borromæi Patriarchæ, quem Clemens IX. subrogatus Alexandro Pontifici, iam perfunctum vrbis Præfecturà, Legatum in Hispaniam miserat, Conseruatoribus autem Comarcho Antonio Borromęo, Comite Io. Rasino *Archidiacono* (cui successit Aymus Porrus *Primicerius* Aedis primariæ, cum ille Viglebanensium Antistes esset renuntiatus) Carolo Francisco Ceua, atq; Hieronymo Beccaria *Canonicis* Templi Maximi, Antonio Maria Bonacina Præfecto Nazarianæ Basilicæ, Io. Petro Greggio Præposito Oblatis, Flaminio Pasqualino in Basilicà Stephani *Canoni-*

1667.

1668., 69. 1670.

X co,

co, Iosepho Valuassorio Curione S. Michaelis ad Gallum (nã is suffectus fuerat Hieronymo Samarugæ demortuo) ac me inter cæteros Conseruatores propositum non segniter vrgente, de restituendà Graphidis Academià agi cœptum. Primùm itaque creati secundùm leges conditoris Conseruatores ad tuendum institutum, videlicet Comarchus Antonius Borromæus, Comes Laurentius Salazarius, Hieronymus Beccaria *Canonicus Ordinarius*, Manfredus Septalius delubri Nazariani *Canonicus*, Flaminius Pasqualinus *Canonicus* in Aede Protomartyris, eademque cura conseruandæ Academiæ mihi est demandata. Hi omnes vno animo connisi vicere inuidiam quorundam propter priuata odia bonas artes negligentium; nam ideò dolebant oculi, quòd illis præteritis antiquæ exercitationes reuocarentur; cum tamen curæ esset Academiæ Conseruatoribus singulis, tum ob vtilitatem facultatum, tum ob ornamentum sedis, ac Familiæ Borromæorum disciplinas omnes amplificantis. Accedebat mira dexteritas, & feruidum ingenium Hieronymi Beccariæ, cuius ope, ac studio non Academia tantùm, verùm etiam Bibliotheca reuixit comparatis pluribus libris, quos desiderabamus; postquam enim rem Ambrosianam conseruare instituit, curam omnem adhibuit, vt ingenuarum artium vtilitati seruiret, quæ ratio bene gerendarum rerum sequuta virum est, & cum *Nosocomio* præesset, & sacras opes in Ambrosianà Basilicà tueretur. Flaminius Pasqualinus suopte ingenio ferebatur ad hæc studia, addictus olim picturæ, sincero quoque pictarum tabularum iudicio, atque hospitio pictorum, si qui magno nomine exteri ad eum diuertant: Septalius autem à Ludouico artis medicæ parente procreatus, frater Caroli Dertonensium Episcopi, artem omnem cum in suas ædes vocauisset, Academiam disci-

plina-

plinarum altricem fouere debuit. Commendant ciues, ac peregrini homines excellentiã Septaliani ingenij: verſat ille in omnes partes artificia ſingula: condit ex chalybe ſpecula, qualia inueniſſe dicitur Archimedes ad incendendas Romanorum naues, cum cingerentur obſidione Syracuſæ, glandes perpetuo curſu, recurſuque commeantes, *thelescopia*, ac *microſcopia*, gemmas, nouas canendi fiſtulas, ſpectra, & icunculas arcanis greſſibus mobiles; quæ omnia ſuo marte excogitauit, & cum reliquà ſupellectile numiſmatum, tabularum, magnetis, ac barbari amictus domeſtico Muſeo incluſit ad artis miraculum, atque vrbis ornamentum. Septalij comitatem indicantis ſui muſei opes exteris verè commendauit author anonymus libri Gallici, qui inſcribitur *voyage d'Italie*: vt contrà falsò affirmauit libros Bibliothecæ Pinellianæ emptos, poſtquam deceſſit Federicus, atq; eorũ magnam partem fuiſſe à piratis Turcis abreptam, iniectamq; in vndas, tabulas item Elementorum, quas perpoliuit artificio mirabili Bruguel, eſſe earum exempla, quæ ornant regias ædes Ducis Allobrogum vulgò *le Valentin*; quæ menda obuerſata ſunt oculis, cum eum librum perlegiſſem. Hæc profectò, atq; vnà prauum iudicium de tabellis pictis, quæ ambitum Bibliothecæ coronant, non attinet caſtigare; nam de Pinellianorum codicum emptione, & de Elementis Bruguel ſatis ciues, atq; exteros docui; abſolutà tamen Hemidecade fragmentũ eius libri Gallici, in quo de Bibliothecà, & Pinacothecà Ambroſianà agitur, proponam fideliter: vt ſingula in veritatis lucem videar protuliſſe. Fixæ itaque leges Academicis eædem, quas Cardinalis Federicus parens inſtituti condiderat; ſublati modò ſunt tituli Magiſtratuum, fomenta aliquando liuoris, ac ſubinde rixarum, cum quiſque iniquo animo repulſam ferat.

De Museo Septaliano Paulus Mariæ Terzagus, & Alexander Perlaſca in fragmento hiſtoriæ, & Petrus Franciſcus Scarabellus.

pag. 145.

pag. 93.

lib. pr., & 3.

rat. Qui ducerent Academicorum familiam, Antonius Buſcha, & Dionyſius Buſſola ex vniuerſo agmine delecti, hic vt ſtatuariam artem, ille vt picturam curaret, vterque natus, & aptus ad artium negotia, atque hàc tempeſtate facilè coryphæi ſuarum facultatum. Nobilitauit præclarè hoc agmen Dux Vzedæ Ioannes Franciſcus Pacechus, Velaſcus, Gomezius, de Sandoual, atauis longè clariſſimis, inclytiſq; editus, ex Magnis Hiſpaniæ, Gener Gaſparis Tellez [a] Gironij, Ducis [b] Vrſonis, Gubernatoris Mediolanenſis Prouinciæ; picturam enim vnicè diligens nomen ſuum Academicorum cœtui dedit, delectatus veſpertinæ graphidis exercitatione tanto progreſſu: vt, ſi pingere inſtiterit, ſemper picturus ſit æternitati. Cęterùm inſtitutiones pictorum, & ſculptorum hàc ratione diſcriminatæ; hyberno tempore circūfuſa iuuentus ſpectat nudum corpus hominis vario ſtatu, atque habitu, prout ſingulis lubet collocare, impendente *polymixo*, quo clariùs ſpectentur tori, muſculi, *tendones*, venæ, nerui, articuliq;; ea exercitatio, poſtquam dies inclinauit, vocat ſtudioſos artis, primà vigilià exactà dimittit. Ver, & æſtas (nam autumnus iuuentutem iubet feriari) pomeridianum tempus poſcunt: ſtatuitur in pegmate ligneum ſimulachrum, enode, quò flectantur exanimes artus: amicitur veſtibus, vt contemplantes exprimere poſſint ſinùs, & fluentes lacinias indumentorum. Varius delectat veſtium apparatus, aut cum lignea moles *Monachum* agit, aut Imperatorem, vel cum detractà repentè chlamyde togam ſumit, aut pallam. Qui verò in eo cœtu adoleſcentum cęteris longè antecellit, is, vt quiſq; vel picturam, vel ſtatuariam artem colit, ex Pinacothecà, & Muſeo pictas tabulas, aut ſigna deligit ad arbitrium, ſiue adumbrare inſignium artificum malit opera, ſiue deſcribere in tabulà, aut fingere ex argillà. Itaque nobiliſſima om-

[a] *De Familia Gironia vide Gudiel: de Pacecha, Sandoual, item Gironia vide Spenerum in Theatro Nobilitatis Europeæ*

[b] *Oßuna; vide Lexicon Geographicum Ferrary.*

omnium Italicarum Academia eſt, non modò quia patet ciuibus, & peregrinis, verùm ob vtrumq; Muſeum pictorum, & ſculptorum, atq; viciniam Bibliothecæ, ex quà libet depromere ſcriptores, qui in veſpertino cōuētu recitātur: vt animus veterum hiſtorias arripiens, casùs rerū publicarum, aut præcepta artium diſcat, interea dum nudati artus exprimuntur. Statuta ſedes eſt Academicorum conuentui: extructa ante fores porticus, picta genijs, & ſtemmate Borromææ Gentis; impoſita foribus hæc *epigraphe*: FEDERICO CARDINALI BORROMAEO ARCHIEPISCOPO CONDITORI SVO MVNIFICENTISSIMO ACADEMIA PICTORVM, ET SCVLPTORVM. Excitatum item aliud Muſeum ad diſciplinam ſculptorum: ſicque abſoluta eſt tota moles Ambroſiani operis, cuius formam probauerat Cardinalis Federicus, antequam ad Superos abiret. Conclaue ingens capacem ſinum venientibus offert, multiplici toreumate, ac ſigno locuples; quanquam tabulas pictas, & graphides illuc etiam intulimus, ne paries alicubi nudus loci maieſtatem fœdaret. Supernè picta teſtudo referet virtutem inſidentem ſolio, & circa obſequentes ingenuas artes. Vtriuſque autem conclauis, pinacothecæ videlicet, ac muſei artis ſtatuariæ, longitudo æqua eſt, porriguntur enim in longum cubitis viginti ſeptem, latitudo tamen diſpar; muſei latitudinem metimur cubitis denis ternis, pinacothecæ verò ſenis denis; quemadmodum antè in Bibliothecæ *ichnographià* indicauimus. Porrò tabulæ pictæ ſunt exempla rerū, quas aut Raphael Vrbinas Romæ, aut Corrigienſis Parmæ pinxit, eaſque deſcripſere celeberrimi artifices, Annibal Caraccius in primis. Graphidem vnam Camillus Procaccinus pictor egregius confecit opere certè expolito; ſuſtinet Aeternus Parens ſobolem ſuam mortalibus exu-

uijs

uijs cruentam, ac ſuffixam cruci, venerantibus vtrinque Ioanne, ac Stephano numinis maieſtatem. Sanè ea deſcriptio longè vincit pictam tabulam, quæ propoſita eſt in Aede Ioannis ad aream Nazarianam. Porrò graphides oblongæ ſunt Peregrini, referentes facta Superùm, quibus pictores inumbrauere Templi Maioris ſpecularia. Graphis alia ab Iulio Romano eſt profecta; in eà pugnam deſcripſit artifex à Conſtantino Imperatore contra Maxentium ad Miluium pontem commiſſam: quo certamine poſtmodum pictor ille princeps artis Vaticanas ædes exornauit. Graphidem, in quà Neptunus curru fertur, perpoliuit Vincius causà amiciſſimi hominis Antonij Signij; Tritones, & natantia aquarũ portenta comitantur vectum quadriga Regem, ac imminentem equis ferocitate exultantibus. Exornant Muſei ambitum toreumata gypſata, eaque referunt pugnas, quas in Traiana columna ars incidit; quæcunque enim nobiliorum artificum cælo vel Roma debet, vel Hetruria, ea exprimenda gypſo curauit Federicus, ne ad exemplaria longà peregrinatione noſtrates proficiſcerentur, cum Roma, atque Hetruria in Inſubribus ſpectari poſſet. Pendet verò è ſtipite nudatus cute Marſias, quem irà in miraculum verſà etiam Apollo coleret; proximus Marſiæ villicus, qui eſt in vineà Medicæorum, cote falcem acuit, flexo poplite, arrectiſque auriculis; gemina ſuccedit ceruix, altera animam agentis Senecæ qualem habet familia Burgheſia in hortis, altera Ioannis Pauli Lomatij Pictoris; huius author fuit Annibal Fontana, de quo narrabimus poſtea. Pulcherrima imago eſt exoculati Lomatij; eam enim iacturam oculorum præmonſtrauerat mens prouida Hieronymi Cardani: nec euentus præmonentem fefellit. Sequitur humanum cadauer, connexà intèr ſe oſſium compage; redimita ceruix Lauro eſt (quanquam

Trichet in vita Vincij.

Lomatium laudat Merigia lib. pr. hiſt. cap. 20. Picinell. Ath.

&

& Laurus ſentit fulmina Libitinæ) dexterà vibrat haſtam; metuendam atque inanem eam molem fert ſtylobata inſcriptus titulo, ac monumento funeris. Auguſtior tumulus nunquam contigit cadaueri, quàm cum defuit. Proxima eſt Veneris ſtatua, Medicææ magnificentiæ teſtis, elegantiſſima admodum, & veneris plena. Hoc verò ſimulachrum cum in oculos Borromæi incurriſſet, vt erat pudoris cuſtos incorruptiſſimus, ad Olgiatum Bibliothecæ Præfectum oculos conuertens rogauit, quiſnam in ſedes illas depoſiti pudoris fœminam inuexiſſet? Et continuò, vt ſignum illud ſecaretur in partes, mandauit. Abſciſſis itaque ceruicibus, demptis brachijs, ſectoque vtero occurrit Venus: vt Deiphobum eſſe putes, non Venerem. Infra effigies trunca hominis inſidet ſtylobatæ: hanc in ædium Vaticanarum impluuio collocauit artifex; Bonarotus iuſſus ab Iulio Secundo Pontifice Maximo, vt ſimulachrum abſolueret, negauit operam ſuam, ratus inchoatas partes æquali artificio perfici haud quaquam poſſe. Commodus, ſiue mauis, Hercules hortorum Vaticanorum, comes Veneri, turpe olim Veneris mancipium. Stat ille giganteo habitu, leoninis exuuijs tectus, truculento ore, læuà deferens infantem, Hylum fortaſſe ſuum. Mediam ſedem occupat ſimulachrum Seruatoris, idque ectypum eſt ſigni, quod Bonarotus in Romano templo Mineruæ fecit ex marmore. Amplectitur ille vtràque manu crucem, eminentibus vbiq; artubus, & commiſſuris corporis, veniſque; qualis ars commendauit in omnibus ſignis artificem. Prope ſuccedere Apollo Vaticani vireti, nudo corpore, exertis brachijs, pendulo amictu, ac ad læuam retorto, ſerpente ad crura colubro ad artis medicæ indicium. Gladiator quoque Burgheſiorum magnificentiam auget; ſtat ille toto corpore conniſus in ictum, coactà in pu-

Riuola lib. 6. cap. 9.

gnum

gnum dexterà, altero pede porrecto, altero in ſiniſtrum latus recedente; pugilem fortè valentiorem Roma non vidit. Infra gladiatorem occurrit ſpectanti ſimulachrum Paſquilli, reciſis naribus, contuſo ore; refert omnino Romanum obloquutorem, hoc vno diſſimilis, quòd ille loquaciſſimus eſt, hic elinguis. Porrò faciem totam Muſei ornant toreumata, & ſimulachra elegantiora. Signum Deiparæ è marmore Cariarenſi ſummo artificio perfecit Marcus Antonius Preſtinarius ſculptor Mediolanenſis, qui non modò odeum Templi Maximi multiplici toreumate ornauit, verùm apud Inſubres pręclara monumenta ſuæ artis reliquit, Adonidis præſertim ſimulachrum Leinati in magnificentiſſimis ædibus Vicecomitum, quem etiam lapideum Venus amare poſſet. Ea Virginis ſtatua conſtitit Borromæo duobus millibus aureorum numùm. Tradunt Preſtinarium, poſtquam in Aede primarià abſoluit aram Praxedis minùs eleganter, quàm cætera ſoleret, leuiori reprehenſione damnatum à Federico (qui in Pontificali Palatio hominem alebat, altumque accipiebat largè) atque illud iudicium, ac verba increpantis Borromæi adeò inſediſſe artificis animo, vt paucos poſt menſes vitam amiſerit. Gemina vtrinque ſigna iacent deiecta in latus, veſperis alterum, alterum auroræ, quæ ſunt in Aede Laurentianà Florentiæ; parens vtriuſque ſimulachri eſt Bonarotus; in veſperis ſigno adhuc rigida ceruix eſt: expolire noluit artifex, ne à reliquo corpore ob membrorum diſcordiam diſſentiret. Eſt etiam elegans Narciſſi ſtatua eo habitu corporis, vt lymphas conſulat ſuæ formæ iudices; à vero nihilum diſtat, niſi quòd ille in florem, hic in lapidem eſt verſus. Supernè prominent è pariete toreumata, duplex quidem fictile, & ectypum eorum, quæ Bacius Bandinellus ſculptor egregius cælauit; medium verò

Statuam Adonidis Leinatenſis laudat Sociacus li.2.epig.

exem-

exemplar est elegantissimum, mirabili opere factum ex marmore. Eminent sigilla singularis artificij, militaribus insignibus vbique extantibus; tabula verò tota interior cælata est tantà arte, vt Polycleti putes, vel Myronis. Toreuma illud incidit Augustinus Bustus Mediolanensis; nam hic Pario marmore tumulum ornauerat Gastonis Foxij, atque saxo insculpserat bellica spolia, sigilla, & simulachrum Gastonis, quod vnum reliquum est Mediolani apud Vestales Marthæ. Cecidit Foxius, dum prælio ad Rauennam dimicaret; cum enim secundo marte, atq; iuuenili ferocià elatus, incurrit in profligatam hostium aciem, deiectus ex equo confoditur, Scipioni Africano, ætate, atque animo similis, fortunà dispar. Incautiùs fata prouocasse dicitur, victurus hostem, nisi vicisset. Porrò cum ea toreumata venalia prostarent (nam maiori sumptu restituebatur Aedes Marthę, in quà Foxius fuerat tumulatus) emit vnum aureis numis ducentis Cardinalis Flaminius Plattus, atque Cæsar Abbas à Patruo suo acceptum donauit Ambrosianæ Bibliothecæ. Cæterùm Bustus ille sculptor excellens veteres artifices æquasse est visus; superest in Franciscanà Aede tumulus Ioannis Marci, & Zenonis Biragi signis ipsius, ac toreumate nobilis; quamuis complura sigilla perfregerit incuria hominum parui æstimantium artem. Nec deest elegantia Antinoi simulachro, quod collocatum est in hortis Vaticanis; & quidem venustissimus esse debuit, qui deperiret Penelopem. Diui Sebastiani signum scalpsit Christophorus Solarius, cognomento Gobbus, Mediolanensis, atque impositum est fastigio, quod lucem in subiectam viam inducit, quà ab Archiepiscopali Palatio itur in Aedem Maximam; illius ectypum illatum est in Ambrosianum Museum. Et quidem Solarius æqualis fuit Bonaroti, & artificio æquè nobilis; ferunt cum Vaticanæ

Vasarius vol. 2. parte 3.

De Gastone Iacobus August. Thuanus lib. pr. hist. Iouius lib. 2. vitę Leonis X. Tursellinus epitome histor. ad Pontif. Iulij 2. lib. 10.

Ripamontius hist. eccles. dec. 2. lib. 15.

Volaterranus laudat Gobbum in Anthropologia col. 645., & Vasarius vol. 2. par. 3.

Aedis toreuma, in quo Virgo demortuum Seruatorem gerit, Mediolanenſes Chriſtophoro ſuo Gobbo aſcriberent, noctu nomen ſuũ incidiſſe Bonarotum in toreumate; tanti vel æſtimabat ſua, vel Mediolanenſem illum ſculptorem. Poſtrema eſt, eaque proxima Muſei foribus ſtatua Palladis ferentis Aegidem, ac galeam; exemplar Romæ in Capitolio eſt locatum. Horum verò ſimulachrorum ſpatia ornantur, alterno ordine, fictilibus ſignis, quæ pulcherrima fecit Preſtinarius, referentia virtutum ſpeciem, & ſingula ſuſtinentur baſi. Varia ſubinde ceruix pendet, nimirum Laocoontis, Niobes, & Bucephali, tũ lacerti immanes, quales in Romano Moyſe cælauit artifex, hermę, brachia, & pedes ad erudiendos ſculptores. Signa minora impendent foribus, alibi caput humano maius, alibi expreſſam ad imaginẽ D. Caroli ſignũ, quod ab Io. Andrea Biffio factum Horatius Crucejus *Canonicus* Templi Maximi, vir munificus, & liberalium artium ſtudioſus dono dedit. Diſtinguuntur etiam ſimulachra prægrandibus thecis, queis concluſæ opes artis ſtatuariæ, & ferreis reticulis munitæ fugiunt manus contemplantium. Alibi ſigna fictilia plurima Preſtinarij, ac typos maiorum ſtatuarum conſpicimus, Saturnum vorantem liberos, galeatam cum Marte Palladem, nudam Venerem, Bacchum vuas comprimentem manu, Herculem, qui Romanas ædes familiæ Farneſiæ exornat, innixum clauà, humani item pectoris affectiones, quas finxit egregiè Preſtinarius ex argillà. Ibidem nobile marmor ſpectantes tenet; nam ſurgit ſuà ſponte lapis in pinnas, ac muros, varioque naturæ ingenio ædes omnes architectatur; ad hæc conchæ vitro incluſæ, lucernæ ſepulchrales æneæ, & lituus ex orichalco (quem in tumulo quodam ad fanum Ambroſij repertum memorià proditum eſt) index certè Pontificij muneris, atque

De lucernis ſepulchralibus eruditè Oct. Ferrarius, Paulus Areſius in ſymbolis.

Pon-

Pontificem eum incisis literis docet tumulatum fuisse anno millesimo quinto. Asseruatur itidem fictilis lychnus ignis æterni; eum effossà vrnà marmoreà inuenit Flaminius Pasqualinus, cum Triuultianum Sacellum in Basilicà Protomartyris excitaretur, tum argentea numismata Romanorum Consulum nomine, ac ore inscripta, quę hominem indicant ante annos bis mille tumulo conditum. A Pasqualino lituum, lychnum, eaq; numismata dono accepimus. Alibi signa fictilia eiusdem Prestinarij se offerunt oculis, & statua iacentis hominis, cuius artifex Solarius, & Virgo à Lesanio Mediolanensi sculptore facta, & magnes ferri tenax: tum typi plures Apostolorum, & exempla Seruatoris Crucifixi, ac gemini toreumatis; quæ omnia mira ars Ioannis Bolognæ elaborauit. Altera theca seruat fideliter præclara opera, & exemplaria artificiorum Annibalis Fontanæ, quem Insubrum Praxitelem iure vocaueris. Et quidem spectamus *archetypa* toreumata, quæ Fontana in argento incidit, ac frontem aræ in Fano Celsianæ Virginis texit; nam ille non modò marmori, verùm crystallo atque auro, opificij sui pulchritudine, pretium attulit. Elegantissimus quoque est geminus aliger, atque eorum *prototypi* sunt, quos Annibal ad Diuini Panis *hierothecam* gerendam fecit ex argento, cum in arà Templi Maximi colitur. Alij item nixi altero genu Angeli commendant sculptoris artificium, tum Seruator affixus cruci, atque exemplaria Angelorum, quibus frons summa Marianæ Aedis ad Ludouicam Portam exornatur. Cernere est humana membra, fictile Christi simulachrũ funibus obligati, Vitellij Imperatoris vultum, tum vatis cuiusdam signum, quod finxit Ioannes Baptista Volpinus, & vnum toreuma Brambillæ sculptoris, exemplar nimirum operis eximij, quo fornix Mariani sacelli

De Fontana consule Puricellum in dissertatione Nazariana cap. 158.

in Aede primarià est insignitus: tum *prototypum* Helenæ ferentis crucem, quam Ceranus sacræ columnæ in regione Ludouicà vrbis imposuit, ac Græcà longè venustiorem fecit. Hanc Helenam, & Hirenem fictilem Sebastiani vulnera sanantem à Flaminio Pasqualino accepimus; Sebastianus autem cum Hirene est Lesanij sculptoris minimè obscuri. Porrò Fontana ille Mediolanensium sculptorū Princeps conditus est in Templo Virginis prope fanum Celsi, immaturà quidē morte ereptus, verùm immortalitatem nominis ob singularem opificij excellentiā cōsecutus. Postrema theca subijcit oculis fictilia simulachra Prestinarij, Fontanæ præsertim gemina signa, atque exemplaria simulachrorum Deiparæ, queis aram Virginis ac frontem Templi iuxta Celsi Aedem illustrauit; insigne pariter est marmoreum sigillum militis ademptum Gastonis tumulo, & ænea commentitiorum Diuùm; reliqua sunt exempla nobilium signorum, quæ procerum Romanorum ædes nobilitant. In eàdem thecà consecrat membranam vnam religio; ea verò subsignata est à Diuo Carolo, ac Episcopis, qui Concilio Prouinciali Quinto interfuerunt; subscripsere hoc ordine: primùm Carolus Cardinalis, & Insubrum *Metropolita* statuens, ac rata habens quæcunque in acta totius *Synodi* relata, & assentientibus Episcopis sancita sunt: tum verò cæteri Antistites, vt quisque in gerendo Pontificatu erat antiquior: Cæsar Episcopus Dertonæ, Hieronymus Laudæ, Petrus Aquarum, Dominicus Brixiæ, Nicolaus Cremonæ, Hieronymus Bergomi, Dominicus Astæ, Guarnerius Alexandriæ Statelliorum, Io. Franciscus Vercellarum, Vincentius Albæ, Franciscus Albintimelij, Cæsar Sabatiæ, Alexander Casalis, Alexander Viglebani, Pomponius Cotta Nouariæ. Inter hos eminuit Nicolaus Sfondratus, non modò

ge-

generis, ac virtutum claritate, verùm Romani Pontificatus fastigio; iusta quoque persoluerat Carolo, aderantque tum socij feralis pompæ, ac luctus Antistites Alexandriæ, Viglebani, & Castri. Dominicum Bollanum à Brixiensi Præfecturà ad sacros fasces, & infulas vocatum extulit D. Carolus, ac laudatione funebri commendauit; Ioannem Franciscum Bonomium inaugurauerat idem D. Carolus; Cotta verò primus ex Iurisconsultorum Mediolanensium Collegio *Romanæ Rotæ Auditoribus* ascribitur, cum eum honorem Pius Quartus suis ciuibus detulisset. Ibidem spectamus argenteam Seruatoris imaginem, quæ morientis Federici dexteram ad supremam pugnam armauit, Francisci Petrarchæ, & Galeatij Vicecomitis in cupressinà tabellà effigiē à Vincio expressam, cereum item vultum Isabellæ, quam duxit Carolus Quintus, ornatum gemmulis, ac margaritis, icunculas à Cerano, & Figino, aut pictas, aut deformatas, tum imaginem fortunæ altero pede prementis orbem (quod opus est Annibalis Fontanæ) ora Romanorum Cæsarum, tum vultum Seruatoris ex cera, micante subtus Iaspide, & imaginem largitoris Pasqualini, cui pugionem Sfortianæ necis memorem arculà cupressinà conditum debemus; eo Ioannes Andreas Lampugnanus Galeatium Sfortiam Ducem Insubrum in fano Stephani interemit. Micat in eàdem thecà Amethystus ingens, & vultus à Catharinà Cantonà acu pictus; hæc phrygij operis singulare inuentum excogitauit, quod ab inuentrice Cantonà nomen obtinuit. Eàdem arte claruit apud Insubres Peregrina filia architectoris Peregrini; vtraque sanè vincere potuisset Arachnem, & Palladem. Nec pretium deest arculæ, quà sacræ pallæ condebantur ad *Liturgiam* Ioannis Vigesimi secundi Pontificis Maximi; theca enim phrygià arte pulchra est, ac rutilat margaritis. Misit hoc

munus

Glussianus in vita D. Caroli lib. 7. cap. 13.

Glussianus lib. 6. cap. pr., & Vghellus tom. 4. Italiæ.

Carolus à Basilica Petri in libro, cui titulus Nouaria Sacra, *& Vghellus to. 4. Italiæ.*

Arlunus in hist. Petrus Crinitus Poematon lib. 2. Iouius lib. 3. elogiorū, & scriptores rerum Mediol.

De Cantona Lomatius in Idæa Picturæ c. vlt., & Morigia lib. pr. hist. cap. vlt. Sociacus lib. 2. 3., & 6. epig.,

Celsus de Rosi nis t mo pr. Lycei lateranensis lib. 2.

munus Cardinali Basilius Serenius vir literarum, & disciplinæ seuerioris amantissimus, eoque nomine acceptus Federico. Tres verò vultus referentes mortalium animos, cum è corpore profecti, aut numinis aspectu gaudent, aut expiantur flammis, vel æternis ignibus cruciantur, planè delectant intuentes. Singulorum enim studia artifex mirabiliter expressit, siue voluptatem inter sidera gestientis, siue spem patientis expiantes flammas, siue rabiem exæstuantis animi, cum perpetuo igne torretur. Lapis verò Bezoar donum est Didaci Torres, ex Sodalitate Iesu: includitur laminis aureis; in ijs titulus munificentiæ est incisus: *munus Didaci Torres ex vltimà Indià Cardinali transmissum*. Eiusdem verò lapidis arculas alias missitatas ad Federicum, monumento sunt literæ Didaci; nam hic cum esset summà virtute præditus, charissimus erat Borromæo, qui in eius auribus sui animi arcana omnia deposuerat, cum Mediolani restitisset, osculatus etiam discedentis manum; immo postquam magnis muneribus Didacum abeuntem cumulasset, tradidit etiam dono duos & triginta calices argēteos, inauratosq; queis vterentur ad aras Mystæ in Paraquarià Prouincià, in quam suæ Societatis viros, mandante Claudio totius Ordinis Antistite, inducere debuerat. Eiusdem fortasse Didaci munificentiæ debemus idolum ligneum in eàdem thecà suspensum; scipio autem est in speciem pugionis, humano ore, ignarus tamen artificij, ac omnino rudis, nisi quòd summa pars est picturata. Huic autem Indi excitauerant aras, incendebant thura: tum positis genibus venerabundi accipiebant oracula, quæ ad animorum, auriumque ludibria fundebantur. Indicat insaniam gentium *epigraphe*, & docet idolum illud ex nouo orbe delatum, loquax ibi, hìc penitus elingue ad fraudes *cacodæmonis* detegendas, & coarguendam

De Bezoar vide Paulum Sherlogum vol. 2. in Cant. vestig. 21. sect. 2. Panzirolum, Salmuth., & Terzagum in Museo Septal. c. 27., & Gualterum Charletonum.

Ex tabul. Bibl. Amb. Alegambe in Bib. Soc. Iesu.

Paraguai.

ethni-

ethnicorum inſcitiam in eà thecà fuiſſe ſuſpenſum. Porrò hæc omnia ſigna cum in pinacothecà eſſent vnà cum tabulis pictis miſta promiſcuè, ſubſtructo conclaui altero, inferenda in ſculptorum Muſeum curaui, ac ordine diſtributa collocaui ſingula in baſi, argentea tantùm, atque ęnea numiſmata in thecis alterius muſei à me ſunt ritè digeſta, eæque titulis inſcriptæ. Hæc fama renaſcentis inſtituti nobis exterorum beneuolentiam captauit. Vix Bibliothecam tractare cœperam, cum Ferdinandus II. Magnus Hetruriæ Dux dono codicem dedit, cui titulus, de periculis rerum naturalium, quæ Florentinorum fecit Academia. Nidos Ambroſianos beauit ea Principis munificentia, non modò ob Academiæ ipſius dignitatem, verùm quia Medicæi Duces, aut reſtituere, aut occupaſſe regna facultatum videntur, atque hàc vna literarum republicà gloriari. Purpurà certè ſuà velare creditur Muſas Cardinalis Leopoldus, & Romani muricis fulgore lumina Phœbo deferre, vt in dominà Hetruſcorum vrbe florere diſcant etiam diſciplinæ. Coſimus verò III., quem literatorum omnium bono ſapientia procreauit, Federici Cardinalis Borromæi inſtitutum æmulari pergit: quippe ſcientiarum cultores, & viros linguarum omnium doctos ab exteris quoque prouincijs Florentiam euocat, longè plures iam ſapientes habiturus, quàm ciues, atque Bibliothecam ingentem cognatam Ambroſianæ adornat ad alenda hæc ſtudia ſcientiarum. Sanè, cum Mediolani ſubſtitit Magnus Dux Coſimus, commendauit maximè magnificentiſſimum hoc domicilium literarum, quà ædificatione molis, quà Collegarum noſtrorum exercitationibus, ac poſtea ſummopere in hanc curam, & cogitationem rei librariæ incubuit, collegitque vndique vim magnam lectiſſimorum codicum ad vltimam prope Thulem profectus, interiore li-

terarum

terarum, & ſcriptorum omnium notitià. Quod Principis conſilium adiumento erit exulantibus diſciplinis, & Magni Ducis imperium, inuidente Romà, in veteri Latio, totàque Græcià propagabit. Per idem ferme tempus profanæ ædes, ac ſacra Gregorianæ villæ ſunt reſtitutæ; & quidem Aedicula, quæ D. Gregorio Pontifici Maximo poſita eſt in ſepulchreto, iamdiu clauſa deſiderabat cultores, obnoxia imbribus, ac vocalis auium loquacibus nidis. Reddidit religionem ſedi Carolus Ambroſius à Laude *Canonicus* Templi Maximi, vocato ad rem diuinam quotidie peragendam myſta: Aediculam reſtituit Hieronymus Beccaria eiuſdem Templi *Canonicus*, vt deinceps religiosè coleretur, ac precibus leuarentur eorum manes, quorum corpora ſæuiente peſtilentià illata fuerunt in illud ſepulchretum, quod à Diuo Carolo luſtratum ferunt. Cæterùm dum parentale ſacrum curatur manibus, è viuis excedit Petrus Maria Bizozerus paulò antè ſuffectus in locum Ferrarij. Expectationem ſanè Muſarum decepit; nam cum in Collegio Heluetiorum, ac in Seminario adoleſcentiam politiorum literarum doctrinà formaſſet, magni ingenij ſpecimen dederat. Interea dum fata Collegas Bibliothecæ ſubducunt, ditauit ſcrinia Ioſeph Annonus à Secretis Aedilium, & Decurionum vrbis, vir amabiliſſimà ſuauitate morum, atque pluribus ornamentis decoratus; intulit autem in forulos Ambroſianos *autographum* Vrbani Montij, quod nondum tractauit typographia. Acceſſere ingentes tabulæ, quibus Vrbanus incluſit terras omnes, ac maria: quemadmodum deſcripſerat regiones ſingulas in *autographo*, propoſità terrarum imagine, perſequendo Cæli, ſolique virtutes & vitia, tum incolarum ingenia; quæ ratio ſtudiorum Vrbanum Montium delectauit. Hæc rerum forma, & ſtatus manet in præſens, reuiuiſcen-

Picinellus in Athenæ.

ſcentibus in dies literis, quæ crebris Collegarum funeribus intermortuæ videbantur. Artes ingenuas, iniecto ſtudiorum certamine, excitauit Ioannes Thomas Butius Iuriſconſultus, facultatum optimarum patronus, vir auri æquè inimicus, ac ſceleris. Dedit ille in Romano Sapientiæ Gymnaſio operam Franciſco Angelucio Verulanorum Epiſcopo, cum ad Iuriſprudentiam animum appuliſſet; ornatus eius diſciplinæ laureà rem Ambroſianam, cum ſe retuliſſet in Patriam, defendit, atque nomina tarda vrgendo amplificauit. Suo autem ære artes ad certamen accendit; nam ingentes tabulas ab Academicis Ambroſianæ graphidis pingendas curauit, queis facta immortalia Federici Conditoris exprimerentur. Primam tabulā Antonius Buſcha anteſignanus inſtituti elegantiſſimè abſoluit; in eà Federicus cæleſte viaticū defert D. Philippo Nerio ægrotanti. Enimuerò offert ſe oculis ſtructura ingens: innititur columnis ædificiū; quemadmodum facilè inuenit ars pingendi, & excitat nullo negotio mirificas moles. Cubiculum Philippi cæleſti lumine coruſcat; expectat ille erectus in cubitum à Federici dexterà Angelicas dapes. Cardinalis Auguſtinus Cuſanus (namque aſſectatus fuerat Federicum, atque ambo appellabantur vulgò Diui Philippi ſpiritus, & animus) nixus genibus, ac reliqui ſectatores linteati cæremoniam honeſtant. Subſiſtit ad fores pars ferens vmbellam, & ignes venerationis indices: pars ad imos ſcalarum gradùs redeuntem Federicum opperitur, effusà interim benignè in egenos pecunià. Tabula vbique nitida eſt, læta, colluſtrata. Alteram tabulam exornauit labor Cæſaris de Floribus, & Ambroſij Beſutij; deſcribitur pompa inaugurandi Cardinalis, quæ cæremoniam eam ſequitur, cum à Romano Pontifice peragitur. Sedet ad aram Clemens Octauus (nam is Federicum inaugurauit) Pontifi-

Veroli.

Baccius in vita D. Philippi lib. 4. cap. pr., & Gallonius pag. 399. in eiuſdem vita.

Baccius lib. 3. cap. 10. pag. 216.

cijs veſtibus amictus, imponit tiaram ceruicibus Borromæi procumbentis: decorant cæremoniam velati infulà Cardinales, & circunfuſi multitudine, cum illa in Vrbe ſit infrequens, atque Romani Pontifices in tam longo Mediolanenſium Antiſtitum agmine paucos admodum initiauerint. Elegans tabula eſt, non modò apparatu ædis, ſtructurà, ac varietate rerum, ſed etiam pingendi opificio. Sequitur paſſibus æquis cæteros Academiæ proceres Andreas Lanzanus, ſummà expectatione iuuenis; circumfert ſub vmbella per vrbem Federicus reliquos cineres Sancti Calimerij Archiepiſcopi, & complurium Diuorum ſucollantibus Epiſcopis, ac per interualla Superùm exuuias geſtantibus, poſtquam Prouincialem *ſynodum* abſoluerant. Occurrit ſpectanti pompa tota ſupplicationis, velati ſacris amictibus, linteatique myſtæ, ſublata ſpectacula ad multitudinem ferendam; alij poſitis genibus onuſta Diuorum cineribus fercula colere, alij ſubmouere confertam turbam; quæ omnia Lanzanus pinxit egregiè, ac bellè excogitauit ad imaginem rerum deformandam. Poſtrema tabula eſt Aloyſij Scaramuciæ à patrià vrbe cognomento Peruſini; tanta eſt elegantia picturæ, vt etiam *epidemiam* oculis, & animo conciliauerit. Deſcripſit Federicum, cum graſſante lue *Limocomium* adiuit, ac ægrotantium egeſtatem largè accepit; ſubit primùm in receſſu contemplantium oculos vrbs, tum verò *Limocomij* ipſius interior moles, ac amplæ porticus, quæ molem totam circumeunt. Alibi iam exanimata iacent, ſanie, taboque fluentia corpora, alibi nuda, & toſta ferali igne, alibi ſublata in lacertos mulier Libitinæ circumferre ſpeciem videtur; humeros demum hominis expectantis ſtipem, ac iacentis in plauſtro ita pinxit Peruſinus, vt fortaſſe Prometheus humana corpora non elegantiùs finxerit. Peſtilentia hæc ſi vulgetur,

vitam

vitam feret tabulis: nec quiſquam extimeſcet tam elegans malum. Interea dum artes optimæ excoluntur, Clemens X. Pontifex Maximus Federicum Borromęum, quem ab Hiſpanà legatione reuocatum à ſecretis Status eſſe iuſſerat, Romano murice exornat. Triumphauit gaudio Ciuitas, non modò quià Borromæorum Familiam iamdiu commendauit ciuibus pietas, ac magnificētia operum, quibus vrbs Romanarum ſubſtructionum miracula exæquat, verùm propter Federici ipſius ſpectatam tot annorum curriculo virtutem, cognominem, & conſanguineam alterius Federici Cardinalis. Itaque accenſæ circa domos faces, miſſilibus flammis rutilare cælum, lætuſque tubarum, atque ſacrati æris cantus aures animoſque ciuilis lætitiæ admonere, clara atque obſcura capita purpuram Federico gratulari. Aedes quidem Comitis Antonij quamlibèt amplæ populum, plebemque minimè capiebant, cum ſinguli prope ciues irent gratulatum. Data ſunt confluenti popello per triduum congiaria, ac (quod mandauerat Federicus, cum de accepto murice fratres ſuos faceret certiores) egeſtas vrbana, ſacrarum Virginum præſertim, liberaliter leuata eſt. In fanis Diuùm gratiæ Superis actæ; Comites Antonius, & Paulus Aemilius Borromæus in Antoniano Templo eadem officia perſoluerunt, quà multiplici ſimphonià, quà æris bellici tonitru: vt religioſus Mars, & Martia religio videretur. Certè res ſacra maximà pompà peracta eſt; nec impares ſtudijs nobiliores Baſilicæ Ambroſiana, Nazariana, & Laurentiana, quòd Federico Cardinali Archiepiſcopo eſſent obæratæ, myſtas ſuos gratulantes ad aras operari iuſſerunt; veluti fana ſingula Federicus ſuo murice decoraſſet. Cæterùm lætitijs omnibus inceſſere Conſeruatores, & Ambroſiani Collegæ; nam Federicos ſuos, parentem alterum, alterum Conſeruato-

Bruſonus l. 38. hiſt. belli Italici ad annum 1670.

1671.

rem instituti publicà gratulatione coluerunt. Itaq; nocturnis ignibus circa Bibliothecam, atq; Sepulchri Aedem propositis expugnauimus tenebras: impeditæ facibus fenestræ, ac speculæ domorum intermicabant, quæ Templi, ac Bibliothecæ foro circuniacent. Septimo Idus Ianuarias in Sepulchri delubro gratias egimus Superis solenni carmine, & re diuinà; Federicum commendauit Panegyrico Ioannes Baptista Butius *Theologiæ moralis* Doctor in Seminario, quod à Dionysiani Collegij Canonicà nomen traxit, & citra religionis negligentiam veneres omnes induxit in Templum, sed dicendi; ego verò gaudebam in sinu, nam Butium initiaueram Musarum Sacris, cum facultatis Oratoriæ institutiones Seminariensi adolescentiæ traderem. Cætera subinde sunt executi Conseruatores, quæ gaudium profiterentur; nam Sepulchri aræ argento, atque attalicis vestibus radiabant: tecti verò aulæis parietes, pictisque tabulis, quas impendentes lemnisci, sericæque tæniæ redimirent, veterem pompam reuocare in memoriam ciuium videbantur, cum in eodem Templo Federicus Cardinalis Archiepiscopus Collegium condidit. Sanè delubrum nec suffecit multitudini, nec gaudijs animi. Federici effigies iuxta aram maximam proposita: Clementis verò Pontificis Maximi expressa imago, quòd esset author honoris, sese offerebat venientibus in Aedem, holosericis vittis pictam tabulam ferentibus. Aedis frontem Belgicis aulæis vestiuimus; imminebat foribus Præses Collegij, & Bibliothecæ Diuus Ambrosius; illius verò tabulam stipabant vtrinque Diuus Carolus, & Cardinalis Federicus, alter patronus operis, alter parens; mediam Templi faciem ornauerat gentilitium stemma Borromææ Familiæ, cui subiecta *epigraphe* indicabat gratulationis authores, & lætitiæ argumentum; erat autem hæc sententia:

Col-

Collegium Ambrosianum
In hac Aede institutum
A Federico Cardinali Borromæo Archiepiscopo,
Quòd Clemens Decimus
Federicum Borromæum Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarcham
Romanà Purpurà decorauerit,
Gratias immortales Superis agit,
Et suo Conseruatori delatum muricem gratulatur.
Ergo huc ciuis, atque Hospes
Pedem infer, & animos hilares;
In hoc Sepulchro ferale nihil, læta omnia.

Hac ego *epigraphe* incolas, ac peregrinos ad rei diuinæ spectaculum inuitaueram; frontem verò Bibliothecæ, vestibulum, & porticùs Belgicum, sericumque peristroma tegebat, reclusæq; fores multitudinem totam exundantem admisere studio spectandæ molis. Impendebat foribus ingens tabula Alterianis sideribus nitida, cui ferendæ subijcere humeros videbantur Camelus, ac Monoceros Gentis Borromææ: indicabat elogio laudes Federici, quas ego in hanc sententiam fueram complexus.

Gentilitijs tandem Frænis
Fortunam cohibuit Federicus Cardinalis Borromæus.
Ab Iulio Cæsare genitus,
Fortunam, & muricem Cæsaris ferre debuit.
Vt Patrui Magni virtutes referret,
Gentis nobilitas iussit, nomen coegit.
Pluribus honoribus insignitus,
Omnibus egregiè est perfunctus.
Quæsturam Melitensem cum gereret,
Europeæ nobilitatis flore domestica decora redimiuit.

Diu-

Diuturnà in Heluetijs legatione beauit populos,
Quos adiuit;
Nisi ea mora interuenisset,
Volasse videretur ad culmen, non euasisse.
Præfecit Romæ Federicum Alexander;
Nempe Bonos Romæos placuit vrbem regere,
Qui seruassent.
Profectus ad Hispanum Iouem
Iberico Cælo placuit;
Nec difficile fuit à Carolo amari Borromæum.
Reuocatur Federicus à Clemente Rom. m,
Ad Lauream videlicet, vel ad triumphum.
Gentilitius Monoceros assuetus lumini
Spectauit propiùs Alteriana sidera;
Nec mirum, exeunte anno, feliciter affulsisse,
Quando astra diem Christi natalem comitantur.
Macte animis Federice;
Pontificis Alterij stellæ diem ferent:
Et olim Gentilium tuorum annulis
Piscatoris annulum Roma coniunget.

Creat. Cardinalis 1670. vndecimo Cal. Ianuarias.

Etiam Nouaria vrbs Insubrum gratulata est Federico purpuram; nam nocturnæ faces reuocasse diem sunt visæ: & in maiori Templo Ioseph Maria Mirabilia Episcopus, tiaræ, doctrinæque lumine clarissimus, numen precibus, actisque gratijs est veneratus, cum eminerent inter hæc studia ciuium, præsertim Sorinæ familiæ, & *Canonici* Bartholomæi Sorini, qui sectatus Federicum, iuridicundo in Heluetijs præfuerat, seque hoc gaudio cumulatum profitebatur, quo ciues cæteri perfundebantur. Porrò ager Mediolanensis, cuius plura oppida continentur in potestate Borromææ Familiæ, prope gaudio exiliuit; exauditus passim martij æris fragor, micuere flam-

mæ

mæ testes gaudij, adeòut Verbanus Lacus aquas ignibus ad triumphum maritasse putaretur. Exundauit ea Verbani lætitia in Heluetios; nam Lucernenses, qui Federicum, causà bene gestæ legationis, Ciuitate suà donauerant, ex Senatus consulto egere gratias Superis ob delatum conciui suo muricem, quo nullus antea Lucernensium fuit ornatus. Interfuit cæremoniæ Senatus frequentissimus, propositum sub vmbellà simulachrum Cardinalis Federici: concinuit solenne gratiarum agendarum carmen Legatus Pontificis Maximi, tum verò bellica tormenta micuerunt lætis ignibus: quo item gaudio exultauere plura Heluetiorum oppida, Curia in primis, Lucanum, & oppidum Bilintionis. Hæc fuerant omnino tradenda ad perennis lætitiæ monumentum; ea verò ne vana luxuriaret inter cæteras imagines, quæ ambitum Bibliothecę insigniunt, iconem Cardinalis Federici Conseruatoris à Cæsare de Floribus egregiè elaboratam è regione alterius Cardinalis Federici Conditoris collocaui, pictæq; tabulæ carmen subieci, quod propitio Apolline scripseram:

Suizzeri.

Coira, Lugano, Belinzona.

Murice quæ tyrio Federici vibrat imago,
Non vna est: senior nam Federicus inest.
Ore quidem distat Federicus vterque: senili
Iunior ast eadem pectore corda gerit.

FINIS.

Deo Optimo Maximo,
Deiparæ,
ac SS. Ambrosio, & Carolo
L. H. G.

Frag-

Fragmentum depromptum ex volumine primo pagina 143., *&* 144. *libri Gallici, qui inscribitur* Voyage d'Italie.

LA Bibliotheque Ambrosienne est vne des plus belles de toute l'Italie, & il n'est pas si difficile de la voir que les autres d'Italie: on y entre sans peine car elle est ouverte à tous venans, on y peut lire tels livres que l'on veut. Saint Charles la commença, & son neveu le Cardinal Frederic Borromée la continua; mais depuis leur mort on l'a fort augmentée par les livres que l'on y a mis de Vincent Pinelli, lesquels ses heritiers ayant chargez dans vn vaisseau pour les porter à Naples, ils furent pris par les corsaires Turcs qui en jetterent vne bonne partie dans la mer pour n'avoir pas rencontré les marchandises qu'ils cherchoient. On en recouvra neantmoins la pluspart à prix d'argent, & on les mit dans cette Bibliotheque. On void tout autour sur le haut des tablettes les portraits des hommes sçavans, chose fort inutile & de grande dépense; car on auroit eu beaucoup de bons livres de l'argent que ces tableaux ont coûtè & on auroit mieux connu les Doctes par leurs écrits & dans leurs Livres que par leurs peintures: Loquere vt te videam.

Il y a à costé de cette Bibliotheque vne gallerie des peintures, où il y a plusieurs merveilleux originaux des plus grands Peintres, & quelques rares copies, comme celle des quatre Elemens, dont je vous ay parlè en vous rapportant les raretez que je vis en Piedmont dans la Maison de la Duchesse de Savoye, appellée la Valteline; (*reponenda omnino est hæc vox*, le Valentin, *quod magnificentissimum domicilium descripserat author pag.* 93. *eiusdem voluminis, cum vrbem Taurini commendaret*) mais la plus rare piece de cette Bibliotheque, & peut-estre de toute l'Italie, est le rare Manuscrit d'Alberto Dureo, que l'on conserve fort soigneusement, & duquel on a refusé trois cens livres sterlings.

IN-

INDEX SCRIPTORVM,

Quorum teſtimonio vſi ſumus ad hæc monumenta ſcribenda.

A

Abbas Vrſpergenſis.
Abrahamus Ortellius.
Aelius Spartianus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Perlaſca.
Alexander Tadinus.
Alphonſus Ciacconius.
Alphonſus Luſcus.
Diuus Ambroſius.
Andreas Alciatus.
Andreas Schottus.
Andreas Scotus.
Antonius Franciſcus Columbus.
Antonius Gallonius.
Aubertus Miræus.
Auguſtinus Florentinus.
Auguſtinus Lampugnanus.
Auguſtinus Maſcardus.
Auguſtinus de Nouis.
Auguſtinus Card. Valerius.

B

Bartholomæus Maninus.
Baſilius Serenius.
Benedictus Sociacus.
Bernardinus Arlunus.
Bernardinus Corius.
Bonauentura Caſtillionæus.

C

Caeſar Card. Baronius.
Cæſar Parona.
Carolus Auguſtus Saleſius.
Carolus à Baſilica Petri.
Carolus Sigonius.
Celſus de Roſinis.
Chronicum Archiep. Mediol.
Chronicum Mſſ.
Claudius Robertus.
Conradus Geſnerus.
Cornelius à Lapide.

D

Daniel Bartolus.
Diamans Marinonus Mſſ.
Donatus Boſſius.
Donatus Caluus.

E

Erycius Puteanus.

F

Famianus Strada.
Federicus Card. Borromæus Archiep. Mediol.
Ferdinandus Vghellus.
Franciſcus Caſtellus Mſſ.

Franciscus Riuola.
Franciscus Sansouinus.
Franciscus Scanellus.

G

Gabriel Pennottus.
Gaspar Aluerus.
Gaspar Bugattus.
Gaudentius Merula.
Gennadius.
Georgius Merula.
Georgius Vasarius.
Gualterus Charletonus.
Gualuaneus Flamma Mss.
Guido Card. Bentiuolus.
Guido Pancirolus.

H

Henricus Salmuth.
Henricus Spondanus.
Hieronymus Borsierius.
Hieronymus Brusonus.
Hieronymus Ghilinus.
Hieronymus Gudiel.
Honorius.
Horatius Tursellinus.

I

Iacobus Augustus Thuanus.
Iacobus Merchantius.
Iacobus Middendorpius.
Iacobus Philippus Bergomensis.
Iacobus Philippus Opicellus.
Ianus Gruterus.
Ianus Nicius.
Innocentius ab Ecclesia.
Innocentius PP. Tertius.
Io. Antonius Castillionæus.
Io. Antonius Velasquez.
Io. Baptista Aelianus Mss.
Io. Baptista Spadius.
Io. Baptista Villa.
Io. Ferrandus.
Io. Franciscus Besutius.
Io. Henricus à Pflaumern.
Io. Card. de Lugo.
Io. Molanus.
Io. de Monte Mss.
Io. Paulus Lomatius.
Io. Petrus Crescentius.
Io. Petrus Glussianus.
Io. Petrus Puricellus.
Io. Stephanus Menochius.
Ioseph Ripamontius.
Ioseph Scaliger.
Ioseph Silos.
Ioseph Vicecomes.
Iustus Lipsius.

L

Laurentius Beyerlinch.
Laurentius Crassus.
Leander Albertus.
Leo Allatius.
Liber Gallici sermonis, cui titulus les estats empires &c.

Alter

INDEX RERVM.

Bar-

C

L

dem-

Pe-

An-

FINIS.